ద్మాతీరం
ది రామకృష్ణశాస్త్రి

కృష్ణాతీరం

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

ఆదర్శ గ్రంథమండలి
సూర్యారావుపేట :: విజయవాడ-2.

ఆదర్శ ప్రచురణ
ప్రథమ ముద్రణ
ఫిబ్రవరి 1967.

KRISHNATEERAM
by
Malladi Ramakrisna Sastri

వెల : రు. 5-00

ముద్రణ :
సర్వోదయ ప్రెస్,
విజయవాడ-6.

Published by
Adarsa Grandha Mandali
Vijayawada-2

కృష్ణాతీరం

కృష్ణాతీరం

దివి సీమలో ఎండలు ముదిరినాయి; ఎండవలసిన చెట్లూ చేమా ఎండుకొచ్చినాయి. ఎండు పట్టడం మ్రాకుల్లోనేకాదు, మనుషుల్లోనూ ఉంది.

అలాంటి వారిలో ఒకడు బుచ్చెన్న—

అవనిగడ్డ గ్రామంలో వున్న బ్రాహ్మణ్యంలో యించుమించు అందరూ ఓపాటి మోతుబరులే - చెదురువాటుగా ఓ పదో పాతికో, చాలీచాలని సంసారాలు ఉన్నాయి; పువ్వులతోబాటు పత్రిలాగా.

ఆ బహు కొద్దిమందిలోనూ, ఓ విధంగాచూస్తే ప్రథమ గణనీయుడు-యితగాడు!

తిండికి బొటాబొటిగా సరిపోయే గింజలురాలే చేనుంది. పప్పూ ఉప్పూ వగైరాలంటె-వున్నది నాళ్ళ నడుమ కనుక, ఏదో నోటి మంచితనాన ఎలాగో సర్దుకుపోవడం పరిపాటి అయింది. అది యీ తరంలో పుట్టింది కాదు; తండ్రి నాటినుంచి వస్తున్న ఆనవాయిత.

అయితే, తండ్రి హయాములో-కొంత మెరుగు! ఆయనకు పితురార్జితం మూడెకరాలన్నర పైచిలుకుండేది.

ఆయన స్వాంతంగా చేసుకునేవాడు. తీరువా అని, శిస్తనీ, యీ అమాంబాపతులూ పోను యింటికో నలభై బస్తా చేరేది. అది వారికి ఎక్కీ దక్కీ-అదీ గాకుండా, ఆయనకు రకరకాల వ్యాపకాలు ఉండేవి నిత్యమూ రాత్రిపూట పురాణము జెప్పేవాడు. సంపన్న గృహస్థుల యింట్లో - అంతేగాకుండా, స్మార్తం క్షుణ్ణంగా చెప్పుకునేవాడేమో! పౌరోహిత్యంలోకి దిగలేదన్న మాటే కాని, శాస్త్రముక్కా మొగం ఎరుగున్న వాళ్ళింట్లో ఏ పూజో, పుణ్యాహ వాచనమో అంటూ ఏదన్నా తలపెడితే - అందుకు ముందీ అన్నప్పసిద్ధం! అల్లాగని దాన్నే నమ్ముకున్న వాళ్లనోళ్ళుకొట్టే వాడనా-ఎబ్బే! ఇచ్చుకునే సత్తువ లేక పోడి తాంబూలం చేతిలోపెట్టి ఒక్క దణ్ణంపెట్టే అలాటి వాళ్ల విషయంలోనే నేనున్నాననేవాడు. అంతే కాని, సదస్యాలకూ, సంభావనలకూ పోవడం అలవాటు లేదు. అయినా, ఆయనకు ముట్టవలసినదేదో మరో పద్ధతిలో ముడుతూనే వుండేది. ఎలా?—

మాట వరుసకు—

ఫలానావారి లోగిలిలో, శ్రీమద్రామాయణం పురాణం జెప్పాలనుకుందాం! అది ఒక ఏడాదిపాటు నడుస్తుంది కదా-ఉత్తరకాండకూడా కలుపుకుంటే...

అందులో రాములవారు పుట్టుకు రావడం, సీతమ్మవారిని చేపట్టడం-నరజన్మ ఎత్తిన కారణంగా పడవలసిన

అగచాట్లన్నీ పడి, మళ్లా వచ్చి, అప్పుడు బెడిసిపోయిన పట్టాభిషేకం సలక్షణంగా జరిపించుకోడం—

ఆపై—

సరే, నడవాల్సిన గ్రంథమంతా నడచిన తరువాత, అక్కడ ఆశ్రమంలో మగపిల్లలు కలుగడం, చివరకు అందరూ సుఖంగా ఉండటం-ఇలాటివి ఓ నాలుగైదు ఘట్టాలు వున్నాయికద - దేనికి తగిన ముచ్చట దానికి ఉండనే వుంది గనుక!

ఆయా తరుణాల్లో ఆనందంగా ఉత్సవం జేయక పోతే, ఆలకించిన సుకృతం పరిపూర్ణం కాదనే నమ్మకం కొద్దీ, గృహస్థులు అప్పట్లో చేయి విడిచి ఖర్చు చేసే వారు—

ఏవో పానకం బిందెలని, ప్రధానపు వుంగరమనీ, జామార్లనీ, చదివింపులనీ-ఇలా పైపై సరంజామాతో బాటు పదో పరకో కాసులూ, ఆయన ఎంత వద్దనుకున్నా ముడుతూ వుండడంతో, గంప సంసారం కాకపోవడంతో రాజెవరి బిడ్డరా అన్నట్లు ఆయన వాహిసీగానే వెళ్ళ మార్చుకుంటూ వచ్చాడు.

ఒక్కతే ఒక్క ఆడపిల్ల-అది తల్లి కడుపున పడ్డ ప్పటినుంచీ, మరీ కలిసి రావడం మొదలుపెట్టింది.

అన్నపా్ప, ఆయన యిల్లాలు అనంతలక్ష్మి-చెప్పుకో దగ్గ రూపసులు కారు. కాని, యీ పిల్ల ముత్యమల్లె వుంటుంది. పిల్లవానికి ఎనిమిదో యేడు వచ్చింది; ఆ యేటి

కా యేడు మరీ నేవళం దేరుకుంటూ వచ్చింది. అలాటి పిల్ల యింట్లో మెలుగుతూంటే, అది సామాన్యపు కొంప గాదు, జమీందార్ల దేవిడి అనిపించేది ఆ బ్రాహ్మడి కంటికి. పిల్లదాని వివాహము విషయంలో భారీ ఎత్తున ఆలోచించాడు. మన గ్రామం మొత్తానికి రామావధాన్లు సంపన్న గృహస్థు-నలభై ఎకరాల బంగారం పండే ఏక ఖండం ఖాతా, ఓ అర్ధ లకారం ఉండొచ్చు. ఆయనకు ఒక్కడే కొడుకూ, ఒక్క ఆడపిల్లాను. ఈ రెండు కుటుంబాలకు మధ్య రాకపోక లెక్కువ. పైగా ఆ యింట్లో పిల్లలు తన కళ్ళముందు పుట్టినవాళ్లు కావడంతో, పిల్లవాడి గుణగణా లెట్టివో అప్పన్నకు రూఢిగా తెలుసును.

పిల్లవాడు చురుకైనవాడు. పెద్దరిగితే కరుకు తేలి తండ్రిలాగానే ప్రయోజకుడవుతాడు. దిప్పకాయితనం ఏ కోశానలేదు. పిల్లను సుఖపెడతాడు. కనుక పిల్లదాన్ని ఎలాగైనా వాళ్ళ యింట్లో పడవేయాలని నిశ్చయించుకున్నాడు.

రామావధాన్లుగారు పిల్లదాని వివాహప్రయత్నంలో వున్నారు కనుక, ఇప్పుడప్పుడే యీ ప్రస్తావన తీసుకు రావడమెందుకు? యీ హడావుడేదో అయిన తరువాత మంచి రోజుచూచి వారిచెవిని వేయవచ్చుననుకుని నిదానించాడు.

బందరులో ఓ సంబంధం- రమారమి నిశ్చయమైనట్టే, పెళ్ళికొడుకువారు, లాంఛన ప్రాయంగా పిల్లను

చూచి ఫలానా అప్పుడు తాంబూలాలు పుచ్చుకునేందుకు వస్తున్నారు! వారు. వీరికన్న పై మెట్టువారే!

అనుకున్న నాటికి, పిల్లవాడి తల్లీదండ్రి బండి కట్టించుకు బయలుదేరారు. రెండు ఝాములకు లోపుగానే ఏటి ఒడ్డుకు చేరుకోవలసింది. కాని, యింకో క్రోశెడుందనగా, అవాంతరం జరిగింది. ఎదురుగుండా దివాణం వారి జోడు గుర్రాల సారటు వస్తూంది, కళ్ళకు ఎండ కొట్టడం మూలానో, ఏమో, అదివరకెన్నడూ లేనిది, యెడ్లనుజూసి గుర్రాలూ, వీటిని జూసి అవీ బెదరడంతో, సారటయితే నిలువ దొక్కుకుని ముందుకు ఉరకవేసింది కాని, యీ బండి మట్టుకు దారి తప్పి, పుంతపట్టి, గతుకుల్లోపడిపోయి పోయి, పిల్ల బోదెలో ఒడ్డిగిలింది. యెవరికీ యేమి దెబ్బా గిబ్బా తగలకపోయినా, కాస్త సుకుమార ప్రాణేమో, అ కుదుపులకు ఆ యిల్లాలు హైరానైపోయింది. ఏలాగో ఆ బండిలోంచి, యివతలపడి, ఆ యిల్లాలినో చెట్టునీడను కూర్చోబెట్టి, మగవాళ్ళిద్దరూ నడుం కట్టుకుని బండి నెక్కించి, యెడ్లను కూడగట్టుకునేటప్పటికి ఓ పక్కా ఝాము పట్టింది—

యిహ, అప్పుడూ,

యెగువకు వెళ్ళడమూ-మానడమూ అనే లకలుకలో పడ్డారు.

ఇలాటి శకునం యెదురొస్తే యెలా వెళ్ళడం? అని, ఆవిడె!

వెళ్ళకపోతే మాట తఫావతు వస్తుంది- తాంబూలాల ప్రమేయం యివాళే పెట్టుకోకుండా నిదానం మీద చూసుకుందాం- పిల్లను మట్టుకు చూచి వచ్చేద్దాం- అలా అయితే నీమాటా చెల్లుతుంది, నామాటా దక్కుతుంది- అంటాడు ఆయన !

వస్తుతః ఆవిడ ససేమిరా మనిషి—

అప్పటికే ప్రొద్దుపోయింది.

వారుభయులూ యిలా గుంజాటన పడుతూండగా చివరికిహ బండిదోలే సుబ్బయ్య కలిపించుకున్నాడు.

గుర్రాల్ని చూసి బెదిరినాయిగాని కుందేల్ని చూసి బెదిరినాయా—?

అవేం సత్తార్ సాయెబు కుంటి గుర్రాలా? సంస్థానం వారివి !

మల్లె పూవులల్లే ఉన్నాయి. మనకు యెదురొచ్చినాయ్—కనుకనే ఎలాంటి పాయిబడ్డా- ఎప్పటల్లేనే ఉన్నాం! యింతకన్న మంచి శకునం తెస్తామా?

ఏదో పీడ యిలా కొట్టుకుపోయింది—

"యిది ముందు మంచికే- లెగవండి!—" యిలా అన్నా, వాళ్ళు వినిపించుకోకపోవడం జూసి—

లచ్చమ్మగారూ, మనం ఓపూట పస్తున్నా ఫరవాలేదు, గాని, డొక్క మాడేస్తే గిత్తలు ఎత్తు బడువా? బిడ్డల్ని కూసుకున్నట్టు చూసుకుంటారు గదా, మనకేం లోటొచ్చిందని వాటిని మాడేస్తారు? ముందుకు పోదాం

అంటే, వేగిపోదాం! లేదా, బండిటే తిప్పతా! మనం యింతకు ముందు దాటొచ్చిన ఊరు చేరుకుంటాం. ఈ పొద్దుకు బండి దింపుకుందాం! అక్కడ ఆసాములు పస్తుండ నిస్తారా?

అమ్మగారూ, మీ అంత మారాజులు పొట్టచేత పట్టుకుని, పొరుగూళ్ళో ఓ పొద్దు గడపటం యిచిత్రంగానే ఉంటుంది. ఎన్నడనాన్న కథల్లే చెప్పుకోవచ్చు!

కోడికూసే తలికి నాగలెత్తుతాను. బువ్వదినే యాళ కింటికి బోవచ్చు! యెంత సెడ్డా శకునం శకునమే. దాని బలిమి సూపిందని సరెట్టుకోవచ్చు—

నేను తవురికి సెప్పేవోణ్ణి కాకపోయినా, మీరు యినుకుంటే తప్పొద్దా?

వాడు, బండి కట్టాడు-

"నీ వాగుడుకో దరీ- అంధూ లేదేంరా— సరే, యింత దూరం వచ్చి వెనక్కు తిరగడం ఎందుకూ- ఏం కానుంటే అదే అవుతుంది- మధ్య అయ్యగారి మాట పొల్లోవడమెందుకు, నీ గిత్త లెంటటమెందుకు_నేనేదో అడ్డం గొట్టాడని నిష్టూర్య మెందుకు ఎగువకే పోనీ!-" అంటూ ఆవిడ మట్టుకు బండిలోయెక్కి కూర్చుంది.

అంతలో ఉన్నట్టుండి - ఎండ ఛప్పున చల్లబడ్డది_ 'చూశావా శకునం! సూర్య భగవాన్లు సైతం శుభమా అంటూ మనం చల్లగా సాగిపోయేందుకు సదుపాయం జేశాడు' అలా పలుకుతూ ఆయినా లోపలికి జేరుకుని,

'ఒరే సుబ్బయ్యా, ఒక్క చిటికెలో పోవాలి రా!' అన్నాడు- అలాగే ఏటి ఒడ్డుకొచ్చేశారు.

అక్కడ ఆయన, మధ్యాహ్నికం దీర్చుకుని మళ్ళీ పొడి బట్టలు కట్టుకుని, యిక గ్రామంలోకి కాలి నడకనే బయలుదేరారు!

మొగదలయిల్లే, అన్నప్పుడి- వారి యింట్లోనే, వీరికి ఏర్పాటుచేశారు. అక్కడ రామావధాన్లుగారి యింట్లో- తాంబూలాలు పుచ్చుకునేందుకు వలసిన సభాల ఏర్పాట్లున్నూ చేశారు. వేళ మరీ మించడంతో, యివాళిటికి వీరు రానట్టే, అని రూఢి చేసుకుని, వచ్చినవారు ఎవరిళ్ళకు వారు వెళ్ళిపోయినారు అవధాన్లుగారు- 'యీ బస్తీవాళ్ళ నైజం యింతే'- అని చిరచిరలాడి, హాయిగా భోంజేసి పడుకుని గుర్రు తీస్తున్నాడు.

బందరువారి పురోహితుడు, జోస్యుల మొగ్గన్న- అంతకుముందు రోజున, ప్రక్కనున్న గ్రామంలో బంధువులింట శుభకార్యనికి వచ్చి, ఉదయమే యీ గ్రామం జేరుకున్నాడు. అనుకున్న పని, అనుకున్న వేళకు జరక్క పోతే- అందరికీ చిరాకు మెత్తుకురావడం సహజమే-కాని, అనొచ్చిన మాట వుంటుంది అనగూడనిమాటా వుంటుందిగదా - యీ గ్రామంలో గృహస్థులు, సంపదతో పాటు వాక్స్వాతంత్ర్యము కూడా వృద్ధిజేసుకుంటూ వస్తూన్నవారు కావడంతో మెదలకుండా కూర్చోలేదు. అవతలి తరఫు మనిషి యిక్కడున్నాడే అని

కూడా అంచాయించలేదు. పైగా, ఆడపిల్లను యిచ్చుకో దలచిన గృహస్తే— నోరు సంబాళించుకోకుండా ఫెడీలు మని, 'యీ బస్తీ వాళ్ళనైజం యింతే,' అనడమూ అందుకు తక్కువగల గృహస్థులు, వంత పాటగా మూతులూ ముక్కులూ విరవడమూ, అంతటితో వదలకుండా, 'మిమ్మల్ని కాదండోయ్!' అని ప్రత్యేకం తనవంక జూసి అనేయడమూ, దానా దీనా, ఆ బ్రాహ్మడికి అక్కడ ఉండటం ముళ్ళమీద ఉన్నట్టుగానే ఉన్నా--

చివాల్న-నలుగురిలోంచీ లేచి, యివతలకు చక్కా వచ్చి, అంగవస్త్రం ఝాడించి తలకు జుట్టుకొని, అదే పోతపోదాం- అనిపించినా, కాచి వడబోసిన ఘటం గనుక, మరికాస్త ఓపిక పట్టాడు. నలుగురితో కలసి తానూ ఓ నవ్వు నవ్వేశాడు. కాని, అంతటితో అది సమసుకుపోలేఁ -

తీరా, వారు, భోజనానికి లేవబోతూ_తన వంక జూసి, 'యెగ్గన్న బాబూ! యెంత సేపలా గోడ అరగదీస్తావు కాని, యిఖ లేఁ. యెవరో రాకపోతే ఏకాశి ప్రొద్దు లుంటామా? కతికితే అతకదనే పట్టింపు నాకులేదు. లోకరివాజంటావా అది నీ విషయంలో వర్తించదు. నీవు ఆ మూడు ముళ్ళూ వేయించే వాడివే కాని, అప్పగింతల జాబితాలో వాడివి కాదుగా! అన్నప్పగారి యింటికి కబురు చేస్తాను. మాట నిలకడలేని వారికోసం, మధ్య-ఆయన మాటపడటం యెందుకూ? చేసిన యత్నమంటావా? పారుబోదు బస్తీవారికని చేసిన పప్పూ

ధప్పళం పాలేరాళ్ళ పరమౌతుంది-అంతే! యెవరి కెక్కడ ప్రాప్తమో...? మడిగట్టుకుందాం, లేవండి! అంటూ హస్తచాలనంతో రెట్టించగా, యీ బ్రాహ్మడు, ఇక శృతిమించనీయ రాదనుకొని, అతి వినయంతో, 'అహాఁ! మీ అంతవారు లెమ్మనడం, నే నింకా కూర్చోవడమూనా? లేచినట్లుగానే భావించండి! యిదుగో లేచాను!

నిజానికి, మా లాంటివాళ్ళు కూచుంటే యెంత, లేస్తేయెంత! మీరేదో, ఓవాసి పెద్దరికం యిస్తున్నారు గనుక మా పబ్బం గడుస్తూంది! బాబుగారూ! భోజనానికి లేవయ్యా అంటే - నేను లేవనయ్యా అంటే - నా కిహ అన్నం పుడుతుందా?

ఆయా లోకాల్లో అన్నానికి మొగం వాచేగామే మీ భూమ్మీద పుట్టింది. ఈ జన్మకుగాని, మరో జన్మకుగాని మా నోటివెంట ఆ మాట రాదనుకోండి!

పోతే, చాదస్తం అంతా తీర్చుకు వచ్చేదాకా మిమ్మల్ని వుండమనడం భావ్యమా! ఇప్పుడు మొదలెడితే నేను తెమిలేసరికి ఓ పక్కా ఝాం పడుతుంది. మీరో కునుకుతీసి లేచి, లఘువుగా ఫలహారం జేసేవేళ - మాకు భోజనపు వేళ - మీకూ మాకు అదీ అంతర !

వేళ మించకుండా - మీరు అమృతమస్తు అనండి! మరి ! నా సంగతేమిటంటారా?

అలా ఏటిదాకా పోయి, ఆ రవంత అనుష్ఠానం అక్కడ తీర్చుకుంటాను. దొడ్లో భావి వుందికదా అంటారా?- ఉంది!

భావిలేని లోగిలి వుంటుందా?- పసుపు ప్రాసుకోని ఇల్లుంటుందా? కాని - కృష్ణాస్నానం అంటే మాకు జన్మానికి శివరాత్రి! ఆ పుణ్యం నిత్యమూ లభ్యమయేదా?

అలా పోతూ పోతూ అన్నప్పగారింట్లో ఓ కేకేసి పోతాను: "బందరు వియ్యాలవారికి బదులు, మీ పాలేర్లు వస్తారు. తోడు, ఈ సత్రకాయ ఒహడు-" ఈ ముక్క ఆయన చెవిని వేస్తాను! పంక్తికి ఒకడన్నా బ్రాహ్మణుడున్నాడు కదా, అని ఆ బ్రాహ్మణుడు సంతోషిస్తాడు. మీరు భుక్తాయాసం దీర్చుకుని, మళ్ళీ కచేరీ సావడిలోకి దయచేసే సరికి నేనూ హాజరుగా ఉంటాను.

ఇలా అంటూనే యివతలకు చక్కా వచ్చాడు. సందు దాటి, వీధి మీదకు వచ్చాడు.

అదే గ్రామానికి రాజవీధి - యకాయకిని ఏటి దగ్గరకు పోతుంది. మహా వుంటే కోటవారి తాళ్ళదగ్గర నుంచి చల్లరస్తా అంత దూరం వుంటుంది.

అయితే, అటు పోవడానికి మనస్కరించలేదు.

అయిన వాడూ, కాని వాడూ, నిలవేసి అక్కర మాలిన ప్రశ్నలు వేస్తారు. అందుకని, దారి తప్పించి, అటు పిశిపాటి వారి సందుగుండా పోయి, వంక మామిడి

వారి తోటకు అడ్డంపడితే రహదారి రేవుకు కాస్త ఎగువకు జేరుకోవచ్చును అనుకుని, అలా పోతూండేసరికి —

అక్కడో అవాంతరం !...

ఓ యింట్లోంచి ఓ బ్రాహ్మడు పరుగు పరుగున వచ్చి యీాయన మొగం వంక చూచి 'అమ్మయ్య' బ్రతికించారు అంటూ రెండు చేతులూ పట్టుకుని గబ గబ పాద వెళ్ళబోశాడు. వారి తండ్రిగారి ఆబ్దికం - భోక్తల్లో ఒకరింట్లో, అంతకు ముందే పురుడొచ్చింది. వేళ దాటి పోయింది. గ్రామంలో మరో మనిషి దొరకడు - వెర్రెత్తి వీధిన బడ్డాడు. దేవుడల్లే ఈయన కనిపించాడు! ఆ గృహస్థు చటుక్కున రెండు చేతులూ విడిచి, రెండు కాళ్లూ పట్టుకొని 'బాబూ! మాట దక్కించు' అనడంతో, ఎగ్గన్న - సరే అనక తప్పలేదు. తానిక్కడ యిలా వుండిపోవలసి వచ్చినట్లు అన్నప్పగారి యింటికి కబురు చేయించి, అక్కడ ఆ పనిలో వుండి పోయినాడు.

ఇహ, అన్నప్పగారి ఇంటి దగ్గిర—

ఇంట్లో సందడంతా, వాళ్ళ అమ్మాయి కామాక్షిది!

ఝాం ప్రొద్దెక్కినప్పటినుంచీ, ఆ పిల్లకు యింట్లో కాలు నిలువందే!

తెల తెలవారుతూండనగానే గబగబ తల దువ్వించుకొని, నీళ్ళు పోసుకుని, బొట్టూ కాటుకా పెట్టించుకుని,

ఆదరా బాదరా చల్దివణ్ణం దినేసింది. పెట్టెలోంచి దాపుడు మడతలు దీసి కట్టేసుకుని, పక్కింటి వెంకటలక్షమ్మగారి యింటికి పరుగెత్తి, ఆవిడను బెల్లించి, కాసిని గన్నేరు మొగ్గలూ, మరి కాసిని మల్లె మొగ్గలూ తెచ్చుకుని, చెండుకట్టి తల్లో పెట్టుకుని, అద్దం ముందు నిలుచుని, బుల్లి బిల్లేరి అద్దం వెనుక వారగా పట్టుకుని, చెండు సరిదిద్దుకుని, వాళ్ళమ్మ నడిగి చేరెడు వేపుడు బియ్యం-కాసిని ఖజ్జూరాలు పెట్టించుకొని, బొమ్మ సామాను చుట్టూతా పరచుకుని, నట్టింట్లో వాళ్ళమ్మ కూరలు తరుక్కుంటూంటే అక్కడ జేరి, తాటాకు బొమ్మను పెళ్ళికూతుర్ని జేస్తూ, వీధిలో గంటలు చప్పుడైనప్పుడల్లా 'పెళ్ళివారే! మన పెళ్ళివారే!" అంటూ చెంగున వీధి గుమ్మంలోకి ఓ గంతేస్తూ పిల్ల సంబరంతో సతమతమౌతూంది! తల్లికీ యిదంతా చూడగా మహా మురిపెం వేసింది. 'ఏమే మా తల్లీ? ఎవరింటికో పెళ్ళి వారొస్తున్నారంటేనే యిలా యెగిరి గంతేస్తున్నావ్. రేపో మాపో దైవం రక్షించి, కల్యాణము ఘడియలొచ్చి ఆ కాబోయే వారొస్తే, యెంత కలకలలాడతావోనే! ఆ సినీ ఇల్లు ఇంద్ర భవనంగానూ, నీకు యింట్లో కాలు నిలిచేట్లు లేదు గాని, పోయి కాస్సేపు అలా అల్లా తిరిగి రా! వచ్చేవాళ్ళు నీకు కనబడకుండా పోరులే! పంక్తిని నెయ్యి వడ్డించడం, వాళ్ళకు తమలపాకులు చీల్చి ఇవ్వడం నీ వంతే! ఆ కాస్సేపూ బుద్ధిమంతంగా వుంటివో, వాళ్ళ బస్తీలోనే

నీకూ ఓ మాంచి సంబంధం చూసి ముడెట్టేస్తారు. చక్కగా జటకా బళ్ళెక్కి పేరంటాలకు పోవచ్చు...' తల్లి యిలా బులి బుచ్చికాలు అంటూంటే - కాముడికి చెప్పరాని సంతోషమూ, వల్లమాలిన సిగ్గూ వచ్చి, వయసుకు తగ్గ ఆరిందాతనం వచ్చి 'పోవే అమ్మా నన్ను బస్తీకి పంపేసి, యింట్లో పాల మీగడంతా నువ్వు ఒక్కత్తెవే మెక్కేద్దామనుకుంటున్నావా? —' అంటూ గునిసింది. 'అదా అమ్మ నీ దుగ్ధ! మెక్కేవాళ్ళు, రేపీ పాటికి పుట్టుకు రారూ! మా కళ్ళు చల్లగా, వెంటనో పిల్లనూ, చంకనో పిల్లనూ వేసుకుని, పండక్కీ పబ్బానికీ రావా! ఒకర్ని మీ నాన్న బుజానా, ఒకర్ని నా బుజానా ఎక్కించి, నీ మానాన నీవు గచ్చకాయ లాడుకునేందుకు పోతే, ఆ రాలు గాయల్ని సముదాయించేందుకు మనింట్లో మీగడా, వెన్నా ఏం చాలతాయమ్మా! రాజావారి వెల్లావుల్ని తెచ్చి మన దొడ్లో కట్టేసుకోవాలి!...' కాముడు, ఇక వినిపించుకోకుండా అక్కడనుంచి పరుగెత్తుకు పోయింది.

ఏటి వాతను ఎంతోసేపు తచ్చాడింది.

నుంచున్నుంచుని కాళ్ళు నెప్పులు పుట్టుకు వస్తున్నాయ్.

దూరాన ఎక్కడో పిల్లవాళ్ళు గోడేబిళ్ళ ఆడుతున్నారు. అక్కడికి పరుగెత్తింది. నన్నూ ఆడనీయమంది. ఆడపిల్లవ్-మాతో నీవేం ఆడతావ్! అన్నారువాళ్ళు. పరికిణీ వెనక్కు విరిచికట్టి, చెంగు రొంటిన దోపుకుని,

సైఁ! నాతో మీరేం ఆడతారు? పదిలాల్‌కు కూత! బిళ్ల మార్ అయితే, మావొడ్లో దానిమ్మపం డిచ్చేస్తాను. మీరేమిస్తారు? యిదిగో బుల్లాడా, నేనుగెలిస్తే బిళ్ళాకఱ్ఱా ఊడలాక్కుంటా, సైఁయే- అని వాళ్లను కవ్వించి ఒకడు ఒకడు చెల్లగా ఒకడిని ఓడగొట్టి, కోపు కొట్టుకుంటూ, మళ్ళీ రేవుదాకా పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. వెనకాత్తే పిల్లలందరూ కూతపెట్టుకుంటూ వచ్చారు వాళ్ళని గిర వాటువేసి, పాయలోకిపోయి, మొగం కడుక్కొని, రొప్పు దీర్చుకుంటూ అద్దరికి జూస్తూంది. అప్పటికి బండి జాడా లేదు. ఆడుకుంటున్నంతసేపూ, అటుకేసి ఓ కన్నేసి ఉంచింది. కనుక, వాళ్ళు, అనుకుంటూ ఇంటికి వచ్చేసింది.

గుమ్మంలో తండ్రి కనిపించాడు.

'చూశావ్ నాన్నా వాళ్ళింకా రాలేదు!' అంది.

"యింకేం వస్తారు వేళ మించింది."

"మరి రాకపోతే యెట్లా నాన్నా! వాళ్ళకోసం అప్పచ్చులూ అవీ వండుకున్నాంగదా! వాళ్ళకు వడ్డించకుండా మనం తింటామా?"

"మధ్య నీకూ నాకూ యీ తాపత్రం?"

అసలు వారికిలేదు. అవధాన్లుగారు, హాయిగా భోం చేసి బబ్బున్నాడట! ఆయనకేం. మహారాజు."

"ఒకవేళ బయలుదేరి దారిలో యెక్కడన్నా చిక్కడారేమో! అంతేగాని, పెద్దమనుషులు మాట తప్పు

తారా ? రాదలచుకో లేకపోతే వర్తమానంచేసి ఉండరూ?"

"మనకు యీ పూట భోజన ప్రాప్తివుంటే వారు వస్తారు. లేదాయెనా, కాస్సేపు కళ్ళు మూసుకూర్చుంటె అదే ప్రొద్దు గుంకుతుంది."

"అమ్మేం జేస్తుందీ?"

"ఏంజేస్తుంది ? వంటయింట్లో చెంగు పరచుకుని పడుకుంది. పాపం- పొద్దున్నుంచీ సతమతమవుతుంది, అలా కాస్సేపు పడుకోనీ? మనం దాడి ఆడుకుందాం, యిలా కూచో..."

ఆట మంచి పట్టులోవుండగా, బందరువారు రానే వచ్చారు. ఆ దంపతులని, అంత దూరాన చూడటంతోనే కాముడు పరుగెత్తు కుంటూ వెళ్ళి, బందరునుంచి వస్తున్నారు కాదూ-అనేసి- ఆవిడ సమాధానం చెప్పేలోపుగానే చెయ్యి పట్టుకుని, అదే మా ఇల్లు! మా యింటికే ముందు వస్తున్నారు. భోంచేసి పెళ్ళివారింటి కెళదాం! నేనూ వస్తాను...' అంటూ ఇంటివేపు తీసుకు వచ్చింది.

ఆయనకు-అంటే లచ్చమ్మగారి పెనిమిటి రమణయ్యగారికి, అన్నప్ప ప్రత్యుత్థానం జేశాడు.

జరిపే తీరున మర్యాదలు అన్నీ జరిపారు. ఆ పిల్ల సంబరం, ఆ తెలివి తేటలూ, ఆ చురుకుదనం, ఆ చక్కదనం చూచేసరికి, లచ్చమ్మగారికి-తామువచ్చేన సంగతే మరచి పోయింది.

ఏదో పనిగట్టుకుని, యింత దూరం వచ్చినందుకు-వెళ్ళకపోతే నలుగురూ ఏమనుకుని పోతారో అని, అవధాన్లుగారి యింటికి వెళ్లడం, రావడం జరిగింది. ఆ రాత్రికి వీరింటేవుండి, వారి దోవను వారు వెళ్ళిపోయినారు.

వచ్చినవారు ముక్తసరిగా మాట్లాడటం, ఆ వున్న కాస్సేపైనా కలివిడిగా లేకుండా ముళ్ళమీదున్నట్టుండటం, కాబోయే అత్తగారయ్యుండీకూడా ఆ యిల్లాలు పిల్లదాన్ని చేరదీసుకుని దగ్గర కూర్చోబెట్టుకోకుండా ఓ మారు చూసి వూరుకోవడం, తరువాయి ఫలానా అప్పుడు తీర్చుకుందామని, తామైచెప్పవలసిన విధాయకం కాగా-ఆ మాట ఎత్తక పోవడం, ఇహ తానే అడిగేసరికి వెనకనుంచి కబురు చేస్తాం అని చెప్పి తప్పించుకోవడం వీటన్నింటినీ బట్టి అవధానులుగారికి ఎక్కడో బెడిసినట్టుంది, అని అనిపించినా, గుంభనగా ఊరుకున్నారు.

వారం అయింది, పక్షం అయింది, బందరువారు పలకలేదు.

ఇప్పుడేమి చేయడం ?

తన మొగం ముందు అనకబోయినా, ఊరిలో వారు ఎవరికి తోచిన విధంగా వారు అనుకోవడం మానుతారా !...

ఆడ పిల్లను కన్నతండ్రి కనుక, అహం చంపుకుని,-తానే వెళ్ళి, వారిని కదలేశాడు! రవణయ్యగారైతే నీళ్ళు నమిలాడు గాని, లచ్చమ్మగారు మట్టుకు, మాటకు తడుము

కోకుండా,–'చూపులకని వస్తూంటే దుశ్శకునమైంది–యీ యేటికి మా పిల్లవాడికి పెళ్ళి చెయ్యం.' అని కుండ పగలేసినట్లు చెప్పింది—

మారు మాటాడకుండా తిరిగి వచ్చేశాడు!

వచ్చీ రావడంతోనే, అన్నప్పమీద విరుచుకు పడ్డాడు! 'పప్పూ అన్నంలో ఏం కలిపి పెట్టావు బాబూ, ఆ బందరు వారికి చక్రం యిట్టె తిప్పేశావ్—' అన్నాడు. అన్నప్ప తెల్లబోయి – 'అయ్యో! యిదేం పాపం!' అని,– ఆయన విపులంగా, దులపడంతో, – విషయం అర్థం చేసుకుని,– ఆ పూటే బందరు పరుగెత్తాడు! ఇక్కడ జరిగినది యావత్తున్నూ ఏకరువుబెట్టి,– అయ్యా రవణయ్యగారూ, నేను, యీ రోజువరకూ. ఏదో ఆ రాముణ్ణి నమ్ముకుని కాలక్షేపం జేస్తున్నాను. కాస్తతీరిక ఉన్నప్పుడు,–ఏ భాగవతమో, భారతమో చేతబట్టుకుని,– మా పెద్దలవల్ల నాకు అబ్బిన విద్యాలేశంతో పిచ్చాపాటిగా నలుగురూ వినేట్టుగా వాగుతూ పోవడమేకాని, మరో ఊహ నాకు ఉండదు! ఏదో, వాళ్ళనడుమ, మంచిగా బ్రతుకుతున్నాను.

ఉన్నట్టుండి,– యిలా మిన్ను విరిగి మీద పడ్డది! నేను పేదవాణ్ణే–అయినా నా పిల్ల కలిగినయింట పడి సుఖపడాలని ఉండటం అలా అనుకోవడం దోషం కాదు గద!

నేను–రామావధాన్లుగారి ఆశ్రితవర్గంలో వాడిని; వారు, మా గ్రామానికి, రాజా వారెంతో, వీరూ అంతే:

వారి పిల్లదానికి సంబంధం నిశ్చయమైనప్పుడు,- అది తిరగ దోడి, నా పిల్లను కట్టబెట్టాలనే, - మహాపాపం నేను కలలో అన్నా జేస్తానంటారా?

అవధాన్లుగారు అలా అభిప్రాయపడినందుకు ఆ బాధ పరే!- కాని, అదో బాధ కాదు! ప్రారబ్ధం!-

ఇంతకూ నేను మనవి జేసే దేమంటే- లోకం తీరు, మీకు తెలియనిది, కాదు! పిల్లకు ఎదో అవకరం ఉండటం చేతనే మీరు, మేలుకుని వెనకడుగు వేశారని నలుగురూ అనుకోవచ్చు! యిక మరో సంబంధం ఎక్కి వస్తుందా? అయ్యా! అవధాన్లుగారి అమ్మాయి, బహు లక్షణవతి, యోగ్యురాలు. జాతకాలు చూచుకున్నారుగదా! మీకు తెలియందేముంది మీకోడల్ని చేసుకోక తప్పదు!"

యిలా ప్రాధేయపడగా, దైవం అతనిపాలిట ఉన్నాడో యేమో, లచ్చమ్మగారు, మెత్తబడింది! అప్పుడు అసలు విషయం బయటపెట్టింది.

వీళ్ళ కామున్ని చూసి, ఆవిడ ముచ్చటపడినమాట వాస్తవం! అందుకే, అవధాన్లగారి సంబంధం వద్దన్నది.

అప్పుడు అన్నప్పగారు అన్నాడుకదా, 'అమ్మా! నా పిల్ల మేలుకోరి, ఆ పిల్లకు ద్రోహం జేస్తానా? యింతకు పూర్వం నేనూ పేరాసకు బోయినాను. అవధాన్లగారి పిల్ల వాడికి మా అమ్మాయిని చేసుకుంటారేమో, అనుకున్నాను. ఇంత జరిగిన మీదట యిహ అడిగేందుకు నాకు నోరురాదు. మా కాముడిమీద మీకు వాత్సల్యం కలిగింది

గనుక, మీ మొరికనే ఎక్కడన్నా, ఓ సంబంధం చూసి మీ కళ్ళఎదుట ఉంచుకోండి!

వెంటనే లచ్చమ్మగారు అందుకుని, నిక్షేపంలాంటి సంబంధం సిద్ధంగావుంది. నాకు ఓ ఆడపిల్ల లేకపోయెగాని, ఉంటే పారబోసిచ్చే వాళ్ళమా! పిల్లవాడు మీ అమ్మాయికి యీడూజోడూ, ఎదిగినకొద్దీ మాంచి మొత్తరి అవుతాడు. మీ పిల్లకన్న ఇంకా ఓ చాయ ఉంటాడు! మీ మెచ్చే తెలివితేటలున్నాయి.

పెద్దల చెప్పుచేతల్లో ఉంటాడు. శాస్త్రం జదువుతున్నాడు. ఇంకేం గావాలి! మీరు సరేనంటే, తరలి వస్తారు.'

ఇతగాడు వెంటనే సరేనన్నాడు.

అన్నప్పగారి, మంచితనాన అయితేనేం, అవధాన్లుగారి పుణ్యం బాగుండబట్టి అయితేనేం, బందరువారు మొదట అనుకున్న ప్రకారం అవధానులుగారి పిల్లదాన్నే చేసికోవడం జరిగింది.

అన్నప్పగారితోబాటు, బందరువారూ బయలుదేరి అవనిగడ్డ వచ్చారు. యకాయకీని, అవధాన్లుగారి ఇంటికే వెళ్ళి 'నిశ్చయం జేసికుందాం' అన్నారు. అవధానులుగారు కాదంటాడా? అసలు ఇంతదూరంవచ్చి నాకా సంబంధం యిట్లా అయిందేమా అని, ఆయనకు మనసులో ఓ చెంపను, పీకుతూనేవుంది. కాని కబురన్నా చేయకుండా వీరిలా ఊడిపడడం మెంతో వీళ్ళెం తలతిక్క

మనుషులా' అని మొదట అనుకున్నా, మంచికే వచ్చింది గనుక, పొంగిపోయినాడు. తననుచూసి చెదిరిపోయి వాళ్ళు దారికి వచ్చారనుకున్నాడు. బాగుంది దానికేం. ఆయన మనిషికాని, దేవుడు కాడుగా!

కాని అన్నప్పమీద ఆయనకు గుర్రుగానే వుంది. ముభావంగానే ఉంటూవచ్చాడు. పెళ్ళి అయిదు రోజుల పాటూ అయినా, అన్నప్పమీద వెనకటి ఆప్యాయనత కనబరచకపోవడం అటుండగా, యితగాడు మామూలు ప్రకారం మెంత పూసుకు తిరుగుతున్నా, ఆయన దూర దూరంగానే ఉంటూ రావడంతో, రవణయ్యగారివంటి సాత్వికుడికే వళ్ళు మండుకొచ్చి, పట్టుకు కడిగేద్దామను కున్నాడు కాని, అందుకూ మళ్ళీ అన్నప్పగారే అడ్డం వెళ్ళారు.

"నా విషయంలో పొరబాటుబడ్డామని యెన్నటికైనా, యిప్పటి తామసాలుడిగి యోచిస్తే, వారికే తెలిసి రావచ్చును. నామీద యెప్పటిదయ రావచ్చును. అంతే కాని, అంతమనిషిని పట్టుకుని, నీవీ తప్పుచేసేవయ్యా! అని మీరు నిలవదీస్తే వారికి, చిన్నతనం కదూ! వీడి మూలానకదా, మనకి తలవంపులు జరిగినవనే, ఎల్లకాలం నామీద కచ్చగా ఉండరూ? అయ్యో మేము ఒక గడ్డ మీద ఉండవలసిన వాళ్ళం! యెవరి తీరున వారిని ఉండ నీయండి! వారు అన్నారని నాకు కించలేదు. శుభకార్యం శుభంగా నెరవేరేందుకు, యిలాటి నిష్ఠూరాలు రాక

మానవు, మెవరో ఒకరు మాటపడకా తప్పదు. కనుక జరిగింది మరిచిపోయి, మీ వియ్యాలవారిమీద ఎప్పటి అనుగ్రహమే ఉంచండి!...

అంతలో రమణయ్యగారు, ఊరుకున్నారు.

అవధానులుగారి ఇంటి వివాహం జరిగిన మరో ఆరు మాసాలకే – కాముడికీ పెండ్లి అయింది. వరుడు. ఆనాడు అనుకున్నదే కదా - ఎగ్గన్నగారి కుమారుడు సదాశివుడు. ఒక్కకూతురు కావడంతో, అన్నప్పగారు దేవదుందుభులు మ్రోగినంత వైభవంగా యింట శుభకార్యం చేశాడు. పిల్లదానికి పుట్టింటి పసుపూ కుకం క్రింద తనకున్న మూడెకరాలన్నర భూమిలోనూ. చెరువు క్రింద చేను, రెండున్నర పై చిలుకుది దఖలు పరచాడు.

ఆ సందర్భంలో అవధాన్లుగారే అన్నాడు.

"అన్నప్పా! నీ పిల్లదానికి నీ నిచ్చుకుంటూంటే ఎవరు కాదంటారు. కాని కాస్త వెనకా ముందూ పారజూసుకో! మీది ఇంకా కనీ పెంచే యీడు! ఒకరో అరో పుట్టుకొచ్చారే అనుకో! అప్పుడు పస్తాయించవలసి వస్తుందేమో..."

అందుకు అన్నప్పగారు, ఏమన్నారంటే–

"పస్తాయించను!-పస్తులుంచను, మాకు సంతానం ఇచ్చేవాడు. అన్నోదకాలకు లోపం చేస్తాడా? చేశాడే అనుకుందాం! అప్పుడుమట్టుకు? మీ వంటివారు, యీకను ఒక్కపూట పరిహరించే దాంతో, మా వంటి వాళ్లం పది

మందిమి బ్రతకవచ్చు. అంటే నా బిడ్డలు ఊరి వారి ఎంగిలాకుల మీాదికి ఎగబడతారని కాదు. పుకువుగా బ్రతికితే చాలు, పరగడుప్పైతేనేం!

అవధాన్లుగారు, 'ఓహోఁ! వీడు నాకు సమాధానం జెప్పే స్థితికి వచ్చాడుగా' అన్న చూపుచూసి పైకిమటుకు అది గద్దింపూ, గణ్యతా కాకుండా 'ఆహాఁ!' అని ఊరుకున్నారు.

అన్నప్పగారికి మరుసటి సంవత్సరమే మగపిల్లవాడు కలిగాడు, యీా బుచ్చెన్న! అది, తల్లివంక వారి పేరు: అనంతలక్ష్మి తాతగారు బుచ్చెన్నగారిని, యజ్ఞ యాగాదికములు చేసినవాడు మరొకరి ఎదుట చేజాచకుండా నూటొక్క కన్యాదానం చేయించినవాడు. దానా దీనా పిత్రార్జితం హరించుకుపోయినా, ఏ మాత్రమూ తొణక్కుండా అప్పటికి అరవయ్యేళ్ళు దాటినా, ఉపాదానం చేసి ఏరోజు గ్రాసం ఆరోజు సమకూర్చుకుంటూ నూరేళ్లూ బ్రతికాడు. ఎన్ని వందలమందో ఆయన దగ్గర నంత చెప్పుకున్నా విద్యార్థులు పెద్దరిగి, 'వేదపండు'లైనారు. ఆయన కొడుకు లక్ష్మణ శైనులు తండ్రివద్దనే విద్యాబుద్ధులునేర్చి, ఆయన ఆజ్ఞప్రకారం కలవారి యింటికి ఇల్లరికం వెళ్ళాడు ఒక్కడే కొడుకు, అలా సిరిసంపదలతో వున్నా బుచ్చెన్నగారు అవతలవారి పెట్టుపోతలకు ఆసించక పోవడమే గాకుండా, ముందుకు అలా ఖరారు చేసుకునే

ఆ పెయ్యానికి అంగీకరించాడు. ఆ కాలం వేరూ-ఆ మను
షులే వేరు.

లేక లేక మగపిల్లవాడంటూ కలగడం. చౌగండా
లన్నీ గడిచి వాడు బాగుండటంకన్న వారికేకాదు, కంట
జూసిన వారికల్లా ముచ్చటేకదా!

పిల్లవాడు కళకళలాడుతూ వుంటాడు. తెలివి
తేటలు వెంట తెచ్చుకునే పుట్టాడు.

బుచ్చెన్నకు అయిదోయేడు వచ్చింది. కాముడు
కాపురానికి వెళ్ళింది. అప్పటికప్పుడే రెండేళ్ళయె అవ
ధానులుగారి కూతురు అత్తవారింటికివెళ్ళి. పిల్లలిద్దరూ
బందరులో సుఖంగా కాపురాలు చేస్తున్నారు.

అని, ఇక్కడివారు అనుకున్నారు. అంతే కాముడు
సంసారంలో వచ్చిన లోటేమీలేదు. కాని అవధానులు
గారి కూతురి కాపురమే-అస్తావిస్తమైంది. అదెక్కడి ప్రార
బ్ధమో కాని, పిల్లవాడికా పిల్లది సరిపడలేదు. మొదటి
నుంచీ అంతే_కాని ఉంచగలిగినంత కాలం గుంభనంగా
ఉంచారు. ఇహ, అతగాడు మరీ బరిమీరిపోయి, బాహా
టంగా మరో కాపురం పెట్టడంతో యీపిల్ల అక్కడ
ఒక్కక్షణం ఉండలేక అత్తమామలతో చెప్పేసి, పుట్టిం
టికి వచ్చేసింది. అవధానులుగారు మొదట్లో కత్తులు
నూరాడు. కాళ్ళా గడ్డం పట్టుకునిచూశాడు. ఎటూ లాభం
లేకపోవడంతో గుండె రాయిచేసుకున్నాడు.

కూతురి కాపురం ఆ తీరైనందుకే ఆ బ్రాహ్మడు యిదాతూంటె - కొడుకిక్కడ నిక్షేపరాయుడుగా తయారయినాడు. అక్కడా అల్లుడుచేసిన నిర్వాకమే, ఇక్కడ పీడూ జేశాడు. దాంతో అవధానులుగారు మరింత దిగదీశారు.

తనకు సిరి-సంపదా అన్నీవుండి, కుటుంబము యీ తీరు గావాలా? సాలుకు చేరెడు గింజలొచ్చే యీఅన్నప్ప తానూ ఓ మనిషినే అంటూ తలయెత్తుకు తిరగడమా! పీటి కొడుకు ఆ పిదప కాలాన బుట్టినవాడు పన్నెండేళ్ళు నిండాయోలేదో తండ్రి సరసన కూర్చుని పురాణం చదువుతూ, నలుగురిచేత ఆహాఁ! అనిపించుకోవడమా! అక్కడ పీడి కూతురూ అల్లుడూ ఊరి మెప్పుగా కాపురం జేయడమా! ఆ యెగ్గన్న కొడుకు తండ్రిలాగా దర్భపాచలు చంకనెట్టుకుని యిల్లిల్లు తిరగకుండా, నాలుగు సంస్కృతం ముక్కలు చెప్పుకుని అంతతోబోక, పెద్ద పండితుడని పేరు దెచ్చుకుని, తిరుపతి మహంతువారి పాఠశాలలో ప్రధానాచార్యుడు కావడమా? ఈ అన్నప్ప కూతురు అక్కడ అందలాలెక్కి తిరగడమా?

ఇదీ ఆయన బాధ!

అది ఆనాటి కానాడు వృద్ధి పొందేదే కాని, సన్నగిలేది కాదు. ఇలా మరో అయిదారేళ్ళు గడిచినయ్. అవధాన్లుగారికి లోకరివాజు ప్రకారమైతే, ఇంచుమించు

ఓపాటి నడి వయస్సే. అందులోనూ జమిలి మెనుక మనిషి-కాని, ముసలి వాలకం ముంచుకు వచ్చేసింది.

ఈ స్థితిలో ఆయనకు వున్న బాధలకు తోడు, ఆ కుమార రత్నం ఆ స్తి పంచమంటూ కూచున్నాడు.

ఏడు తరాలనుంచీ ఏకబిగి విని వస్తూన్న ఆ స్తి - యీనాడు పంపకమా? అవధానులు గారు ఒప్పుకో లేదు. ఆయన కుమారుడు నోరూ చెయ్యీ ఆచుకో లేదు.

ఊరికి ఊరూ ముక్కుమీద వేలేసుకుంది. కాని, తండ్రి బిడ్డల తగాయిదాలో యెవరు తల దూర్చుతారు?

అయితే, యెవరికీ లేని జోక్యం, బుచ్చెన్న కలిగించుకున్నాడు. క్రూరవాడు మాంచి రెక్కకట్టి-పిక్కకట్టి జవ మీదున్నాడేమో - అవధాన్లగారి కొడుకుని పట్టుకుని, ఊరంతా పొర్లు దణ్ణాలు పెట్టించి పొలిమేర మీదికి గొడ్డును తరిమినట్టు తరిమేశాడు.

అందుకు అందరూ లోలోపల సంతోషించారు. కాని, అవధాన్లుగారు ఏమనుకుని పోతాడో అని ఇంకా రవంత బెరుకో, లక్ష్యమో వుండటంచేత, మెరగనట్టు ఊరుకున్నారు.

కాని, అన్నప్పుడు, యీ సంగతి తెలిసీ తెలియడం తోటే ఉగ్రరూపం దాల్చాడు. కొడుకును ఒంటరిగా -లిచి,—

"ఒరే బుచ్చీ - నీకు యింకా చిన్నతనం! కాని, బుద్ధులు దొడ్డవి! నీవు యీ గ్రామానికి, జమీందారువా, తప్పు చేసినవాడిని దండించడానికి?—

కొడుకు యెలాటివాడు కాని, తండ్రికి వాడిమీద మమకారం పోదు నాయనా!-

అవధాన్లుగారు ఒకరిచేత వేలు వంపించుకోవలసిన వారు కారే, వారు సజీవులుగా ఉండగానే, వారి కుమారుణ్ణి మరొకడు కుక్కను బాదినట్లు, బాదాడంటే ఆ తండ్రి మనసు ఎంత క్షోభిస్తుంది?

మన గ్రామంలో నీవు ఒక్కడవే బలవంతుడివా? వాడు, యీ కచ్చ మనసులో పెట్టుకొని, పదిమంది పాలేరాళ్ళని నీ మీదికి ఉసి గొలిపాడనుకో, అప్పుడు నీవు యేమాతావ్! నా స్థితి ఏమాతుంది? యిది ఆలోచించావా? నీకు నా మీద భక్తి శ్రద్ధలు! మనలాగే అందరూ అన్యోన్యంగా ఉండాలని ఆశించడం, మంచిదే. కాని, ధర్మం నాలుగు పాదాలమీద నడుస్తుందా?—

మనకు చేతనైతే, ఆ తగాయిదా మాపుచేసి, వాళ్ళ సంసారం చల్లగా ఉండేట్టు చూడాలి. కుమారై కాపురం ఆతీరై కొడుకు యీతీరైనందుకే, ఆయన పాతాళానికి క్రుంగిపోయి ఉన్నాడే. యిలాటి అఘాయిత్యాలు జరిగితే, మరిక, ప్రజల మొగం చూడగలడా నాయనా! మన యిరుగూ పొరుగూ బాగుంటేనే, మన బాగూను! యిప్పటికి అయిందేదో అయింది! నీకు అభిమానం

యెక్కువ!- నిన్నుపోయి వాడి కాళ్ళు బట్టుకోమంటే - పోవు! నీవు చేసిన పొరబాటు సరిదిద్దడానికి నేను ప్రయత్నం జేసి చూస్తాను!

మరోమాట!

మనలోమాట! యింతకూ వాడు చేసిన మహాప రాధం ఏమిటి? తన మనసుకు నచ్చిన పిల్లతో కాపురం చేస్తున్నాడు. అనుకూల దాంపత్యం - పిల్లాపాపా కలి గారు !

ఇహ బ్రాహ్మణీకం అంటావా! ___

చిత్తశుద్ధి - సదాచారం. వినయం వివేకం - యివి బ్రాహ్మణ లక్షణాలు ! అంతే కాని, ఫలానా యింట్లో పుట్టటం కాదు. యిప్పటి మనసంకుచిత దృష్టితోనే చూస్తే - మన లెక్క ప్రకారం, మంత్ర ద్రష్టలైన ఋషుల్లో, యెంతమంది బ్రాహ్మణులున్నారు. ఒక్కడో అరో మినహాయిస్తే - తతిమ్మా వారందరూ, అనులోమ ప్రతి లోమమ్ముల ఫలితాలే కద !-

ఈ అవధానులుగారు మట్టుకు తక్కువవాడని మనం యెందుకు అనుకోవాలి! ఏవో పుల్లవిరుపు మాట లని, రెచ్చగొట్టకపోతే, వాడు తండ్రిమీద చెయి చేసు కుంటాడా? వాడి పెంపకం అలాటిదా?

వాడు చెడ్డవాడని వాదు రానే వచ్చింది!

కాదు. వాడూ సద్ధర్ముడే అని, రుజువు చేయగలిగితే మనం ధన్యులమే! మనం పాలెంపోయి వద్దాము రా! సాహస

మంటే చేతికి చిక్కిన అభాగ్యుణ్ని పట్టుకు చెండాడటం కాదు, చేసిన తప్పు తెలుసుకుని చేతులు జోడించడం!

బుచ్చన్న మారుమాటాడకుండా తండ్రి వెంట బయలుదేరాడు.

పాలెం అక్కడికి క్రోసున్నర వుంటుంది. పెళ్ళి నడకలు నడిచినా, సంధ్యావందనం చేసినంత సేపు పట్టదు.

దారి వెంట, కాలు సాగేందుకూ, కాలక్షేపము గానూ -

రామకథలో స్వారస్యాలు ఏకరువు బెడుతున్నాడు అన్నప్ప.

శ్రీరామచంద్రుడంటే ఆయనకు గౌరవమే! కాని, ఆ సీతమ్మ తల్లంటే తగని భక్తి. శ్రీమద్రామాయణము యెన్ని విడతలు పురాణం జెప్పినా - అది సీతమ్మ కథ గానే చెప్పాల్సిందే.

అన్నగారి ఆజ్ఞ ప్రకారం సీతమ్మను రథంమీద తీసుకు వెడుతున్నాడు లక్ష్మణస్వామి. ఆ తరుణంలో రాముడు కనిపిస్తున్నాడా అతనికి.

ఊహుఁ! కళకళలాడుతూ, పరిపూర్ణ బింబంవలె నున్న ఆ తల్లి మొగమే!

ఎందుకా కలకల?

మళ్ళీ యింత కాలానికి - తన మనసు, మమత మన్నించి. తన మనోనాథుడు అనుమతి శాయంగా, ఆశ్రమ వాటికలలో ముని కన్యలతో కలసి వెనుకటి ముచ్చటలు

తలపోసుకుంటూ ఆనందంగా కాలం గడపేను గదా అనే భావనలో !

ఆ తల్లి, అమాయకంగా, అలా పలుకుతూంటే లక్ష్మణుడి మొగంలో కళలు దిగజారుతున్నాయి! దుఃఖము ఆపుకోలేక పోతున్నాడు!

లక్ష్మణుడిస్థితి గమనించిందామెను సీతమ్మ తల్లి!-

ఏం నాయనా!- ఆ విన్నదనం ఎందుకు?-

నీ మోమున ప్రస్ఫుటమాతున్న విషాదానికి హేతు వేమిటి?-

మన అయోధ్యానగరము.; ఎప్పటివలెనే సూర్య కాంతిలో తేజరిలుతూంది కద!- మన ప్రజల అనందము నకు ఎట్టి అభ్యంతరమూ కలుగలేదు కద! రఘువంశ తిలకుని పెదవుల నిత్యమందహాసరేఖ మాయలేదు కద! నేను అనుదినమూ పదములొత్తి సేవించుకునే, బీూ తల్లు లందరూ సుఖులేకదా? ఆ తల్లి యిలా అడుగుతూ పోతూంటే లక్ష్మణుడి మనసు ఎలా ఆక్రోశించింది?— అమ్మా! ఎవరికేమి అనర్థము వాటిల్లిందో అని అల్లాడి పోతున్నావేగాని,- ఆపద నీకే రానున్నదనే భావనే లేదు గదమ్మా తల్లీ!-

బుచ్చి! అది ఉత్తముల లక్షణం.

వారికి, తమ బాగోగులమీాద ధ్యాస ఉండదు!

కావలసింది-ఎదుటివారి క్షేమమే-

కాలమది కాకపోయినా- నేటికైనా! మనకూ ధర్మమదే!-

మరో విశేషం!-

శ్రీరాముడు, అశ్వమేధయాగం, తలపెట్టినాడా? అది సలక్షణంగా, సానుకూలం కావాలంటే.- సహధర్మ చారిణీ, ఏదో ఓరూపాన సరసను ఉండాలికద!

కనుక, - అయోధ్యలో వారికి అవసరం, కనకజానకి!-

వారు స్వయంభువులు కదా!

ఆ తల్లి రూపురేఖలు బ్రహ్మ తీర్చిదిద్దినవి కావు గదా?-

యిక, మరి, యేశిల్పికి సాధ్యమౌతుంది?-

ప్రతిమలేనిదే-యాగం జరుగదు!-

ఆ శ్రీరాముడికి భార్యావియోగంతోబాటు-యిదో బాధ!-

అప్పుడేం జరిగింది?- వాల్మీకులవారి ఆశ్రమంలో ఉన్న ఆతల్లికి, యీ వర్తమానం తెలియంగానే, మహర్షికి విన్నవించి, వారు అనుమతించినమీదట, తనమూర్తిని తానే రూపొందించి, అయోధ్యకు పంపింది!

ఈ రూపేణా అయినా. స్వామివారి సరసను నిలిచేందుకు నోచుకున్నాను కదా, అనుకున్నదిట ఆ ఆనంద మూర్తి!

అ ప్రతిమను; చూసీ 'చూడటంతోనే, ఆ మహాను
భావుడికి మతిపోయింది!

తాను నిర్దయుడై! పరిత్యజించాడు!

కాని, ఆసాధ్వి చిరునవ్వుతో, తనను వెదుక్కుంటూ
వచ్చింది!

జీవకళ లుట్టిపడుతూన్న ఆ మూర్తినిచూసి, ఆ ప్రస
న్నత జూసి,-

ఈ రూపాన వచ్చి, నన్ను మన్నించానని మౌనాన
పలుకుతున్నావా, అనుకుంటూ, ఆ సరసను స్వస్థచిత్తుడై,
యాగం కొనసాగించినాడు కాదూ?

చూశావూ బుచ్చీ!

అపవాదుకు విలువయిచ్చి,- అడవి పాల్జేసినాడు!

తానిక లేనట్టేభావించి ప్రతిమను చేయించ తల
పెట్టినాడు!

అందుకా యిల్లాలికి కోపమా?-

ఎబ్బే! వారి ధర్మనిర్వహణలో, యవ్విధమైన
లోపమూ రాకుండా, చూడటం తన ధర్మం కనుక అలా
చేసింది!

ఉత్తమ జన్మంటే- అదిరా!-

—యిలా, పలుకాడుకుంటూ పాలెం జేరుకున్నారు!

ఆ ప్రాంతమంతా యీ ఉభయులకూ, కొట్టినపిండే!
ఫలానావాళ్ళు ఎక్కడ ఉంటున్నారని ఎవరినీ అడగవల
సిన పనిలేదు!

ఈ సుబ్బరామయ్య, అంటే అవధానులుగారి కొడుకు, చేపట్టిన పిల్లదాని పుట్టు పూర్వోత్తరాలూ తెలుసు!

దాని పేరు, లచ్చి, యిప్పుడు లచ్చమ్మ! చెడ్డదేం కాదు-

మనకులం కాదన్నమాటే, కాని కులం అయినా ఏ కులంలోగాని, శ్రోత్రియులంటూ ఉంటూనే ఉంటారు!

వాళ్ళ లెక్కలో, యిది బ్రాహ్మణ్ణే కట్టుకునాౖడ, చేసింది కులంతక్కువపనే!

దానికేం!

లచ్చి, తలిదండ్రులులేక, మేనత్త పోషణలో పెరిగింది.

ఆ మేనత్తకూ, అటూ యిటూ ఎవ్వరూలేరు!

ఓ కుంటభూమి, ఉండటానికో, జానెడుకొంపా.

మేనత్త కత్తిలాటి మనిషి! ఆ పెంపకం అలాంటిదే!

కనుక, లచ్చి, చేనుగట్టున చెంగు ఎగరేసే రకం కాదు!

పెద్ద ఖామందు కొడుకని బడిసిపోలేదు!

వగలు పోలేదు!

పిల్ల కనుముక్కు తీరు బావుంటుంది!

పదాలు పాడటంలోనేమి, పాడుతూ చిందెయ్యటంలో నేమి-

రంభా ఊర్వసీ దానిముందు ఘూపానికి రారు!,

అదేం ఘోషామనిషి కాదుగా,- అందరికంటా పడ్డట్టుగానే వీడికంటా పడ్డది! మరి, వీడు ఒకడివంటివాడు కాడుగా, —

ఒకరికొకరు మచ్చిక అయినారో, - దైవానికి తెలియాలి !

వీళ్ళిద్దరూ వెళ్ళి,-ఆ మేనత్తను ఎలా ఒప్పించారో, ఒప్పించారు! గుళ్లో ప్రమాణాలు జేసుకున్నారు! అక్కడే యిల్లరికమున్నాడు !-

పాలెంలో మనుషులు,- వ్యవహారం ఇలా ముదిరితే,- కలిపించుకోకుండా ఊరుకున్నారా?-

ఆదిలోనే,- ఒకరిద్దరు, మరీ చనువున్నవాళ్ళు,- సుబ్బరామయ్యను- తగుపాటిగా మందలించారు!

అది,- పెళ్ళి పేరంటం కావలసనపిల్ల!- అని చూశారు!-

ఆ మాత్రం నాకు తెలియదా?- అన్నాడు సుబ్బరామయ్య!-

కొన్నాళ్ళకు,

దానికేదో మతోయినట్లుంది! కళ్ళన్నీ నీ మీదనే ఉంటాయి! కాలుజారితే దానిబతుకు గంగపాలేగంద- అన్నాడు, వీళ్ళ యోగక్షేమంకోరే, మరొకడు!-

గట్టుమీద ఉన్న దానికి కాలెందుకు జారుతుంది!

'నీవు - దిగలాగితే,—'

'నాకా సత్తువలేదు!'

సత్తువలేకపోతే ఏం- సంబరం ఉండచ్చుగా'

'నేను సంసారు కడుపున పుట్టాను కాని,- సానికడుపున పుట్టలేదు —'

'అంతమాటెందుకు లెగుండి!- సాయితె జెప్పినట్టు- చెట్టునున్న, పండు చేతికందితే,'

'నీతిలేనివాడు,- నెమరేశాడు! ఉన్నవాడు,- ఖామందును అడిగి,- హాయిగా అనుభవించాడు!- అర్థమైందా? నేనేం దొంగమేతకు రాలేను. మీ అందరూ ఒప్పుకుంటే లచ్చమ్మను పెళ్ళిచేసుకుంటాను."

"ఆ (అదయ్యేపనా? మీరేమో బ్యామ్మర్లుగందా."

మరో తిట్టు నీ నోటికిరాదా?

తెలిసి కూశావా? తెలియక అన్నావా?

బ్యామ్మడంటే ఎవడు? తాళికట్టిన యిల్లాలిబతుకు దగాలుచేసి తానో మనిషినే అని తలఎత్తుకు తిరిగే వాడు!...

బ్యామ్మడంటే మా బావ!

వాడితో నన్ను జమేస్తావా?

నేను బ్యామ్మడినీ కాను, బట్టినూ కాదు!

సాదా మనిషిని.

ఏదో పెళ్ళీ పేరంటం జేసుకుని పది కాలాలపాటు బాగుండాలనుకుంటున్నాను, కాదంటారా?

ఇటి యిడ్డూరమే! మీ బాక్కే మేం అడ్డం రాంలెగుండి. అరుడు మెచ్చితే నరుడూ మెచ్చాడని, ఆ పిల్లకాయ సమ్మతమంటే మాకూ సమ్మతమే.

"కనుక్కోరాదూ?"

"కదిలిస్తే కరవరాదూ? అయినా, మేమేం కళ్ళు మూసుకుని లేంలెగుండి!"

"మరి—"

"దాని మేనత్త రత్తమ్ముందే! దాందోగొడవ! మోటుమనిషి దాందంతా అదో చాదస్తం. కులం మాటకొచ్చి యీ మనువు సొసాయించదంటుందేమోనని బయ్యం!"

"అందాకావస్తే మంత్రం వెయ్యనే!"

మంత్రించండి, మాయజేయండి; మా మరేద మటుకు దక్కించండి.

సరాసరి సుబ్బరామయ్య, రత్తమ్మ యింటికి వెళ్ళాడు.

ఇంటిముందర వేపచెట్టుకు పాడిబర్రె కట్టేసి వుంది.

పెయ్యదూడ ఉండుండి మిడిసిపడుతూ, అందినంత మేర పులు కొరుకుతూ కలే దిరుగుతూంది.

రత్తమ్మ ఎవరినో బాడించుకుంటూ కోడెదూడను కటుకొయ్యదగ్గరకు లాక్కొని వస్తూంది. లచ్చి, జాజిపందిరి

పక్కను చపటామీద కూర్చుని, కోళ్ళకు చిట్టుండలు విసురుతూంది.

ఇతగాడిని అల్లంతదూరాన చూడంగనే వల్లమాలిన సంబరమేసి వొంటికి వయారమొచ్చి కంటికి చిలిపితనం వచ్చి కోళ్ళను యిటుకేసి తరిమికొట్టి తాను మేనత్త చాటుకు పరుగెత్తింది.

రత్తమ్మ వచ్చిన మనిషిని నిలవేసి జూసింది.

ఏం పిన్నమ్మా! అన్నాడు.

ఆఁ—ఁ అంది.

"బాగున్నావా?"

"-లేకుంటె ఎల్లునయ్య! నేనే లేకపోతే పెంచుతూన్న పెట్టను బైరు తన్నుకుపోవె! ఏవయ్యోవ్ అవధానులుగారి కొమారుడా మా లాటోళ్ళ సేత ఛస్ అనిపించుకుంటావా?"

"సెబాస్ అనిపించుకుంటనులే!"

"ఏంజేసి?"

"నీవు పెట్టిన భోజనం భోంచేసి!"

"మమ్మన్నిట్టా బతకనియ్యవా?"

ఊహుఁ ఇంతకన్నా బాగా బతకాలి! చూడు రత్తమ్మా! పిన్నీ అని పలకరిస్తే గుర్రమన్నావ్! నేను యీ జన్మంతా అమాటమీదనే ఉండటం ఖాయం? కనకుండా కొడుకు నారికితే బౌరబిడ్డా! అనవేం! ఈ పొద్దునుంచీ నువ్ పెట్టింది తింటా! యీ నీడనేవుంటా! కాదం

టావా? నా సొత్తును ఎగరేసుకుపోయి ఏ సాయిబ్బుల్లోనో, కిరస్తానీల్లో కలుస్తా! నేనొక్కడ్నే కాదు! కొంగూ కొంగూ ముడేసుకుని —

రత్తమ్మ, పకపక నవ్వుతూ, 'అయే బాపనబుద్ధు లంటే! అలుసుందికదా అని అడలగొట్టడం! మొనకటికి ఓ రాజకూతుర్ని ఎవరో శాపం ఇట్టినారంటగాదూ! నీవు, బాపనయ్యను కట్టుకుంటవ్ పో! అని, మన అన్నప్పగారు సదివితే యిన్నానులే! నా మొగ్గిగూలా, మూలచ్చికిగాని అసుమాటి గాచారం బట్టిందో, సాయ్ రంగ! పిల్లకీ నాకూ, ముక్కలేందే ముద్ద దిగదే, బతికిన నూరేళ్ళూ పప్పూ బువ్వా తినేతలికి దీనితిక్క యింకేడిది? గుళ్ళో కూకుండి అనుకుంటివేమో సాంవోరు, నా నెత్తడిశార! యింతకూ యిది మనిషిచేసింది కామలే, దేవుడు రాసిందే అనేసి సుబ్బరామణ్ణి ఆ యింటివాణ్ణి చేసింది.

రత్తమ్మకు, ఓ కుంటభూమి ఉంది!

పది ఘూమిళ్ళూ, పది కొబ్బళ్ళూ, వాటిమీద ఎంతలేదన్నా, సాలుకో పది పరకలు తేలచ్చు! అదీ గాకుండా, అంతో యింతో, నాళ్ళనడుమనే పావలా వడ్డీకి తిరుగుతూంది. ఓ పదితులాలు బంగారం; చిన్నం-చితుకా చేరిస్తే, ఓ ఇన్నూరు తులాల వెండీ తేలకపోదు. అదీ, ఆ కుటుంబానికి ఉన్న నికరం.

ఇంతకు ముందంటే, ఆడకూతుళ్ళు యిద్దరే, ఒకరో అరో మనిషిని జీతానికి పెట్టుకుని, ఇక్కలు విరుచు

కునే వారు! యిప్పుడు, మగదక్షత ఏర్పడటంతో గిద్దెడు రాలే చేను తవ్వెడు రాలడం మొదలు పెట్టింది. అదీ గాకుండా, నా అన్నమనిషి, ఒకడు అమరడంతో, అత గాడు డబ్బు విలువ తెలిసిన మనిషి కావడంతోబాటు, తిమ్మిని బ్రహ్మిని చేయడంలో ఆ తండ్రి నోట్లోంచి ఊడి పడ్డవాడు అవడంచేతనూ, తానేదో, తనమానాన ఉండ కుండా అందరికీ తల్లో నాలుకగా మెలుగుతూ, ఉన్నంత లోనే మంచి అనిపించుకుంటున్నాడు.

పాలెంలో చీమ చిటుకు మంటే, గ్రామంలో చప్పు డౌతుంది!

అక్కడ భోగట్టా యెప్పటికప్పుడు ఇక్కడివారికి తెలుస్తూనే ఉంది?

ఆ పెళ్ళి వరకూ గుట్టుచప్పుడు కాకుండా జరిగి పోయిందంటే, అందుకు సుబ్బరామయ్య మోరకింపే కారణం! "బ్రాహ్మడు, మం॥ తాలు చదివి, అక్షింతలు వేస్తే, మా యింట ఆ పెళ్ళి అచ్చిరాలేదు దేవుడిదే పెద్దరికం అయినప్పుడు మరో దేవిరింపు యెందుకు? అని ఆతంతు తప్పించేశాడు. మేళాల్ తాళాల ప్రస క్తి వస్తే - మాపిల్లకాయలపెళ్ళి, భూమ్యాకాశాలు దద్దరిల్లేటుచేద్దాం! యిప్పటికి మటుకు లఘువుగానే పోనీయండి అన్నాడు.

ఆ యింటి విషయం అతి గుంభన గనుక. ఆదిలో తబిసీళ్ళు తెలియక వీడే యింత ఉడకేసి వాళ్ళకు పెట్టి తాను తింటూ అతి గడుసుగా బండి నడుపుకొస్తున్నా

డనుకునేవారు. అది నిజం కాకపోయినా అబద్ధమున్నూ కాదు! వీడికి తిండిపుష్టి ఉంది. మాంచి భోజనప్రియుడు. వాళ్ళకేమో శాకపాకాలు వీడికి రుచించేట్టు తయారు జేయడం చేతకాదు. కాకపోవడంతో కొన్నాళ్ళపాటు స్వయంగా మడిగట్టుకుని చేసి చూపించక తప్పిందికాదు. లచ్చి, చూపిస్తే అందుకుపోయింది! యిహనేం?–

అదీ, లోగడ కమామీషు—

అన్నప్పా, బుచ్చన్నా అక్కడికి జేరుకునే సరికి యింట్లో లచ్చి ఒక్కర్తే ఉంది. తొట్టిలో పిల్లవాడు సరే, తొలిచూరు ఆడపిల్ల, ఏణ్ణర్ధపుది– గుమ్మంముందు, తువ్వాయితో బాటు గంతులేస్తూంది.

అది మునుపటి యిల్లుకాదు!

కళగా ఉంది!

—గుమ్మం దగ్గిరసా వెళ్ళి, ఇంట్లో ఎవరర్రా! అని అన్నప్ప కేకవేశాడు. లచ్చి లోపలినుంచి వచ్చింది. దాని ముందు బ్రాహ్మణ పిల్ల ఎందుకు?—

వీళ్ళ యిద్దరినీచూసి ముందుకేసిన అడుగు వెనక్కు వేయబోయి, అంతలో ఆగింది, యీయనవంకజూసి తల వంచుకోబోయింది.

"ఒసే అమ్మాయ్" అంటూ అన్నప్ప దగ్గిరగా వెళ్ళి, "పిల్లవాడు, వాడిపోలికా, నీ పోలికా?" యిలా, నయాన పలుకరించే సరికి, లచ్చికి జంకు తీరి, మీరే చెప్పండి! అంది.

"ఆఁహాఁ - కాని, ముందోమాట చెప్పాలి! అందికే పనివేళా వచ్చాను.

ఒకానొక సమయంలో యీ సుబ్బరాముడు, నా అల్లుడైతే బాగుండు ననుకున్నాను.

అనుకున్నట్టు జరుగలేదు కాని,

ఆ వరుసమట్టుకు మారలేదు.

వా డెప్పటికి నా అల్లుడే - అంటే, నీవు - నా కూతిరివి!

యిది, బులిబుచ్చికంగా అంటూన్నది కాదేవ్!-

సయాం- మా రెండోపిల్లవు! అన్నమాట!

పద! మీ చిన్నభడవాను చూపించు - అంటూ అడుగు లోపలికి వేశాడు. ఈ చెంపను తొట్టిలో పిల్లవాడు ఉన్నాడు "వీడి కిప్పుడు ఎన్నో నెలే! ఆర్నెల్లు వెళ్ళినాయ్ కాదూ? అన్నాడు. లచ్చి తడుముకోకుండా, "యీ బహుళ పంచమికి యెనిమిదో నెల వస్తుంది" అనడ మేమిటి అన్నప్ప పకాలుమని "వీడెక్కడ దాపురించాడే నీకు? నీ బతుకు బ్రాహ్మణకూడు చేశాడు..." అంటూ పిల్లవాడి బుగ్గమీద వేలితో మీటేసరికి తొట్టిలో వాడు విద్దెంచేయడం ఆరంభించగా ఒరే ఒరే! నేను అబ్బవంక చుట్టాన్ని కానురా, అమ్మవంక చుట్టాన్నిరా అని, పిల్లవాడిని చేతుల్లోకి తీసుకుని, యిలాటి నిక్షేపం, యిక్కడ ఉంటూండగా, తానక్కడ జంఝూలు సాగదీసుకుంటూ, అలా అఘోరించడం దేనికో, ఎందుకైనా

ప్రాప్తం అంటూ ఉండాలి! అని సంతోషాన ఘుమఘుమలాడి - యింతకూ అసలు కథానాయకుడేడి? చేనిదగ్గరకు వెళ్ళాడా. ఒరే బుచ్చీ నీవు అలాపోయిరారా! తంతేపడు! అంటే-మింగు! యివాళ మీయింట్లో వారం జెప్పుకున్నాం అంటే వాడే పరుగెత్తుకు వస్తాడు! నీవు, నింపాదిగా రా! యిలా, అని బుచ్చన్నను అక్కడనుంచి పంపించివేసి,-

అమ్మాయ్! నీవు అడక్కపోయినా, నీ మనసులో ఏమనుకుంటున్నావో నాకు చూచాయగా అయినా తెలియదా?—

చెపుతా విను!-

మనగ్రామంలో, ఏ దౌర్భాగ్యుడో తప్ప తతిమ్మా గృహస్థులందరికీ, మీరు ఇక్కడ యిలా సుఖంగా ఉండటం యిష్టమే!

అయితే. యీమాట చెప్పడానికి, యిన్నాళ్ళు పట్టిందేం అని నీవు అడగవచ్చు

ఆ మనిషికి వెరచికాదు.

ఏనాటికైనా, దానికి రాకపోతాడా, అని తాత్సారమ్ చేశామ్.

దాంతో మునిగింది!—

వీడు, అక్కడికి అందుకోసమని రావడం; ఓతప్పు.

ఆయబో, ఆ రగడ మరో తప్పు!

వీటన్నింటికన్నా - మా బుచ్చిగాడు, వెర్రిచేష్ట చేయడం - శుద్ధ తప్పు.

అవునమ్మా! యీ సుబ్బరాముడి నైజం నాకు తెలియదా, నీ మంచి తెలియదా? వాడికి ఏవేవో నూరి పోసి, తండ్రిమీదికి దండు పంపించావని మెప డను కుంటాడు.

అప్పుడు అన్నీ వదులుకునే, యిక్కడికి చేరాడు.

కాని, మనమేం సన్యాసులమా? పిల్లా పాపా అంటూ కలగడంతో, ఓ అచ్చటా ముచ్చటా అంటూ ఉంటుంది కదా.

అక్కడ కట్టుకుబోయేంత ఉంది.

అది, ఎవరు తినను? ఇప్పుడిన్ని మల్లాగుల్లాలు పడ్డా ఉత్తరత్ర, వీళ్ళకు కావలసిందేకదా.

ఏళ్ళ తగాయిదా ముదరడానికి, డబ్బే అయుండదు.

ఆయన మోరకి స్తేనేం, వీడూ మొండికే స్తే. నూాను కోరట్లూ లేవా? జడజీలు ముసలాయన పిలకట్టు కోరా.

అసలు. అది కాదు.

ఆయనేదో పొల్లుమాట అనుంటాడు.

వాడిని నొప్పించాలని, నిన్నూ నీపిల్లల్నీ అనుం టాడు. అలాటి స్థితిలో, వీడికి ఒళ్ళు తెలుస్తుందా. చెయి విసరక ఏం జేస్తాడు? ఉప్పూ పులుసూ తినేవాడు.

ఎదుట ఉన్నవాడు, తన గర్భవాసాన పుట్టినవాడే. వంశానికి ఒక్కడే. అనే ఇంగితం అన్నీ ల్లోచ్చి, పధ్నాలుగు

శాస్త్రిలూ పారజదివిన, ఆ మనిషికే లేకపోతే, బొడ్డూడని వెధవాయ్, వీడికెందుకుండాలి?

యింతకూ అన్నిందాలా ఆ తల్లికి వచ్చింది!

ఆయనకు మొహురు చెప్పలేదు.

వీడిని కంట జూసికోలేదు.

దైవం ఆవిడపాలిట ఉంటే, యిప్పుడింత ఎండ మండినా, చప్పున చల్లబడుతుంది... అని పిచ్చాపాటిగా చెప్పుకుపోతున్నాడు. లచ్చి వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ, అంతకూ కారణం నేను,తల్లికీ బిడ్డకీఎడబాటు చేసాను. తండ్రి నీ బిడనూ పరాయివాళ్ళను చేశాను. యిప్పుడు, నేనేం జేసేది? యీ పాపం మెలా పోతుంది?...

అమ్మాయ్- నిండినింట కూర్చుని యీ రాగా లెందుకే!

నవ్వుతూ ఉండు! నాపచేను అదే పండుతుంది.

పిచ్చిదానా! నీవు చేసిన పాపం అల్లా, ఒక్కటే!

పిల్లా పాప్తతో, యిల్లా పచ్చగా ఉండటం!

యిలాటి పాపానికి ఒడిగట్టేందుకైనా, ఎంత పుణ్యం జేసుకోవాలే! యీ స్వస్తికేంగాని, పెందరాడే కాస్త పప్పూ అన్నం బెడుదూ చుట్టాలొచ్చారని, నవకాయ పిండివంటలూ జేసేవ్. వంకాయ నాలుగు పచ్చాలు చేసి పోపులో వేసి, అనపకాయమీద యింత నువ్వు పప్పుచల్లి, అరటిదూట మొఖాన యింత ఆవెట్టి, తోటకూర కాడల్లో యింత పిండి బెల్లం పారెయ్. కొబ్బరీ మామిడీ అల్లం

యీ పచ్చళ్ళు చాల్లే— పెరుగులో తిరగబోత పెట్టి, దాన్లో పది గారిముక్కలు పడేయ్. రవంత శెనగపిండి కలిపి, మిరపకాయలు ముంచి చమురులో వెయ్. సరే శ్రీరాన్న మంటావా, అదో వంటా? ములక్కాయలు మరి కాసిని వేసి, పులుసో పొయిమీద పడెయ్, యీ పూటకు యిల్లా లఘువుగానే పోనీయ్, ఇదిగో! నేనూ స్నానంజేసి వస్తున్నాగాని, ఈ లోగా. ఓ అరతవ్వెడు గోధుంపిండి తడిపెట్టూ, రత్తమ్మొస్తే నాలుగువత్తి అలా పడేస్తుంది... మధ్యాహ్నం పంటిక్రిందకు వుంటాయ్!—

లచ్చి నవ్వడం మొదలెట్టింది.

—వంట, రసకందాయంలో ఉండగా, రత్తమ్మ ఇంత బచ్చలకూరా, ఇన్ని వామనగాయలూ, పట్టుకుని వచ్చింది. అవి చూడగానే, అన్నప్ప, రత్తమ్మహ్వా! నాకు బచ్చల కూరంటే ప్రాణమే ననుకో, నాలుగు వెల్లుల్లి రెబ్బలందులో రాల్చి, దిమ్మ తిరిగేట్టూ, తిరగబోతెడితే, ఆహాఁ! యింకా పంచభక్ష్య పరమాన్నా లెందుకు? ముఖ్యంగా బొబ్బట్లలో నంజుకు నేందుకు! మాంచి వనరు! యింకా అలా నుంచుంటావేం! మడిగట్టుకో! నీవు కూడా చెయి చేసుకోకపోతే, మా యిద్దరివల్లా అయేట్టు లేదు.

రత్తమ్మ యీ మనిషి ఇక్కడ ఉన్నట్టుండి, ఊడి పడటం, యీ వాలకం. యీ మాటలధోరణీ చూసి, ఏమనుకుందోగాని, అన్నప్పగారంటే, సకల మంచివాడని, అందరూ ఎరుగున్నదే గనుక. ఆయన వచ్చింది,

మన మంచికే గాని, మతిబోయి కాదు అని రూఢి చేసుకుంది.

ఆమాటా ఈమాటామీద ఆయన అంతర్యం తేలడంతో, ఆ మనిషి ఆనందం చెప్పనా!

— సరే, వీరిక్కడలా యి ఉంటుండగా.

ఇంతలో, బుచ్చిగాడు, ఏంజేశాడు చెపుతూ. వెళుతూ-వెళుతూ, సుబ్బరాముడి కూతుర్ని చంకనేసుకుని మరీ వెళ్లాడు.

దారిలో ఒకరిద్దరు ఆసాములు వీడివంక చోద్యంగా చూశారు. కొందరు చూసిచూడనట్టూరుకున్నారు.

— పొలాలకు అడ్డంబడి సుబ్బరాముడు వస్తున్నాడు.

దూరాన్నుంచి, వీడిని చూసి ఓ పొల్లు కేకపెట్టి, ఉరుక్కుంటూ వచ్చాడు. చేత కఱ్ఱ ధాటిగా పుచ్చుకుని, 'దించరా, నా కూతుర్ని దించు!...'

మామ చంకనెక్కింది. మరి దిగుతుందా ?

ఈ బంధుత్వాలు యెప్పటినుంచి-

మాకు బుద్ధొచ్చినప్పటినుంచి.

అహఁ-మీ నాయనకూడా, అఘోరించాట్టగా-

ఆఁ-పురాణం జెప్పుకుని బతికేవాళ్ళం- పూట గడిచినా గడిచినట్టేగా, పైగా, మీయింటిని పడి మేయడం, మాకు మామూలేగా.

ఇంత సిగ్గులేని ఘటానివేంరా? అవాళ నన్ను పట్టుకుతన్ని. యివాళ నానెత్తి నెక్కడానికొచ్చావ్? ఇప్పుడు నీ కాళ్ళు విరగేస్తే యెవరు దిక్కు.

నువ్వే! చంకనేసుకుని, ఇంటికి జేరయ్యాలి. బావా! లోకం గుడ్డిదైనంత మాత్రంచేత గుర్రం గాడిదా ఒకటతాయా. రెండూ, గడ్డిదినే జాతిలోవే అయినా, దానికి దాణా అధికం కనుకనే. అవాళ నేనలా ఓడ్రించినా, నీవో సకిలంపు సకిలించేసి ఊరుకున్నావ్. బ్రహ్మసమాజంలో చెప్పినట్లు, దేవా, నీవు ఉత్తముండవు- నేను, పాతకుండను...

అనేసరికి- సుబ్బరాముడు, మొగమంత జేసుకుని, వీడిని, ఓ చరుపు చరిచి, చెల్లేశాను పో- మీనాన్న, మొగంజూసి ఊరుకున్నాను గాని, యీపాటికి నీ పిలక ఉత్తరించి వుండనే—'

'ఉండువే!—'

నాపిలక ఉన్నా. ఊడినా, ఒకటే! బావా!
నీ పిలకంటావా, బహుభద్రంగా వుండాలిసుమా!
ఆవచ్చే అల్లుడికి, అందయ్యొద్దూ—'

'ఒరేయ్! అప్పుడైనా నాది పై చేయేరా!
ఆ వచ్చే ప్రబాసి యెవడో, వెదుక్కుంటూ మా కాళ్ళదగ్గిరకు రావలసిందే,—'

'నీవు పాలెం వచ్చినట్లు.—'

'పళ్ళు రాలేను!'

'మనం రాలుగాయలమే!'

'ఏరోయ్! మీనాన్న చెప్పాడా, ఈ స్వస్తి?'

'స్వబుద్ధే! ఒకళ్ళు చెపితే వినేరకమా మనం?'

'వినక, మనం– చెడ్డదేమిటోయ్!–

సరేలే, ఒరే బుచ్చీ, మనం యిక్కడ, ఇలా చెడుగుడాడుతూంటే, వీడు ఏమైనాడో అని, మీనాన్న బెంగెట్టుకునేను ; ఊఁ– అడుగెట్టెయ్!–

'ఓయబ్బ! అల్లుణ్ణనుకున్నావా? ఆజ్ఞ పెడుతున్నావ్?–

'కావా ఏమిటి? నను పాణిగ్రహణం జొనర్చికదా, నానాథుడవ్ నీవ! వగయిరా వగయిరా భాగోతంలో లేదూ? అయ్యో పాపం కదా అని, చెయిచాపితే వెంటనే ఒడేసి పట్టుకుని అహో ప్రాణనాథ అంటే! కావాలని చంకనేసుకున్నావ్! మా గడుగ్గాయ నిన్ను వదిలిపెడుతుందా శాశ్వత బ్రహ్మ తల్పంగా నీకీ సవారీమోత తప్పదు.'

'తమ దయ. ఓ పదేళ్ళపాటు పాలూ మీగడా వేసి పండల్లే పెంచు ఏదో పండక్కు, వచ్చినట్టే, వచ్చి బావుకుపోతాను.'

'ఈ లోపుగా, —'

'కాశీవెళ్ళి, కాసిని శాస్త్రాలు నోటబట్టి–'

'గడ్డం మీసం పెంచుకుని, కావడి వేసుకొస్తావా? నిన్నుచూసి బూచాడనుకుంటే?'

'మన పుణ్యం బాగుందని ఒడ్డున పడతాను.'

— ఇద్దరూ నవ్వుతూ, తుళ్ళుతూ ఇంటికి జేరుకున్నారు.

ముందు సావడిలో, రత్తమ్మ పిల్లవాడిని ఒళ్లో కూర్చోబెట్టుకుని వుంది. అన్నప్ప భామ వేషగాడల్లే తిప్పుకుంటూ, తారంగం పడుతూన్నాడు. వీళ్ళను చూడంగానే-

ఏమయ్యా, సుబ్బారాముడూ, ఏవేళనగా వెళ్ళావ్ ఇప్పుడా రావడం. ఇంటికి అతిథీ అభ్యాగతీ అంటూ వస్తే, నీవుదయచేసేదాకా నోట్లో వేలేసుక్కూచోవలసిందేనా అప్పనులే, —

పెద్దలు ఊరికే అన్నారా? కారుణ్య వార్తాక్వ హిరణ్యా హర్తః- అంటే ఏమిటో తెలుసునా రత్తప్పా, బంగారం దొంగిలించువాడు పరులమీద జాలి దలచునా? అని.

తేరగా దొరికింది వీడికీ బంగారు తల్లి.

దాంతో కుబేరుడైనాడు.

ఆకలి దప్పిక లుంటాయా?

ఈ అన్నప్పలాంటి లాకా లూకాయి గాళ్ళు కంటికానతారా? ఇహనైనా వేగిరం తెమిలివచ్చి, ఇంత అపోశనం పడించు—

అందరి భోజనాలు అయినాయి.

ఒరే బుచ్చీ, నీవిహ ఇంటికి నడు. నేను తెల్లవారే సరికి వస్తానని అమ్మతో చెప్పు! అని, పంపించివేసి, ఇంట

వున్నవారందరూ పిచ్చాపాటి అనుకుంటూండగా, ఆసాములు ఒక్కొక్కళ్లే, అన్నప్పగారిని చూడటానికి వస్తూండటంతో, యీ సభకు ఇల్లుచాలదని, అందరూ కలసిపోయి నిమ్మతోట మలుపులో మెరాబాలో చదికిలబడ్డారు. కాస్సేపట్లో ఊరు మొత్తం అక్కడుంది. అయ్యా, నాలుగు మంచి ముక్కలు మా చెవిని వేయండన్నారు. అంతకంటేనా అంటూ అన్నప్పగారు అందుకుని, సీతమ్మవారిని స్మరించుకుని,-

'జనక మహారాజులవారు యజ్ఞంచేయ తలపెట్టి, అందుకుగాను ఏటిఒడ్డున భూమి దున్నించుతూండగా, యజ్ఞం చేయకమునుందే యజ్ఞంఫలం దక్కినట్లు, ఆయనకు సీతామహాదేవి లభించడమున్నూ—

అంతకు కొన్ని సంవత్సరాలకు క్రితం, దశరథమహారాజు ఎవరో అయ్యను బ్రతిమాలుకుని తీసుకునివచ్చి, పుత్రకామేష్టి అంటూ ఒకటిచేసి, సతమతమైనమీదట కాని, ప్రసాదమంటూ లభించకపోవడం, ఆ లభించినప్పుడైనా ఇంట ఒకరికి ముగ్గురు ఆడంగులు కావడంతో యెవరిమనసూ నొప్పించకుండా యెలా పంచిపెట్టడమో తెలియక, కొంత గజిబిజికావడమూ, తరువాత వాళ్లలో వాళ్ళు సర్దుకుపోవడం, సంతానవతులు కావడమున్నూ జరిగిందికదా !

దశరథుడంటే, అడంబరంకోసం భుజకీర్తులు కట్టుకుని, అవలంబనంగా, అంటే, చేతికర్రమో స్తరుగా,

ఖడ్గాన్ని వాడుకునే మనిషా? దేవతలకి, అసురులకీ, అక్కడ మాటామాటాముదిరేసరికల్లా, వెంటనే ధనుర్బాణంబులతో తాము వేగిరం వచ్చి, యీ ముప్పు దాటించవలసినదని, వీరికి వర్తమానం రావలసినదేకదా !

అలాంటివాడికి, కడుపున ఓనాలుకాయలు కాయడానికి, యీ ఒక్క ప్రత్యుపకారం, యీరవంత వరం, ఆ దేవతలు చేయగలిగారా, ఇవ్వగలిగారా? ఊహూఁ- వీరు ఆ యజ్ఞపురుషుడైన ఆదినారాయణమూర్తికి అర్జీ దాఖలు చేసుకోవడమూ: వారు మంజూరు చేసినమీదటనే, ఫలసాయం చేతికి అందడమున్నూ జరిగిందికదా?

ఈ దేవతలున్నారే, వీరిలో ఒక్కరికి సంతానం వుందా?

కనుక మరొకరిని, అలా దీవించేందుకు తగిన యోగ్యతా లేదన్నమాటేగా, అవునయ్యా, మనకే లేనిది, ఇంకొకరికి ఏం పెడతాము !

వీళ్ళు అన్నందినేమనుషులా? అమృతం ద్రావిన వాళ్ళు!

ఇరవై అయిదేళ్ళకు మించి పైకి ఎదగనివాళ్ళు !

కన్ను మూయడమన్నదే లేనివాళ్ళు, కల్పవృక్షచ్ఛాయను కలకాలం వుండవలసినటువంటివాళ్ళు,—

కాని, వీళ్ళకు ఈ సంతానం లోపం ఏమిటంటారా? చెట్టును పెంచేవాడికి, ఎన్నటికన్నా కాయంటూ కంటికి కనిపిస్తుంది కాని, ఎదిగిన మొక్కను తెగేసేవాడికి ఫల

మేమిటి, నోరికేది పోయిలోకి వంటసరుకేగా? యీ దేవతలున్నారే. వీళ్లు యుద్ధకాములు! మాట్లాడితే ఆ అసురుల మీదికి ఒంటి కాలిమీద లేవడం? భంగపడి, ఏ కొండల్లోనే దాక్కోవడం, వాళ్ళకు పరిపాటైపోయింది. ఆ దేవరాజున్నాడే, దేవేంద్రుడు ఒకనాడు ఇంటిపట్టున వుండి, శ్రేష్ఠమైన ఇంత అమృతం పుచ్చుకొన్న పుణ్యానపోయినాడా! ఇల్లూ వాకిలీ పెళ్ళాం బిడ్డల్నీ వదలిపెట్టీ, తన చిరునామా పగవాళ్ళకు తెలియరాకుండా, యెక్కడో తల దాచుకోవడమే కాని!

తెలిసిందా బాబూ? అందరినీ చల్లగా చూడాలి అనే అభిప్రాయంమీద వున్న ఆదివిష్ణుమూర్తివారు హాయిగా పాలసముద్రంమీద పవ్వళించి, వున్నాడు!

యెదుటివాడు, నోరెత్తితే, మూడోకన్ను తెరుస్తానని అట్టహాసం చేసేటటువంటి సదాశివుడు కొండల్లో కోనల్లో వుంటున్నాడు.

అయితే, ఇద్దరికీ పిల్లా పాపా అంటూ యెందుకు లేకుండా పోవాలీ అని అడగొచ్చు. వీరుభయులూ కూడా, అప్పుడప్పుడు చేతికి పొరబాటున అందినటువంటి అసురులను శుంభంతాం చేయడమే కాకుండా, వారి తాలూకు మహా నగరాలను మూడింటిని భస్మీపటలం చేయలేదూ, అది ఊరికేపోతుందా?

యత్కించిత్ పుణ్యాన-ఇల్లు పాల సముద్రమే ఐంది. కాని, పిల్లాపాపా లేకపోయినాక, ఆ పాలెవ్వరు త్రాగను?

సరే సదాశివుని విషయం అందామా,-

వీరూ, ఆ కుబేరుడూ, ముప్పొద్దులూ భుజాలు రాచుకుంటూ తిరిగేవారయినా ఈ గృహస్థుకు సదా గోచి పాతకైనా కొరతే!

ఇదంతా యేమిటంటారు?

చేసిందానికి చక్రవడ్డీయే కదా!

అది అలావుంచు. జన్మంతా తీన్ తార్‌గావున్న ఆ దేవేంద్రుడికి పిల్లలున్నారుగదా అనరేం?

లేకేం నిక్షేపంగా వున్నారు.

ఒక్కడే మొగపిల్లవాడు జయంతుడు అతగాడు మన్మథుడంతవాణ్ని అందచందాలలో "అలా ఆగరా బుల్లోడా!" అనగలిగిన ధీమా ఉన్నటువంటివాడు. పైగా అది దేవ రహస్యం కనుక మనకు సిసలుగా వైనం తెలియదు కాని, రంభ వున్నదే, అంటే యెవరు ఆ అప్సర స్త్రీలకు అందరికీ నాయికసాని. ఆవిడ మనవాడి విషయంలో అమిత కుతూహలః కనబరుస్తుందట! అదెలా? వాళ్ళకి మనలాగా మాటిమాటికీ రెప్పవాల్చే అగత్యం లేదుకనుక యెంతసేపైనా నిలకడగా చూస్తూనేవుండచ్చు. కానీ వున్నవి రెండుకళ్ళేగదా! వాటివల్ల నేమౌతుంది! కాబట్టి దేవరాజును నాట్యంజేసి మెప్పించి కొన్ని యుగాలపాటు ఆయన ధరించేటటువంటి ఆ వెయ్యి నేత్రములున్నూ యెరవు తీసుకుని చూసిందై, అప్పటికిగాని కొంతవరకూ తృప్తి చెందినది కాదట!

అలాటివాడు మంచి హోదాలో వచ్చినట్లుకాని వారసత్వంగా అన్నా ఆ ఉన్న ఒక్క లోకాన్నే పరిపాలించినట్లుగాని వినమే!

యిహ పిల్లదాని విషయం.

పేరు మట్టుకు జయంతి అని తెలుసును కాని, పెళ్లైందా? అయితే ఎవరికిచ్చారు? ఏమన్నా కులగోత్రాభివృద్ధి కలిగిందా? ఏమీ తెలియకపాయె! అంతవాడి కడుపున పుట్టడమేమిటి; అలా నామరూపాలు లేకుండా, సదరు జనాభాలో కలిసిపోవడం ఏమిటి?

ఏమిటిదంతా?—

తండ్రులు ఏవో అవకరపు పనులు చేయడం— అది పిల్లల నెత్తి అడచడం తప్పుతుందా?

మరో సంగతి చూడండి! మన్మథుడు, శ్రీ మహావిష్ణువుకు, పుత్రుడువంటి వాడు కదా! వంటివాడుకదా ఏమిటి- ఆ తలిదండ్రుల యొక్క అనంత ప్రాణాలు వాడిమీదనే కదా!•కన్న మమకారం కన్న, పెంచిన మమకారం మరింత పట్టి పీడించేది కదా? అతి గారాబంగా, దివ్యాతిదివ్యంగా, వాడిని పెంచడం చేత, వాడో కొరకరాని కొయ్యగా తయారై కాస్త లేత హృదయమంటూ కనపడితే, అందులోకి అమాంతం జొరబడి అక్కడే తిష్ఠ వేస్తూ-కంటికి నదరైన ఆడకూతురు గాని, బుద్ధి రెపరెపలాడే మగపిల్లవాడు కాని, కనపడ్డారో, ఉన్న బాణాలన్నీ వాళ్ళమీద ప్రయోగించి, కుయ్యోమొర్రో మనిపించడం-

యిలా ఆతతాయితనం చెలాయిస్తూ వచ్చాడా లేదా? ఆ విష్ణుమూర్తి వారిమీద ఉండే భక్తి గౌరవాలచేతనైతే నేం, చేతగానితనాన అయితేనేం, ముల్లోకాలవారూ ఆ బాధలు సహిస్తూనే వచ్చారుకదా!

—కాని, సదాశివుడి మీద, యీ చిలిపితనం చేయ బోయేటప్పటికి వాడేమైనాడు?

భస్మమైనాడు. అదేం పాపం అంటారా?

అంతే మరి!

మన్మథుడంటే సాంబశివుడి కేమన్నా పరాయి వాడా ?

విష్ణుమూర్తికీ తనకూ మమేకం గదా!

పైగా, త్రిపురములను దహించే సందర్భం వచ్చే టప్పటికి అప్పటికి వారి కుండుకున్న మందుగుండు సామగ్రి చాలక పోవడంతో, విష్ణుమూర్తి-బాణమైతేనే కాని, అది సాంగం కాలేదు కదా!

అల్లా తనకు, అవసరానికి అక్కరకు వచ్చినవాడి పిల్లవాడే అని జాలి దలచాడా ? మీదికి ఒక బాణం వేశాడో లేదో అదే మూడో కన్ను తెరిచాడు!

యిదంతా ఏమిటంటారు?

చేసింది - తండ్రి! చెడింది కొడుకు!

కనుక, దేవాదిదేవులే కాని, మామూలు దేశవాళీ మనుషులే కాని, ఎదుటివారి మేలెంచబోతే, తమ పిల్లా

పాపలతో, చల్లగా ఉండట మనేదికల్ల! ఎక్కడో కొడితే, ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అది ఎక్కడో తగులుతుంది సుమా!

ఆఁ— బండీ డొంక పట్టింది! రాదారి మళ్ళిద్దాం!

ఈ దేవేంద్రుడికి, పిల్లలెందుకు ఉన్నారూ— అనే మీమాంస వచ్చింది! అనుకూలవతియైన భార్య యింట్లో మెఁగుతూంటే, మరే యితర వ్యాపకాలూ లేని మగవాడైతే, పిల్లలు కలుగక ఏం జేస్తారు? యింద్రుడు మొదట్లో బుద్ధిమంతుడే, కాని, యీ యుద్ధాల రగడలో పడిన తరువాత, యింకా యింటిమీద ధ్యాస ఉంటుందా?

నేడో రేపో అక్కరకు రావలసిన పిల్లలున్నారని జ్ఞాపకం ఉంటుందా—

తన పరిస్థితి అట్టిట్టయితే, వాళ్ళ భవిష్యత్ ఏం కాను, జ్ఞానం ఉంటుందా? లేదు కనుకనే, ఒకసారికి పదిసార్లు ఓడిపోవడం సంభవించిన మీదటనైనా, వివేకం తెచ్చుకోకపోగా, తనంతవాడు, లేడనే ధీమా కొద్దీ గౌతములవారి ఆశ్రమ ప్రాంతంలో, ఏదో కోడి కొక్కొరింపు చేయడంతో, అటు దేవతలలోనూ, యిటు మనుష్యులలోనూ కూడా తల ఎత్తుకు తిరగడానికి, వీలులేని స్థితికి రావడం మనమందరం వింటూన్నదే కదా!

కనుక, మనిషికిగాని, దేవుడికిగాని, ధర్మం అనేది ఒక్కటే—

బాగోగులు కూడా సరిసమానమే!

సరేనయ్యా, దేవతలమీద పెట్టి మనుషులకు బుద్ధి చెప్పాలా? మొఖాన అనేస్తే పోదా? అంటారా?

మాట వరుసకు ఎల్లయ్యా నీవు, ఫలానా పుల్లయ్యని చూసి నేర్చుకోరాదా! వాడి పాట్లు చూసి బుద్ధి తెచ్చుకోరాదా అంటే వింటాడా?

అలా చెప్పిన వాడిని మన్నిస్తాడా?

ఎదుటి వాడికన్న నేను గొప్పవాడిని! నా కొడుకు చెప్పవచ్చే వాడా అనే సర్వజ్ఞత్వం అంటే ఒక విధమైన గోరోజనం-హాకు- భుక్తం చేసుకున్న మనుషులు అన్ని కాలాల్లోనూ ఉంటారని తెలుసును గనుక, ఏనాడో ఆ మహారుషులు, దేవతలమీద పెట్టి, మనకిలా బుద్ధి చెప్పారు! రుషులు చెప్పినదానికి విలువఉన్నదని నమ్మకం ఉన్నవాళ్ళు బాగుపడుతూనే ఉన్నారు.

వయస్సు చిన్నదైనా, తనమంచి తాను తెలుసుకోవడమే కాకుండా, నలుగురితోనూ మంచిగా ఉండటం మనమంచికే అనే గ్రాయకం ఉన్నవాడు, హాయిగా తల ఎత్తుకుని తిరుగుతున్నాడు.

తమకుతోచక - యింకొకరు చెపితే వినే నేర్పులేక ఎవరిదోవను వారు బాగుండటం సహించే ఓర్పులేక పిన్నన్న చెప్పిందే వేదం అనే మొండిపట్టు మీద ఉండే వాళ్ళు ఎంతవయస్సు వస్తే ఏంలాభం, ఎన్నిసంపదలుండి ఏం ప్రయోజనం, కన్న బిడ్డలను దూరం జేసుకుని, యిహానికి పరానికీ దూరమై పోతున్నారు.

మనుషుల పేర్లతో మనకు నిమిత్తంలేదు.

ఇది మన కళ్ళ ఎదుట జరుగుతున్న దే.

నాగేటి చాలులో పుట్టి, మిథిలానగరం అనేటటు వంటి రుషి వాటికలో పెరిగి, తన అత్తవారి వంగసమైన ఆరఘువంశానికే ఆ సూర్యభగవానుని యొక్క కులానికే, శాశ్వత కీర్తి ప్రతిష్టలు చేకూర్చి నటువంటి, ఆ సీతా మహాదేవి, ఆజన్మ పరిపూత, ఆ జనకరాజర్షి కుమార్తై, విశాలమైన నేత్రములు కలిగి చల్లని చూపులు చూసేతల్లి ఆ మైథిలి. ఆ వైదేహి - మన యీ దంపతులను, వారి సంతానమునూ, నిత్యదీవెనలిచ్చి రక్షించును గాక - శ్రీ జానకీ వల్లభస్మరణం...

యిలా కాలక్షేపం జరిగింది.

అప్పటికి - ఏమంత ప్రొద్దు పోలేదు.

భోజనం వేళే కాలేదు.

అయితేమిట్టుకు - తనకా ప్రమేయం లేదాయె?

రెండు అరటిపళ్ళు తుంచి నోట్లో వేసికోవడం.

ఒక్కక్షణం ఆగి, యింత మజ్జిగ పుచ్చుకోవడం!- అంతే! నాలుగు అడుగులు నడిచారో లేదో - ఉన్నట్టుండి 'నాయనా! యిటు యింటికి నడుస్తాను-' అన్నాడు, అన్నప్ప!-

'అదేం, ఒక్కపూటంలోనే మొహం మొత్తిందా.'

'అదేంమాట!' యింత రాజాంగంగా యింటి దగ్గిర మాకు సాగుతుందా! గాలి అటు మళ్ళింది! కాలూ అటే సాగుతూంది!

“ఔను, బాలాకుమారుడి వాయెను !

'కానుపోయ్!- వయస్సంటే వంటిమీదికి వచ్చింది కాని మనస్సింకా మనుగుడుపుల్లోనే ఉందన్నాట్ట వెనకటికి నావంటి వాడెవడో!- నాయనా, యిది యివాళ్టి ముచ్చటా? యీ శుద్ధ తదియకు, సరిగ్గా మా అన్యోన్యానికి అరవషష్టిపూర్తి. దాంపత్యం అనేది, తమలపాకు లాటిది. ఆదిలో,- లేతసొగజు,- ఆపై కవటాకు, పైపై పండుటాకు! దాంపత్యమంటే తాంబూలమంటే, ఆద్యంతం రసవంతమే కాదు పోయ్!'

'ఆహాఁ! నిన్న ఆపనుగాని, అటో అడుగేస్తే- మనవాళ్ళతో చెప్పి వెళ్ళవచ్చునుగా!'

'వెళుతున్నది కాశీయాత్రకా! యిహనుంచి వారానికి ఓ విడతో రెండు విడతలో, వస్తూండే వాడినేకద?'

'యీసారి ఒక్కడవే వస్తావా? అత్తయ్యను కూడా వెంటబెట్టుకు వస్తావా?'

“వచ్చేరోజు వస్తే ఒక అత్తయ్యన్న మాటేమిటి అందరూ పెళ్ళిగిలి వస్తారు?

ఒరేయ్- నీ వూహ నాకు తెలియదనుకున్నావా? నీవిల్లా పచ్చగా ఉండటం, మీ అమ్మ వచ్చి చూడక పోయెనే- వల్లగాక పాయెనే అని, నీబాధ! ఉండదూ! అది సహజం.

ఆ యిల్లాలికి మటుకు ఉండదూ?

కాని, యీమ్మేచ్చుడు, కలిసొస్తేనా?

కాని, యీ ఆగడం ఎంతకాలమో, అదీ చూద్దాంగా!

అబ్బాయీ, అందరూ నీ మేలుకోరేవారే.

అది మరచిపోకు!

అటు నుంచి నరుక్కొచ్చేందుకు, నేనున్నాను.

యిహ, నన్నుపోనీ.—

సుబరాముడికి కళ్ళవెంట నీళ్ళుతిరిగాయి.

మామా! నామూలంగా మా నాన్న నలుగురి నోళ్ళలోనూ పడాల్సివచ్చింది. సంతానం కలిగితే ఉత్తమ గతులు కలగడం మాటేమోకాని, బతికుండగానే యిలా అధోగతి పాలుకావడం, యిది వారి పాపమా, మా పాపమా! కాపులని కాళ్ళు గడిగి పిల్లనిస్తే, ఆ దౌర్భాగ్యుడు అట్లా చేశాడు: వాడంటే పరాయివాడు: కడుపున పుట్టిన నేను చేసిన నిర్వాకమేమిటి? ఎవరికుదురులో, వారుండటమనేది తరతరాలనుంచి వస్తూందే, దాన్ని తలక్రిందులు చేయడానికి, అది మనమంచికేగానీ, నేనేం మంత్రద్రష్టనా, మహర్షినా? అదీగాక ఆదిశంకరుడంటే విషం బుచ్చుకున్నా నిబాయించుకున్నాడు కాని, అది అందరికి సాధ్యమౌతుందా? మా నాన్న అట్లా అయిపోవడానికి నిజం చెప్పాలంటే నేను కారణంకాదా? మామట్టుకు మేము లక్షణంగా ఉన్నాం, కాని, మా వాళ్ళను తలచుకుంటే, నాకు నిద్ర పట్టదనుకో, మొన్న యీరగడ జరిగినప్పటినుంచీ మరీ

అయోమయంగా ఉంది. దీనికి విమోచన ఏమిటి? ఎన్నటికీ? లేక, యీ జన్మకు యింతేనా?"

"యిహ ఆపు! పై గ్రంథం నాకు అర్థమయింది.

దా యిలా కూర్చుందాం !- నిలవేసి అడిగావ్ నిజమే. యిది నిలుచున్న పాళాన తేలేదా? ఎదుట వారికి లేకపోతే మనకన్నా నిదానం ఉండాలికద ?

ఆఁ ఏమన్నావ్? యీ జన్మకు యింతేనా అని కాదూ, అదేమిట్రా బబ్బాయ్! హిమాలయపర్వతం మీద విరుచుకుపడ్డట్లు అలా యిదౌతావ్! నీ చేతులో పని! అనుకుంటే క్షణం పట్టదు! యీ కామాటం దులిపేసుకుని పోయి ఆయన కాళ్ళట్టుకుని "బుద్ధొచ్చింది నాన్నా" అంటిపట్టామెనా వేంటనే కావిలించేసికుని, దర్భ కాల్చి పెట్టి మళ్ళీ తమలో కలుపుకుంటారు.

ఆరాధనాయ లోకానాం – వగైరాలు ఏకరువు పెట్టి - ఆనాడు శ్రీరామచంద్రులవారు అలా చేయగా లేంది - ఆపేరేట్టుకున్నందుకు, - నీవు తక్కువ తింటే ఎట్లారా?

నీకు నీ తండ్రే లోకం–వారి శ్రీచరణ సన్నిధిని కూర్చుని భజనచేస్తూ, ఆ ఆస్తికి వంగి వంగి సలాములు చేస్తూ, జన్మంతా మైనారిటీ వెళ్ళనట్లుగానే, కాలం వెళ్ళమార్చుకునేందుకు పుట్టావు గాని, పిల్లా జెల్లాతో ఉండి, నేనూ ఓ మనిషినే అనిపించుకునేందుకా?"

"మామయ్యా! ఏడ్చేవాడిని పట్టుకుని యుద్దేవా చేస్తా వెందుకూ?"

"చెంప వాయగొట్టేందుకు చెయిరాక! ఒరే నాయనా! ఏడ్చే మగవాడిని నమ్మరాదని పెద్దలు అంటారురా! అందరూ ఈ అన్నప్ప లాటివాళ్ళే ఉంటారా— నీ మంచి అర్థం చేసుకుంటారా? ఇలాగే మరో ఆసామి ముందు బిగలాం పడ్డావనుకో! అప్పుడు చటుక్కున వాడు ఏమనుకుంటాడు?

వీడికి యింటి దగ్గర లప్పపడేడుస్తూంది దాన్ని పాముకోకుండా, యీ బలుసాకు బతుకేమిటని, - ఆ ముందున్న మోజు కాస్తా తీరిపోవడంతో అయ్యమీద సాకుబెట్టి ఈ ఎత్తు వేశాడు. ఎప్పుడో దాని పుట్టె ముంచుతాడు. అసలు వెలనాటి వాడంటేనే వేయిళ్ళ పూజారి అందులోనూ నల్ల బ్రాహ్మడు!..."

"రామ రామ!"

"అనుకోగానే వాడు దిగివచ్చి నీ పక్షాన సాక్ష్యం యివ్వడు. ఇది వెంకయ్యతో, పుల్లయ్యతో కూర్చిన పని. దమ్మిడీ చెయ్యనివాడల్లా ఆడిపోసుకుంటాడు. ఎందరి నోళ్ళని మూస్తావ్ ? అయినవాడూ కానివాడూ కోడై కూస్తూంటే నీకుఅన్నం సయిస్తుందా?నీ నిజాయితీ యేమిటో నీ మనసుకు తెలుసు. నీ లచ్చమ్మకు తెలుసు. బయటవాళ్ళకి నీ ఆంతర్యంలోకి జొరబడాల్సిన అవసరం ఏముందిరా! మన నోటివెంట ఒక్క ముక్క రావడం తరు

వాయి; దాని సంగతేమిటి-సందర్భమేమిటని నిదానంగా ఆరా తీసి ఆపేక్షపడేవాళ్ళు ఎంతమంది వుంటారు?... సందు చిక్కితేచాలు; పట్టుకుని దూదేకినట్టు ఏకడానికి ప్రతివాడూ సిద్ధమే! అదీగాకుండా కాస్త పచ్చగావున్న వాళ్ళు కాలు జారితేనో, నోరు జారితేనో వెక్కిరించనివాడు-అంటూ నూటికీ, కోటికీ ఒక్కడుండేనేమో! ఇది గుర్తుంచుకో!

నీ మానాన నీవు యిల్లువిడిచి వచ్చావ్!

ఈ నిర్వాకంజేశావ్! ఇంతవరకూ బాగానేవుంది.

ఇహ ముందైనా నీవూ, నీ పిల్లలూ లక్షణంగా ఉండాలి అంటే-ముందు నీ మంచి నీవుచూసుకో! అవతలివాళ్ళకోసం అఘోరించడం మానెయ్!

అవునురా! తనకు కానివాడు తండ్రి పినతండ్రితో సమానం!

ఆవేశంమీద అంటూన్నది కాదు; ఖచ్చితం!

వారి పుణ్యం బాగుంటే మనుమల్నీ, మనుమరాళ్ళల్నీ ఎత్తుకునే యోగమంటూ ఉంటే, ఇప్పుడు బిర్రబిగిసినవారే దారికి వస్తారు.

రారో-ఎక్కడి వారక్కడే గుప్ - చుప్ మరో ఆలోచనే వద్దూ అంటా!

"ఏం?__"

"అలాగే మామయ్యా!"

సుబ్బరామయ్య యింటి దారి పట్టాడు. అన్నప్ప గారు వాడివంక ఓ క్షణం పరకాయించి - ప్చ్! గండ భేరుండం కడుపున గంగిగోవు పుట్టింది!- అనుకుంటూ నడక సాగించాడు.

మధ్య మధ్యలో మనిషికి నవ్వొస్తూంది. ఉన్నట్టుండి ఆశ్చర్యం వేస్తుంది. తాను ఎందుకలా చేసినట్లు? అవధానులుగారి కొడుకును వెనకేసుకు రావడం, ఆయనమీది కసి దీర్చుకునేందుకా?—

కసి ఎందుకుండాలి?

ఆయన కుమార్తె వివాహం సందర్భంలో తనమీద అకారణంగా అభాండం వేశాడని - ఆరోజుల్లో తాను పైకి అనకపోయినా కొంత మంటగా ఉన్నమాట నిజమే! కాని, అది యిందాకా కూచోవచ్చిందా; ఎబ్బే! అదేం కాదు.

అయితే అవధానులుగారి కుటుంబ వ్యవహారాల్లో తాను యిన్నాళ్ళూ లేనిది ఇప్పుడు జోక్యం కలిగించుకోవలసిన అగత్యం ఏం వచ్చింది? బుచ్చిగాడి దుండాగీతనం పరిసిపోయేందుకు సుబ్బరాముణ్ణేదువ్వాడా?

లేదు! అని అట్టె తీసిపారెయ్యడానికి వీలులేదు.

ఏమాటకు ఆమాటే చెప్పుకోవాలి. అవధానులు గారు కొండవిరిగి మీద పడినప్పుడల్లా తన గోడు ఇంకోడి దగ్గర మొరెట్టుకున్నాడో! క్రుంగుతున్నాడా, కుములుతున్నాడో ఆయన బాధ ఆయన పడుతున్నాడు కాని, దండోరా వేయిస్తూన్నాడా?

ఇంకొకళ్ళ పెట్టుపోతల కేమన్నా ఆశిస్తున్నాడా?

దైవం తనకింత యిచ్చినందుకు ఎంతమందిని ఎన్నివిధాల కనిపెట్టలేదు ఎవరిమాటో ఎందుకు... తానూ వారివల్ల ఏదో పేరుమీద కాసో వీసమో ఉపకారం పొందినవాడే కదా? —

వాళ్ళ చిట్టెమ్మ కాపురం అస్తావిస్తం అయినప్పుడు లోకరివాజు ప్రకారం నలుగుతో బాటూ తానూ-అయ్యో పాపం అని ఊరుకున్నాడేకాని; కత్తో, గండ్రగొడ్డలో చేతపట్టి బందరు పరుగెత్తాడా?

అధమం అవధాన్లగారితో బాటు తానూ రాత్రిళ్ళు అభోజనం ఉంటున్నాడా?

ఈ సుబ్బరాముణ్ని మట్టుకు చిన్నప్పటినుంచీ తానేం మహా ఎత్తి ముద్దుచేశాడా? ఇవాళ ఇంత ఆపేక్ష అమాంతం పుట్టుకు రావడానికి హేతువేమిటి? ఎన్నేళ్ళ బట్టో పరిచయం ఉండుగాక! ఎదుటి వాళ్ళంటే తనకు ఎంతో గురి వుండుగాక! ఎవరి హద్దుల్లో వారు ఉంటూనే కాలక్షేపం జేయడం జరుగుతూన్నది. కాని, ఇలా ఒకరి యింట్లో ఒకరు జొరబడి వరుసకలిపి, బ్రాహ్మణార్థం చేసి వాళ్ళ కూనా గుడ్డూ నెత్తికెక్కించుకుని-ఈ అర్భాటాలు ఎన్నడయినా ఉన్నాయా? వాళ్ళ ఇంట్లో విషవేసి తిండి తింటేనేకాని, తనమాట నమ్మరేమోననీ, తన మంచితనం రుజువు కాదేమోననీ తాపత్రయంకొద్దీ గాక పోతే —

తానేం వీరికి అమ్మవంక చుట్టమా, అబ్బవంక చుట్టమా ? బుచ్చిగాడు యీ లోగిడి చేయకపోతే, రేపీ పాటికి మళ్ళీ తండ్రీ కొడుకూ ఏకమైతే పట్టుకుని ఒక్క ఊపు ఊపుతారేమో అనేభయం లేకపోతే తానిలా ముందుకు దుమికేవాడా !

యదార్థానికి ఇది తన పుచ్చె కాచుకునేందుకు చేసిన లౌక్యం కాక మరేమిటి !

అయితే యిలా ఊబిలో దిగడం లౌక్యమౌతుందా?

ఊళ్ళో వాళ్ళకి ఏమని సంజాయిషీ చెప్పడం ?

కులం మాటేమిటి ? వెలేశామని మొగంమీద అనక పోయినా, అందరూ ముభావంగావుంటే? యీ పై తాను ఊళ్ళో ఉండడమా? కాలికి బుద్ధి చెప్పడమా? మరెక్కడి కన్నాపోతే మటుకు వాళ్ళ నడుమ ఎలా ఉంటాడు.

ఛస్ ! ఏమిటీ వెర్రి ఆలోచనలు ?

ఎవడు నన్ను వెలేసేది? ఒకరి దయాధర్మబిచ్చాన బతుకుతున్నానా? బలా బలాలు తేల్చుకోడందాకా వస్తే ఒక పట్టు పట్టనా ?

మంచికి పోతాం! మనకీ చింతేమిటి...?

అనుకుని జుట్టు ఝాడించినట్టు తల విదిలించి యిలాటి ఊహలన్నీ దులిపేసుకున్నాడో లేదో ఊరి మొగదలకు వచ్చేశాడు. అంతవరకూ గమనించలేదు. కాలికి అలవాటైన దారి గనుక గతుకుల బడకుండా వచ్చేస్తున్నాడు.

చీకటి చిక్కబడ్డది—

ఎదురుగుండా రెండు లాంతర్లు ఊగుతూ హడా వుడిగా వస్తున్నాయి. ఏమా అని తానూ అంగభారీగా వేశాడు

మొహాలు కనిపించాయి. ఏమిట్రా అన్నాడు.

'నీ కోసమే మామా!'

మా బుల్లక్కయ్యకు నెప్పులొస్తున్నాయ్.

పొద్దున్నుంచీ—

మరీ మూగతీతగా ఉంది;

కాస్త తీర్థం యియ్యి

అన్నప్పు ఆఁ! ఆఁ! నిమిషంలో వస్తా అంటూ పరుగు పరుగున యింటికి వెళ్ళి నూతెడు నీళ్ళా స్నానం చేస్తూ జపం కానిచ్చి తీర్థం చేతబట్టుకుని బుచ్చిగాడ్ని లాంతరు పట్టుకోమని, వెంకటపతిగారి యింటికి వెళ్ళాడు. ఇంటిముందరే ఆయన వెర్రెత్తినట్టు తిరుగుతున్నాడు. అన్నప్పును చూడగానే 'బావా! నీ కడుపు చల్లగా మమ్మల్ని ఒడ్డున పడెయ్ తండ్రీ సంజెవేళనుంచీ అక్షులూ పక్షులూ ఆలకిస్తున్నాయ్. వినలేక పోతున్నాం!' అంటూ వెనువెంట లోపలికి వచ్చాడు; నడవాలో, ముందు సావడిలో క్రిక్కిరిసి ఉన్న వాళ్ళు దారి ఇచ్చారు. వసారా గది గుమ్మంముందు వెంకటపతి అప్పగారు, జానకమ్మ అప్పుడే స్నానం చేసినట్టుంది. ద్వారబందానికి చేతులు జాపి మా తల్లే మా అమ్మే భయం లేదమ్మా! లేదమ్మా!

ఇహ ఎంత సేపో కాదమ్మా అంటుంది. అన్నప్ప చేతిలో తీర్థం పంచపాత్ర అందుకుని లోపలకు ఒక్కగంతు వేసింది. ఒక్క నిముషం నిశ్శబ్దము- పిల్లది దద్దరిల్లేట్టు మూల్గింది. కొండలపెట్టు కెవ్వుమంది. వెంకటపతి ఏడుకొండలవాడా! తండ్రీ అన్నాడు. ఒరే! నీకు మనవడుట్టాడురా! అని జానకమ్మ కేక పెట్టింది. ఇహ మీారందరూ పొండవతలికి! అంటూ విసవిస యివతలికి వచ్చింది. వెంకటపతి గుణకారం మనిషి కావడంతో, వేళ్ళు లెక్కపెడుతూ పిల్లవాడి జాతకం ధ్యాసలో పడిపోయినాడు అన్నప్పకు అది తెలుసును గనుక పలుకరించకుండా చక్కా వచ్చేశాడు.

బుచ్చిగాడికి అప్పటికప్పుడే నిద్ర తూలుతుంది. వాళ్ళమ్మను చూసి మగపిల్లాడు అని కేకేసి, ఇంట్లోకి వెళ్ళి నిద్రకు పడ్డాడు. అనంతలక్ష్మి పొడి ధోవతి తెచ్చి యిచ్చింది. పింజ పట్టుకు దులిపి కట్టుకుని, తల ఒక్కసారి తుడుచుకుని ఇద్దరూ ఒక్కచోట చతికిలబడ్డారు.

పోన్లెండి పాపం! రాకరాక కానుపొచ్చినందుకు దానమ్మకడుపు చల్లగా నేను రెండుమార్లెళ్ళి చూసొచ్చాను. ఎందరుండి ఏంచేస్తాం-దాని బాధ అది తీయాల్సిందే! ఆడపుటక మరి! ఆ నారాయణమూర్తి తిన్నగా చూడబట్టి—

అన్నప్ప ఫెళఫెళా నవ్వాడు. ఆసినీ అన్నగారిల్లు బంగారంగాను—మాటలో మాంచి చమత్కారం వేశావేవ్! అన్నాడు.

ఆ పిల్లదాని పెనిమిటి పేరు నారాయణమూర్తి. మనిషివి అన్నీ మంచిలక్షణాలే. కాని రవంత మొరిక వుంది. ఎప్పుడూ జపాలూ, తపాలూ, ఏకభుక్తాలూ, ఏకాదశులూ, చాతుర్మాస్యలూ - అంటూ అదే ధ్యాసలో ఎప్పుడూ ఏ కొండమీదో ముక్కు మూసుకుని రావడంతో ఎరక్కపోయి ఏడికి పెళ్ళి చేశామని తలిదండ్రులే వాపోవడందాకా వచ్చింది. అలాటివాడు ఉన్నట్టుండి ఆ తతంగం యావత్తూ కట్టిపెట్టి ఇంటిపట్టున అంటిపెట్టుకుని ఉంటూండటంతో పిల్లది కాపురానికి వెళ్ళిన పుష్కరానికి పుట్టింటివారు సూడిదెలు చేయడం అంటూ రావడం...

మంచిరోజుచూసి ఓ పావు సవరపెట్టి, రెండు ఒత్తులు, వేలికో చుట్టూచేయించి మీచేతిమీదుగా యిస్తే బావుంటుందేమో! అని అందుకుంది అనంతలక్ష్మి.

"లక్షణంగా ఉంటుంది. కాని పసిగుడ్డు. ఇప్పటి నుంచీ వాడికి ఇవన్నీ దిగేస్తే వామనమూర్తి కాడుటే! ఎదగనీయాలి. యింతకన్న రెండుకాసులు మనవి కావనుకుంటే ఓ గొలుసొస్తుంది. సీతారామ పథకం వుండనే వుందికదా! అది దాంటో వేయించి ఇస్తే రక్షగానూ ఉంటుంది; బహురమ్యంగానూ ఉంటుంది. పిల్లవాడిని రొమ్ము నెట్టుకున్నప్పుడల్లా ఆ తల్లి దీవెన వాడిని సోకుతూ ఉంటుంది, అవునా కాదా."

"ఆహాఁ! ఈ ఉంగరం చూడండి-ఆరోజు కారోజు తగని వదులౌతూంది. వాళ్ళ బుల్లెమ్మకు సరిగ్గా సరిపో

తుంది. అలాటి చాయ ఉన్నవాళ్లే చేతినుంచే మంచి రాణింపు-దానికిద్దామని వుంది."

'తప్పకుండా! మొత్తానికి సారెట్టినట్లు పెట్టేట్లు న్నావ్!'

తప్పటండీ! నేను కాపురానికి వచ్చిన కొత్తలోనే కదూ వాళ్ళమ్మ దాన్ని ఎత్తుకు వచ్చిందీ పట్టి బలవంతాన వాళ్ళమ్మ లాక్కుంటె వెళ్ళడమే కాని, దానికి మాలిమంతా నా దగ్గరేగా! మన కాముడ్ని ఎలా ఆడించేది- దాన్ని వెళ్ళికూతుర్ని చేసింది మనం కాదుటండీ! కడుపున పుట్టకపోతే మటుకు అది మన పిల్లే! కాముడికి ఓ కార్డుముక్క రాసేయండి! సంబర పడుతుంది; అక్కడ నుంచి ఇంత తీర్థం, ప్రసాదం పంపిస్తుంది.

అది పంపించాలా? పిల్లాడికి ఏ అయిదోనెలో రాగానే తీసికెళ్ళి వెంకన్న ముందు పడేయకుండా వీళ్ళూరుకుంటారా? వాళ్ళ అత్తా మామా, ఇప్పటికి ఎందరు దేవుళ్ళకు మొక్కుకున్నారో?

తీరిక చేసుకుని బయలు దేరిపోయి, సక్రమంగా అన్ని మొక్కులూ తీర్చుకుంటూ వస్తే— మళ్ళీ యింటికి వచ్చే లోపుగా ఏ దేవుడు తిన్నగా చూసినా మళ్ళీ వేవిళ్ళు తప్పవ్! అవును మరి-వాళ్లకు బుద్ధి కుదిరి వరాలివ్వడమంటూ మొదలుపెట్టాలేగాని, ఇహ ఓ పట్టాన వదలరు. సాలు తిరిగేప్పటికల్లా ఫలసాయం కంటబడవలసిందే...

"అలాగే! అలాగే! మీనోటివాక్యాన—ఒక యిల్లు పదిళ్ళయితే, వల్లమాలిన సిరిసంపదా ఉన్నందుకు-"

యీ తరానికి బువ్వకు లోటుండదు; యింట పుట్టిన వాళ్ళందరూ, వీళ్ళలాగానే కాలుమీద కాలువేసుకు కూర్చోడం మరిగితే, పరువుకూ లోటుండదు! ఆ పై మాటంటావా, గచ్చకాయలు చిమ్ముకున్నట్లు,— తలో కడూ, తలోదారీ! జానే! 'అమ్మకన్న నలుగురూ సంగీత పాటకులే అవుతారా?' అన్నట్లు, పుట్టింది రాజుల యింటనే అయినా, పూటకూళ్ళు పెడుతూ, కాలక్షేపం చేస్తున్న, మనుషులని మనం చూడటంలా? కారణం ఏమంటావ్! చేతకానితనం: ఓ ఆసామీ ఆవాలుముద్దచేసి, పదిమంది కొడుకులకే హస్తార్పితంగా, యిచ్చాడనుకో, ఒక్కొక్క డికి ఏం వస్తుంది? తలోకపన అక్కడే తరుగు ప్రారంభం, పరకమీద పరక పడుతూంటే, మరోసందెడు కావచ్చును? కాని ఆ ఉన్న రవంతా నెమరేస్తే?

మన బ్రాహ్మిగాళ్ళపని అలాగే ఉంది; వేళకో తవ్వెడు గింజలు ఏరి తెచ్చుకుని, దంచుకుని బొక్కి నన్నాళ్ళూ— అర్ధాకలిమీద ఉండటంతో, అర్ధవిద్యలు ఒంటపట్టుకుని ఉన్నాయి: యీ జమీందారులూ ప్రభు వులూ, మడులూ మాన్యాలూ అంటూ యిచ్చి, సగం చెడగొట్టారు. దాంతో రాజసాలకుపోయి, మరోసగం మన వాళ్లు చెడ్డారు. యిది యిలాగంటిదీ. అని తెలిసిన వేత్త

గనుకనే మా తాతగారు జన్మంతా ఒక్క తీరుగా వెళ్ల బుచ్చుకున్నాడు; కాని ఆ బుద్ధి నూటికి ఒక్కరికుందా?

కళ్ళ ఎదుటచూస్తూనే ఉన్నాంగా! మనఅవధానులు గారి తాతగారు-ఘనాజటా చెప్పి రెండుచేతులా ప్రోగు చేశాడు; తరానికి ఒక్కొక్కరే కావడంతో యింత వరకూ కూచోని తింటున్నా ముద్ద, ముద్దగానే వుంది. మరి, యీ తరంలో అల్లా కాదుగా, మూడు నిద్రల్కే ముగ్గురు పిల్లలున్నట్లు, ఆకు దూకిన మల్లెపందిరికిమల్లే, మొగ్గమీద మొగ్గ తొడుగుతూంది! కనుక తండ్రిలాగా కాకుండా సుబ్బరాముడు జాగ్రత్తపడాలి!...

"అందుకే నన్నమాట మీరు పనిగట్టుకుని వెళ్లింది. నిలుచున్నపళాన యీ ఒక్కముక్క అతగాడి చెవిని వేసి చక్కావచ్చారా! లేక అక్కడ చిద్విలాసంజూసి ఒళ్ళు మరచిపోయినారా—

"అలాగేవుంది వాళ్ళ అన్యోన్యం - బుచ్చిగాడు చెప్పలా?"

వచ్చినప్పటినుంచీ ఒకటేపాట! ఆ వంటను వర్ణించడమే, నాన్న చెయి చేసికోవడం, అది నలభీమపాకం కాక పోవడమూ నాయనా, అంటేగాని వాడు ఊరుకోందే!- చూశారూ వాళ్లింట్లో తినివచ్చాడని నేనేమని పోతానో అని హడులుకుంటూ వచ్చాడు.

నేనెందు కంటానండీ! ఆనాడు అక్బరుసాయీబు సూర్యనమస్కారాలు జేయగాలేంది. అన్నీ తెలిసిన మా

వారు శూద్రులయింట ఆపోసనం పుచ్చుకుంటే ఏం దోషమా అంట!

"ఆసి నీ యిల్లు ఉన్నచోటేఉండ ! నన్ను మ్లేచ్ఛ డంటావుటే!-"

"-ఏమన్నా,- మీకు చెల్లుతుంది. కాని - నాకు అంత తెలివి తేటలుంటే యింకా ఏం! ఆ వాల్మీకులవారే, మీరు చెప్పినమాట వింటూ,- రామాయణమంటే సీతమ్మవారి చరిత్ర అని ఒప్పుకుంటున్నారే,- మీకు చెప్పగలవారెవరండీ!-

"అంటే నావన్నీ తప్పడు కూతలంటావా?-"

"రామ రామ! నా కేమన్నా యీ రెండు కళ్ళూ ఉండాలా, అక్కరలేదా? - భారత, రామాయణాలు,- తరచి తరచి చదివినవారు కనుక.- ఎదుటివారి తప్పు లెన్నడం,- మీకు అవలీల..."

"యిన్నాళ్ళూ కాపురంచేసి, - యిదా నీవు కని పెట్టింది

"వెయ్యేళ్ళు కాపురం చేసినా.- మీ అంతదాన్ని నేనెలా అవుతానండీ!- ఏదో ఎరక్క పోయి అన్నాను!-"

"ఓయబ్బ;- ఏమీ ఎరుగనట్టే ఉండి, ఎక్కడో అంటపొడుస్తావు!- నీ, ముసిముసి నవ్వులు చూసే, ఆనాడు- ముద్దరాలి వనుకుని,-

మోసపోయినారా?_

మురిసిపోయినాను, ఆ మురిపెం,- ఆనాటికానాడు,- అతిశయిస్తూందే కాని,- ముదిమిరావడం లేదుసుమీ: మనం ఆదికాలంనాడు, ఎంత ఒకరికొకరంగా ఉండేవారమో,- ఆ సుబ్బరాముడూ అదీకూడాను అంత అన్యోన్యంగానూ ఉన్నారు!- అదిచూసే ఒకపట్టాన వదలిరాలేకపోయినాను!- నిజానికి, యీపూట కూడా, అక్కడే ఉండేవాడినే కాని, యివాళ నీ పుట్టినరోజు కాదూ, జ్ఞాపకం రావడమేమిటే! - తెక్కలు కట్టుకు రావడమేమిటే! అవును గాని, తలంటోసికుని కొత్తచీరెకట్టుకున్నావా లేదా? ఆఁఆఁ— నేను చూడనేలేదుసుమా! - బుగ్గనుచుక్క లేకపోతేనేం, యిప్పటికీ, చంద్రబింబమే! ఏదీ, ఆ విదిలించి కొట్టిన ఆ చేతి మీదుగనే, రెండు ఆకులు చీల్చి యిద్దూ!"

ఫలహారం మాట? —

"మరచేపోయినాను సుమా? ధ్యాసంతా తాంబూలం మీదే ఉండటంతో; ఆకలిదప్పిక లనేవి, అనవసరంగా, మనజోలికి రాకూడవనుకున్నాయి ... నిద్రకూడా, ఓ ఝామున్నర సేపన్నా మన దరిదాపులకు రాకుండా ఉండేందుకు దారిలోనే ఖరారు చేసుకున్నాం కనుక, వేగిరం కడుపులో చల్లబడేస్తివా, కాస్సేపు కృష్ణారామా అనుకుంటో కూర్చోవచ్చు."

అనంతలక్ష్మి,- నవ్వు మొగం, అటు తిప్పుకుని, లేచి యింట్లో కెళ్ళింది. పాలూ పళ్ళూ చక్కబట్టుకుని వస్తూండగా,- బుచ్చిగాడు లేచి కూర్చుని_ అమ్మా!

తెల్లవారిందిలే!- అన్నాడు. ఆవిడ నవ్వుతూ,- కలో చ్చిందా బుచ్చి!- యింకా,- మీ నాన్న ఫలహారమే కాందే!- కాస్త దాహందాగి పడుకో,- నాన్నా!-

ఉహుఁ— నా నిద్దరయి పోయింది, కాస్సేపు నాన్న దగ్గిర కూర్చుని చదువుకుంటాను!—" అంటూ లేచి యివ తలకు చక్కా వచ్చాడు బుచ్చిగాడు, వాడి వెనకాతలే,- అనంతలక్ష్మి,- వచ్చి,- అన్నప్పవంక చూడకుండా,— పాలూ ఫలహారాలు అక్కడ ఉంచి - లోపలికి వెళ్ళి పోయింది. అన్నప్ప. కొంచెం చిరాకుగా,- రవంత బద్ధకంగా,- ఏదీ గాని వేళ యిప్పుడు - చదువేవింటూ వాజమ్మా - ఒక్క- పూట పాఠంపోతే,- మునిగిపోదులే!- పవలంతా నడిచి- నడిచి ఉన్నావు-మలికునుకు తీయకపోతే,- రేపంతా బద్ధకంగా ఉంటుంది.

ఉంటే ఉంటుంది లేస్తూ-యీ నిద్దర అప్పుడు పోవచ్చు, పోన్లే,-నీకు నిద్దరగా ఉంటే నీవుపోయి పడుకో!- నేను కూచుని చింతన చేసికుంటాను.

అన్నప్ప వాడివంక చూసి,— పకపకానవ్వి ఒరేవ్,— నీకున్న పాటి ఓపిక,- నాకూ ఉందిలేరా? చిన్నప్పుడు నేనూ యింతేలే!- అంచేతే యీనాటికీ, అడుగూబొడుగూ నాలుగు ముక్కలు ఒంటపట్టి ఉన్నాయి- ఊఁ కానీ...

యిద్దరూ ఓపొద్దువేళకి,- తెలియకుండా నే నిద్ర పోయినారు...

మరునాడు మధ్యాహ్నం—

గంటయ్య అన్నప్పను వెదుక్కుంటూ వచ్చాడు!

గంటయ్య అంటే—అవధాన్లుగారి మనిషి! వాళ్ళ కుదురుకల్లా మోతుబరి— పెద్దవాడు! తన దోవను తాను పోవడమే కాని, ఎందులోనూ జోక్యం కలిగించుకునే మనిషి కాడు. లచ్చికి, ఓ వేలు విడిచిన మేనమామ! ఐతే రెండు కుటుంబాలకూ అంత సయోధ్య మొదటినుంచీ కూడా లేదు. ఆయన పాలెంలోనే పుట్టి పెరిగినా, పక్క ఊరికి ఇల్లరికం వెళ్ళాడు. అన్నమాటే కాని, తెల్లవారి లేస్తే యిక్కడే వుంటాడు. అన్నప్పతో ఆయనకు మంచి విహితం. ప్రత్యేకం వాళ్ళ ఊరు తీసుకు వెళ్ళి యీయన చేత రామాయణం చెప్పించాడు. ఘనంగా ఉత్సవం జేశాడు ...

'ఏం మామా! ఏం జేస్తున్నావ్!' అంటూ వచ్చి దగ్గిర చతికిల బడ్డాడు, అన్నప్ప ఆయనవంక ఓరగా చూసి, 'నేను అనుకుంటూనే ఉన్నాలే, నీవు యెప్పుడో యిలా ఊడిపడతావని ఇంటిదగ్గర నుంచేనా?'

'కాక'

'కాకో—నిక్కాకో! నీకు తెలియాలి? మీ అవధాన్లు గారికి తెలియాలి!'

'ఏం మీ అవధాన్లుగారు కాడా?

'అవునని ఆయనన్ననమను!'

'కాదని నీమీద కత్తులు దూశాడా?'

'వేరే దూయాలా? కన్నకొడుకుచే వదులుకొంగా లేంది యీ అన్నప్పను నెత్తినెట్టుకుంటాడా?'

'నిన్న మొన్నటివరకూ అంతేగా !'

'అది అప్పటి సంగతి ! ఇప్పటి కథ యింతేగా!'

'అది యెవరి నిర్వాకం? నీలాటి వాళ్ళు ఊళ్ళో వుంటూన్నది యెందుకు ?'

'పురాణం జెప్పుకునేందుకు!'

'అది నువ్వు చేసుకున్న పుణ్యమనుకో! అంతటితో ఊరుకున్నావా ?'

"నీ మానాన నీవూ ఊరుకుని, నా మట్టుకు నేనూ ఊరుకుంటే ఊరు బాగుపడ్డట్టే!"

"బాగుచేసేవాడవు కనుకనే, అక్కడికెళ్ళి అల్లా ఎగసన దోసాచ్చావ్!"

"ఎవరు చెప్పారో?"

"ఒకరు చెప్పాలా? పాలెం-పాలెం కోడై కూస్తూంటే"

"పాలెంలో కోడి కూసినా, బ్రాహ్మణవాడ నిద్ర లోనే ఉంది!"

"నీవు మేలుకున్నావ్ చాలదూ!"

"గుడ్డికన్ను మూస్తే ఎంత-తెరిస్తే ఎంత! అసలుకు మూలం అ ఫాలాక్షుడున్నాడుకదా!"

"ఆయన ఫాలాక్షుడూ ! బహ్మదేవుడూ అయితే, యెవారమిందాకా వచ్చేదా? పాపం, ఆయనేం జేశాడని?"

"ఏం చెయ్యలేదులే - చెయ్యలేదూలే!"

"అవునులే - అవతల వారికి నీ వత్తాసుందిగా!... మామా! నీ లౌక్యమేమిటో నాకు అంతుబట్టకుండా వుంది. పాలెం పోయి భజనచేసి వచ్చావ్! ఊరంతా ఒక కట్టు మీదుంది. భూమి పుట్టినప్పటినుంచీ అందరం ఒక తల్లి బిడ్డలమల్లే వుంటున్నాం కాని, యీ గడ్డమీద అలాంటి తగాయిదా అంటూ లేదు. ముందేం కానుందో?"

"ఏమి కాదు పడితే బాగుపడుతుంది: లేదా ఇంత కన్నా చెడేది లేదు, అందరూ ఒక తల్లి బిడ్డలే అయి నప్పుడు, ఒకచోట విస్తరివేస్తే తప్పొచ్చిందా? విక్రమార్క చక్రవర్తి తండ్రి బ్రాహ్మడు! నాలుగు వర్ణాల పిల్లల్ని చేసుకున్నాడు ఎవరూ వంక బెట్టలేదేం!

"నాలుగు కులాలు అంటే- అది లెక్క వరుస కాని, ఒకదానికి ఒకటి తీసికట్టనికాదు, తల్లికడుపున తొలి చూలు బిడ్డ బ్రాహ్మడూ, నాలుగోవాడు శూద్రుడూ అవుతాడా? మన వెర్రి కాని..."

"చూడు గంటయ్యమామా! చేనుగట్టునో, చెట్టు చాటునో చేతికందిన మనిషిని పికస్తుచేసే శిష్టాచార సంప న్నుల జోలికి యెవడూ పోడేం! ఒక మనిషి నిజాయితీన పోతే, హర్షించలేక పోతే అదీ ఒక బ్రాహ్మణీకమేనా? సుబ్బరాముడు బ్రాహ్మడు కాకపోతే, లోకంలో బ్రాహ్మడే లేడు! ఇది నా తలతిక్క అనుకో మోకు— అన్నం దినేవాడెవడయినా ఆ మాటే అంటాడు."

"కడుపున పుట్టిన బిడ్డకి- తన తాతో, ముత్తాతో సంపాయించి పడేసిన ఆస్తిలో రవంత ముట్టజెప్పేందుకు, మా అవధాన్లు బావకు చేతులు రాలేదు."

"పోన్లెస్తూ- ఆ ఆస్తికి తాను ప్రస్తుతం కర్త కావచ్చు! వాఁడి అదృష్టానికి తాను కర్తా!"

"అంతేలే!"

ఈ ఒక్క ముక్క- చెప్పడానికేనా ఇంత దూరం వచ్చింది?

కాదు_నేనూ మీ మనిషినే అని అనిపోదామని వచ్చా!

మొన్నటిదాకా నేనూ మారుతోవనే ఉన్నా ననుకో!"

నాకు ఈ సుబ్బరామయ్య యిల్లా చేయడము గిట్టని మాట నిజమే! కాని, మా-మా సయోధ్యలు నీకు తెలిసినవే కదా! అది ఎట్లాపోతే యేం అనుకున్నాం!

అది తప్పే అనుకో!__

ఇదేదో చితుకుల మంటలాటిదనుకున్నాగాని. అది కలకాలం ఉండే దీపమని కలగనొచ్చానా? కాని, వాళ్ళు సుఖంగా ఉంటూ వుండడంతో_పోన్లేపాపం అనుకున్నాం.

నీవు పాలెం వచ్చావని తెలియడంతో కళ్ళు తెరిచాను.

ఇన్నేళ్ళకు మళ్ళీ నీ పుణ్యమా అంటూ ఆ గుమ్మం తొక్కాను.

వాళ్ళను చూస్తే ముచ్చటేసిందనుకో!—

ఇన్నాళ్ళూ నాకు బుద్ధిలేక పోబట్టి కాని, లచ్చి నాకు పరాయిదా? పెద్దవాళ్ళం- పెద్దవాళ్ళం ఏనాడో కీచులాడుకున్నామే అనుకో! మా లచ్చి అప్పటికీ పుట్టనన్నా లేదే-దీని మీదెందుకూ కచ్చ? నీలాటివాడు పట్టుకుని యింత గడ్డి పెట్టకపోబట్టి, మా బతుకులకీ గాచారమొచ్చింది! ఆ రత్తమ్మొందే దాన్ని దిగదియ్యా-అందరి వారడీ తూర్పార బట్టిందిలే! దాన్నోరు మంచిది కాదనుకో గాని, కాని మాటేముంది? పడాల్సినంత సేపు పడ్డాను. నాకుమటుకు రోసముట్టుకు రాదూ!—'అసి పోయే! నీకు మేనకోడలు కాంగా లేంది, నాకు కాకపోయిందా! నా పెట్టుపోతలింక సూసుకో' అని, సీతమ్మ వారిమీద సత్తెం జేశాను మామా! మాకున్నదెవరు తినను? వాళ్ళే!—

నువ్వు ఏమన్నా అను! బ్రాహ్మడంటే దేవుడే అన్నవాడు వెర్రినాయాల కాదు. నీలాటివోణ్ణి జూస్తే అనుంటాడు!

అవును మామా!

మా లచ్చి చెప్పడమే కాదు. లోగయ్యాళి రత్తమ్మంటిది నీ పేరు తలవడం చేయెత్తి మొక్కడం!—

"నన్ను ఉబ్బేయడం చాలుగాని, ఎండను పడొచ్చావ్-కాసేపు నడుం వాలుస్తావా? ఓ కునుకుతీసి, కాసిని

పేలగింజలు నోట్లో వేసుకుని, ఆనక మీా అవధాన్లుగారిని సేవించబోదువుగాని!—"

"మళ్ళీ అదేమాటా? కొడుకూ—కోడలూ యింటి కొచ్చిననాడే ఆ గుమ్మం తొక్కడం-"

"నువ్వుకూడా ఇలా శత్రుపక్షంలో జేరితే అవధాన్లుగారు మరీ ఒంటరివాడై పోడూ?"

"అందుకని అయిందానికీ, కానిదానికి పక్కతాళం వేయమన్నావా? అది నావల్లకాదు—"

గంటయ్య ఓ కునుకు తీశాడు.

చల్లబాటు వేళకు ఇద్దరూ, అలా చేలకేసి వెళుతున్నారు. అంతదూరాన్నుంచి అవధాన్లుగారి కంటపడ్డారు. అది ఉభయులూ గమనించి ఒకరి మొఖాలొకరు చూచుకుని నవ్వుకున్నారు. గంటయ్య అటు వెళ్ళిపోయినాడు. అన్నప్ప తిరుగుముఖమై వస్తూ, ఆలయంలోకి వెళ్ళాడు.

మనుష్యులలో నిన్నమొన్నటి కలుపుగోలు తనం కనిపించలేదు. కొందరు మామూలుగానే పలుకరించారు కాని, తతిమ్మావాళ్ళు చూడనట్టూ తప్పించుకుపోయినారు. అర్చకుడు ముఖం ముడుచుకుని తీర్థం యిచ్చాడు.

అన్నప్ప, ఆహా అనుకున్నాడు. ఊళ్ళో చీలికలు ప్రారంభమైనాయూ అనుకున్నాడు.

రెండు రోజులైంది—

వారం ఆయింది—

మబ్బు చాటున యెండ మండుకు పోతున్నట్లు—ఊరంతా యేదో కానరాని చుర-చుర!

ఉన్నట్టుండి అవధాన్లుగారు-తానొక్కడూ రామేశ్వరం వెళ్ళాడని తెలిసింది. అదివరకు ఆయనకు అలాటి అలవాటులులేవు. ఆయన అలా బయలుదేరి వెళ్లిన మూడోనాటికి అన్నప్పకు వారి యింటివద్దనుంచి వర్తమానం వచ్చింది. తానూ, అనంతలక్ష్మి యిద్దరూ వెళ్ళారు.

ఇల్లు-తా ననుకున్నట్లుగానే చాలా చిన్నబోయి వుంది. ఇంట్లో మనుషులు బూరుగు మానుల్లాగా అవుపించారు.

ఎన్నడూ లేనిటి పట్టపవలు-వీధి వాకిలి తలుపు దగ్గరగా వేసివుంది. అన్నప్ప మనసు చివుక్కుమంది. గుమ్మానికివున్న తోరణము, మామిడిమండలు ఎండి ఏరింపులై వున్నాయి. అనంతలక్ష్మికి కంట నీరు తిరిగింది. మండిగానికి ద్వారబందానికి పసుపూ,కుంకుంపెట్టి యెన్నాళ్ళయిందో.?

అన్నప్ప తలుపులు బార్లాగా తీసి, అక్కయ్యా! శాంతమ్మక్కయ్యా! అంటూ నెమ్మదిగానే పిలిచాడు. లోపలనుంచి మాట వినబడలేదు. సరాసరి యిద్దరూ పడమటింట్లోకి వెళ్ళారు. ఎదురు వారను గోడకు రామపట్టాభిషేకం పటం-నిత్యమూ శాంతమ్మ పూజ చేస్తుంది.

దీపారాధన కునికిపాట్లు పడుతూంది.

శాంతమ్మ కళ్ళు తుడుచుకుని, ఇటు తిరిగింది. అప్పన్నకు యెవరో చెంపపెట్టు పెట్టినట్లనిపించింది. ఈతల్లి ఇలా ఐపోయిందని ఊహించనే లేదు

మొగవాడు కనుక-మొగం చిట్లించుకుని మనసు ఉగ్గబట్టుకున్నాడు. అనంతలక్ష్మి 'వదినా!' అంటూ బావురుమంది.

"ఛస్! ఊరుకో! ఏమిటిది- నిండీనింటో కూర్చుని, మా అక్కయ్యకేం- లక్షణంగా మనమడూ, మనవ రాలూ...! ఇదిగో నీకూ చెప్పేది!" అంటూ అనంతలక్ష్మిని గదమాయించడంతో, ఆవిడ సంబాళించు కుంది. శాంతమ్మగారు అనంతలక్ష్మి వెన్ను చరచి, "ఎందుకేపిచ్చిదానా! తమ్ముడు చెప్పినట్టు నాకేంలోటీ?" అంటూ అన్నప్పతో "నాయనా! నాకు తోడబుట్టిన వాడంటూ యేనాడో లేనికొరత తీర్చావు మామీద నీకు యెప్పుడూ ఒకే తీరే - ఆపేక్ష. సొంత మేన మామ వుంటేమటుకు పిల్లవాణ్ణి ఇలా ఆదుకునే వాడా; నీకన్న ఎక్కువగా ఆదరించేవాడా? వాడి విష యంలో నాకు యెలాంటి చింతా లేదు.

మరి, అమ్మడి సంగతే?—

దాంది యెటూగాని బతుకైంది...

ఈయన తామసం జూద్దామా అంటే— ఎక్కు మీదం దే కాని, తగ్గు మొఖం లేదు. నీవలా వెళ్ళివచ్చా వు తెలియడంలో, వారి ధోరణి నీకు తెలిసిందే కదా!

ఆయన యెన్ని అన్నా నేను కాని, పిల్లది కాని కిమ్మన లేదు.

ఆయన వెళ్ళడం బందరు వెళ్ళారు.

ఆ స్తి దేవుడిపేర వ్రాసి, యిల్లు పాడేస్తారుట!

రామేశ్వరం వెళ్ళి అటునుంచి కాశీ వెళతారట.

మరి, తిరిగి రారట! ఇదీ శపథం...

మమ్మల్ని, వస్తే కాశీరమ్మన్నారు; లేదా కృష్ణలో కలవమన్నారు మా ఇల్లు ఈ స్థితికి వచ్చిందయ్యా!

నేనుగాని, అదిగాని వాళ్ళ మొగం చూడరాదని పితృపితామహుల వద్ద ఒట్టేసి మరీ వెళ్లారు.

ఒట్టేయకపోతే మటుకు వారిమాట యీ జన్మకు కాదనడమే!...

సరే, మాకాలం యెలాగో వెళ్ళబుచ్చుకుంటాం!

మరి, దీనివిషయం యేమిటి !

అప్పట్లో కాపురం అలా కావడంతో రోష మనుకో, అభిమానమే అనుకో! చిన్నతనం కావడంతో అక్కడ వుండలేక పోయింది.

అంతేకాని, అత్తమామలేం తన్ని తగిలేయలేదు.

అల్లుడయినా గ్రహచారం కొద్దీ ఈ లోపం చేశాడు కాని, దాన్ని పల్లెత్తుమాట అని ఎరుగడట...!

ఏది యేమైనా ఆడపిల్లకు అత్తింట లేని సుఖం పుట్టింట వుంటుందా తండ్రీ! అదీ-రాత!

వీళ్ళనాన్న పిల్లవాడి విషయంలో యిలా ముఖ బంధాలు తెంచుకోవడంతో, దాని మనసుకు యేమని పించిందో. "అమ్మా! ఎవరు వద్దన్నా, యెవరు కాదన్నా నా కాశీ రామేశ్వరాలు బందరులో వున్నాయి. మా అత్తమామలు యే అగచాట్లు పడ్డా, ఆపేక్ష అంతఃకరణలు వదులుకోలేదు. కొడుకుతో సంబంధను తెగ్గోసుకోలేదు. ఇప్పటికీ వారు తల యెత్తుకునే తిరుగుతున్నారు. ఈ పుట్టె డన్నం వారు పెట్టకపోరు. నేనిహ అక్కడే పడుంటా అంది.

అదీ నిజమే! ఒకందుకు మంచిదే...

"సువ్వేమంటావ్ తమ్ముడూ" అన్నది.

అన్నప్ప నవ్వుమొగం జేసుకొని, "అనదలచుకుంది యేనాడో అనేసి వుండేవాడిని. కాని నీ మొగం చూసి ఊరుకున్నాను. ఇహ వెనకాడేది లేదు-ఇదిగో అనేస్తున్నాను. బిడ్డలకున్న యింగితం మా బావగారికి లేదు. ఇంతకూ అమ్మడేదీ_ ఇంట్లో లేదా?..."

యింటోనే ఉన్నాను! వింటూనే ఉన్నాను మామయ్యా!- అంటూ, వాళ్ళ అమ్మడు,- అంతసేపూ తలుపుచాటున కూచున్నదల్లా లేచి, - యివతలకి చక్కా వచ్చింది. ఆ పిల్ల దాన్ని చూడగానే అన్నప్పకు కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతరం అయింది-'మహాశ్వేతల్లే ఉన్నావే మా తల్లి!' అనుకున్నాడు.

"అన్నప్పమామా! అప్పుడు మించి పోయిందను కున్న సంబంధం సానుకూలం చేసింది నీవు! నీ దగ్గిర దాపరికం ఎందుకు?

యింతవరకూ, వీళ్ళెవరికీ చెప్పలేదు.

తప్పేదన్నా ఉంటే, నాది! వారిది కాదు!

నాకు, పిల్లలంటే అసహ్యం—

ఆయనకు- ప్రాణం! యిరుగు వారి పిల్లలనూ, పొరుగువారి పిల్లనూ ఎప్పుడూ చంక నేసికునే ఉండేవారు! నేను చీదరించుకునేదాన్ని, ఆయన నవ్వి ఊరుకునేవారు.

అన్నాళ్ళాయె కాపురానికి వచ్చి, అలా ఏ పోణిమి లేకుండా ఉంటే, యింట్లోవారూరుకున్నా, యిరుగమ్మ లూరుకుంరా? చీటికి మాటికి వారు కవ్వించా, నేను కజ్జాలాడా! మాకిదే కాలక్షేపమనుకో!

ఒకనాడు ఒక మనిషి గుమ్మం ముందు కొచ్చింది. నిండు నెలలది. పైగా వెంటో పిల్లా! చెయి జూస్తా. సకినెం జెపుతానంది,— పొమ్మన్నాను! 'బిడ్డ అంకిలి విూదుంది. గుప్పెడు గింజలేయి తల్లీ!' అంది-యిహ నోరు జేసికున్నా- ఏమన్నానో, నాకే తెలియదు! అన్నీ పడి అదేం తోణకలా!

ఉండుండి, 'యీ యింట బిచ్చ ముట్టదీయవ్వాకు బిడ్డ లుట్టరు!' అనేసింది! నా కేకలకునూ అత్తగారు యివతలికి రావడంతో, దాని మాట విని. 'అఁ, అఁ- ఎంత మాటన్నావే!' అని ఒకటే విలవిల! ఒక్క అంగలో యింట్లోకి వెళ్ళి, చాటతో బియ్యం దెచ్చింది. అమ్మా! అమ్మా! అన్న మాట తిప్పుకోవే! నీ కడుపు చల్లగా,

నీ యిల్లు చల్లగా నీ బిడ్డకు బువ్వొడతా, నీకో్క్కెడతా, మంచి మాట చెప్పవే! అనవే! అంటూ దానివెంటపడ్డది. ఎలాగయితేనేం చెయి పట్టుకుని, తీసికొొచ్చి అరుగుమీాద కూర్చో బెట్టింది.

అది, ఆ చాల అక్కడ బెట్టించి, చేత్తో కొరా డుతూ, దాని దేవతల్ని తలుచుకుని, తలుచుకుని, యిహ చెప్పుకొొచ్చింది చూసికో—

నేను పణ్ణర్థం దాన్నై ఉన్నప్పుడు, నిద్దర్లో పందిరి మంచంమీాద నుంచి దొర్లి పడితే, మోకాలు మోరు కట్టడం, తొొలిచూలు మొగపిల్లవాడు కాకపోయెనని నాన్న ఘుమఘుమలాడటం, నాకు మూడో ఏట, జ్వరం కాస్తే - నాన్న కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతమై, అందరు దేవుళ్ళకీ మొక్కుకోవడం, ఆనాటి నుంచీ నన్ను అతి గారాంబం చేస్తూ క్రింద దించకపోవడం, అవుతుందన్న సంబంధం, బెసిగి పోయి నట్లనిపించి, మళ్ళా కలిసిరావడం, యిలా ఒక టేమిటి, అన్న ప్రాశన నాటినుంచి, అపోసనం దాకా అన్నీ ఏ కరువు పెట్టింది - దానికి ఎలా తెలుసు యివన్నీ? ఏదో మహిమో, మంత్రమో లేకపోతే!

యిలా అన్నీ చెప్పుకొొచ్చింది కాని. అన్నమాట తిప్పలేదు. ఓ రక్ష కడతా ననడం కాని, రాగి దమ్మిడీ పుచ్చుకోవడం కాని లేదు! చేటలో బియ్యం, తలో గుప్పెడు కనకదుర్గమ్మ తల్లిని తలచుకుని, అందరికి వెయ్యమంది!

"నీవు చేసిన పాపం లేదు– కాని, యీ జలమాన నీకు ఆ పుణ్యం లేదు! ఆ యమ్మనే నమ్ముకుంటే, పువ్వల్లె బతుకుతవ్! మళ్ళీ పై వేసంగి కొస్తా, ఏడనున్నా, పచ్చగా ఉండు!" అంది! దాని దోవను అది వెళ్ళి పోయింది—

దాని, మాటలు విన్న మీదట, మా అత్తగారికి, మతిపోయినట్లు కాదూ? అయితే, ఆవిడకాని, మా మామగారు కాని, నన్నుగాని, మన వంగసాన్ని కాని, ఒక్క పొల్లు మాట అనలేదు! అనకపోగా, ఎప్పటికన్నా మరింత ఆపేక్షగా చూచుకునేవారు!

కాని, నాది ఊరుకునే స్వభావం కాదుగా! నేను గొడ్రాలినికావడం అనేది. అదో గొప్పగా తోచింది! మాటి మాటికి మావారిని ఉడికిలించేదానిని. 'ఎల్లకాలం మీరు ఎవరి పిల్లల్నో ఎత్తుకు మోయాల్సిందే - యింట్లో ఆ పోణెం లేదుగా' అంటూ వెంటాడి వేపుకు తినేదాన్ని. కాని, నావన్నీ పసిపిల్ల చేష్టల క్రింద కట్టి, నవ్వి ఊరుకునే వారు! యింట్లో నువ్వుంటేచాలదూ? వేయిమంది పిల్లల పెట్టూ- నీవు గొడ్రాలివైనా కొండ ముచ్చువైనా, యింటి కోడలివి కనుక, యింట్లోవారు కాని, బయటవారు కాని, నిన్ను పల్లెత్తుమాట అనరు! దేశంలో అందరూ పిల్లలు కనాలని సర్కారు శాసనం లేదుగా! నిజం మాట కొస్తే నేనిలా అయితినే అని - నీకు తెలియకుండానే, మనసులో

ఏదో మూల వేధన ఉంది! అదే యీ రాలుగాయతనానికి కారణం!

కాని, అలా మంచిగా చెప్పిన కొద్దీ మరీ అలుసయినారు! ఆయన మాటలు ఆయనకే తిప్పికొట్టేదాన్ని—'పిల్లా పాపా లేకపోయారని బెంగ, మీకుగాని నాకు లేదు. కాని యింటికైన మగవాడికి ఏదో లోపం ఉండబట్టే, అది కప్పిపుచ్చుకునేందుకు, ఆడకూతురి మీద యీ నెపంవేసి యిదో నాటకం ఆడుతున్నారు. అని అందరూ ఎక్కడ అనుకుని పోతారో అనే భయం కొద్దీ నన్నిలా యాగి చేస్తున్నారు, మీ వేషాలు నాకు తెలియక పోలేదు! మీకు అంతదెత్తిగా ఉంటే ఊరి మీద పడి కసండి, నేను కాదనను' యిలా గొండాడేదాన్ని. ఆయన సహించినంత కాలం సహించారు, చివరకు ఆ రవంతముక్కా, అనేశారు!

'నీవు యిలాగే రాపాడుతూ ఉంటే, ఎప్పుడో అంత పనీ చేస్తా! చూస్తూ ఉండు!'

"అబ్బో! ఈ ఉత్తరకుమార ప్రజ్ఞలకేం- పరాయి మనిషి యెదుట పడితే, పెళ్ళికూతురుకన్న యెక్కువగా సిగ్గుపడతారే! మీరింత నిర్వాహకం చేయకేం నేను చూడబోను!"

"అలాగేం?" అని ఆయన నవ్వేసి ఊరుకున్నారు.

కాని, నేను ఊరుకుంటేనా? ఆయన ఒంటరిగా కనుపించడం తరువాయి, ఇహ రగడ మొదలూ! నానోట శని వుంది-అలా అనిపించేది.

నేనంటూ౦డటం ఆయన పడి ఊరుకు౦డటం-ఇలా కొంతకాలం జరిగింది. లక్ష్మాయి మనుమరాలు ఊళ్ళో దిగింది

లక్ష్మాయ్ అంటే, మాకు పాలూ, పెరుగూ పోసే మనిషి. అది యేనాటినుంచో వస్తూన్న వాడిక! దాని మనుమరాలంటే కూతురిబిడ్డ. తండ్రి పటాలంలో పనిచేసి పింఛనుచ్చుకున్నాడు. దానికి వయసు రాగానే, అందులోనే పనిచేసే కులంవాడికే యిచ్చిచేశాడు. కాని రాత బాగుండకపోబట్టి, ఇది కాపురానికి వెళ్ళకుండానే యెక్కడో మందుసామాను ప్రేలి, ఆ పిల్లవాడు ఆహుత్తె పోయినాడని పైకి అనే కబురు. కాని లోపాయికారీన మటుకు వాడేదో నేరం చేశాడనీ, దాంతో వాడు మునగడమే కాకుండా పిల్లనిచ్చిన మామనుకూడా ముంచాడనీ, అంతటితో యీ మనిషి-అంటే రోశెయ్యనాయుడు యీ గత్తరలో వాడి పేరుకూడా రాయించి, మళ్ళీ కలలోకన్నా రావద్దుసుమీ అని, ఆ శాల్తీని అక్కడనుంచి మాయంచేశాడనీ అలా కొందరు చెప్పుకుంటారు. మొత్తానికి వాడు వాళ్ళలోనే జమ! ఈ రంగడుంచే చిన్నతనం నుంచీ ఆ దేశాల్లోనే ఉండటంతో, మాటా మనిషి అంతా అక్కడివాళ్ళ పద్ధతే. ఏమాట కామాటే చెప్పాలి. అందచందా లెంచడమంటూ వస్తే, దానిముందు నేనెంత!

చిన్నప్పటినుంచీ కూడా దానికి మా ఇంట్లో తగని మాలిమట? మూడేళ్ళకో నాలుగేళ్ళకో ఒకసారి సెలవు

మీాద వస్తూ వుండటంతో, అది అందరికీ పాతకాపే! నేను మట్టుకు అదే తొలిసారిగా చూడటమేమో-బహు అబ్బుర మేసింది.

అందరితో మల్లేనే, నాతోనూ అంత చనువుగానూ వుండేది. ఆయన సంగతి సరే, చెప్పనే అక్కరలేదు. ఒకరి నొకరు చెవులు పట్టుకుని ఆడించడమే! అయినా, దాని నడతలో ఏమీా మెబ్బెట్టులేదు.

అది యెప్పుడూ నవ్వుతూ తుళ్ళుతూ వుంటుంది. ఆ బతుకు అలా అయిపోయిందే అని, ఏ కోశానా విచారమే లేదు. ఒకవేళ ఒకవేళ ఉన్నా పైకి కనబడేది కాదు.

అలా తుళ్ళుతూ-మిళ్ళుతూ తిరుగుతూంటే, నాకు ఒకొక్కప్పుడు ఒళ్ళు మండుకువచ్చేది. ఒక లక్షాయి మనుమరాలు కాదు, రావణాసురుడి చెల్లెలు! అనిపించేది.

కాని, దానిది చుప్పనాతిబుద్ధి కాదు.

ఎప్పుడూ కేరింతలాడుతూవున్నా-నీతీ - నిజాయితీ వున్నదే కాని, హద్దు మీారే మనిషి కాదు: వగలమారి అసలే కాదు.

దాన్ని, నేనే కవ్వించాను.

ఏమే రంగా! నీ ముద్దులూ-మురిపాలూ యెల్లకాలం మాకు చూపిస్తే యేం లాభమే? ఓ ఇంటి దానివై తే ఆడపుటక పుట్టినందుకు అదీ ఫలం పాటు! ఏమంటావ్?"

అది విరగబడి నవ్వింది.

"అయ్యో రాతా! అక్కయ్యమ్మా! చిన్నప్పటి నుంచీ నేను ఈ ఇంటిదాన్నే మీరంటే నిన్న మొన్నొచ్చారు కాని!" అన్నది. అంతలో ఆ నవ్వు ఆపి నా వంక తేరిపార చూసి, మళ్ళీ ఒక్క నవ్వు నవ్వి. "ఎదటి మనిషి బాగుండాలని కోరుకుంటావ్ నీదేం పుటకమ్మా! ఇంటికైన మొగాయనతో ఇలా ఇచ్చకాలాడుతూంటే, మరో ఆడ కూతురైతే సిగట్టుకీడ్చేది కాదూ! నీ బుద్ధి మంచిది కనుక నా పుణ్యం మంచిదైంది. నీ ఇంట తిరగనిస్తున్నావ్! లేక పోతే నేనేమౌతాను...!

వెనకటి కథంటావా ?

అదేదో కలొచ్చినట్టుంది కాని, నాకు దుఃఖంలేదు; విచారంలేదు.

దోవెంబడి పోతూంటే, ముక్కూ మొగం మెరగ నోళ్ళు ఎందరో ఎదురొస్తారు, అందరూ యాదుంటారా?

మరి, ఆ మనిషే. తీరుగా వుంటే అప్పుడిట్లా అనే దానవేనా అంటావా? ఏమో, ఆక ఘెట్లా వుండేదో!...

అలా మద్దెంతరంగా ఎవరో-ఎందుకో వచ్చారు. నాకు ఎరిక లేకుండానే తన దారి తాను జూసుకున్నాడు.

ఆ మొగం కేసన్నా తిన్నగా చూడందే...

అంటే, నీకు ఇష్టం లేకుండా మీవాళ్ళు జేశారా అనొచ్చు. ఇష్టంలా—అనిష్టంలా! నాకు అప్పటికి వయసొచ్చి వంటిమీదవొళ్ళొచ్చింది. కాని, ఇలాటి ఊహ లుట్టుకు

రాలా! ఇప్పుడిప్పుడు మీరు సుఖంగా ఉండటం చూసినాక పండగ బువ్వ దిన్నట్టుంది...?

ఇంకా యేమో అనబోతూండగా దానిమాట అందుకుని, "ఉందిగా! నీ వాలకం చూస్తే యెప్పుడో మా ఆయన్ను యెగరేసుకు పోయేట్టున్నావ్!" అనడ మయితే నవ్వుతూనే అన్నాను కాని, ఆ మాటలో కొంచెం విషముంది. వినీ వినడంతోనే దాని ముఖంలో కళ మారింది. కాని ఏమనలా!—

"నీవు-నాకు వెరచి దూర దూరంగానే వుందామనుకున్నా, ఆయన ఊరు కోడులే! ఊరుకునేమనిషి కాదులే!" అని తాళం వేశాను. వినీ విననట్లు "ఊహూ!" అంది.

నేను అంతటితోనన్నా ఊరుకుంటేనా?—

పిల్లల కోసం మొగం వాచిపోతున్నారు. సరిగ్గా సమయానికి అందుకున్నావ్. మంచి రోజు చూసి, ఇంటి నిండా కనిపడెయ్యండి! తలారి రాముడి సంతానమల్లే!" ఇలా ఎగసనదోశాను.

అది మళ్ళీ మరో విడత నవ్వింది.

"తలారి రాముడంటే-బాలనాగమ్మ కోటకాపలా మనిషికాడూ! వాడికి ఇద్దరు పెళ్ళాలు! ఇది ఈచుకుపోయిందని దాన్ని కట్టుకుంటే అది చూపుల గొడ్డే అయింది. ఆ మాయదారివాడు మంత్రం బెట్టినా-తలుపుకీ, దర్వాజాకీ బిడ్డలుట్టారు, కాని, ఇద్దరాడకూతుళ్ళూ నీళ్ళోసుకున్నారా! ఇక్కడా అదే లెక్కయితే, మరో పెయ్యను

తోలి పెడతావా?" అంది. అందులో మెత్తిపొడుపు నాకు అర్థమయితేనా?...

"అదేమిటే-గొడ్డూ గోదా! వారికెందుకే!" అలా అనడం అదో శాణాతనమనుకున్నాను అది ఫెడీలుమని—

"ఎందుకేమిటి? రాత! ఇప్పుడో గొడ్డుతో వేగడంలా?..."

అప్పటికి నాకు అర్థమయింది— "నన్ను గొడ్డునంటావా?" అని ముఖం కండలు చించుకుని.

అక్కయ్యమా! నేను గొడ్లమధ్య పుట్టాను. గొడ్లలో పెరిగాను కాని గొడ్డులాగా పెరగలా! అదే నాకూ-నీకూ తేడా!

నీవూ నెయ్యీ అన్నం తిన్నా, మనిషివి కాలేదు.

మనిషల్లే మాట్లాడటం లేదు!"

అని, చివాలున లేచి వెళ్ళిపోయింది.

నేను – అంతతో అన్నా బుద్ధి తెచ్చుకో వచ్చా? ఊహుఁ...

అది ఆవాళనుంచీ మా ఇంటికి రాలేదు

రెండుమూడు రోజులంటే, ఇంట్లో లేదేమో అనుకున్నారు. ఆ తరువాత? లక్ష్మాయిని అడిగితే, అదేం చెప్పింది కాదు. "దానివన్నీ అవో కళాకళలు!" అన్నది. చివరకు మా ఆయన దాన్ని వెదుక్కుంటూ వెళ్ళారు. అక్కడేం జరిగిందో! అదేం చెప్పిందో తెలియదు.

ఘుమఘుమలాడుతూ వస్తారు. నన్ను నానా మాటలూ అంటారు అని—అందుకు ఒడికట్టుకునే ఉన్నా!

కాని మామూలుగానే వచ్చారు. మామూలుకన్న అమిత శాంతంగా వున్నారు. అదివరకెన్నడూ లేని ముచ్చట-నన్ను చూసి కన్నెగర వేసి, చేరువకు పిలిచారు, నాకు ఉన్నట్టుండి భయం వేసింది. తలవంచుకుని ఆయన వెంటనే నడిచాను ఇద్దరం తోటలో చివ్వరగా వున్న బాదంచెట్టు క్రిందకు పోయి నిలుచున్నాం. నా కవళిక గమనించి ఆయన నవ్వారు. నవ్వుతూనే అన్నారు. "భార్య గయ్యాళైన - ప్రాణనాథుని తప్పు; కూతురు చెడుగైన మాత తప్పు!" అని వెనుకటికి యెవరో పద్యం కట్టారు. మీ తల్లిని అంటే మా తల్లిని అన్నట్టు కాదా! కనుక లెక్క ప్రకారం తప్పునాది! అది ఖాయం...

కాని అది యెలా దిద్దుకోవాలో నాకు తెలియడం లేదు. నీవు నవ్వులాటకే అన్నావనుకో! కాని రంగడు చాలా నొచ్చుకుంది. అది నీ తప్పు అని నేననడం లేదు.

అది సహజంగా అభిమానవంతురాలు!

ఇంకోరిని అనదు! తాను పడదు

మాట పట్టింపు వచ్చిందా — మళ్ళీ మొగం చూడదు.

ఇప్పుడే కాదు - చిన్నప్పటి నుంచీ అంతే! దానిది మరో కులం అయితేనేం— మనింట్లోపిల్ల—మనపిల్ల! అది నిన్నగాని, ఇంత జరిగినా పల్లెత్తుమాట అనలేదు. నేను

యెంత బ్రతిమాలినా అసలు యేం జరిగిందో ఓ పట్టాన చెప్పిందా? చివరికి నేనే మొండికేసి చెప్పకపోతివో - అన్నం నీళ్ళూ మానేసి ఇక్కడే పడుంటాను అనేసరికి, నా తత్వం దానికి తెలుసుకనుక అప్పుడిహ బయటపెట్టింది. ఎలా? ఒక్కొక్క మాట చెప్పడం వలవలా యేడవటం! అది కంటనీరు పెడితే మన ఇంటికీ మనకూ క్షేమం కాదు. కనుక !

నిన్న పోయి దాని కాళ్ళు పట్టుకోమనడంలేదు. గడ్డం పట్టుకుంటే చాలు-కరగిపోతుంది.

అది కరగితే యెంత; అరగితే యెంత? నేను పెద్ద అవధానులుగారి కూతుర్ని! ఏవత్తో ఆలగా దాన్ని బతిమాలాల్సిన అవసరం. నాకేం? అని అజ్ఞానంకొద్దీ అనిపించవచ్చును.

వెనుకటికి చదువుకునే రోజుల్లో మాకో పద్యం చెప్పారులే! మహా భాష్యం చదవకపోతే పదమంజరి చదవడం దండుగ! భాష్యం చదివాక పదమంజరి చేత పట్టడం దండుగ! దీనికి నీవు పెడర్థం తీయచ్చు. అది లేనప్పుడు నీవుండటం దండుగ! అది మళ్ళీ మన ఇంటి కొస్తే నీవు అప్పుడు శుష్కదండుగ!అని. నా ఊహ అని నీవు అనుకోవచ్చు.

అదేమీ కాదు. కాని—

ఒక్కటి మటుకు నిజం,

అంటే నా బుద్ధికి అలా తోస్తుందనుకో! ఏయింట దీపంఉండదో-ఆఇంట వుండేదిమనుషులుకాదు;గబ్బిలాలు, పరిస్థితులుఇలాగేవుంటే, నాకీ ఇంట్లోవుండేందుకు ఎలామనస్కరిస్తుంది? నాకేకాదు, మావాళ్ళకు మట్టుకు? ఎప్పుడో అప్పుడు జాఃపరమేశ్వరా అంటారు. అవును వాళ్ళ సుఖం వాళ్ళు చూసుకోవద్దా? ఈఇంట్లో వాళ్ళకు ఏం తోస్తుంది! కోరి తెచ్చుకున్న కోడల్ని పొమ్మంటారా? వారే మంచి రోజు చూసి తప్పుకుంటారు.

ఎవరి దారిని వారు పోయినా, మిగిలిన ఒక్కరికీ, అన్నోదకాలకుగాని, ఆ స్థిపాస్తులకుగాని, ఏమీలోపం జరుగదు! పిలిస్తే పలికేవాళ్ళు మటుకు ఉండరు!

ఉండకపోతే మటుకేం! మనకు మరో మనిషి పొడ గిట్టదుగా!...

ఆయన యిలా అంటూంటే—నేనూ మనిషినే కాని, మందలో గొడ్డును కానుగా! గొడ్డంటిది, చిరాకెత్తితే, కొమ్ము విసురుతుంది. మొగం పగిలేట్టు తన్నుతుంది! నాకు మటుకు రోషం రాదూ?

నేను చేసింది-బుద్ధితక్కువపనే కావచ్చు; కాని, కాకి పొడిచినట్లల్లా పొడవాలా? తనేంమొగవాడు కాదూ-చేతికొద్దీ ఆ చెంపా యీ చెంపా వాయిస్తే, తన అక్కసూ తీరేది, యీ రగడా చల్లారేది! అంతేకాని, యీ కూసు చిప్పిళ్ళేమిటి?

అవును అన్నప్పమామా! ఆయన అల్లా సన్నాయి నొక్కులు నొక్కడంతో, నాకు ఆ తీరుచూసి అసహ్యం వేసుకొచ్చింది! అప్పుడు యెదుటి మనిషిమీద ఏం లక్ష్యం వుంటుంది?

కానీండి! యెలా కావాల్సివుంటే అలా అవుతుంది! ఇది లక్షణంగా కాపురంచేస్తే, సంసారి కొంప అనుకున్నా ; కాని జంగాల మఠం అనుకోలేదు.

నన్ని బెదిరింపు లెందుకు?

మీ యింట దీపంపెట్టి-యిల్లు దిద్దుకునేందుకు, మీకూ, మీ పెద్దలకూ చేతనైన సేవచేసి, నలుగురిచేత ఔననిపించుకునేందుకూ, వచ్చానుగాని, ఎవరిదారిని వారు పోతే, యింటి కాపలాకు కాదు! నాకన్న ఆ రంగడూ ఎక్కువైతే- దాంతోనే ఊరేగచ్చు! నెపం నామీద వెయ్యక్కర్లేదు అన్నాను! యిందులో తప్పేముంది?'

ఆహా! అదా కథ! అన్నాడు అన్నప్ప!

కథయిదే కాని, తరువాత కమామీషు నీవు అనుకుంటూన్నది కాదు! ఆయన దానింట కాపురం పెట్ట లేదు! వీరందరూ కలసి-ఒక తగిన సంబంధం చూసి, దానికి పెళ్ళి చేశారు. పిల్లా పాపా కలిగారు. లక్షణంగా వుంది

అని ఆ నోటా ఆ నోటా వినడమే. మళ్ళీ నాటికి నేటికి అది నాకంట బడలేదు.

మా ఆయనిది, కాల్చుకు తినే శత్రుత్వం! పైకి మంచిగానే కనబడుతారు. పలుకరిస్తే మామూలుగానే

మాట్లాడుతారు. కాని, తన కైన మనిషి యింట్లో వున్నది, అన్న ధ్యాసేపోయింది. దాంతో, నా సఖుగుడు నేను ప్రారంభించాను, ఆయన నాకన్న మొండి. యిన్నేళ్ళొచ్చి, బడిపంతులు వుద్యోగంలో చేరాడు. వర్షంతా అక్కడ! చీకటితో వెళ్ళడం, యింటికొచ్చి, రెండు మెతుకులు ఆదరాబాదరా నోట కొట్టుకుని, పోయి రంగడింటో దాని పిల్లల్ని అడిస్తూ కూర్చోవడం, పరాత్రికో యిల్లు చేరడం, నేను అంత సేపటి దాకా కళ్ళల్లో వత్తులు వేసుకుని కూర్చుని, పలకరించబోతే గుర్రు తీయడం– కొన్నాళ్ళ ఆ ముచ్చట.

కాని, అదెంతకాలం?

తెల్లవారితే సంవత్సరాదనగా, అవాళ, నిసి రాత్రి వేళకు వచ్చారు. రావడం నిద్రమత్తుమీద కాదు. యెన్నాళ్ళగానో లేంది, తమంతట తాము పలుకరించారు.

"యివాళ్ళకి సరిగ్గా మూడేళ్ళు! యీ ముచ్చట ప్రారంభమై! యిహ యెల్లకాలమూ యింతేనా, మార్పంటూ రావడం వుందా?" అన్నారు.

"మార్పంటే- మీలోనా, నాలోనా?" అన్నాను. ఆ, ఆనడం కొంచెం నిర్లక్ష్యంగానే అన్నాను. చెప్పొద్దూ! అయినా ఆయన లక్ష్య పెట్టలేదు—

"సమోధ్య అనేది- ఒక్కరితో కూడిన పని కాదు- యీ సంగతి నీవు, యికనైనా గమనించడం మంచిది!"

"గమనించి ఏం చేయమన్నారు? దాని కాళ్ళు కడిగి నెత్తిన చల్లుకోమన్నారా? యెవత్తో పరాయిదాని కోసమేనా, యీ తపనంతా? మీరన్నట్టు, అది మనింట్లో పిల్లే. మన పిల్లే—నేను కాదనడం లేదు, కాని ఆ యింగితం కాని, మన యింట తిన్న విశ్వాసం కాని, దానికుండద్దూ? నేను, దాని కంత విషమైతే, నా మొగం చూడద్దు, నాతో మాట్లాడద్దు! అంతేకాని, అలిగిపోయి, సీమ రాణీకి మల్లే తేవిణీ వేసుకుని తానక్కడ కూర్చుంటే, నిత్యమూ అక్కడికి పోయి స్వస్తి చెప్పి రావలసిన అవసరం మీ కేముందీ అంట! మీరందరూ యిచ్చిన అలుసుచూసికుని, అదిలా వెరపించుకుని తింటూంది! యిది బస్తీ కనుక, ఒకళ్ళ జోలి ఒకరికి అక్కర లేదు కనుక - పైగా, శ్రీమంతులు కనుక మీరే ఆట అడినా చెల్లుతూంది! యిదే, మా ఊళ్ళో అయితేనా- యిలాంటి వేషాలకు పోతే, మంచి నీళ్ళు పుట్టవు! మీ చేతనైతే, అవిడను- ఆ గద్దెదించి తీసికురండి! నేనూ మీ అమ్మగారూ ఆరతి పళ్ళెం పుచ్చుకుని యెదురువస్తాం! అంతే కాని, నన్ను పోయి, అక్కడ ప్రాణాచారం పడమంటే, నా చేత కాదు. మీరు నాకు పరువియ్యక పోయినా, మీ గౌరవం నేను కాపాడాలి! ఫలానా వారి కోడలినై యుండి, ఆ పాలమ్ముకునే దాన్ని పోయి బతిమాలుకోనా? యిదా, మీరు చెప్పేది?

అని అనుకోకుండానే నోరు చేసికున్నాం! ఆయన అప్పటికీ నిదానించారు!

"నీ వంటున్నవన్నీ నిజమే! మీ గ్రామంలో వారైతే, పాలోసేదాని మనుమరాలిమీద జాలిదలచి ఓ పాత పరికిణి యిస్తారు; పండుగనాడింత పప్పూ అన్నం పెడతారు, అంది అంతవరకే!

మేం బస్తీవాళ్ళం.

మీ పల్లెటి దిక్కు మర్యాదలూ తెలియవు! ఆ పట్టింపులూ మాకులేవు. మా అమ్మకు ఆడపిల్లలంటే మహా ముద్దు! ఎన్నో నోములు నోచిందో! కాని యీ నిక్షేప రాయికిని వెన్న చలవ లేకపోయె! అందుచేత రంగడంటే మా కందరికి అంత యిది! యిప్పటికన్నా అర్థం చేసి కుంటే బాగుంటుంది" అన్నారు. నేనన్నాను కదా!

"మీ తత్వం యెప్పుడో అర్థం చేసికున్నాను! మనలాటి వాళ్ళు ఒకచోట వసగూడబట్టే, ధర్మం ఒంటి కాలు మీద నడుస్తూంది! నన్నింకా నవ్వులపాలు చేయ దలచుకుంటే చెప్పండి!"

దానికి ఆయనేం సమాధానం చెప్పలేదు. పండగ ఆ ఒక్కనాడూ యింట్లో మటుకు వున్నారు. మరో వారం రోజులు, ఊళ్ళో వున్నారు! అంతే ఆ పైన.

అక్కడికి పది కోసుల్లో ఊరూపల్లె కాని ఓ అద్దాన్న పడవిలో, నౌకరీట!

ఒంటి కట్టుగా తరలిపోయినారు! నీవు కూడా రమ్మని మాట మాత్రానికైనా అన్న పుణ్యానపోతేనా? యిక్కడ అన్నీ వేళకు అమర్చిపెడుతూంటే, అయ్యగారి

ఆటలు సాగినాయి. నాలుగు రోజులపాటు, చెయి కాల్చుకుంటే, అప్పుడుగాని తెలిసిరాదు. అనుకుని, నేను చూస్తూ ఊరుకున్నాను! పెద్దవాళ్ళు కదా, వారైనా యిదే మనక పోగా, కొడుకుతో పరీకు! అదంతా ప్రారబ్ధం కాకపోతే, మరేమిటి అన్నప్పమామా!

ఒళ్ళు తుడుచుకునేందుకు అంగవస్త్ర మంటిది, ఒకరు అందియ్యాల్సిందే - మర చెంబులో నీళ్ళు పంచపాత్రలో పోసుకోవడం, యీ నాటికి చేతకాదామె! తల్లి, యెదురుగుండా కూర్చుని - అది కలుపుకో యిది నంచుకో అని పసిపిల్ల వాడికి చెప్పినట్టు చెప్పాల్సిందే! యిలాటి మనిషి అక్కడ యెలా వండుకు తింటారు? నాకు తలచుకుంటే బాధగా వుండదూ? కాని వాళ్ళకు అదేం అనిపించినట్లు లేదు! అదెక్కడి పుటకో కాని!

మా మామగారు చూడబోదామా అంటే, యిప్పటికీ, పెళ్ళాం వెంటవెంట తిరుగుతూ ఆవిడ భేషంటే భేషూ, ఛస్ అంటే ఛస్సూ అనడమే కాని, తాను ఇంటికైన యజమానినే అనే యింగితమే లేకపోయె ఆవిడ సరేసరి! గారాల కూచి! నిత్య పెళ్ళికూతురు! నిండు ముస్తాబు మీద వుంటుంది! మడిగట్టుకున్నంత సేపూ అయినా ఘుమఘుమలాడుతూ వుండవలసిందే! అంతే కాని పెద్ద తరహా ఏకోశానా లేదు. పిల్లవాడు అలా రావడం యేమా అనే దిగులూ-చింత లేనేలేకపోయె.

లేకపోగా. అక్కడేదో పెద్దతోట కొన్నారనీ, అందులో చిన్న ఇల్లు వేయిస్తున్నారనీ, చేరువలో ఓ పది కరాల చేను, చవకగావస్తే పుచ్చుకున్నారనీ, అందులో భారీగా కూరగాయలు పండిస్తాడుట అనీ, నింపాదిమీద రంగడూ దాని సంసారమూ, అక్కడికే జేరుకుంటుందిట అనీ, గోడకు చెప్పినట్లో, తలుపులకు చెప్పినట్లో, వల్లన వేస్తూండేవారు! ఇదంతా నన్ను సాధించడం కాదూ! ఇంటిలో పెళ్ళాన్ని ఇలా యేడిపిస్తూ, ఆయన ఊళ్ళో వృద్ధి రిస్తాడుట! నేను ఎన్నడన్నా పొరబాటున అక్కడికివచ్చి పోతానేమోనని ముందుకాళ్ళకు బంధంగా దాన్నీ, దాని కామాటాన్నీ అక్కడికి తరలించుకు పోవడమా?

ఇహ నేనూరుకోలేదు. మా అత్తగారిని కదలేశాను. ఏమండీ! నేనుకూడా అక్కడికే వెళదామనుకుంటు న్నాను–అన్నాను. ఆమె అర్థంకానట్టు 'ఎక్కడికమ్మా!' అంది. నాకు మండుకొచ్చిందనుకో–ఫలానా చోటికి అన్నాను. ఆవిడ అతి చురుగ్గా–అలాగా! అంది. చూశావా ఆ గడుసుదనం! అలాగే–అంటే తన పుట్టేం మునిగిపోయిందో? ఆ పళాన పట్టుకుని పప్పు ఎనిపినట్టు ఎని పేశాను. అది పొరపాటయితే కావచ్చు! పోనీ, అప్పుడ యినా ఆవిడ నామీద జాలి దలచిందా? నేనలా గొంతు చించుకుంటే ఆవిడకు చీమ కుట్టినట్టయినా లేకపోగా–పైగా కుధ్యాత్మ రామాయణం కీర్తన పాడినట్లు, బాసిపట్టేసు ఆని–అమ్మాయ్! ఇప్పటి కాలంవాళ్ళ మాటలు నాకు

అర్థంకావే అమ్మా! ఇంతసేపూ నీవేదో చెప్పావ్. అంతా చెవిని పట్టానుకాని, బుర్ర కెక్కందే! మీా యిద్దరూ బుద్ధి తెలిసినవాళ్ళు నలుగురిలో వున్నప్పుడు బుద్ధిగా పెద్దమనిషి తరహాగానే వుంటారు. అంతవరకే మాకు కావలిసింది. అలామగలైన తరువాత చిన్నెలూ చిద్విలాసాలూ లక్ష వుంటాయి. అది మీా మీా ముచ్చటకాని-యెదుటి వాళ్లకు యేం తెలుస్తుంది? అసలు యెందుకు తెలియాలి?"

ఇలా యేడుపాయల జడల్లడం మొదలుపెట్టింది. రంగు తేలిపోలా? అయన ఆతీరూ, వీళ్ళు ఈతీరూ అయితే నేనక్కడెందుకూ? పాత్ర సామానుతోబాటు పడుండానికి నాకేం. వచ్చేశాను. రావడం మంచిగానే వచ్చాను. వెళ్ళొస్తాను అత్తయ్యా - అన్నప్పుడుకూడా పోనీ, మాట వరసకన్నా-వేగిరం రావేఅమ్మా! నీవు లేకపోతే యిల్లు చిన్నబోదుటే! అనుంటే యెలా వుండేది! నవ్వేసి ఊరుకుంది-వాళ్ళ నైజం అంతేగా! సరే, మా నాన్న అక్కడికీ లుసుకు-లుసుకూ పోయిరావడం... అదే రాద్ధాంతం అంతా అందరికి తెలిసిందేగా! ఈరాత ఎందుకొచ్చిందో-యెంతకాలమో! గుట్టు చప్పుడుకాకుండా పడుందాం అనుకుంటే మా సుబ్బిగాడు ఇలాచేయనా: అది చాలనట్లు మా నాన్నకు ఇలా శివమెత్తనా? ఇక్కడ యిన్ని భరించగా లేంది, అక్కడకుబోతే ఎవరేమనుకుంటారో అని జంకు కాదు, మామయ్యా; ఇన్నాళ్ళూ మా నాన్నంటే మాకో మేరుపర్వతంగా వుండేవాడు. ఇప్పుడిలా చేశాడంటే నాకు

వాళ్ళ యెదుట పడేందుకు మొగం చెల్లడంలేదు. కాని ఇక్కడ యింకొక్క క్షణం వుండటానికి మనస్కరించడం లేదు-నన్నేం జేయమంటావ్!" అంది.

అన్నప్ప వచ్చే నవ్వు ఆపుకుని- అమ్మడూ! నీవే గనుక మొగపిల్లవాడవై వుండి పురాణం చెప్పడం మొదలు పెడితే, నాకు ఈ వూళ్లో ఉప్పా పత్రీ పుట్టేవి కావనుకో! నీవు చెప్పినదాన్నిబట్టి చూస్తే పాండవులూ మంచివాళ్ళే! కౌరవులూ మంచివాళ్ళే! కాని భారత యుద్ధం వచ్చింది. అలాగే మీ ఇద్దరు మంచివాళ్ళే! ఎటొచ్చీ ఏ లోపము లేకపోవడమే మీకున్నలోపం-కాలక్షేపం కోసంగాలితో కజ్జాలాడేవాళ్ళు లేరూ? దానికేంనిన్ను వెంట బెట్టుకుని నేను తీసుకు వెళతాను. చెప్పకుండా చేయకుండా ఉన్నట్టుండి ఊడిపడటంకన్నా, నేనుముందుగా వెళ్ళి ఆ మర్నాడో-మూడోనాడో నీవుబయల్దేరి రావడం మంచిదంటావా? అలాగే చేద్దాం. నీకు తోడుగా మన బుచ్చిగాడు వస్తాడు. శాంతమ్మక్కయ్యా! అమ్మడు విషయంలో మనకిక నిర్విచారం! ఇన్నాళ్ళనుంచీ ఒంటరిగా వుండటంతో అనూ-పానూ ఆలోచించుకుంది. పరిస్థితులకు మనం లొంగిపోకుండా వాటిని మనం లొంగదీసుకుంటేనే సుఖం ఉంది; దానికి తెలిసివచ్చినట్లుంది. ఇహ దాని కాపురం అది చేసుకుంటుంది. నేను తెల్లారేసరికల్లా బందరులోవుంటాను. శన్యుషస్సులో పిల్లదాన్ని ప్రయాణం జేసి పంపించు, ఆ సాయంకాలానికల్లా నేను ఇంటి కొచ్చే

స్తాను; వచ్చి అక్కడ ముచ్చట్లన్నీ చెబుతాను? కాస్త స్థిమితం జూసుకుని బావగారి విషయం ఆలోచిద్దాం! ఆయనకు గంగా స్నానం చేస్తేనే కాని కళ్ళు తెరిపిని పడేట్టు లేవు.'' శాంతమ్మగారు అనంతలక్ష్మికి నుదుటకుంకుమ ఉంచి ఫలతాంబూలం ఇచ్చింది ఇద్దరూ యింటికి తిరిగి వచ్చారు.

బస్తీకి ధాన్యం తోలించే రోజులు! అన్నప్ప ఓ బండీమీద పడి, తెలవారుతూండగా మచ్చుల సావడిదగ్గిర దిగి, కాలవకు వచ్చి స్నానం జేసి, పుట్లమ్మ తోట పక్కనుంచి అడ్డదోవను వచ్చి, కస్తూరివారి సందు తిరిగాడు. కాస్త పదడుగులేస్తే-అదిగో ఆ రావిచెట్టు దగ్గిరే పిశివాటివారి ఇల్లు! చిదంబరమూ, తానూ చిన్ననాడు, ఒకచోటే ఓనమాలు దిద్దుకున్నారు. వాళ్ళది కావడం నడుపూరు! వీళ్ళ తండ్రి హయాంలో బందరులో స్థిరపడ్డారు. ఆయన అద్దేపల్లి సోమనాథశాస్త్రులగారంతటి వాడు! కాని, కుటుంబం పెద్దది కావడంతో సంపాదన నిమిత్తమై, సాధారణంగా అనంతశయనం ఆ ప్రాంతంలోనే తరుచు సంచారంచేస్తూ, రెండు మూడేళ్ళకోసారి ఇంటిమొగం చూస్తూండేవాడు. బందరులో వైశ్యులందరూ ఆయన శిష్యులు కావడంతో, వాళ్ళ ప్రార్థనమీద కొంత కాలానికి దేశాటనం కట్టిపెట్టి, ఊళ్ళోనే వుండిపోయినాడు ఆయన అత్తవారి ఊరు అవనిగడ్డ. అలా దేశం మీదికి వెళ్ళినప్పుడల్లా ఆవిడ పుట్టింట ఉంటూండేది. అన్నప్పకీ, చిదంబరానికి అదీ సావాసం! కొన్నేళ్ళు పోయినాక ఇద్దరూ

మళ్ళీ కొల్లూరులో ఉండి వారాలు చేసుకుంటూ, అవధాన్లు గారి దగ్గిర వేదం చెప్పుకున్నారు. అన్నప్పకా చదువు అంతంత మాత్రమే అంటింది. కాని, చిదంబరం మట్టుకు ఘనపాఠీ అయినాడు. అంతే గాకుండా, ఏడు తరాలుగా వస్తూన్న మంత్ర శాస్త్రంలో మళ్ళీ తండ్రంతటివాడనిపించుకున్నాడు.

వీళ్ళ నాయనగారున్నారే బుచ్చం భొట్లు, బాల ఉపాసకుడు. ఆ తల్లి ఆయన పిలిస్తే పలికేదని ప్రతీతి! అవును-అలాంటి నిదర్శనాలున్నాయి. నవరాత్రములలో ఆయన ఏకదీక్షమీద ఉండేవాడు. సంధ్యావందనం చేసుకునేప్పుడు తప్ప, మళ్ళీ పచ్చి మంచినీళ్ళు అయినా ముట్టుకునేవాడు కాదు. రాత్రి పూజ ముగిసేసరికి బాగా ప్రొద్దుపోయేది. అప్పుడూ అక్కడ ఉన్నవారి భోజనాలు!

ఒకనాడు, బహుళ సప్తమినాడు కాబోలు — మామూలుగా పూజకని కూర్చున్నాడు. ఝాం ప్రొద్దుపోయింది. కాని, యీాయన నోరు మెదపందే! కూర్చున్న వాళ్ళకు కునికిపాట్లొస్తున్నాయి. కాని, ఎవరూ నోరెత్తవల్లనా? చివరకు ఆయన దగ్గర అంతో యింతో చనువున్న శివరామావధాన్లు చల్లగా దగ్గిరకు జరిగి, "మావయ్యా! ఇక ఉపక్రమించుదామా!" అనగా - "ఆవిడ యెక్కడికో వేంచేసిందిరా! ఇంకా మనం గురు రాలేదేమో! ఎవరి వేళకు వారొస్తారు రానీ" అనడంతో, అందరూ కళ్ళు మూసుకుని అలాగే కూర్చుని పోయినారు.

మరెంత సేపటికో ఘల్లు-ఘల్లుమని అందెల మ్రోత విని పించింది అంతటా ఘుమ ఘుమ లాడింది! పూజ ప్రారంభ మయింది! అంత పుణ్యం జేసుకున్నదా ఇల్లు!...

ఆయన ఎత్తరివాళ్ళలోకి మెత్తరి! అందుకు తగి నంత బందోబస్తుగానూ వుండేవాడు. అత్తరువూ, పన్నీరు ఎప్పుడూ వంటినుండాల్సిందే! కంటికి సురమా, బుగ్గను తాంబూలము! వెంట అటూయిటూ రెండు జాగిలాలూ! ఆ మనిషి వీధిని నడుస్తూంటే, దేవుడూరేగుతూ వస్తున్న ట్టుండేది! వారంటే బహుమందికి భక్తి! కొద్దిమందికి భయం!...

భయం ఎవరికి? బ్రాహ్మల్లోనే లౌక్యులకు! తతిమ్మా వైదికపు వాళ్ళలాగా తమర్ని ఈయన అనుసరించడమే అని, గుర్రు-ఏమనుకుంటే ఏం చేసిపోతాడో అని భయం! ఈవిషయం ఈయనకు తెలియకుండా వుంటుందా? కాని తెలియనట్లే వుండేవాడు...

ఒకపర్యాయం, ఈ పట్టణానికి స్వాములవారు దయ చేశారు. పీఠాధిపతులు కావడంతో యేనుగులూ, లొట్టి పిట్టలూ ఇలాటి హంగామాతో వచ్చారు. లౌక్యులందరూ నడుం కట్టుకున్నారు. నిత్యమూ పాదపూజలు మహోవైభ వంగా జరుగుతున్నాయి. ఊళ్ళో బ్రాహ్మణ్యం అంతా అక్కడే వుంటూంది. కాని, వీరు ఆ చాయలకు వెళ్ళ లేదు ఎందుచేత అని ఎవ్వరడగ్గలరు?

అలా వారం అయింది; పక్షం అయింది. అక్కడ చేరినవారు యేం చెవులు కొరికారో-ఇక్కడ వీరికి శ్రీముఖం అందింది. ఆ అందటం యెలా అందిందని! సాధారణంగా సంప్రదాయం యేమంటే, స్వాములవారు ఫలానా గ్రామానికి వేంచేస్తారనగా, కొంచెం కద్దనగానే అక్కడి శిష్యులకు శ్రీముఖాలు అందుతాయి. స్వామివారి సన్నిధానవర్తి వాటిని పట్టుకొస్తాడు. చేత్తో కాదు; పాలకీలో ఉంచి! వెంట కొంత సిబ్బందీ ఉంటుంది. ఆ పాలకీ యకాయకిని వచ్చి, ఏదో ఆలయం దగ్గిర ఆగుతుంది. అక్కడికి నలుగురు పెద్దలూ చేరుకున్న మీదట, ఆ వచ్చిన మనిషి ఆ పత్రికను చదివి వినిపిస్తాడు. అందరూ శిరసావహించిన మీదట, వచ్చిన వారందరికీ కుంకుమ, మంత్రాక్షతలు ఇవ్వడం జరుగుతూంది. అపై, ఆ తరుణానికి తగు మనుషులు ఇక్కడ నుంచి బయలుదేరి వెళ్ళి, స్వాములవారిని దయచేయవలసిందిగా ఆహ్వానించి, వారి వెంట తిరిగి వచ్చి, అంతకుముందుగానే యేర్పాటు చేసిన విడిదిలో వారినీ, వారి సిబ్బందినీ ప్రవేశపెడతారు. స్వామివారు కటాక్షించే పత్రిక ఒక్కటే అయినా, గౌరవంగా బహువచనంలో శ్రీముఖములు అని వ్యవహరించడం అలవాటు. వారు గ్రామానికి దయచేసిన మీదట, పొరుగూరి పండితులెవరైనా ఆ ప్రాంతాలకు వచ్చి వున్నారని వినికిడి అయితే మర్యాదకోసం వారికిగాను ప్రత్యేకంగా శ్రీముఖం పంపడం జరుగుతుంది. ఊళ్ళో ఏ గృహస్థు అయినా

భ్రష్టుడైనా సందర్భమేదన్నా వుంటే, సభాపతి తనకుగా తాను చేయిచేసుకునేందుకు జంకిన పక్షంలో స్వాములవారికి విషయం మనవిచేసి, అక్కడనుంచి ఆంక్ష పత్రిక పుట్టించడము కూడా అప్పుడప్పుడు జరుగుతుంది. అయితే అది బహు అరుదు! అది అలాంటిది!

కాని, వీరి విషయంలో ఏం జరిగిందంటే_ వీధి వెంట పోతూండగా, ఎరుగున్న పెద్దమనిషి ఎదురుపడి "మీరు దర్శనానికి రావలసిందిగా స్వాములవారి ఆజ్ఞ అయింది!" అన్నాడు. వీరు వెంటనే "వెర్రినాగన్నా! వారు యెన్నటికి అలా అని ఉండరు; పూజవేళకు వచ్చి, అందరితోబాటు ప్రసాదం తీసుకో అని వాడితో చెప్పి రారా! అనుంటారు. నీకు అర్థంకాక ఇలా అఘోరించావు. సరే-నీ దారిని నీవు పో!" అని నడచిపోతూనే వున్నాడు. కబురు తెచ్చిన మనిషి వెంటాడి, "ఏమని మనవి చెయ్యామన్నారు?" అంటూ సణగడంతో, వీరు హుంకరించగా-వెంటనున్న జాగిలాలు అతగాడిని తరిమేశాయి!

ఈయన సరాసరి అక్కడికే వెళ్ళాడు అప్పటికే ఉండవలసిన వారందరూ వున్నారు. స్వాములవారు మటుకు ఇంకా లోపలనుంచి దయచేయలేదు! అందరూ ఒక్కమాటుగా దయచేయండి- దయచేయండన్నారు. వీరు ముందుకు అడుగువేయలేదు, ఒక్క జాగిలం అమాంతం ముందుకు దూకి, స్వాములవారు కూచునే ఆసనంమీద కూచుంది- జనమంతా లబో దిబో! కాని, అదిలించబోతే

మీద పడుతుందేమోనని భయం! వీరు 'హాఁయ్' అనే సరికల్లా అది తోకముడుచుకు పోయింది. ఇంతలో స్వాములవారు దయచేయడం, ఆసనం అలంకరించడం జరిగింది. ఉన్న జనం వుండబట్టలేక, ఇలా అయిందని మొరబెట్టుకున్నారు. వారు గంభీరంగా వీరి వంక చూసి, సమీపించవలసిందిగా తల వూపారు పూజ ప్రారంభించారు. ఇక నీరాజనం- ఉన్న కర్పూరం యావత్తూ తెప్పించారు. తాము గంట చేత అందుకున్నారు. అంబా! అని గర్జించారు బుచ్చం భొట్లు, రెండు చేతులా కర్పూరం ముద్ద పట్టుకుని, వెలిగించి హరించి పోయేవరకూ అలాగే నిశ్చలంగా వున్నాడు. అంతటా పొగ దట్టంగా కమ్ముకోవడంతో, అక్కడి వాళ్ళకు యేమీ కనిపించడం లేదు. రెండు చేతులా తలో ముద్దా తీసుకుని వెలిగించి గిరగిరా తిప్పుతూంటే, అగ్ని చక్రాలు తిరుగుతూన్నట్టయింది. అంతలో చెయి విడవంగానే ఆ ముద్దలు, జాగిలాలు ఎగిరి అందుకుని, మ్రింగివేసి సింహాల్లాగ గర్జించాయి. అందరికి అయోమయం? వీరు గొంతెత్తి దేవీ స్తోత్రం పఠించారు. అందరూ తిరుక్కున్నారు. తేరుకుంటూండగానే వీరి త్రోవను వీరు వచ్చేశారు. ఇక మంత్రపుష్పం!

స్వాములవారు వెన్నెల్లో మల్లె పూవల్లే వున్నారు. ఆ మౌనం మరి వీడలేదు, ఆ చిరునవ్వు వాడలేదు.

అక్కడనే వుండిపోయినారు.

కాని; మునుపటి తీరున భిక్షావందనం స్వీకరించలేదు ఎవరికీ దర్శనమీయలేదు. ఏకాంతనిష్ఠ-పడాదికిసిద్ధించింది.

బుచ్చెంభొట్లుగారు స్వాములవారి మీద ఏదో ప్రయోగం చేశారనీ, అందువల్ల ఆయన అలా అయిపోయినారనీ గ్రామంలో గుసగుసలు బయలుదేరినాయి. అదీ బ్రహ్మణ్యంలోనే! కాని, వీరు పట్టించుకుంటేగా-ఇలాటి కథలు అనేకం ఉన్నాయి. ఆయన్ను గురించి ఆ తరం అలా వెళ్ళిపోయింది. పోతే, యీ చిదంబరం ఉన్నాడే-వీడు ఇంత చదువూ చదివినా, ఇన్ని ప్రజ్ఞలున్నా సంగీతం అంటే మహా వెర్రి, అంతే కాకుండా, భజనపాళీలో మొనగాడు. మరో వ్యావృత్తీ వ్యాసంగం లేదు. తండ్రి ఇచ్చిందే పై తరందాకా చాలు? అదిగాకుండా అత్తవారి వంకనుంచి మరింత కలిసొచ్చింది. ఇంటికి యెందరొచ్చినా, ఎవరొచ్చినా ఇంత భోజనం పెడతాడు. ఎక్కడ సంతర్పణ జరిగినా సరే - తూమెడు బియ్యం పప్పూ - ఉప్పూ పంపిస్తాడు. అంతేకాని, నగదు రూపంగా ధర్మం అంటూ చెయ్యడు డబ్బుదగ్గర! ఖరాఖండీ మనిషంటామా అదీ లేదు. లేనివాళ్ళ పిల్లలకు వడుగులూ, పెళ్ళిళ్ళు చేయిస్తాడు. ఖర్చుకు వెనకాడడు. కాని, రాగి కానీ ఇంకొకడి చేతులో పెట్టడు. అదీ అతడి తత్వం! పిల్లలు లేరు. మా నాన్న పేరెట్టావ్- మీ బుచ్చిగాణ్ణి నాకియ్యరా? అనేవాడు. వాడికి తమ్ముడు పుట్టగానే చంకనేసుకు వెళ్ళరా! అనేవాడు అన్నప్ప. ఎంత కాలానికి ఆ ముచ్చట తీరక

పోవడంతో, మరెవ్వరినైనా పెంచుకోరాదుట్రా అంటే-మరెవరినో పెంచుకోవడమెందుకురా! మా నాయన మెక్కడపెరిగితే ఏం? నీ ఇంట వుంటే ఒకటీ-నా ఇంట వుంటే ఒకటీనా? అంటాడు. అదీ ఆయన ఆపేక్ష!

ఇదివరకల్లా అన్నప్ప చీటికి మాటికి బందరు రావడం, వాళ్లీ పిల్లనిచ్చుకున్న తరువాత రాకపోకలు మరింత యెక్కువైనాయి. సహజంగా ఇప్పుడిటీవల వాళ్ళందరూ తిరుపతిలోనే ఉంటూండటంతో తన వాడంటూ ఊరి మొత్తానికి ఈ చిదంబరం ఒక్కడే! అమ్మడు కాపురం చేస్తున్న రోజుల్లో అయితే, పేటకు వచ్చినప్పుడల్లా తొంగిచూసి వస్తూండేవాడు. ఇన్నేళ్ళుగా అదీ లేదాయె? అంతేకాక, కూతురూ, అల్లుడూ ఇక్కడ ఉంటూన్నప్పుడైనా, తన బస చిదంబరం యిట్లోనే! తానున్న ఘాటో-అరఘాటో అమ్మాయీ - అల్లుడూ వచ్చి తనతోబాటు ఇక్కడ ఉండాల్సిందే! లేకపోతే, యీ చిదంబరం ఊరుకుంటాడా; ఊళ్ళో ఉండటమేవస్తే, ఇద్దరూ ఒకర్నొకరు వదిలి ఒక్కక్షణం ఉండరు- ఉండ లేరు. ఎందుచేతనంటే, రోజు మొత్తంమీద ఒక్కసారైనా గజకచ్ఛపాల్లాగా కలియబడకపోతే తోచదు. చిదంబరం పక్కా రామభక్తుడు! అన్నప్పగారికి, అతడికీ ఆ విష యానికొస్తే-చుక్క యెదురే కదా! ఈ తగవులాటల్లో యెన్నిసార్లు శ్రీమద్రామాయణం మథించారో?...

తాను అనుకున్నట్టుగానే తలుపువేసి ఉంది. ఈ ప్రబుద్ధుడు మొండ మొగంమీదికొస్తేగాని నిద్రలేవడు. ఆ యిల్లాలు దొడ్లో యెక్కడో ఉంటుంది. పిలిస్తే వినబడుతుంద గనుకనా-వాడి చిత్తమొచ్చి, తలుపు తీసిందాకా జపంచేస్తూ కూర్చోవలసిందే! కొంతసేపటికి లోపలనుంచి వాడిగొంతు వినిపించింది. "కోదండ రాములూ, మమ్మాకన్నవారూ-దయతో ఆదరించి, పెంచీ పిడానాడాలే...రూ జానకీలోచన ద్వంద్వ-చకోరానంద చంద్రమా! రమతే మమ తేనిస్వీరామః కామనమో హృది...

చిదంబరం తలుపుతీసి, అన్నప్పను చూడంగానే హో హో హో, ఒంటిబ్రాహ్మడా! రాముణ్ని స్మరించుకుంటూ తలుపు తీయగానే యిలాటి శకునమైంది గనుక, ఇవాళ వంకాయకూర వ్రరగా వేగుతుంది. సొరకాయ పప్పు పాకాన పడుతుంది. మజ్జిగపులుసు మాంచి ఘుమఘుమ లాడుతుంది. గారెముక్క పంటికింది కానుతుంది. క్షీరాన్నంలో దోరగావేసిన జీడిపప్పు సమృద్ధిగా పడుతుంది-అంటూ చదువుకుపోతూండగా, అన్నప్ప మాట కలిపించుకుని "ఇవాళకు యింతకన్న భుక్తాయాసం వద్దురా తతిమ్మా పదార్థాలు రేపూ-యెల్లుండీ చూసుకుందాం!"

"అంటే, ముక్తసరిగా మూడు పొద్దులు వుంటావన్నమాటేనా! వచ్చేవాడవు బుచ్చిగాణ్ని వెంటేసుకు రాక పోయినావ్!"

"ఎల్లుండి ఉదయానికల్లా యిక్కడుంటాడు. అవధాన్లుగారి అమ్మణ్ణి వెంటబెట్టుకు వస్తాడు."

"అహఁ! ఏం యిన్నాళ్ళకు కథ యిలా తిరిగింది!"

అన్నపప్ప పూసగుచ్చినట్టు యిన్నాళ్ళబోగట్టా— చిదంబరానికి తెలియజెప్పాడు. "అవధానులుగారు నీకు తగలలేదా?" అన్నాడు.

తగిలితే, తప్పించుకుపోయేవాడా?

ఇప్పుడు మటుకు యెక్కడికి పోతాడులే!

ఇలాంటి ఫుండాకోర్ పనులు చేసేవాళ్ళని, ఆ విశ్వనాథుడు మటుకు ఉండనిస్తాడా? అపరాధాలు చేసిన వాళ్ళందరూ యీనాం పాడైపోతూంటే, అవధాన్లగారు కాశీకే యెసరెట్టారు. ఇలాంటివాళ్ళు నలుగురు చేరితే, ఆ అన్నపూర్ణ సత్రంలోనూ ఇహ అన్నం పుట్టదు. లేని వాళ్ళు లేక అఘోరిస్తూంటే, ఉన్నవాళ్ళకి పొయ్యేకాలమేమిటి?—

తాను మంచా? తన కొడుకు చెడ్డా? ఆత్మావై-అంటూ ఘోషించిన వేదకాలంవాళ్ళు వెర్రి వెధవలా? ఎందాకా వస్తాడో కాని, అప్పుడే ముక్కట్టుకోవచ్చు!"

"ముక్కట్టుకునే కూర్చుని ఉంటాడు"

కూర్చునే రకమైతే ఇక్కడే కూర్చునేవాడు. కాశీకి పోయినా కర్మం తప్పదన్నట్టు అక్కడా కాలుగాలిన పిల్లిలాగా తిరుగుతూ ఉంటాడు. గీత కాకపోతే, శాంతమ్మ

ఇంట్లో ఉండగా - యీాయన మనశ్శాంతి కోసం తెంచుకు పారిపోవడమేమిటి ?"

అవునురా ! నీవన్నట్టే గీత!- రాముడంతటివాడికి తప్పలేదు.

అంటే, శ్రీరాములవారు కావాలని తప్పిదం చేశాడంటావా !

నేననేదేమిటి? వాల్మీకులవారే అన్నాడు. ధర్మం-తరానికో తీరున ఉంటుందా! తరహాను బట్టి మారుతుందా? అవాళ రాముడు సరే. ఇవాళ ఏ రామచంద్రయ్యో ప్రజా క్షేమం కోసం పెళ్ళాన్ని వదిలిపెడుతున్నానంటే ఊరు కుంటావా ? పైగా, సీతమ్మవారేం అల్లాటప్పా మనిషో? జనకరాజర్షి బిడ్డ! "సహధర్మ చరీ తవ!" అన్నప్పుడు తలెందుకు ఆడించాడూ? నా వీలును బట్టి పరిత్యజించే హక్కు కూడా నాకు ఉండాలిసుమా అనే షరతు ముందుగానే యెందుకు పెట్టలేదు. అగ్ని సాక్షిగా చేసిన ప్రమాణమే లక్ష్యపెట్టకుండా ఉండటం దేవతాలక్షణం కావచ్చునేమో కాని సిసలైన మనిషై పెళ్ళాం మీాద ఆదరాభిమానాలు ఉన్నవాడైతే యేం జేసేవాడు? మీా రాజ్యమెంత జేసు? మీారెంత జేసు! జనకరాజర్షి కుమార్తెనే గౌరవించలేని మీారూ ఓ ప్రజలేనా? అనేసి, హాయిగా ఆవిడను వెంట దీసుకుని అడవికి పోయుండేవాడు. కాని, ఆ మహానుభావుడికి అవ్వక్కర్లేదు-బువ్వక్కర్లే కావాలి! తన కీర్తిలో

చిన్న మెత్తు తరగకూడదు! కావాలనే చేయక, కళ్ళు మూసుకు చేశాడంటావా ?

ఇంతలో సీతామహాలక్ష్మి- అంటే చిదంబరం భార్య అక్కడికి వచ్చి, వీరివాలకం జూసి, 'సీతారామ యుద్ధం' ప్రారంభమైంది అనడంతో, ఇద్దరూ సర్దుకుని ఊరుకు న్నారు.

బావగారు పదిరోజుల పాటైనా ఉంటారా? అన్నది. చిదంబరం మూడు వ్రేళ్ళాడించాడు

"మూణ్ణాల్లా-అయ్యోరామ !"

చిదంబరం కనులతో, నొసలితో, మునివేళ్ళతో, కలగలుపుగా రకరకాల సైగలు చేశాడు. వాడి ఎదురు గుండా-రామా! అంటావేమో! ఇప్పుడే పారిపోయేను-అని ఆవిడకు తెలిసేటట్టు. ఆవిడ చిరునవ్వుతో—

బావగారేమీ అనుకునేవారు కారు! సీతా అని జన కుడు పేరెట్టిన తరువాత, రామా అనక మరేమంటాను? వారికి ఆ మాత్రం తెలుసులేండి! ఇన్నాళ్ళనుంచీ వినే వారులేక ఇదాతున్నారు. ఈ మూణ్ణాళ్ళూ కరువుతీరా ముష్టియుద్ధం చేయండి! కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కాస్త కూరా నారా సంగతి చూశారాఅంటే, చిటికిలో వంట అవుతుంది" అంటూ ఆవిడ లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. అన్నప్పు నవ్వుకుంటూ-బ్రహ్మదేవుడు మా మరదలికి యీ నడుమ ఆ రవంత చెవుడంటూ ప్రసాదించాడు గనుక,

సుఖంగా ఉంటూంది. లేకపోతేనా, నీ సంగీత సాహిత్యార్భాటంతో-దారుభూతో మురారి:- అన్న స్థితికివచ్చి ఉండేదే! ఇంతకూ ఆవిడ అదృష్టవంతురాలు..."

అంతో ఇంతో-ఆ అదృష్టంలో అరపాలు మనకూ పట్టిందోయ్! మా ఆవిడకు వాళ్ళ వాళ్ళు ఏరీ కోరీ ఆ పేరెట్టినందుకు, మాయలేడిని పట్టుకురమ్మని మారాముళ్ళు పెట్టాడు. నామీద యెంత తామసంవచ్చినా, భూమి బద్దలుకొట్టాడు. అదీ రవంత సుగుణం! కాని అసలు విషయం మరెవ్వరికి తెలియదు. ఈవిడ పుట్టింటి తరఫు వాళ్ళందరిదీ మాంచి వాగ్ధాటి! ఈ పిల్లదానికి మరో పాలెక్కువ! దాంతో కాపురానికి వచ్చిన క్రొత్త రోజుల్లో చూసుకో, నా స్థితి! వెనుకటికి వేణుగోపాల శతకంలో జెప్పినట్లు, ఆత్రుడై విటకాని కతిభాషి లంజైన,- ముప్పొద్దులూ ఆ చిలక పలుకులా వినలేక, దీనికి మందు ఇదీ అని నేను సంగీతంలో పడ్డాను. అయితే, అదీ మనకు వికటించి, ఆవిడకు గుణమిచ్చింది. మనఘోష వినిపించదు. మనం మటుకు వినక తప్పదు. చూశావ్రటా! ఇంతకు పూర్వ మంటే, ఆవిడ మాటలే వినాల్సుండేది. మన శాపం కూడా మనమే ఆలకించవలసి రావడంతో, ఇహ మన అవస్థ చూడు! పోనీ-ఊరుకుందామా అంటే, ఆవిడ వెంటనే అందుకుంటుందామెను! దానికన్న ఇదే కొంత మెరుగని, ఇలా కాలక్షేపం చేసుకొస్తున్నాను. తినగ తినగ వేము అన్నట్టు, ఇప్పుడిప్పుడే

నా సంగీతం నా చెవికి ఇంపుగా ఉన్నట్టు భ్రమ కలుగు తూంది. కనుక బతికి పోయి నాను కాని. లేకపోతేనా- నాకూ యేనాడో చెవుడొచ్చి ఉండేది!"

ఇద్దరూ కాస్సేపు నవ్వుకున్నారు.

అప్పటికి కాస్త ప్రొద్దెక్కింది.

నే నలా వెళ్ళిరానా! అన్నాడు అన్నప్ప.

నేనూ వస్తున్నాను-అన్నాడు ఇతడు.

ఇద్దరం వెళితే, రాయబారం వచ్చామని వాళ్ళు అనుకుంటారేమో!

వచ్చింది అందుకేగా! ఇందులో లౌక్య మేమి టోయ్-ఒరేవ్! నాకా మాత్రం తెలియదటరా! నేను నాగేశ్వరస్వామి ఆలయంలో ఉంటాను గాని, నీవు వెళ్ళి పనిచూసుకునిరా! అన్నాడు చిదంబరం.

సరాసరి వచ్చి, కొండూరి వారి ఇంటిమీదుగా వాలులోంచి, ఆలయం ముందుకు వచ్చారు. పక్కసందు లోనే రమణయ్యగారి యిల్లు—

ఇంటి ముందు ఒంటెద్దుబండి ఉంది!

బండీలో కొంత సామాను!

రమణయ్యగారు ఒక చిన్నమూట, కిత్తనార సంచి తీసుకు వచ్చి, బండిలో పడేసి మళ్ళీ ఇంట్లోకి ఒక అంగ వేశాడు. అన్నప్ప ఇంటి ముందుకు వెళ్ళేసరికి, లచ్చమ్మ ఆ చేతా యీ చేతా మరికొంత సామాను పట్టుకుని గుమ్మంలోకి వచ్చింది

అన్నప్ప బాబూ! ఎప్పుడు రావడం?

ఇంతకు ముందే!

మహామంచి శకునం! తిరపతి ప్రయాణం పెట్టుకున్నాం. పడవకు వెళుతున్నాం. మన వాళ్ళందరూ బాగున్నారు కదా!

ఆహా!

అదేమిటి అలా నుంచునే ఉన్నారు- రండి ఇంట్లోకి!

వద్దమ్మా! వేసిన అడుగు వెనక్కి వేయరాదు నేనూ నాలుగడుగులు మీతో వస్తాను. మీరు బండి ఎక్కండి! అంటూండగా__ రమణయ్యగారు, "ఓహో హో! ఎన్నాళ్ళకు కనిపించారన్నప్పగారూ!" అంటూ దగ్గరకు వచ్చాడు.

"ఎప్పటికప్పుడు వద్దామనుకోవడం, ఏదో పని అడ్డం రావడం-మీరు అసలు ఇక్కడ ఉంటారో వుండరో అని అనుమానిస్తూ వచ్చాను. అబ్బాయి దగ్గిర వుంటున్నారేమో అనుకున్నాను!"

సరిపోయింది-అక్కడ మాకేం తోస్తుందీ? అబ్బాయంటారా—వాడు వల్లమాలిన కామాట మంతా పెట్టుకున్నాడు, క్షణం తీరికుండదు. మేమక్కడ గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ యేం జేస్తాం! పైగా మాకు ఇల్లు కదిలే అలవాటు లేదు! మీకు తెలుసుగా! ఇప్పుడంటే, మొన్న విదియ నాడు— యీ విడకు స్వప్నమైంది. తాను తిరుపతి కొండ

మీద స్వామి దర్శనానికి వెళుతున్నట్టు, వెనకనుంచి అత్తయ్యా- అత్తయ్యా అని కేకలేస్తూ కోడలు పరుగెత్తుకు వస్తున్నట్టూ! ఇలాంటి అంకిలేదో ఉండబట్టే, మన ధోరణిలో మనం ఉంటూనా్న, మనఃక్లేశాలు తప్పడం లేదు. ఒక్కసారి వెంటనే స్వామిని సేవించుకు వద్దాం అని కూర్చుంది. అందుకు అభ్యంతర మేముంటుంది గనుకా?

ఆహా !(నిజంగా ఇది వాడి అనుగ్రహమే ! మీరు తిరిగి వచ్చేటప్పటికి మీ కోడలు ఇంటో వుంటే సరి గదా !

అన్నప్పగారూ మాకూ అంతకన్నా కావలసింది ఏముందీ? మిమ్మల్ని చూడగానే ఇలాటి చల్లని కబురేదో పట్టుకొచ్చారనే అనిపించింది సుమండీ! లేకపోతే, ఇన్నాళ్ళయె! ఇటు పదచలదునం చేయండి, వస్తూ వస్తూ పట్టి చేతుల్తో రారు కద ! వాడే బయలుదేర దీసి వుంటాడు.

మనం మనం మనసులు కలిసినవాళ్లం. అందరూ బాగుండడమే మనకు కావాల్సింది. మీది అద్దరి, మాది ఇద్దరీ! కాని, అందరిదీ కృష్ణాతీరమే! అంతే కాకుండా చుట్టరికాలంటూ కలవడంతో మరింత చేరులౌతాం కద ! మీ ఊళ్ళో పోపు పెడుతూంటే, మా ఊళ్ళో ఘుమ ఘుమలాడుతుంది. ఎంత వద్దనుకున్నా వింతలూ విడ్డూరాలూ వినక తప్పడం లేదు. ఎప్పుడో అప్పుడు పెద్దవాళ్లకు మతిపోవడం సహజమే! అల్లాగే పిల్లలకు బుద్ధి తెలియడమున్నా!"

'నీవు పైకిలా కనబడుతున్నావే కాని. సామాన్యురాలవు కావు తల్లీ! బ్రాహ్మణ ఇంట పుట్టబట్టి కాని, పరగణా ఏలవలసినదానివి! అని మనసులో అనుకుని, అన్నప్ప పైకి అన్నాడు కదా!

"అమ్మా లచ్చమ్మగారూ! అన్నీ తెలిసిన వారు కనుకనే అరమరికలుండవని, నేనిలా రావడం జరిగింది. కర్ణాకర్ణిగా మా విషయాలు మీకు తెలిసి వుండవని నేనెలా అనుకుంటాను! ఐనా మీ స్వజనంలో వాడిని గనుక దాపరికం లేకుండా, యావద్విషయమూ మనవి చేస్తాను. ఇంత కాలమూ మీరందరూ ఏమైనారు–అంటారా? దానికి సమాధానం యేమీ లేదు. స్వామికి ఇప్పటికి, అనుగ్రహం ఇలా కలిగింది!" అంటూ ఆనాటి నుంచి యినాటి వరకూ నడచిన కథ అంతా విశదంగా ఏకరువు పెట్టి ఊరుకున్నాడు.

అప్పటికి పడవల రేవు జేరుకున్నారు. లచ్చమ్మగారు యెంతో వుత్సాహంతో బండి దిగింది. రవణయ్యగారు పడవల గుమాస్తాను వెదుక్కుంటూ వెళ్ళాడు.

ఆవిడ అన్నది కదా– అన్నప్పగారూ! మాకు స్వామిదర్శనం ఇక్కడే అయినంత ఆనందంగా వుంది. మేమింటికి తిరిగి వచ్చేప్పటికి మళ్ళీ ఇల్లు కలకల్లాడుతుందంటే అంతకంటె యీ జన్మలకింకేం కావాలి?

ఇద్దరూ గుంభనంగా వుండటంతో ఇందాకా వచ్చింది!

నాకు చూచాయగా తెలిసున్నా, చెవులు మెలేసి కూలేసేదాన్ని కాదూ; కానీయండి, కారణార్థం అలా వుంది.

రంగడి మూలాన వీళ్ళ కాపురం ఇలా కావడం యేమిటి? నవ్వుబాట్ల పః!

పనిలో పని, మీరు వెళ్ళి పిల్లవాడిని పిలుచుకు రండి!

వాడు తప్పకుండా వస్తాడు!

నా బిడ్డ ఒకరిలాటి వాడు కాడు!

వాడికి నిజానికి దానిమీాద యేం కోపం లేదు.

ఇద్దరిలో ఓ పిసరు మొండితనం వుంది-

అయితే, యిహ సర్దుకు పోతారు.

బాబూ! ఆనాడు పెళ్ళి చేయించావ్! ఈనాడు మళ్ళీ కాపురం కూడదీస్తున్నావ్!—

నీ కడుపు చల్లగా...

మళ్ళీ వారం నాటికల్లా తిరిగివస్తాం! ఇంటి దగ్గిర సామాను పడేసి, మీా ఊరు వస్తాం! వచ్చి. మా వియ్యపు రాలిని ఇక్కడికి తీసుకు వస్తాము. ఆవిడ ఒక్కర్తె అక్కడ వుండటం యెందుకేమిటి? చూడు నాయనా! అక్కడికి వచ్చినప్పుడు పాలెం వెళ్ళిరావడం పడుతుందంటావా?

"వెళ్ళడం యెంతసేపు కాని, అక్కడ భోంచేస్తేనే గాని వాళ్ళు విడిచిపెట్టరే మరి-"

"మరీలేదు, మడీలేదు! నా కోడలు నాకు పనికి రాగా లేంది, దాని తోడబుట్టినవాడు పరాయి వాడవుతాడా? చెడితే అందరం చెడ్డాం! మా వియ్యంకుణ్ణేమట్టుకు అలా కొంగజపం చేస్తూ అక్కడ కూచోనిస్తామనుకుంటున్నావే? నేను ఆయన చెల్లెల్ని కానూ, అంతకన్న మొండికేయగలను! ఏమనుకుంటున్నాడో..."

రమణయ్యగారు కాళ్ళీడ్చుకుంటూ వచ్చి "రెండు రోజులదాకా టపాపడవ నడవదుట- రహదారి పడవైతే, సంజవేళకు కదులుతుందట కాని, లాకుల దగ్గిర తణిఖీలవుతున్నాయట! అది బెజవాడకు చేరుకునేటప్పటికి రేణ్ణాళ్ళవుతుందో, మూణ్ణాళ్ళవుతుందో, చెప్పలేరుట-ఏమిటి చేయడం—"

పడవల్లేకపోతే ప్రయాణం ఆగుతుందా? జటకా మీద పోదాం! సాయంత్రం బండికే అందుకోవచ్చు! ఓ జటకా కేకేసుకు రండి! సరాసరి కట్టనంటే చౌకు దగ్గర దిగి అక్కడ మాట్లాడుకోవచ్చు! రమణయ్యగారు మళ్ళీ ఎటో పరుగెత్తబోతూండగా, వీళ్ళను ఎక్కించుకొచ్చిన బండివాడు అదిగో, ఆ వచ్చేది పామర్రు జటకా! కేకేసుకు రమ్మంటారా' అన్నాడు.

'వద్దులే, తిరుగుబేరం అయెను! పెళ్ళినడకలు నడుస్తుంది. మమ్మల్ని చౌకుదగ్గిర దింపు. అక్కడ లక్షణమైన బళ్ళు దొరుకుతాయ్. అంచెలంచెలు కాకుండా, ఇక్కడ ఎక్కి అక్కడ దిగడం అవుతుంది. అన్నప్పగారూ, బండి

లోకి రండి-కావాల్సినంత చోటుంది, ఎలాగో సర్దుకు కూచుందాం.'

అక్కర్లేదమ్మా! బండితో నడిచాం గనుక యింత సేపు పట్టిందికాని, పట్టుమని పదిబార లెంతసేపు నడుస్తాను. క్షేమంగా వెళ్ళిరండి. తిరిగి వచ్చేసరికి లాభం గుమ్మంలో ఎదురౌతుంది—అంటూ నడకందుకున్నాడు.

నాగేశ్వరస్వామి ఆలయంలో, లోపల పూజ జరుగుతూంది. చిదంబరం, ముఖ మండపంలో కూర్చుని, నమక పారాయణ చేస్తున్నాడు ఇతడు రావడం ఓ కంట గమనించి శ్రుతి హెచ్చించాడు. అన్నప్ప అందుకున్నాడు, మరో ఘడియకు యింటిదారి పట్టారు.

నీవు వెళ్ళినపని ఏమైంది-అన్నట్టు అన్నప్పవంక చూశాడు. ఈతడు నవ్వుతూ, తల ఊగించాడు. ముక్తసరిగా, జరిగిన సంభాషణలో సారాంశం జెప్పి, నేనేమో అనుకున్నాగాని వాళ్ళిద్దరిదీ కానరాని గడుసుతనం-అపేక్ష ఒలకబోస్తున్నట్టు మాట్లాడుతూనే నొసలుతో వెక్కిరించడంమానలేదు. పైగా మేము ఎన్నటికి పై మెట్టు మీదివారమే, ఎదుటివారు మా కాళ్ళదగ్గరకు రావలసిందే, అనే బింకమూ కనబడుతూనే ఉంది. ఇంతకూ అవధానులుగారు వచ్చినప్పుడు ఏం జరిగిందేమిటి?-

రభస. ఆయనన్నా నిదానంగా విషయం ఏమిటో తెలుసుకుంటే బాగుండేది. రావడమే అగ్గిరాముడల్లే వచ్చాడు, నిప్పులు చెరిగాడు. ఎరిగున్నవాళ్ళందరితో

చెప్పి యాగి చేశాడు. అయినా వీళ్ళు గుంభనగానే ఉన్నారు అప్పట్లో, ఆయన రాకుండా నిన్ను పంపినా యింత ముదిరేది కాదేమో! ఆ కావేషం మనసులో ఉంచుకోకుండా, ఇంత సాయలా పాయలాగా మాట్లాడారంటె, అది పిల్లదాని అదృష్టమే!

రామశేషయ్య, వీళ్ళని మించిన గడుసువాడు— కనుక బయటపడడు. ఇంతవరకూ జరిగినదాన్ని బట్టి చూస్తే, మన పిల్లదానిలోనే కించిత్తు దుడుకుతనం ఉన్నట్టు స్పష్టమౌతూంది కద! ఇకనైనా సర్దుకుపోతే సుఖపడుతుంది. సరే, నీవు భోంచేసి ఆవూరు పోయివస్తా వన్న మాట! రేపు సంజవేళకల్లా వచ్చేశేయి రామలింగేశ్వర స్వామివారి ఆలయంలో లోకోత్తరమైన హరికథ! రాధాకృష్ణదాసు మళ్ళీ ఊళ్ళోకి వచ్చాడు. ఇప్పటికి నాలుగేళ్ళాయి, వాళ్ళు తునిలోనే ఉంటున్నారు. రాణీగారు యింతకాలం వారిని కదలనివ్వలేదు.

రాజమ్మదగ్గిర రాణీగారు, అధ్యాత్మరామాయణం, తరంగాలూ, చెప్పుకునేవారట! వారైతే, వీరిని వదిలిపెట్టలేదు- కాని, యిక్కడ మఠం సరిగ్గా సాగదేమోనని, వీళ్ళు చక్కావచ్చారు. నిజమే, వీళ్ళు యిక్కడ లేకపోవడంతో సాధువులొచ్చినా సన్యాసులొచ్చినా, వాళ్ళ అతీగతీ కనుక్కునేందుకు తగిన మనిషేడీ? వెళ్ళేటప్పుడు వెంకటదాసుకు అప్పగించి వెళ్ళారనుకో కాని, పెద్దవాడై పోయినాడు: తన చేతిలో ఆడుతున్నంతవరకూ, బాగానే సాగిం

చాడు. కాని, యిప్పుడు పెత్తనం కొడుకులది. వాళ్ళు నిక్కచ్చి మనుషులు, తూచి ఖర్చు చేసేరకం. మునపటి కన్న వీళ్ళపని బాగానే ఉందనుకో—ఒకటికి నాలుగు సున్నం గానుగలైనాయి—కడపరాతిలో బాగా కలిసొస్తూంది. పైగా యిటికె వర్తకం కూడా మొదలుపెట్టారు! మరో రెండు భవంతులు కట్టారు. లక్ష్మి రాగోరుతుందని, యిప్పుడు అడపా వారిలోకల్లా, వాళ్ళే శ్రీమంతులు—దీనికి తోడు వడ్డీ-వడ్డీ అంటూ, ఉండనే ఉంటాయికదా! యింతకూ చెప్పొచ్చిందేమంటే, వీళ్ళిలా వేసీ వేయకుండా ఉన్నా, తండ్రి ఏంచేసినా అజ అడుగుతారు: దాంతో దాసుకు కంపరమేసి, అన్నీ వద్దనుకుని- చేతులు కడిగేసుకున్నాడు! 'నా పరిస్థితి యిలా ఉంది, కనుక మీరు తిరిగి వచ్చి పూనుకుంటేనేగాని, లాభంలేదూ, గ్రామంలో మరెవరూ ముందుకు రావడంలేదూ,' అని కబురెట్టాడు. వీరు వెంటనే వచ్చేశారు. మళ్ళీ అంతా సవ్యంగా నడుస్తూంది! దేనికైన వాళ్ళు దానికి లేకపోతే,- ఆ వెలితి వెలితే!— ...

మధ్యాహ్నికం ముగించుకుని,- భోజనానంతరం కాస్సేపు మాలిగి,- ఎండ జారుతూండగా,- అన్నప్ప ప్రయాణమైనాడు 'బండీకట్టించుకు పోరాదుట్రా' అన్నాడు చిదంబరం: 'యీ భాగ్యానికి బండెందుకోయి!— అలా చౌకులోకిపోయి,— కాపిళ్ళ వాళ్ళు తగులుతారు; వాళ్ళకు నాలుగు మంచి ముక్కలు చెవినివేసినట్టూ ఉంటుంది—

నాలుగడుగుల్లో వెళ్ళిపోతాం! పదికోసులు లోపేగా,- పొద్దు పోకముందే జేరుకోవచ్చు! ఏదో యింత సంజీ?- కాస్సేపు కబుర్లు చెప్పుకు,- ఒక్క కునుకు తీసి, కూరగాయలవాళ్ళ వెంట పడ్డానా అంటే - యిదిగో ఊరు...'

నాలుగు కోసులు ఆడుతూ పాడుతూ నడిచి, యింకా ఏపాటి లెక్కుంది, అన్నాడు అన్నప్ప - 'అల్లదిగో, ఆ తాటితోపు దాటితే, ఎదరే మనూరు: మరో అడుగేస్తే - రాంపయ్యగారి తోట - అన్నారు వెంట వస్తున్నవాళ్ళు - అప్పటికి సంజెవేళ అయింది: అయ్యగారుండారుగందా అని, కాలు నాన్చేస్తుండాం! కాని, యీ తలి కలా ఊళ్ళో ఉండమే! పైగా యిమ్మ్యాల కూసింత బేగి బయదెల్లినాం- అంటున్నారు: అబ్బ! నేనూ నడిచే మనిషినేరా, ఫరవాలేదు. అడుగు ఊతంగా వేయండి-'... దీపాల వేళకు, రామశేషయ్య యింటి ఛాయలకు జేరుకున్నాడు: తోట పెద్దదే! అయిదారెకరాల పైచిలుకుండచ్చు—

కోరడిగా కొబ్బర్లూ, నలువంకలా మామిళ్ళూ- యిల్లుకూడా సొంతంగానే కట్టుకున్నాడు! తెలివైనవాడే- కాని ఏమిటో ఎందుకో యీ అరణ్యవాసం! వీడి బుద్ధి మంచిదీ, పుటక మంచిదీ కనుక సరిపోయింది కాని, మరోలాటివాడైతే, ఎప్పుడో అమ్మణ్ణి ఉసూరు మనిపించుండేవాడు కాడా?-

అరుగులు మాంచి విశాలంగా వున్నాయి. తానక్కడ కూచుని పురాణం జెపుతూంటే-బహు రమ్యంగా ఉండేటట్టుంది-యీ తడవ తీరుబడిగా వచ్చి పదిరోజులు పాటుంటే బాగుంటుంది—

యింట్లో ఎవరూ లేరా ఏం చెపుమా?

ఉండటానికి ఎందరున్నారు — ఇతడొక్కడేగా,- ఎటో పోయివుంటాడు. అయితే తిరిగి వచ్చేంతవరకూ, దీపం లేకుండా యిలా ఉండవలసిందేనా—ఎబ్బే! అది మంచిపని కాదు.

ఇంతకూ, ఆ రంగడూ వాళ్ళూ ఎక్కడుంటున్నట్టూ? యిక్కడేవుంటే, ఆమాత్రం దీపమున్నా పెట్టరా?

అరుగుమీదకు చేరుకున్నాడు.

అతగాడు ఏవేళ్టికి వస్తాడో?

వచ్చినా రావచ్చు- ఒకవేళ బద్ధకించి ఎక్కడన్నా పడుకున్నా, పడుకోనూవచ్చు; ఒంటిగాడాయెను; యిక్కడేం బెంగ ఉంది?

తీరా, యీ మనిషి యీ పూట రాకపోతే, కాస్సేపుజూసి, అలా ఆ గుడిసెలకేసి వెళ్ళి, కనుక్కుంటే జాడ తెలియకపోతుందా? కబురు చెయ్యొచ్చు!

దీనికి తాత్సారం ఎందుకూ, — యిప్పుడే ఒక్క అడుగు అటువేస్తే సరి! —

ఎవరా వచ్చేది-?-

మనిషి దగ్గరకొచ్చాడు: వెనకటికి మన ఊరు బండీ కట్టుకువచ్చిన సుబ్బయ్య లాగుంది!— వీడిక్కడుంటున్నా డన్న మాట! అహఁ- వాళ్ళు వీడి మానాన వీడిని విడిచి పెట్టలేదు!- ఒక కన్నిటువేసే ఉంచారు!-

"ఏం సుబ్బయ్యా! బాగున్నావ్!" తాను, వేంట నే గుర్తుకు వచ్చినట్టులేదు- కాని గడుసువాడు కనుక,- అయ్యా మీరా! అన్నాడు!-

"నే జ్ఞాపకం ఉన్నానా?-"

"అదేమిటి అన్నప్పగారూ, మిమ్మల్ని మరవడమే! అవనిగడ్డలో, అవాళ మీరు పెట్టిన అన్నం, యిప్పటికీ సత్తువిస్తూంది!-"

'ఏవో పచ్చడి మెతుకులు! అంతేకాని, నీకేం అమృతం పోశానా?'

'అమృతం ఎందుకు—మీ ఆదరణముందు - ఏమిటి బందరొచ్చి వచ్చారా? మనూళ్ళో మనాళ్ళందరూ బాగు న్నారా! కాకిచేత కబురెట్టక పోయినారా? బండీ కట్టుకు ఎదురొచ్చేవాణ్ణి! పేటలో మా అయ్యగారు కనిపించారా? ఏమంటూరు?-'

'మా అయ్యగారూ, అమ్మగారూ, యీ పాటికి పట్నం ఒండెక్కుంటారు! తిరపతి వెళుతున్నారు- మీకు తెలియనే తెలియదా?'

'అద్దెంతరంగా అప్పటి కప్పుడనుకుని ఉండాలి!— మా అమ్మగారితో కూర్చిన ఏపనైనా అంతే కదుండి!— ముందు తెలిస్తే నేను పోయుండేవాణ్ణి కాదూ !—'

'యిప్పుడు మటుకేం— మించిపోలేదులే !—

ఆ దంపతులతో కాకపోతే— యీ దంపతులతో వెళ్ళొచ్చు—'

'అంటే, మీరేదో మూట కట్టుకొచ్చినట్టున్నారే!—.

'లేదులే! అయినా సుబ్బయ్యా!— ఎల్లకాలం' యిలాగే ఉంటుందా? వెనుక కీడు ముందుకు మేలన్నారు! ఏడు కొండలవాడు తిన్నగా చూస్తే— ఏకం కావడం ఎంతసేపు !—'

'మా అమ్మగారలా మొక్కున్నారా ?'

'వేరే మొక్కుకోవాలా? ఆవిడ అంతస్థు అలాంటిది! నా యిరుగు నా పొరుగు చల్లగా ఉండాలని మనం సంజె దీపంవేళ మొక్కు కోవడంలా? పిల్లలిద్దరూ తమకళ్ళెదుట ఉండాలనీ— మనసులో అయినా ఉండదూ— పైకనకపోతే మటుకు?—'

'ఎందుకుండదులెండి! కాని,—

ఉఁ— యిప్పుడా ఊసు ఎందుకు లెగుండి!—

చేపయ్యగారిని కేకేసు కొస్తాను!'

"కేకలూ వద్దు కూకలూ వద్దుగాని,— కూమ మొదూ— యిప్పుడు కాకపోతే, యిహ. కాస్సేపటికి—వచ్చేను యింటలో, మించిపోయే రాచకార్యం ఏం లేదులే!—

అవుసుగాని,– ఒక్కసారే యింత అత్తెసరు వేస్తాడా,– ఏపూట కాపూట ఉడకేసుకోవడమేనా?..."

"ఏపూట కాపూటే!–"

"అహఁ!– ఆధరువులూ అవీ చేయడం, చేతనౌనా?"

"చేతనౌనా?– ఆవిడ చేతివంట అమృతం కదండీ!"

"ఆవిడెవరు?–"

"అదేంటండీ!– రంగమ్మగారుండలాఁ?"

— "రంగమ్మగారంటే – ఆ, గొల్లవాళ్ళమ్మాయేనా?—"

"అంతా యిచిత్రంగా,– మాట్లాడుతున్నారు అన్నప్పగారూ! రంగడు, రంగమ్మగారెట్టా అవుతుంది? ."

"మనవాళ్ళను మనం గౌరవించడంలో తప్పేముందీ?

మీలాటివోరు ఏంచేసినా తప్పు కాదనుకోండి!– కాని, అయ్యా మనకళ్ళముందోళ్ళను పట్టుకుని గారూ గేరూ అంటే, మనసులో ఏదో కచ్చ ఉందన్నమాటేగా,"— అయిదొందలోసి గుర్రాన్ని కొన్నామని అంబారీ యేస్తామా?— అబ్బాయి తాసీల్దారు చేస్తుంధా, కన్నోరు, అయ్యా చిత్తం! అంటారా?— రంగడిని పట్టుకుని రంగమ్మగారంటం యిసుమంటే,— కాదుండీ!—

రంగడు నీడను పుట్టిన పిల్ల – యేళకొచ్చి, యెన్నము దేసుకుని బువ్వది నేందుకే దానికి బద్దకం! అది వొళ్ళొంచి వండకేం?

రంగమ్మగారంటే, మా అయ్యగారికి సయ్యాన, సినతాతగారి మనమరాలు కాదుండీ! అంటే అబ్బాయిగారికి వోదినోరుస! ఆ అమ్మొచ్చింది: మాకింత బువ్వెడుతూంది, యింక బందరేం పని! ఎల్లకాలం, యీడనే ఉండి పోతాం!'

'అలాగే – అలాగే! ఎక్కడుంటే మాత్రం మీకు లోపం ఏమిటి?'

'అవునయ్యా! రంగమ్మగారు చెప్పినట్టు - మనిషికి మనిషి చేసేది- లోటు, దేవుడు చిన్నచూపు చూస్తే- అది, లోజాం; హాలికమీద తేనె ఉంటే నరుడికి మంచి, మన సుజ్జో పూవులుంటే, దేవుడికి మంచి! అంతే కాదుండీ! యీ యింటోరికి, లోటూ రాదూ, లోపమూ ఉండదు:

'ఆహాఁ!- అందరూ కోరేది, అదే!

'అదే! మీలాంటి పెద్దోరు, సాధారణంగా సత్తెమే పలుకుతారు! కాని, రంగమ్మగారన్నట్టు. మనిషిని పోలి దేవుడుండడు! దేవుణ్ణి పోలి, మనిషుండడు! కనుకనే, కనుచూపుమేరలో, యింత యిచిత్రం.

అన్నప్పగారూ, మన తోటలో తులసిమొక్కను తెచ్చి వేసుకున్నామనుకోండి; దానికి పూలూ కాయలూ లేకపోతేనేం - పూజ్జేసుకునేందుకు పనికిరావడంలా ? మామిడి అంటును అల్లా దిగ్గాయించడమేం? నన్నిల్లా చిగుళ్ళతోనే సరిపెట్టుకోమ్మంటాడేం? అని తగూలాడు

తుందా? మన పుటకిందుకూ అని, మనం డెలుసుకుంటే మనిషికి చింతే ఉండదు! తమరేమంటారు?

"ఆరి నీయిల్లు బంగారంగానూ? పద్దెనిమిది పురాణాల్లో సారాంశం రెండుముక్కల్లో జెప్పేశావే!"

"అయ్యో! బతుకంతా, రెండు ముక్కల్లోనేవుంది, కాదుండీ?"

మంచీ-చెడ్డా! ఆ రెండూ మనచేతుల్లోనే ఉంటయి

రంగమ్మగారేమంటారు? ఒరే సుబ్బన్నా, అడవి పక్షుల కెవ్వడాహార మిచ్చెను, మృగజాతి కెవ్వడు మేత పెట్టే— అని పెద్దలన్నారు. అందరికీ ఆకలి ఒకటేకదా! తినే తిండికిన్ని పేర్లెందుకంటావ? అక్కడేవుంది కిటుకు! తిన్న తిండి, విన్నమాట! మనిషికి పడితే మంచీ!—వికటిస్తే చెడ్డా! మీరూ అంతేనంటారా?

"అది నాకు అర్ధంకాని విషయం!"

"అర్థం కాకపోతేనేం? ఏదో ఓముక్క అనేయరాదు-"

"అనడం మహా తేలిక-ఆనక మాట కూడదీసుకోలేక మన పని అవుతుంది."

"అదెంతమందికి తెలుసంటారు?"

'తెలియకపోతే,- వాళ్ళకే తెలిసొస్తుంది!'

'ఎప్పటికి?—

'—యిప్పటికీ!- అనుకో...

నువు చూడబోతే పిట్టంతలేవు, కాని, గట్టివాడి
వోయ్ సుబ్బన్నా!- చీమకుట్టినట్టు కుట్టావు, నా చేత ఒక్క-
చిందేయించావు!-...

'చిందేసేది నేను! మీరు పలికారు! పండుగబువ్వ
దిన్నట్టుంది!...'

దూరాన్నుంచి, పాట వినిపించింది:

రంగమ్మగారు! అన్నాడు సుబ్బయ్య!-

అన్నప్ప చెవులప్పగించి వింటున్నాడు:

గొంతు బాగుంది! మనిషి కూడా, తీరుగానే
ఉండచ్చు-

వయసు-? వీడి యీడు దేనేమో, గొంతు బహు
లేత మీదుంది! మంచి కాలక్షేపమే...

రంగమ్మగారు, వచ్చేసింది: చేతులో గుండు చెంబు-
పాలు కాబోలు!—

ఎబ్బే బాలాకుమారి కాదు; తనయీడుది, కళగల
మొఖం! వీడి యీడు పిల్లలుండచ్చు!– బాగుంది! పోషణ
బాగానే జరుపుతుంది!

ఆవిడ, అంతదూరంలో ఉండగా, ఆగిపోయింది.
సుబ్బయ్య, రంగమ్మ!-వీరు మన అన్నప్పగారు, అవనిగడ్డ
నుంచి వచ్చారు - అన్నాడు!

'అన్నప్పంటే, అవనిగడ్డలో పురాణం జెప్పేకునే
వాడేనా?-' యిదేమిటి యిలా అంటుంది! యీ విడ ఎవరు?
ఏమిటా పేగరు?

'ఆఁ మరే నవమ్మా!'

'—చిన్నప్పుడు, వేదం ఆఘోరించినవాడవేనా!'

(ఏమిటి? తిక్కమనిషా?)

'కొల్లూరులో తిన్న మొట్టికాయలు గుర్తున్నాయా? లేకపోతే_' (తెల్లబోయినాడు).

—రంగమ్మగారు విసవిస వచ్చి, అన్నప్ప నెత్తిన మొట్టింది, ఆయన కెవ్వన - 'రాజమ్మా!' అన్నాడు! ఆవిడ ఒకటే నవ్వు!—

'నువ్వా!' అన్నాడు!-సుబ్బయ్యా! చెప్పావుకాదేం! రంగమ్మగారు, రంగమ్మగారంటే ఎవరో అనుకున్నా, మా రాజమ్మ! మా గురువుగారమ్మాయ్! వనపర్తినుంచి ఎప్పుడొచ్చావ్!

ఓసి నీ తెలివి గోంగల్లోలా! వచ్చి, పదేళ్ళయె కాదుట్రా! అవునుమరి, ఒకరి కబురు, ఒకరికి తెలియక పోతే, ఇంతే. పెద్దవాళ్ళిద్దరికీ, సంస్థానంవారే ఉద్యోగాలు చూపించారు!

పెద్దమ్మాయిని, అక్కడే జనగాం యిచ్చాం. దానికి నలుగురు మొగపిల్లలు-చిన్నదాని అత్తారిది-కరీం నగరం-కాని వారు హైదరాబాదులోనే ఉంటారు. యిజారామీద తడవకో నాలుగు సంచులొస్తాయి. అల్లుడు రుమాళ్ళ వారని, పేద్దవర్తకులు, వారికి లెక్కాడొక్కా చూసి పెడుతూంటాడు. బాగానే ముడుతుందట! పోతేఆ మూడోవాడు, అక్కడే రామానుజాచార్లగారి దగ్గర

వ్యాకరణం జెప్పుకుంటున్నాడు. ఇంకొక్క ఏడాది పాటుంటే పూర్తవుతుంది... అటే సంబంధాలు వస్తున్నాయి. వాడికీ మొగ్గు అటేవుంది. యిహ మిగిలింది, మేమిద్దరం. కడసారపుదీ, దానికీ ఏడేళ్ళు వెళతాయి. పైపాలుకన్నా ఎక్కడో ముడెట్టాలికద:

ఏకబిగిని పాతికేళ్ళు సంస్థానాన్ని నమ్ముకుని ఉన్నాం. రాజాంగంగానే జరిగింది; యిప్పటికీ అక్కడి వారికి ఆయనంటే గురే! ససేమిరా మీరు వెళ్ళడానికి వీలులేదన్నారు! కాని యీయన కెందుకో గాలిమళ్ళింది. పుట్టి పెరిగింది-కృష్ణాతీరం! ఎప్పటికైనా అక్కడికి జేరుకోవలసిందే! యావజ్జీవనూ ఉన్నా, యిది మాకు స్వగామం అవుతుందా? అన్నారు వీరు; అంతేకదా! కృష్ణ నీరు అలాటిదిరా! నీ మటుకు నీవు-బస్తీ చేరుకునుంటే యీ పాటికి కాళ్ళా చేతులా సంపాదించకపోదువా! ఉన్నంతలోనే తింటూ అక్కడే ఎందుకు పడున్నావ్! పొరుగూరుపోయి, విందులు కుడిచేదానికన్నా, యిక్కడ పుడిసెడు నీళ్ళు త్రాగి బతకడం మేలనేనా?

మరి,-మీరెందుకు వెళ్ళారని నీవడగవచ్చు ఆయనకు మీ దేశం మీదికిపోయి,- కవిత్వంజెప్పి, తోడాలూ పథకాలూ,దిగేయించుకోవాలని,అదోవెర్రి! అయితే, ఆలాగే జరిగిందనుకో. రాజావారు వీరికి, ముమ్మారు ఏనుగంబారీ వేయించారు. నిజానికి, యీ మనిషికి యిలాంటి ఆడంబరాలు అంటే అట్టే యిష్టంలేదనుకో! పైగా, యింకోటీ!

ఆనాడు, అల్లసాని వారెక్కారు, యీనాడు అంబటిపూడి వాడూ యెక్కాడు! దీంతో, దీని పరువుపోయింది. అన్నియిలాగే పుల్లవిరుపు మాటలనుకో! ఎదుటివారు ఎంతవారైనా సరే.-మొగంమీద అనేయడమే, రాజాగారితోనే, అంటే, ఏలినవారు, రాయలవారంతటివారే, కనుక, నాకీ పెద్దరికం యిచ్చారు! యిది కేవలం తమ కరుణ కాని నాఘనతకాదు!-' అలా అనేశారు: రాజావారికి, వీరి తత్వం తెలుసునుకనుక నవ్వుకున్నారు! ఎప్పుడూ ఆవరుస అంతేననుకో, కాని, కవిత్వమంటావ్!- అమృతమే! కత్తిలేదు! అంచేతనే ఒక్కముక్క అర్థంకాకపోయినా, అక్కడి మ్లేచ్ఛులదంరూ కూడా అందలం పడతారు...'

'వాళ్ళు యిలాంటి అర్థంలేని పనులు చాలా చేస్తుంటారు!-'

'ఊఁ మీలాగానే / కన్నబిడ్డలకన్న ఎక్కువగా చూసుకుని, చదువుచెపితే /నువ్వు మధ్యలోనే కట్టుతాడు తెంచుకొని పారిపోయినావ్! ఆచిదంబరం ఉన్నాడంటే, మళ్ళీ మానాన్నంతటివాడైనా డనుకుంటే, వాడలా అఘోరిస్తున్నాడు.

అవధాన్లుగారికి పేరు తెచ్చింది, అల్లుడా, మీరా?'

—'రాజమ్మా!- అందరికీ మేనత్త కొడుకంటే అలుసుకదా!-

నీవు అనూంతం అంతరిక్షానికెత్తి పడుతున్నావే!- ఏమిటా గొప్ప!—

నేను నోటిలో వాగితే, ఆయన కాగితంమీద వాగుతున్నాడంతేనా!- సాలిజాండ్ర సభామధ్యే... అన్నట్టు,- సాయిబాబాలచేత సమ్మానం జేయించుకుని చంక లెగరేయడమా! ...'

'ఆఁఆఁ!- ఏంపోతరం రా!-

అదేం అల్లాటప్పా దేశం అనుకున్నావా!- నిలవేసి నిగ్గుదీస్తారురా!- జాతి రత్నమైతేనే అక్కడ చలామణీ!-

మనం కృష్ణాతీరం వాళ్ళం:

పేరు గొప్పకాదు: ఎక్కడికి వెళ్ళినా పెద్దపీట వేయించుకుంటాం!—

'ఓయబ్బ! — ఏటి ఒడ్డున పుట్టిన వాళ్లెవరైనా యింతే!—

అటు పెన్నలో వాళ్ళూ, యిటు గోదావరిలో వాళ్ళూ,— ఏడేడు తరాలనుంచీ యిదే రాంభజన-—

'వాళ్ళు చేశారంటే సబబుంది! అక్కడ నన్నయ్య, యిక్కడ తిక్కన్న పుట్టుకొచ్చారు...'

'ఆ,- భారతమూ పుట్టుకొచ్చింది! మూడూ వాళ్ళు తిరిగితేకాని ముడిపడలేదు. కృష్ణఒడ్డున కూచుని సంకల్పం జెప్పుకుని, ఒంటిచేతిమీద భాగవతం వ్రాశాడు, ఆ పేద బ్రాహ్మడు! అన్నీ నదులే, కాని, యిదిరా నాయనా తేడా!—

ఒరేవ్! పీరు, యింత కవిత్వం కట్టినా, ఒక్క అక్షరం నరాంకితం చెయ్యలేదంటె నమ్ము: సర్వమున్నా!

ఆ వేములవాడ రాజేశ్వరుడికే, సమర్పించారు, యిదంతా ఏమిటంటావ్! మా నాన్న చలువకాదూ! పిలిచి పిల్ల నిచ్చుకున్నందుకు, అటు ఆయన, బిడ్డల్లాగా చూసుకున్నందుకు, యిటు మీరూ, ప్రయోజకులై పేరు తెచ్చుకున్నారు...'

'ఆహాఁ! అది ఎవరు కాదంటారు!—

కాని, రాజమ్మా! యిందులో ఒక్క తిరకాసు లేకపోలేదు!

పెద్దలదీవెన, అన్నప్పుడూ వెన్న కాయదు!

డొక్క శుద్ధి అయేదాకానే, దానిశోభ! మనిషికి దశవిత్తాలంటే, నూటికి నూరేళ్ళు, వాళ్ళు వర్థిల్లాలంటే, ఆడదానికి అదృష్టం! ఏడి నిర్వాకం కాదు!—

'సరే, అది కలిసి రానిదయితే?-'

'పాడికి బఱ్ఱెను కొంటే, ఎగిసితంతే ఏం జేస్తాం?—'

'హాయ్-హాయ్!-ఆడవాళ్ళను పట్టుకుని బఱ్ఱెలూ గొఱ్ఱెలూ అంటావుఱ్టా!-'

'కలలో అయినా అంటానా?-ఏనాడో నన్ను కన్న తల్లి, కళ్ళఎదుట ఉన్న, యీ చెల్లెలు, అవనిగడ్డలో ఉన్న, మా అనాకారి వదిన, తిరుపతిలో కాపురం జేస్తూన్న మా బంగారు తల్లి కాముడు, ఆడవాళ్ళంటే యిలాటివాళ్ళు!

అమ్మమ్మ! వీళ్ళమీద ఈగవాలడమే!

బ్రహ్మసృష్టిలో, స్త్రీలు అని జంతు విశేషాలు న్నాయి.

అవి, జోరీగల గొడ్లు! కొమ్ము విసరడం వాటి గుణం.

కొంప గొడ్లసావిడి క్రింద త్రొక్కి, త్రెంచుకు పారిపోవడం, వాటినైజం.

ఏం, నేనన్నది అబద్ధమా?'

'పురాణం జేప్పేవాడివి, పుట్టెడు బుద్ధులు,'— అని, రాజమ్మ నవ్వుతూండగా, రామశేషయ్య, యీల వేసు కుంటూ వచ్చి, తనవంక రవంత జంకుతో సంకోచంతో, చూడటం అన్నప్ప కనిపెట్టి, 'ఏం నాయనా క్షేమంగా ఉన్నావుకద!' అని, మీదకు పూలమాల విసిరినట్టూ, కేకేసి, లేచివెళ్ళి కౌగలించుకున్నంత పనిచేసి, జబ్బలు పుణికి, వెన్ను నిమురుతూ, నిన్ను చూస్తే, నా కెందుకో వల్లమాలిన ఆ పేక!–' అనడమే, తడవుగా.

'అనుక్షణం చూసుకుంటూంటే, ఆ పేక హద్దు మీరుతుందేమోనని, అయిదేళ్ళకోసారి దర్శన మిప్పి స్తారు. అన్నీ తెలిసినవాళ్ళు!' అనేశాడు రామశేషయ్య.

'అది కాదయ్యా! యింతదూరం వచ్చి, యిక్కడో ఆశ్రమం కట్టుకున్నావ్! ఏదో యోగ నిష్ఠలో ఉన్నావ్! అందరికీ అట్టే యిట్టే రావల్లనా? అ హ్రత తెచ్చుకోవద్దా!'

'ఒరే, అన్నప్పా- యిందులో అంతరార్థం ఏమిటిరా అని కలిపించుకుంది రాజమ్మ.

'మాటకు నానార్థాలు కాని, మనసుకా? మన వాళ్ళందరూ బాగుండాలనే మన మథన.

'ఎవరికి వాళ్ళు ఎక్కడో అక్కడ బాగానే ఉన్నామనుకుంటూంటే మధ్య నీకెందుకురా – మథనా.'

'ఆ బాగేమిటో అర్థం కాకనే!'

'ఆహాఁ– అయితే, అవనిగడ్డలో ఎలా పుట్టావురా.' అయిన దానికీ కాని దానికీ అర్థాలు తీయడం అక్కడి వారికి అలవాటేగా?

'నీ మాటెందుకు కాదనాలి కాని, మాకూ, పోనీ అదే అలవాటే అనుకున్నా – మనదాకా వచ్చేసరికి ఆ మంత్రం పారడంలేదు. పరాయివాడిని పట్టుకుని, త్వంశుంఠ! అనడానికి నీవూ నేనూ సిద్ధమే– కాని, మనవాళ్ళే ఏకు మేకులైతే. ఏమిటి చేయడం: అసలు విషయం అర్థమయినా కూడా, అనేసేందుకు నోరురాదే.'

'ఒరే శేషు! వీడిమాట అర్థమయిందా?–'

'అర్థంమాట దేవుడెరుగు! —మా అన్నం మాటేఁ విటి:'

'యిదిగో, మడిగట్టుకోవడమే! ఒక్కక్షణం ఓపిక పట్టారో, వడ్డించేస్తా!—'

కొంచెం లఘువుగా వడ్డించు, మాతల్లీ!—

అహఁ–అదెల్లా!–పెట్టేవి నాలుగూ పెట్టద్దూ?—

రంగమ్మగారు, అటువెళ్ళంగానే,- రామశేషయ్య, అంత కలుపుగోలుతనంగా ఉన్నవాడల్లా, అట్టె ముఖకవళిక మార్చి, 'ఏం, యింతదూరం వచ్చారు?' అన్నాడు:

వీడికింత తలపొగరా? అని మనసులోనే అనుకుని, పైకి మటుకు, 'ఎంత దూరమయినా నే,- చేరువేగా,-' అన్నాడు,- అన్నప్ప!-

'మీ చిత్తశుద్ధి అలాటిది!- కాని, మునుపటికన్న దూరం పెరిగింది!—'

'నేను రాబట్టా?'

"మీ అవధాన్లుగారు రాబట్టి!"

"ఆఁ! వచ్చి..."

"కొడుకుమీద కోపంకొద్దీ అల్లుడిని దువ్వజూశారు!—"

"యితగాడు దువ్వించుకున్నాడా?"

"జుట్టు చేతికి అందనిస్తే కాశీదాకా దేకించడూ?"

"అందుకే, అందకుండా పొందకుండా, తప్పించుకోవాచ్చావన్నమాట!"

"అన్నప్పగారూ! తగిన కారణంలేనిదే వచ్చానంటారా?"

"ఎందుకొస్తావు? నీవేం అవ్యక్తుడివా? అసహాయ్యుడివా?... కాని, నిన్న యింటిపట్టున నిలువనీయకుండా చేసిన ఆ కారణం ఏమై ఉఁటుందా, ఎంతటిదై ఉంటుందా,... అదే తెలియడంలేదు. నాయనా రామ

శేషూ, ఒక్క క్షణం ఊఁకొట్టి అవనిగడ్డ తాలూకు పూర్వ పీఠిక అంతా ఏకరువు పెడతాను. అప్పుడు మళ్ళీ ముగ్గులోకి వద్దాం..." అంటూ సుబ్బరాముడి పెళ్ళినాటి నుంచీ అవధాన్లగారి కాశీయాత్రదాకా, నడిచిన ముచ్చట యావత్తూ, టూకీగా చెప్పి, అమ్మడు విషయం వచ్చేసరికల్లా మరి కాసిని లేలేత చిలవలూ పలవలూ చేర్చి, పురాణ ధోరణిలో, వలసినచోట వత్తి పలుకుతూ అభినయ పూర్వకంగా తన అభిప్రాయమూ, ఆ అమాయకురాలి ఆవేదనా- యిక ఉత్తరత్ర యితగాడి కర్తవ్యమూ, గుచ్చెత్తి విశదీకరించేసరికి ఎంత ప్రొద్దుపోయిందో, రంగమ్మగారు వంటా వార్పూ నగైరాలు ముగించుకుని, ద్వారబంధానికి ఆనుకుని, అన్నః ధోరణి అంతా ఆలకిస్తూ ఉండటం రామశేషయ్య గమనించి,

"భోంచేస్తూ-తరువాయి ఏమన్నా ఉంటే పూర్తి చేద్దురుగాని-" అనడంతో అన్నప్ప, 'అవునయ్యోవ్! భోజనంవేళ దాటినట్లుగా ఉంది, హెచ్చరించావ్ గనుక సరిపోయింది.. లేకపోతే, దంతధావనం వేళకే తెమిలే వాళ్ళం. రాజమ్మా! వడ్డించమ్మా!"

"నీ అనుష్ఠానం-"

"రేపటికి వాయిదా వేశా! రెండు చాదల నీళ్ళు దిమ్మరించుకుని, చక్కా వస్తా! ఆచమనం చేయడం, ఆపోశనం పట్టడం, అంతే, యీ పూటకు! నాయనోయ్! భోజనం దగ్గిర నేను ఊఁ కొట్టకపోతే, ఏం అనుకోమాకేం!

నాకో రవంత నియమం ఉందిలే!- నీవు మహారాజులాగా మాట్లాడచ్చు, అభ్యంతరం లేదు: నేను మటుకు మాట్లాడనుగానీ,—"

ఒరే, అన్నప్పా!- అదృష్టమంటే, నీ భార్యదిరా! మగాడు, నోరుమూసుకుని పెట్టిందేదో తినిపోతూంటే, యిల్లు దిద్దుకోవడం యెంత సులువు!— ? అక్కడ మా యిల్లు,- కావడానికి కలియుగ వైకుంఠమే - కాని, ఒక్క క్షణం నిశ్శబ్దంగా ఉండదు కద! ఓ చెంపను నమకాలూ, ఓ చెంపను యమకాలూ అన్నట్టు,- ముందు వసారాలో వేదఘోష, యిల్లంతా, మావారి కంఠశోష! అదేం పుణ్యమో కాని, ఆమనిషి, అరగడియ ఒక్కచోట కుదురుగా కూర్చోడమంటూ ఉంటేనా? అంతటా కలయదిరుగుతూ,- పనస తొనలు వొలిచి పడేసినట్లు, పద్యాలు విరజిమ్ముతుంటారు! యిహ భోజనాల దగ్గిర చూసుకో, ఆయన ప్రతాపం! ముద్దముద్దకూ కవిత్వమే! బూజంబంతి నాటి ముచ్చట్ల దగ్గిరనుంచీ,- త్రవ్విపోస్తూ, మరీ పసిపిల్లవాడి వతు అనుకో! పంక్తికి పదిమంది వచ్చేలోగిలి కదా! పరాయివాళ్ళున్నారని లేదు, బంధువులున్నారని లేదు: ఆ పరిహాసాలకి అంతుండదనుకో!-ఎన్నడన్నా,— బిడియం వేసి,- కాస్త వెనకాడానో, అవాళ నా భరతం పట్టారన్నమాటే! ఏదో చిన్నప్పటి నుంచీ మాలిమి కనుక, ఎంత వయసు వచ్చినా, ఎవరూ లేకుండాచూసి, ఎన్నడన్నా ఓ

నవ్వమాట అన్నారనుకో, ముద్దులు గుడిచారే అనుకో, ఎలాగో సరిపెట్టుకు పోవచ్చు, అంతేకాని,- ఎదటపడటం వ్యవధానం, నన్ను రంభనూ ఊర్వశినీ చేసి వర్ణించడం మొదలెడితే,- ఏం జేసేదంట! వెయ్యేళ్ళూ యిలా గడవాల్సిందేనా?—

'ఆహా!-'

'అంతా విని,- ఆహా అంటా వేమిట్రా?- మా ఊరొచ్చి ఓ నెల్లాళ్ళపాటుండి పోరా తండ్రీ! నిన్ను చూసనా నేర్చుకుంటే, నేను తెరిపిని పడతాను...'

'ఆయన్నుచూసి, నే నేర్చుకుంటే?—'

-రామశేషయ్య నవ్వుకందుకుని, అన్నప్పగారు అయ్యవార్లంగారి పేచీ వేశారు వొదినా! అనేసి, ఆయనకు అర్థమయేట్టుగా... 'యీవిడ చెప్పిన కథే! అయ్యవార్లం గారికి, ఓ శిష్యురాలు దాపురించిందట! పూర్వాశ్రమంలో భోగాలేలిందట! వయసు మళ్ళడంతో, కూర్చుంటే, ఓ పట్టాన లేవలేని స్థితిలోకివచ్చింది: అ స్తమానమూ తమ సన్నిధిలోనే పడివున్న ఆ మనిషిమీద వారికి ఎట్టకేలకు జాలివేసి, నీ కోరిక ఏఁమన్నారుట! ము-ము-ము క్తి! అన్న దట! ముక్తిమాట పెరుమాళ్లెరుగును గాని, నీ నత్తి నా కబ్బేట్టుంది! మరో గురువును చూసుకో, అన్నారట!— ఏమంటే ఏం లాభం? వినపడదుగా ఉన్నచోటే ఉంది! అన్నమాటే అంటూంది. దాంతో వీరికి తామసం హెచ్చి, పో-పో-పోఁ! అనేసరికి, ఆ చేతి విసురుడుచూచి, తన్ను

నిలుచోమంటున్నారనుకుని, ఉత్సాహంకొద్దీ, ఉన్నసత్తువ కూడ దీసుకుని చేతనైనంత వయ్యారంగా, చేతులు జోడించి నిలుచోంగా, వారికి మరింత దిమ్మదిరిగి, రెండు చేతుల మునివేళ్ళూ ఒక్కపెట్టున విదిలించడం మొదలుపెట్టగా, నాట్యం జేయమని ఆజ్ఞాపించినారనుకుని, ఎలాగో ఓపిక చేసుకుని, శబ్దంపట్టి, చెంగ్‌మని,- రొప్పుతూ రోజుతూ, పళ్ళబిగివిని, తీర్మానంజెప్పి, కూలబడి, 'పద్దింటయ్యా! పెరుమాళ్ళగుపించారయ్యా!' అన్నదట: అంతటితోనన్నా వారు జాలిదలుచకుండా, అలాగే ముప్పొద్దులూ.- సేవించుకోమన్నారట!-...'

'నాయనా, యీ కథ యింకా ఎంత వుంది!' అన్నాడు అన్నప్ప,

—'ఇప్పుడే అంకురార్పణం అయింది. ముక్తసరిగా చెప్పుకుంటూ పోయినా, మూడురోజులు పడుతుంది. అవునురా నాయనా! ఏ మల్లాచూస్తావ్! మన కళ్లెదట వాళ్ళు ఒకచిన్న విషయం పట్టుకు, జీవితమంతా సాగదీస్తూ ఉండటం చూస్తూ ఉండలా? చిలవలూ పలవలూ కేసి' చివుళ్ళూ పువ్వులూ జేర్చి, మాల అల్లుకుంటూపోతే, దానికి అంతేమిటి? వాగుడులోపడ్డామో, వంట పలాములై పోతుంది. అతిమంచివన్నా, ఓ హద్దంటూ ఉండాలి! అదిగో, చూశావా, అంతదూరంనుంచి అత్తవారి తరఫు మనిషివస్తే, అన్నానికి మొగం వాచెట్టుచేసి పంపించాట్ట అని, అక్కడివాళ్ళు - మధ్యను పీడిని ఆడిపోసుకుంటారు.

మన చేదస్తం మనతో ఉండేదే. కాని, మడిగట్టు కొచ్చి మంచిమాట చెయ్' అని, రాజమ్మగారు వాళ్ళను తరిమి తేసేకాని, అక్కడనుంచి కదలందే!

అప్పటికి, ఎంతసేపయో వెన్నెల వచ్చింది.

'అరుగుమీంచి లేచి, అరబయటికి వచ్చేసరికి, ఆహాఁ! పెళ్ళి పందిట్లోకి అడుగుపెట్టినట్టుంది. ఈ గాలి తిని బతకచ్చు!-' అనుకుంటూ పెళ్ళి నడకలు మొదలెట్టాడు; అన్నప్ప-

రామశేషు, ఆయనతో బాటే అడుగు నిదానించి వేస్తూ, 'ఆహాఁ! ఎంతకాలం దిన్నా తరగని పంట!- ఎందరొచ్చినా, ఎవ్వరొచ్చినా అభ్యంతరం అంటూ ఉండదు.'

అన్నప్ప గొంతు, రవంత ఉలిక్కిపడ్డది - 'ఎవ్వరొచ్చినా - అంటే-'

'అంతే! మీరనుకున్నదే, నేనన్నదీ!'

ఆయన రామశేషు మొగంలోకి మొగంపెట్టి, 'నీ కడుపు చల్లగా...' అంటూండగానే, 'ఆఁ-ఆఁ మీవంటి యోగ్యులచేత అంతమాటపడే యోగం నాకు లేదండోయ్!' అని, రామశేషు నవ్వుతూనే అన్నా, అన్నప్పకు, ఎందుచేతనో, ఆ ముక్క అలా, అతగాడి నోటి వెంట రావడం మహా బాధగా అనిపించింది. ఒక్కక్షణం, అట్టె మనసు విలవిలాడిపోయింది అమాంతం కావిలించుకునేంత ఆవేశంతో మీదిమీదికి పోబోయి అంతలో నీళ్ళుకారిపోయి, మళ్ళీ అట్టె నిలవ ద్రొక్కుకుని, 'నాయనా, ఎంతమా

టన్నావ్ నాతండ్రీ! పనిగట్టుకొచ్చావ్-పరశురామక్షేత్రం ఫలసాయానికి దెచ్చావ్! పదిమందికీ సుష్టుగా అన్నోదకాలు కలిపించావ్! యీ సుకృతం గాలికి పోతుందా? కనుచూపు మేరదాకా, నీవు చేసిన మేలు కనబడుతూనే ఉందిగా! నాలుగు చెంపలా పచ్చగా వుంటే, నడుమ, నిప్పచ్చరమౌతుందా! అబ్బాయ్! సీతమ్మ తల్లి స్మరణే జీవితమైనవాణ్ణి, చిత్తశుద్ధిగా అంటున్నాను: నీవున్నచోట కొరతుండదు. వేయిజన్మలకైనా వెలితుండదు...'

రామశేషు, పకపకా నవ్వుతూ; యింతా పొగడిందీ, యింకా వేయి జన్మలెత్తమనేందుకా? ఎత్తి, ఎవరినుద్ధరించనండీ!'

'లోకాన్ని—'

'సరిపోయె!- నా ఒళ్ళే, నేను మోయలేకుండా ఉంటే,—...'

'అంటే—'

'అదో సెమత్కారం లెగుండీ! చావిలో నీళ్ళు సల్లారిపోతుండాయి, పదుండీ!—' అని సుబ్బన్న కలుగజేసుకున్నాడు; అంతవరకూ, వాడు వెంట వస్తూన్నది,—అన్నప్ప గమనించలేదు; ఛళ్ళున ఆతడి వంక జూసి.—'ఆఁహోఁ!- అంగోస్త్రంలాగా, అహర్నిశలూ అంటిపట్టుకునే ఉంటావన్న మాట! ఎంత పుణ్యం జేసుకుంటేనోగాని, యిలాటి అంగరక్షకులు దొరకరు! పొరబాటున ఎన్నడన్నా కటుకున్నదన్నా, అంటే, కట్టుకున్న ధోవతన్నా తొలగుతుంది

కాని, నువ్వు మాత్రం వైదొలగవు! మాకు తోడొచ్చావా నా తండ్రీ; ఏం. మేం, తోడిపోసిపోసుకోలేం? —'

'తోడిపోసుకోలేరు. ఆడీ పోసుకోలేరు:

యిక్కడి నీళ్ళూ, యిక్కడివాళ్ళూ వీళ్ళది ఒక్కటే తరహా — అవతలి వారికి, అట్టి చేలోకువ అవడమంటూ లేదు:

చూశారూ అన్నప్పగారూ, బందరు ప్రాంతాల్లో అంటే, పైపైన గోకితేచాలు, జలేసుకొస్తుంది యిక్కడ అట్టా కాదే! గడ్డి మహాగరుసు! తవ్వుకుంటూపోతే కాని తడి తగలదు.

మనవన్నీ మోటబావులు! సుబ్బన్న చెయి చేసుకోవలసిందే కాని, మనం చేదలేం!'అంటూ పోతున్నాడు, రామశేషు:

వీడితస్సదియ్య! యిక్కడికివచ్చి వీడింత ఆరిందా అయినాడా, అనుకుంటూ అన్నప్ప పైకి బాహాటంగా ఒక్క నవ్వు నవ్వేసి, అలాగే' అనేసి, యిప్పుడు వీడి నిహా కదిలించడం మంచిది కాదు, భోజనానంతరం ఒక్క పట్టు పట్టిచూద్దాం, అనుకొనిమౌనంగా స్నానం ముగించేసుకున్నాడు! స్నానానంతరం, ఆచమనానికి ముందు, ఓ చిన్న అనుమానం!—

నిజానికి సుబ్బన్నవచ్చి, నీళ్ళుతోడి పెట్టలేదు; కుండునిండా పట్టేవున్నాయి. ముంచి పోసికున్నారు. ఇది, మడి ఎలా అవుతుంది? అలా అనుకుంటూ మీమాంస

పడుతూండగానే, నవ్వు తెరొచ్చింది. పాతెంలో భోంచేసి నప్పుడీ మడీ ఆచారం ఏమైంది? ఒళ్ళు తుడుచుకుంటూ నవ్వుకుంటూన్నాడు.

"అన్నప్పగారూ, మీరు యింటికి వెళ్ళేప్పుడు మీ నవ్వు కాస్త యిక్కడ దిగవిడిచి వెళ్ళండి. ఆరగారగా నవ్వుతూంటే ఆరోగ్యం మరింత బాగుపడుతుంది! అంటు న్నాడు రామశేషు. అది ఓ పట్టానకి విడిపించుకుని, అన్నప్ప- 'అంటే—యిప్పుడు నీ ఆరోగ్యానికి వచ్చిన లోప మేమిటి?

"ఇప్పుడేం లేదనుకోండి !"

"ఒకప్పుడు మట్టుకు?"

"ఏం సుబ్బన్నా, చెప్పనా?"

ఓ మారాజుబిడ్డలాగా! ఇప్పుడా యెద్దడి తీరిందిగా-అన్నప్పగారూ, శేషయ్యగారు చెప్పడం కాదు, నేం జెప్పతా వినండి! యీ కుర్రాయినికి పెళ్ళామంటే ప్రాణం! మా అమ్మాయిగారికి, యింకా చిన్నతనం; వృత్తి పుణ్యా నికి, ఏదో మాటామాటా పెంచుకుని, నవ్వులతో పోనిచ్చే దాన్ని నారసాల దాకా తెచ్చుకున్నారు: యిద్దరికీ గుక్క తిప్పుకోడం చేతకాలేదు: యిప్పుడిన్ని కబుర్లు చెబుతూ యింత నిరవాకం జేస్తున్నాడే యీ బంగారు తండ్రి-తానేం జేశాడు: చేతనైతే తనిల్లు తాను దిద్దుకోవాలి - లేదా యీ ముసిలాడికి చెప్పాలి!-

అమ్మా అయ్యకు జెప్పేందుకు, మొగ బిడియంగావచ్చును: నాతో జెప్పడానికేం?– కన్నామన్న పేరే, వారిది కాని, పెంపకం నాదేకంద!

ఊహుఁ చెప్పలా!-

మీసం మొలకేసిందిగా, మొనగాడైనాడు!

తిండీ తిప్పలు మాని, కంపను బడ్డ కాకల్లే తిరిగి,- ఎండగట్టుకుంటే ఏమౌతూంది? ఏనుగ చిక్కింది. ఎలకపిల్లయింది! అప్పుడన్నా మేలుకోవచ్చా? పంతాలాయెను! పాలల్లో పడ్డ బల్లి అయితేనేగాని, అయ్యకు ఒళ్ళు తెలియలా! సీతారామచార్ల దగ్గరకు పోయినాం: ఆయన్నరం నరం పట్టిచూసి, ఆహాఁ! ఓహోఁ– అనుకుంటూ అటూయిటూ పచారుచేసి, రవంత కూనిరాగందీసి, వచ్చి వెన్నుమీద ఒక్కటి చరచి, 'ఓరి భడవా, మమ్మల్నందర్నీ మించేట్టున్నావురా!' అంటూ, 'ఒరే సుబ్బన్నా, మాకు, వచ్చిన వ్యాధి నయంజేయడం ఎలాగో, తగుమాత్రం తెలుసు, పీడికి వ్యాధి రప్పించుకోడ మెలాగో- తెలిసిందోయ్! ఏంరా శేషూ, ఏమిటి నీకీ తెగులు' అని ఓ గదమాయింపు గదమాయించే సరికల్లా, బయట పడకతప్పింది కాదు; మాచేత వాగిందే వాగించి, ఏమాకళింపు జేసుకున్నాడో, మళ్ళీ కూనిరాగం అందుకున్నాడు; అలా కుసింత సేపు గునిసి,- నను బ్రోవమని చెప్పవే, - సీతమ్మ తల్లీ,- అని పాటెత్తుకున్నాడు: ఆమనిషి అలా పాటెత్తుకున్నాడంటే, వచ్చినవాడి ఖాయిలాకి రాంకీర్తన పాట

స్తున్నాడన్న మాట! అదే కొండగుర్తు: వేళ్ళు మడిచి చిటికెవాయిస్తూ, ఆయన పాడుతూంటే,- ఎదటివాడు అప్పటికప్పుడే సగం కోలుకుంటాడు; ఆఁ అదేమందూ, అదేమంత్రం! ఆమనిషి వైద్యం అదోమాదిరి!-

అలా, పాట ఆసాంతం పాడేసి, సీతమ్మ తల్లిని ముమ్మారు తలచుకుని, ఎదురుగుండా కూచుని, ఏమన్న డంటే__

చీకటితో బలరాముడు
ఎండెక్కితే చిన్నికృష్ణుడు,
మధ్యాహ్నం భోజరాజు
రాత్రికి రాయలవారు-

ఒరే, నాయనా, ఓ యేడాదిపాటు, యిలా కానీయ్! తరవాత అదే అలవాటై ఊరుకుంటుంది. పచ్చటి నీడను పగటి నిద్రఅలవాటుచేసుకో! వెన్నెల్లోకూచుని హాయిగా సంగీతం పాడుకో! బద్ధకమేసిందీ, ఒక్క గుక్కెడు మంచి నీళ్ళు-గుక్కెడే తాగి బజ్జో!

శేషూ, రావణబ్రహ్మకు లంకంత లోగిలుండగా ఆ ఒక్కమనిషీ ఉండేందుకు చోటులేకపోయిందా? ఆవిడ ఉండనందా?-

అదికాదురా అసలు సంగతి;

అతగాడు వేత్తకదా? లంకానగరం రాగద్వేషాల మీాద నిర్మించిందాయెను. కనుక వాటికి అంటిముట్ట

కుండా ఉండేట్టు అశోకవనం నిర్మించి, అక్కడ ఆ తల్లికి విడిది కలిపించి సేవించుకున్నాడు.

నాయనా! మనందరిదీ, రావణాబ్రహ్మ మతమే;
ఆతల్లి ఉన్నచోట అశోకవనం!

తనువుకైనా, ధరిణికైనా యిదే భేషజం! యిలా అనేసి ఊరుకున్నాడు. మాకు అందులో ఒక్కముక్క అర్థంకానిదే! ఆచార్లగారూ, చీకటితో బలరాముడేమిటి, చిన్నికృష్ణుడేమిటి? ఏమిటి దాని కమామీషు, అని అడిగేశాను. ఆయనన్నారుగందా! ఒరే. మరేం లేదురా! నిద్దర్లేవంగానే, పుడిసెడు తేనె పుచ్చుకోవడం - ఎండెక్కినాక వెన్నముద్ద! అక్కడికి ప్రాతఃస్మరణ అవుతుంది భోజరాజువారు, పెసరపప్పు గుత్తంగా వండించుకుని, నెయ్యోడుతూ తినేసి, గడ్డపెరుగు, ఫలహారం జేసేవాట్టా! రాయలవారున్నారే, ఆయనకు రాత్రిపూట వేరే తిండీ తిప్పలూ అవసరంలేదు. పాలమీద చెత్త యింత తినేసి, హాయిగా పడుకునేవాడు.

ఇదీ పద్ధతి. యిదీపథ్యం! యీ సాలుకు యిలా జరుపుకుపోతే, వచ్చేయేడు కాముడు ఖజ్జూరపండు దినచ్చు.

ఒరే శేషూ, యీ వెర్రి నీ మంచికే వచ్చిందిరా, ఒంటరొంటరిగా, అఘోరించదలచుకున్నప్పుడు, యింటి పట్టున ఎందుకూ? నేం జెప్పినట్టూ ఆ పైన్నీకు తోచినట్టూ చెయ్!

మామిడికోళ్ళ దగ్గిర, మనకో మూడెకరాల తోటుంది; దాన్నంటే ముప్పై ఎకరాల బంజరూ! అదీ యిదీ పనగలిసి పచ్చపడితే, అక్కడున్న పదిమందీ మన కళ్ళ ఎదుట చల్లగా ఉంటారు: అంతమేరా నీకు సర్వ దుంబాలాగా, హస్తార్పితం జేస్తున్నాను. ఇహ ఆ పని మీద ఉండం! అని మాకు సెలవిచ్చి, పది బారలు వచ్చి నాక నన్ను మళ్ళీ వెనక్కిపిలిచి,- ఒరే సుబ్బన్నా, వీడిని యిక్కడికి లాక్కురావడం అన్నిందాలా మంచిదే అయింది సుమా! మరి ఏ సంచికట్టుగాడికో చూపించి ఉంటే శ్వేత పాండువనో, కాకపోతే రాజయక్ష్మమనో, పుస్తకాల్లోంచి ఏవో దిక్కుమాలిన పేర్లు వెదకిపెట్టి. పుకరం ఆర్చేవాడు ఒరేయ్, దొబ్బుడాయ్ అనేది కావడానికి గొప్ప జబ్బు! అది వీడికి పట్టుకుంది. అందుకుస ందేహం లేదు !

దీనికి, అనుపానమే ఔషధం!

నేనింత చేతకాని వాణ్ణయితినేమా అని, లోలోపల గింజుకోడంతో, యిలా లోచెడ్డాడు. చేతినిండా, చిత్తం వచ్చిన పనంటూ ఉంటే, నిబ్బరం, దానంతట అదే అబ్బు తుంది. మళ్ళీ నిమ్మకు నీరెత్తుతుంది; యిదీ అసలు కిటుకు! యీ విషయం రెండో కంటివాడికి తెలియనీయద్దు వీడికి కూడా, చెప్పద్దు నీవు మట్టుకు అంటిపెట్టుకుని ఉండు.

నేను, యీపూట అక్కడికి వెళుతున్నాను.

మీరు, శనివారం తెల్లారిగట్ల బండీ కట్టుకున్నారా అంటే, ఆట్టే ఎండెక్కకముందు చేరుకుంటారు. వండుకునేందుకూ, వార్చుకునేందుకూ అక్కడ అన్ని ఏర్పాట్లూ ఉన్నాయి. ప్రస్తుతానికి మన పర్ణశాల ఉంది. మనిషి సాయం అంటావా, చెదురువాటుగా ఓ యాభై కుటుంబాల దాకా ఉన్నాయి. చెప్పిన పని చేతులు కట్టుకు చేస్తారు, దూకూ అంటే దూకేస్తారు: వాళ్ళందరూ, మన బలగం! చక్కగా కాలక్షేపం అవుతుంది. ఒరే, వాడి వళ్ళు బాగుపడాలంటే, నీవో ఏడాదిపాటు, వళ్ళు దగ్గిరపెట్టుకు ఉండాలి. యిహ పోయిరా, పోఁ–' అన్నారు. సరేనని యింటికిపోయి కావలసిన బట్టా పాతా పట్టుకుని అనుకున్న నాటికి యిక్కడకు వచ్చి పడ్డాం–'

"ఏమర్రా, యింకా అక్కడేవున్నారా?" అని రంగమ్మగారు రాగయుక్తంగా కేకలేసికుంటూ రానే వచ్చింది.

"అయ్యో రామ! అల్లా మిర్రిమిర్రి చూస్తావేంరా అన్నప్పా! చిన్నప్పటినుంచీ నీకు తిండిరంధే ఆమెను? ఆ ఆకలంతా ఏమైపోయిందిరా,"

"రాజమ్మా! తాతలనాటినుంచీ వస్తూన్న వారసత్వం! దానికి వృద్ధేకాని, తరుగులేదు. ఈ క్షణంలో మరీ పదును మీదుండ. కారణం ఏమిటో తెలుసునా? మనవాడు రాత్రిపూట లఘువుగా ఏం పుచ్చుకుంటాడో యింతకుముందే తెలిసింది. జిహ్వ పురపురలాడిపోతూం

దనుకో! కనుక వేసే ఆ గడ్డపెరుగుతో బాటు, ఓ పట్టెడు పాల నిగ్గుకూడా యేకనువేస్తే అది జుర్రుకుంటూ, యిది నంజుకుంటూ, అక్కడికి మొక్కు తీర్చుకుంటే, అనంతరం ఏ చక్కెరకేళీపళ్ళో, యిన్ని మల్‌గోవా ముక్కలో, అవీ యివీ గాకపోతే కనీసం పళ్లెముడు పనసతొనలో పుచ్చుకోమని నీవు ఎలాగూ బలవంతం చేయక మానవు- తశ్శాంతికిగాను, ఓ తవ్వెడు పాలూ దాహం పుచ్చుకోక తప్పదు. పొరుగుంట భుక్తాయాసం అభినయించవలసిందిగా గృహ్య సూత్రకారుడి ఆదేశం గనుక లాంఛనానికి ఆపసోపాలుపడే సన్నాహంలో ఉండగానే, ఓ పదో పరకో సున్నుండలూ, ఓ బొత్తి అరిసెలూ, తబుకులో ఉంచి, ఎదటపెట్టి 'యివో పంటికింద పడేయరా' అనక మానవు! నాకు జ్ఞాపకం ఉండే తల్లీ!-

మన చిన్నతనంలో, నీకు, ఆభరణాలుంటే చాలు, అన్నం అక్కరలేదు: ఆ మక్కువ లెక్కడికి పోతాయ్?

నీ ఐదవతనం కలిమిని, అరిసెలూ, మినపసున్ని, నీయింట నిత్యనివాసం జేయవలసిందే.

మొహం మొత్తింది మొర్రో అని మొత్తుకుంటూన్నా ససేమిరా అంటూ నెత్తిన మొట్టి తినిపించేదానివి! ఆ యింట అపేక్ష అంతఃకరణలు అలాంటివి!-

'అక్కడ చదువు అబ్బకపోయినా, ఆ పెట్టుపోతలు ఒంటపట్టి, నాటికీ నేటికీ ఒక్క తీరునే ఉన్నాను!—'

—'వెయ్యేళ్ళకూ, యిలాగే ఉంటావ్!-

ఒరే, అన్నప్పా!- ఏటికేడాదీ పురాణం జెప్పే వాడికి, ఎదుటివాడి కునికిపాట్లుం దెలుస్తాయ్,- అని సామెతుంది కాదూ! నీవు, సకల పురాణాలూ మధించి, ఆ అమృతం కాస్తా, ఆపోసనం బట్టిన వాడివి: నీకు, అన్నం అంటే మన్ననలేదు, ఆకలంటే లక్ష్యమూ లేదు- మేము కంటికి రెప్పలున్నవాళ్ళం, వేళపట్టున కలో గంజో,- యింత పడకపోతే,- ...'

'మాతల్లే!- కలో గంజో అలవాటైన ప్రాణి, ఒంటి నేత అంగోస్త్రమల్లే, యీచుకుపోయి, ఉసూరుమంటూ ఉండాలి కాని, యీ విసుర్లు విసిరేందుకు త్రాణ ఉంటుందా?– వస్తున్నాం అమ్మా! వచ్చేశాం! యింతకూ, ఆధరువులు ఏంజేశావో, చెప్పావుకాదు- తినబోతూ రుచులెంచితే, తిన్న ఆ ఒక్క పిడచా, ఆపోతుందని, అనుభవంమీద తెలుసుకున్న విషయం కనుక,—'

'అయ్యో!' అన్నాడు సుబ్బన్న! 'మీ కబుర్లు వింటేనే కడుపు నిండుతూంది; మీరు పిల్లాపాపతో వచ్చి, మాతోబాటు కాపురం ఉండిపోతే, మీ పుణ్యమా అని రంగమ్మగారికి, యీ వంట ఎద్దడి తప్పుతుంది ...'

'తప్పదురా తండ్రీ యిబ్బడి ముబ్బడౌతింది; నేను ఒక్కపూట భోజనం మానను, వేళ మించినా ఒక్కముద్ద తక్కువ తినను! మా తెలివి తక్కువదంటావా ఏ కళనున్నా నాకన్న ఒక్కపట్టు ఎక్కువే పడుతుంది: సరే మా మాటకేంగాని, మా బుచ్చిగాడున్నాడే, దేవతలు మెచ్చే

తిండి వాడిది. ఈకలి కాలంలో దేవతలంటూ యింకా ఒకరో అరో మిగిలి ఉంటే, వారు ఏ పని మీదో దిగివస్తే మావాడు భోంచేయడం చూస్తే - యిక ఆ దిక్కుమాలిన అమృతం, ఔషధ ప్రాయంగానన్నా, జన్మకు పుచ్చుకుంటారా? రాజమోహ్మవ్-మావాడే, దోసకాయ పప్పుకూర వేసి, ఒక్క మెకరం మేర కలిపి, యిట్టె తిరిగి చూసేప్పటికి అట్టె మాయంజేస్తాడు. పెరుగూ అన్నంలో శరవేగంతో వంకాయగుత్తులు నంజుకుంటూంటే - అలనాడు ఆ ఉత్తర కుమారుడు - ఉత్తర గోగ్రహణ సందర్భంలో, కౌరవ వీరుల తలచీరలు ఒడిసి పట్టిన చాకచక్యం, కళ్ళకు కట్టినట్లుంది. మీరందరూ మునివేళ్ళతో కొరికి కొరికించి మూతి తుడుచుకునేవాళ్ళు, మమ్మల్ని ఉన్నచోటే ఉండనిస్తే మేలు! అన్నాడు అన్నప్ప.

'కనుక, ఎక్కడున్న వాళ్ళు అక్కడ ఉండటమే మంచిదంటారా అన్నప్పగారూ! అన్నాడు రామశేషయ్య.

'ఎక్కడ ఉండవలసినవాళ్ళు, ఏనాటికైనా అక్కడ ఉండటమే మంచిదీ అంటాను.'

అని తడుముకోకుండా అనేశాడు అన్నప్ప.

'ఎవరికి ఆ మంచి?'

'తనకే-'

తనమంచి తనకు తెలియక పోతే-'

'పసితనం'

'అది యీ జన్మకు వదలకపోతే-'

"వచ్చిన ప్రమాదం లేదు!- మనం ద్విజన్ములం!- మరో జన్మ ఎత్తేందుకు హక్కు ఉంది.'

రాజమ్మ నవ్వుతూ! 'ఒరే రామశేషూ, వాణ్ణి మళ్ళీ కదిలించావెందుకురా, యిలాగే అల్లుకు పోతూం !టాడు అన్నప్పా! వంకాయకూర చల్లారి పోతుందిరా!-'

'ఆ మాట యిందాకే చెపితే!-'

యిహ అన్నప్ప అక్కడ నిలవందే!

అందరూ తీరుబడిగా భోజనం చేశారు.

నాయనా, నేను యిక నిశ్చితంగా నిద్రపోతాను అన్నాడు అన్నప్ప

"అన్నప్పా! యిది అశోకవనంరా! చీకూ చింతా యీ ఛాయలకు రావు;" అంటూన్నది రాజమ్మ—

అంతలోనే అన్నప్ప గుర్రండుకున్నాడు.

"ఆరి నా తండ్రీ! అరిసెముక్కలమాటే మరచి పోతివి కదరా!" అనుకుంటూ రాజమ్మ ఇంతసేపు నవ్వుకుని, తమ చిన్నప్పటి ముచ్చటలన్నీ ఏకరువుపెట్టి, వీడిది మొదటినుంచీ అతి తెలివి-అందుచేతనే మన్నుదిన్న పాము లాగా ఒక్క విద్యతోనే ఊరేగకుండా అన్నీ అంతో ఇంతో ఆడుతూ పాడుతూనే ఆకళింపు చేసుకున్నాడు. చదివింది సద్వినియోగం జేస్తున్నాడు. వాడేంచేసినా ఏం చెప్పినా, ఎదటివాళ్ళ మంచికే-ఊళ్ళో ఎక్కడనా ఉయ్యాల వేశారని తెలుస్తే వీడిక్కడనుంచే లాలిపాటలు పాడుతాడు-నిత్యానందుడు! షష్ఠేరు ఘుఘ్యా కృష్ణాష్టమే

కాని, ఏకాదశీ అమావాస్యలు ఎరుగడు. అదీవాడి పుణ్యం! ఇన్ని సుగుణాలూ ఓ చెంపను ఉంటూన్నా పైకి అంత బోళాగా కనిపిస్తూన్నా, వాడేం వెన్నదిన్న గోపాలుడు, కాడు–పరువుకు పుట్టిన పరశురాముడు. వాడి ఆపేక్షంటే పాముపగే... ఇంతకూ వీడెందుకువచ్చాడో అర్థమయిందికా? తబిసీళ్ళకేంగాని, తరువాత జూసుకోవచ్చు. రేపోమాపో అమ్మడు పుట్టింటినుంచి రానున్నదని తెలుస్తూనే ఉండిగా,-వస్తే ఆపై మాట?

'మా అమ్మా! మా తల్లీ! అని ఎప్పటిలాగా నెత్తిన పెట్టుకోవడమే-' అని నసిగాడు సుబ్బన్న.

'ఏమిరా, శేషూ! నీవూ వీడిమాటకు తాళం వేస్తావా?'

'నేనూ, యీ మేళంలో వాడినేగా !

అదే నీకు శ్రీరామ రక్ష! పిల్లది యకాయకిని యిక్కడికే వస్తుందా,-అక్కడ పేటలో యింటికి వెళుతుందా?

అన్నప్ప నిద్దర్లోనే, 'ముందు రావడం అక్కడికే ననుకో-' అంటూ చటుక్కున లేచి కూర్చుని, ఎట్లుండి తెల్లారేసరికల్లా, మనింట్లో ఉంటుంది.'

'ఓరి నా తండ్రీ, నీవు నిద్రపోలా ?'

మీకు లేనినిద్ర నాకు వస్తుందా, రాజమ్మా!- అలవాటు కొద్దీ నడుం వాల్చానే. కాని నాకిదే ఆలాపన! నీవు

నన్ను ఇంద్రుణ్ణీ, చంద్రుణ్ణీచేసి పొగడుతూంటే, పొంగి పోతూ, అలాగే పడిఉన్నాను. తనవాళ్ళు ఔననగా ఆలకించేందుకు నోచినవాడే ధన్యుడు!

'ధన్యుడవేలే,- బబ్బ—.'

అబ్బ! యిక నిద్ర ఎందుకు! పనిలోపని మా భోగట్టా యావత్తూ చెప్పేస్తాను,- అంటూ గ్రామంలోవైనం పూసగుచ్చి,— 'అప్పుడు బుద్ధికుదిరి, బుద్ధితెలిసి. వస్తూంది: మరు,- పుల్లవిరుపు మాటలంటారనీ,_ చులకనగా చూస్తారనీ,- అలాటి భయం అన్నం దినేవాళ్ళకు ఉండదు: కాని తినేది అన్నమే అయినా, అనుపాన భేదాన్నిపట్టి, రకరకాల రుచులు జిహ్వను పుట్టుకొచ్చినట్టు,- అవస్థాభేదాన్ని, అనుసరించి,- అంతరంగ బహిరంగాలు తీన్ తేరా కావడమున్నూ, దాంతో-, స్వాత్రికంగానే అనుకో,- యింగితం అనేది, కుప్పిగంతులు వేయడమున్నూ జరుగుతుందని, వ్యాసులవారంతటివారికి, అనుభవంలోకి వచ్చిన విషయం,- యీ డొంక తిరుగుడు మాని, విడబరచి చెప్పాలంటే,- ఆవగింజంత అమాయికత్వం ఉన్నచోటే, వేపకాయంత వెర్రి, ఉంటుంది కాదుటమ్మా, రాజమ్మా! కాచివడబోయందే, కష్టమేదో సుఖమేదో ఎలా తెలుస్తుంది?— ఉగ్గు ! తాగే పాప, ఉండ్రాళ్ళ తద్దె నోము పట్టిందని;- పిచ్చికనూ, పిల్లికూత కూయమంటే వల్లనయ్యే పనా?- మొగుణ్ణి కొట్టేందుకైనా, మొగసాల ఎక్కేందుకైనా,- తగిన శాణాతనం

ఉండాలి! సత్యభామ శ్రీకృష్ణున్ని, తన్నరానిచోటే తన్నింది; ఆ సుకుమారి పాదపల్లవం, అతగాడికి తగలరాని చోటే తగిలింది; అదే గనుక, లోకసామాన్యపు గృహస్థు తాలూకు గృహకృత్య మాయెనా,- శుంఠం తాఫ్ - కాని, ఆ మనిషి, ఫక్తు వెన్నమీద పెరిగినవాడు కావడంతో,- మెత్తహో ఎత్తుకు పైఎత్తు వేశాడు: రామశేషూ! ఆకందాయంలో, తిమ్మన్నగారు కట్టిన పద్యం నీకూ వచ్చే ఉంటుంది! చూశావా, రసా్న అంటే అదీ!- కస్సుమన్నదాన్ని, చిటికెలో కలకలలాడించాడు! యిల్లు దిద్దుకోవడమంటే, అదీ!- పెళ్ళాం, కాసిని పువ్వుల కోసరం ముచ్చట పడితే,- చెట్టుకు చెట్టే పెల్లగించి తెచ్చి, దొడ్లో పడేయటం ఏమిటి? ఓసి, వాపిరిగొట్టు మొగమా! యిదిగో, ఏటికేడాదీ నెత్తిన కొట్టుకోవే, అనడమే కాదూ! మగరాయడి గడుసుతనమంటే – అద్గదీ! నాయనా రామశేషూ ? ఆడకూతురు మకురుతనం చేసిందంటే, అది అర్థంలేని మొండిపట్టుఅనుకోవడం, మన అమాయకత్వం కాని, మరోహటి కాదు; కవ్వించడం అనేది తలకోక రకం! తమలపాకుతో తానొకటంటే, మల్లె చెండుతో మన మొకటన్నప్పుడే మన్మథులవారు మనకు దాసోహం జేసేది! రామశేషు, చేతులు జోడించాడు.

'అన్నప్పా!, ఒక్కకునుకు తీయవురా?' అంది రాజమ్మ:

'ఓం- నిరభ్యంతరంగా!' అనడమేమిటి, గుర్రు కొట్టడమేమిటి!...

తూరుపు తెల తెలవారు తూండగా, కాని, అన్నప్పకు మెలకువరాలేదు? కార్యాలు ముగించుకుని,- చెట్టున ఆరిన పొడిబట్టా కట్టుకుని, భావి దగ్గరనుంచి, యింటి ఛాయలకు వచ్చేసరికి, వసారాలో, రంగడు ఎదురైంది. దణ్ణం పెట్టింది' అలా ఒక్కసారి పరాకాయించి చూసి, మెప్పుగా తలఊగించి, తోయ్యాలి చిరుసానబెట్టిన అనంగుని మోహన బాణమోయనన్ అని మనసున కూని రాగం దీసి, 'ఏం రంగా!' అన్నాడు. రంగడు ఉలికి పడ్డది! ఒకరినొకరు యింతకుముందు చూసిన పుణ్యాన బోలేదు, తానని ఎలా గుర్తుపట్టారో? దానికేంగాని, ఘుమ ఘుమ లాడుతూ ఉంటాడేమో అనుకుంటే, చూడ గానే కస్సు మనకుండా, కన్నబిడ్డను పలుకరించినట్టు పలుక రించాడేమిటి?—

అన్నప్ప అనుకున్నాడు కదా! ఏ కులాన పుట్టితే నేం, ఇది వున్నచోట సిరివుండటం తథ్యం! తామిద్దరూ ఒక్క తల్లికడుపున పుట్టకపోయినా రామశేషుకు, ఇలాటి చెల్లెలు అమరబట్టే ఏటపడ్డవాడు ఎదురీది ఒడ్డు ఎక్కాడు; ఇది అంతా దీని చలువే!

మనిషి మళ్ళీ నీళ్లోసుకున్నట్టుంది; పూవుల పొట్లం లాగుంది.

"అమ్మాయ్! వచ్చి ఎంత సేపయిందేమిటి?"

"ఇంతకుముందే! మీరు అక్కడ జపం చేసుకుంటూన్నారు. దూరాన్నుంచే దణ్ణం పెట్టుకువచ్చాను. రంగమ్మగారు, మందిరం దగ్గిర వున్నారు. శేషన్నయ్య చింతలతోపుకు వెళ్ళాడు. సీతారామచార్లగారొచ్చారు. తేనె పట్టిస్తున్నారు! పాలుగాచి తెచ్చాను; మీరు దాహం పుచ్చుకున్నాక ..."

"నాకు అలవాటులేదే-"

"అమ్మవారికి ఆరగింపుచేసి, రంగమ్మగారిచ్చారు. ఆమాటే మీతో చెప్పమన్నారు."

"అలాగా?" అంటూ అన్నప్ప లోపలికి వెళ్ళాడు. లోపలి సావడీలో, పీటవేసుంది. ఎదుట వెండిగొప్పలో పాలు, ఘుమఘుమ లాడుతున్నాయి. నిదానంగా కూర్చుని 'సీతమ్మతల్లీ! చిద్రూపిణీ! జగన్మాతా! జనకనందినీ!' అనుకుంటూ, అనుకుంటూ, దాన్ని అందుకుని ఆరగింపు చేసిన దెవరికమ్మా? అన్నాడు. రంగడు వసారాలోంచే, ఆదిలక్ష్మికు' అన్నది.

'అహఁ- అనాదిగా, యీ గడ్డమీద ఉంటూన్న తల్లి ఆవిడా?'

'యీ మధ్యనే వెలసింది. అన్నయ్య యిక్కడకు వచ్చిన నెలలోనే శాంతయ్యగారొచ్చారు. ఆయనతోనే అమ్మవారూ వచ్చింది. మావిళ్ళతోపులో మందిరం కట్టించారు.'

'శాంతయ్యగారంటే?'

'- ఏమో! ఏక్కడివారో - ఎవరో, తెలియదు. ఏ భాషో తెలియదు. ఎప్పుడూ మౌనం ఆయన చల్లగా, వెన్నెలలాగా ఉంటాడు. మీగడగలాటి నవ్వు, వెన్నపూస లాంటి వాలకం! ఆయన్ను చూస్తే దేవుణ్ణి చూసినట్టే-'

ఓనాడు తెల్లారేసరికల్లా, మామిడి తోపులో అవు పించాడు. చూసిన మనుషులొచ్చి చెప్పేసరికి, అన్నయ్య పరుగెత్తుకు వెళ్ళాడు, అక్కడ' ఆయనా, అమ్మవారి విగ్రహం! దేంతో చేశారో, ఎవరు చేశారో, ఆ తల్లి థళ థళలాడుతూ ఉంటుంది. పాలల్లో తానమాడుతుంది. అంతే, పూలూ పత్రీ అంటూ పూజలంటూ మరేంలేదు.

'శాంతయ్యగారని, ఆయనకు మేం పేరెట్టుకున్నాం! పాలూ తేనే పుచ్చుకుంటారు: రోజుకొక్కసారి:. మరి, పండూ ఫలం అంటూ వేరే ఏం లేదు!...'

'వారొక్కరే, ఆ మందిరంలో ఉంటారన్నమాట.'

'వారితో బాటు, పసుపూ, కుంకుం-

'అంతే,-'

'చూద్దూరుగాని, రండి!'

—అన్నప్ప, మూడు గుక్కల్లో పాలు పుచ్చుకుని లేచివచ్చాడు; యిద్దరూ బయలుదేరారు; యీ ఆవరణ దాటగానే అన్నీ బాదంచెట్లు: బాగా యకరం మేర ఉన్నాయి. అవతల, వేపలూ నేరేళ్ళూ, దానంటి దానిమ్మ అడవి! ఆ పక్కనే, మామిడితోపు!

నిజానికి, అది. తోటగా వేసిన తోటకాదు, చుట్టూతా మామిడి అంట్లు మధ్యనంతా, మెరాబా, ఆ మధ్యనుంది, యీ మందిరం, మెరాబా అంతా పచ్చికపట్టూ—

అక్కడికే మేళ తాళాలు వినిపిస్తున్నాయి! పాట పాడుతున్నది. రాజమ్మ లాగుంది.

అన్నప్ప అడుగు వడిగా వేశాడు.

మందిరంలో ఆ తల్లి ఇంతదూరానికే కళ్ళకు కడుతూంది. మంచుముద్ద మలచి చేసినట్లుంది. స్ఫటిక మేమో—అలితే, ఆ తళుకెక్కడిది?

రాజమ్మ మీరా కీర్తన పాడుతూంది; బ్రహ్మానందంగా పాడుతూంది. శాంతయ్య చిటికెలూ, కంజీరా వాయిస్తున్నాడు. ముంజేతుల మువ్వలు, మోచేతుల చిరుతలు కాలి బొటనవ్రేళ్ళకు తాళాలు—

అమ్మవారి సన్నిధిలో పసుపువన్నె, పారాణివన్నె, రెండు తాచులూ, పడగలువిప్పి నిశ్చలంగా ఉన్నాయి. కుంకుమా, పసుపూ అంటే వీరేనా, అన్నట్టు రంగడివంక జూశాడు. రంగడు తల ఊచింది.

శాంతయ్యగారూ, రాజమ్మా వీరిని చూశారు. అన్నప్ప చేతులు జోడించి అలాగే నిలుచుండిపోయినాడు.

పాట అయిపోయింది శాంతయ్యగారు చిటికె పక్కనుంచి తాళాలూ, చిరుతలూ, మువ్వలూ విప్పివేసి,

చేతులు జోడించి ఓంకారం పట్టారు. కుంకుమా, పసుపూ వారి ముంజేతులకు పెనవేసుకుని, పడగలు జోడించినవి. అన్నప్పకు ఒళ్ళు తెలియలేదు. మళ్ళీ తెరిచిని పడేసరికి వారు అక్కడ కనిపించలేదు. అటు ఎటో పోతున్నారు. అవతల ఉన్నదే అశోకవనం, అక్కడ కొంచెంసేపు తిరుగుతారు. నాగులను అక్కడ విడిచివేస్తారు, అక్కడనుంచి ఎటు వెళుతారో తెలియదు. మళ్ళీ సంజెపడకముందు తిరిగి వస్తారు అందరూ కలసి. యిలా యీ వైనం అంతా రంగడు చెప్పుకుపోతున్నది. అన్నప్ప ఊకొట్టననూ లేదు. అలా చెవులప్పగించి ఊరుకున్నాడు.

"యీ వేళకు శేషు యిక్కడికి రాడా?" అన్నాడు.

"ఎక్కడకు పోతున్నా ముందు యిక్కడకు రావలసిందే! నీవు వచ్చేందుకు ఓ క్షణంముందే" అటు కేసి వెళ్ళాడు.

తేనె కాస్తున్నాం అని ఆచార్లుగారికి కబురు చేయగా వారు వచ్చారు. వచ్చి వడకట్టిన దాంట్లో ఏదో చూర్ణం కలుపుతారు. ఎంతో కాదు, బానకో చిటికెడు. ఓ వారం రోజులపాటు అలా వాసినకట్టి అశోకవనంలో అట్టే పెడతారు, ఆ తరువాత గ్రామంలో అందరూ పంచుకుని, వాడుకుంటారు. ప్రొద్దున్న తేనే, మధ్యాహ్నపొద్దులూ పాలూ, పసిపిల్ల! బాలాదీ పుచ్చుకోవలసిందే! యిది అచార్లగారి ఆజ్ఞ! ఊరంతా ఉమ్మడే పదిమందీ కలసి పండించుకుంటారు. లోటులేకుండా, భోంచేస్తారు. ఎలా? ఏకభాండా

శనమే కాని, యింటికో పొయ్యి అంటూ లేదు. ఒకటే వంట, ఒకటే పంక్తి! మన రామశేషుకి యిలాంటి వెర్రి మొర్రి ఆలోచనలే అనుక్షణం పుట్టుకొస్తూంటాయి. మనుషులందరూ, ఒకమాటమీద ఉండటం, మాబాగే కాని, ఒక కాడి క్రింద కట్టేస్తే ఎలా? జిహ్వకో రుచీ! కలుపుగోలుతనం, సహజంగా అందరికీ ఉండే సుగుణమే నాయెను అందుకో కట్టడీ ఖరారూ ఎందుకూ? వీడు తలపెట్టింది మంచిదే, వాడి ఉద్దేశమూ మంచిదే, కాని ఆ పద్ధతే నాకు అంతగా సొసాయించడంలేదు. వీడికి తోడు, యీ ఆచార్లగారొకరు కావడానికి ధన్వంతరేకాని, చెట్టుకూ పుట్టకూ కూడా పాలుతేనే పడతానంటాడు. అదోరకం వైద్యం, ఏదిఏమైతే మట్టుకు, యిక్కడ ఉన్న పదిమందీ సుఖంగా ఉంటున్నారు...' అంటూంది రాజమ్మ.

దివ్యచకోరంగా ఉంది, కలికాలంలో, యింతమంది మహానుభావులు ఒక్కచోట ఒనగూడటం అనేది చాలా అపూర్వమైన విషయం యీ శాంతయ్యగారు, యిలాంటి మహానుభావుడొకడు, యిక్కడ ఉన్న సంగతి యింకా దేశంమీద ప్రాకినట్లు లేదే!

'వీలులేదు! యిక్కడి విషయం యిక్కడే, బయటికి పొక్కరాదు.'

'అదెలా? పోనీ, యిక్కడి వాళ్ళంటే ఒక్కమాట మీదే ఉంటారనుకో పొరుగూరివారైనా, త్రోవను పోతూ, యిటువస్తే'

వచ్చినా, వాళ్ళూ అంతే! చూసి సంతోషించి వెళ్ళి పోతారేకాని, టముకు కియ్యరు: యింతవరకూ అలా జరగలేదు? ముందైనా అంతేనేమో. లలితా త్రిశతి, తలకట్టుగా ఏం జెప్పాడో జ్ఞాపకం లేదు ట్రా అన్నప్పా, గుహ్యాం గుహ్యతమమ్ అని ఓ చెంపనుంచి చెపుతూనే, తనతల్లి చీకటితప్పంతా బహు గోప్యంగా దీన్నిఉంచాలని, అలాంటి నీచోపమ! అంతటి మహానుభావుడి నోటివెంట వచ్చిందీ అంటే, దాని పరమార్థం ఏమిటి?— కొన్ని సంగతులు, మంచికానీ, చెడ్డకానీ, చెప్పేందుకు, నోరు రాదు: అది, మహిమ కావచ్చు, మనుషుల మంచితనమే కావచ్చు...'

'కావచ్చు...'

ఏమండోవ్ అన్నప్పగారూ... అంటూ గజగమ నంతో వస్తున్నాడు, ఆచార్లగారు: వెంట రామశేషూ, మరో యిద్దరు మనుషులూ ఉన్నారు

మనిషి కడుపు నిండేట్టున్నాడు. నవ్వితే, ఉరుం ఉరిమినట్లే-మాట మల్లె మొగల ముసురు.

దగ్గిరసా వచ్చాడోలేదో, రెండు జబ్బలూ పట్టు కుని ఒక్క ఊపుపూపి, వెన్నుక్రింద ఒక్కటి చరచాడు: కలుక్ మని మెటిక విరిగింది! అన్నప్ప పైకి మటుకు అబ్బా! అనలేదుకాని, అంత మొగం చేసికున్నాడు.

"పామెపోఁ అది మళ్ళీ కలికానికి కనిపించదులే. ఎన్నేళ్ళనుంచి పెంచావో పాపం! యికనుంచి పూటకో

రెండుముద్దలు ఎక్కువ తింటూ పది పొద్దులపాటు పుడిసెడు తేనె పుచ్చుకుంటూ వుండు."

రంగడు పకపకలాడింది. "అంతటి అన్నప్పగారూ ఆచార్లగారికి లోకువే" అనేసింది.

'కావల్సిన యోగం ఉంది! పదేళ్ళక్రిందట ఓ సారి శ్రీరామనవమి సందర్భంలో శ్రీమద్రామాయణం ఏకబిగిని పారాయణ జేస్తున్నాము, పదకొండుమందిమి: ఆతరుణంలో నేఅందరికీ నడుములు పట్టేసినయ్ అందరూ ఓ పది రోజులపాటు పడకవేశారు. నేను తోసుకు తిరిగాను, అప్పటినుంచీ,- యిది ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఉన్నానని పిస్తూనే ఉంటుంది. నన్నిలా చిన్నచూపు చూస్తున్నావ్ గా అని, నిష్ఠురంగా ఒక్కపోటు పొడుస్తూనే ఉంటుంది, అయ్యా ఆచార్లగారూ, నేటినుంచీ నాకు ఆముచ్చటకాస్తా లేకుండా చేశారు! అనుక్షణం, నేనున్నానంటూ వేపుకుతినే కోపధారి యిల్లాలు, మూటాముల్లే కట్టుకుని, శాశ్వతంగా కాశీ వెళ్ళిపోతే, యిల్లు ఆనందంగా బావురుమంటున్నట్టుంది- నాస్థితి: యీ అంకుశెం అంటూ ఒకటి ఉండబట్టి, అప్పుడప్పుడు కాస్త తిరిగి చూసుకోవలసిన పని ఉండేది. యిక ఒంటి సంగతి మరచిపోవచ్చు- అని మనవిచేస్తున్నా డన్నప్ప-

మరచిపోయినట్టు నటించడం అలవాటైపోయింది కాని, మీరంటే, నేనంటే, అంటే మనకారు వాళ్ళం, ఎల్లవేళలా, ఒళ్ళుదగ్గిర బెట్టుకునే ఉంటాం కాదుటండీ!

అది పెద్దలిచ్చిన ఆస్థి పెంపుచేసుకోవలసిందే!' అంటున్నారు ఆచార్లగారు-

'అది అక్షరాలా పాటిస్తూనే ఉన్నాడు లెండి! చూసీ చూడటంతోనే, యిట్టె పట్టేశావే, ఏమిటా కిటుకు చెప్పరూ-' అని అడిగింది రాజమ్మ-

'కిటుకూ లేదు, చిటకా లేదు, యీ పెద్దమనిషి, సాఫీగా కాకుండా, కొంచెం త్రిభంగిలో నిలుచున్నాడు. తెలిసిపోలా?- కూర్చునేవాడికి నడుమూ, నిచుచునేవాడికి మోకాలూ పట్టుకుపోవడం అనేది, అతి మామూలు. యిందుకు గ్రంథావలోకనం అవస"ంలేదు. అన్నప్పగారూ, యింతకు పూర్వం, నేను ఎంతోమంది పండితుల్ని వెన్నుచరచి ఉండటంతో, ఆ అలవాటుకొద్దీ,- మీ మీదా చెయి చేసుకున్నా...'

'చేతో అయితేనేం, నోటితో అయితేనేం-చేసింది వైద్యం' రాజమ్మ తేల్చి చెప్పింది.

'అది ఖాయం. జోలల్లుపాడితే బాలలకు నిద్రా! అన్నట్టే, పిల్లవాడికి ఓపిసరు అజీర్ణంచేసి, పక్కలు వెచ్చగావుండి, కారణంలేకుండా గునుస్తున్నాడనుకో, తల్లి గారాబం చేయకుండా నోరు చేసుకుంటే ప్రకృతి సమపాళానికొస్తుంది: యిలాటి భేషజాలు నిత్య జీవితంలో లక్షోపలక్షలు కుప్పెకట్టుకన్న వాటిమీదే నాకు గురి. ఏమండీ అన్నప్పగారూ! మీ ఊరువచ్చి, మీరు పురాణం చెపితే వినాలని బహుకాలంనుంచీ వుంది, ఎప్పుడు

రమ్మంటారు?' అని భుజం పట్టుకుని అడిగాడు ఆచార్ల గారు.

'మీ చిత్తం వచ్చినప్పుడు: మీరు వస్తాననడమే మహద్భాగ్యం: కాని పురాణం కోసరమే అయితే,- అంతదూర మెందుకూ,- సన్నిధిలోనే ఉంటినిగా,- కాని, ఆచార్లవారూ,- మీరన్నట్లు,- నేను ఒళ్ళు దగ్గిర పెట్టు కున్న వాడిని కావడంతో,- మీ ఎదుట కూర్చొండి పురాణం జెప్పే సాహసం జేయలేనని-సంకోచం!- మీ సెలవైతే పది రోజులపాటు,- మీ వెంట వెంట తిరుగుతూ,- నాలుగు మంచి ముక్కలు చెవిని వేసుకుంటాను!-' అని విన్నవించుకున్నాడు అన్నప్ప!-

ఆచార్లగారు ఫెళ్ళున నవ్వుతూ,- నీదీ,- మన మతమే!- అనేసి,- అబ్బాయి శేషూ,- నేను,- యిక పేటకు వెళుతాను — లెక్కప్రకారం,- యీపూట యిక్కడ ఉండవలసిందే — కాని, - అక్కడ, — ఓ చవకబారు పని ఉండిపోయింది : మన పొరుగు వాళ్ళ పిల్ల,- పదేళ్ళది-దానికి ఉన్నట్టుండి అంగటి తాళం పడ్డది : దవడ ఆడదు — తెరచిన నోరు అలాగే ఉండి పోయింది. ఉపశాంతి చేశా మనుకో,— అంటే మరేంలేదు వెన్నుపాముకింద తేనె రాచి చేతులు వెచ్చచేసుకుని, ఒక్కక్షణం పైపై మర్ధన చేయడం, మరోక్షణం ఆగి కనుకొలుకుల్లో ఒక్కబొట్టు తేనె వేయడం-అంతతో సళ్ళిస్తుంది. అలాగే యిచ్చింది. కాని,

ఒక్కొక్కప్పుడు పది ఘడియలు ఆగి, మళ్ళీ కనబడవచ్చు- అది కేవలం బెదురువల్లనే అనుకో! నాలుగుమాట్లు యింత తేనె నాలిక్కి రాస్తే ఫరవాలేదు-కాని, దానికి తేనె అంటే పడదు: అది మూతిబిగించి మరాం జేస్తే, ఆ పెద్దవాళ్ళు ప్రాలుమాలితే, అందరూ గాభరాపడచ్చు! నేను గట్టిగా చెప్పే వచ్చాననుకో, అంతగా అవసరమేవస్తే, జటకా వేసికురమ్మన్నాననుకో; అయినా, నేనంటే వాళ్ళకు ధైర్యం! అయినా ఏ కబురూ వచ్చి చెప్పమన్నాననుకో, కాని నాలెక్క ప్రకారం మరేం తవాయితీ రాకూడదు, కాని-...

'అయ్యా శేషయ్యగారూ!-' అంటూ ఓ కుర్రాడు పరుగున వచ్చాడు; 'పొట్టి శేషయ్య కూతుర్ని దీసుకొచ్చాడు! మంచం డోలీ కట్టుకొచ్చాడు; మంచానికి ఆంటుకుపోయి ఉంది: వాళ్ళమ్మ గొల్లుమంటూంది. మీకు కబురు చెప్పమని యిటురికించారు-...'

వస్తున్నా పద! అన్నాడు రామశేషు:

అందరూ అటు నడుస్తున్నారు-

'జబ్బేమిటి?- అని అడిగాడు ఆచార్లగారు. రాజమ్మ అందుకుంది- 'దాని అత్తగారికి పుట్టిన దొబ్బుడాయి. కావడానికి మేనత్త!- అప్పుడు కావాలనే జేసికుంది- ఆ మర్నాటి నుంచీ రంపాన పెడుతూంది. అదో కొరత కాదు, కొరంటికం కాదు దానికి తోడు మందో మాకో పెట్టిందని, అందరి అనుమానం: పిల్ల మానావతి. ఒక్కనాడు బయట

పడలేదు! చివరకు ఊళ్ళో వాళ్ళే, కబురు చేయగా, వీడు వెళ్ళి, యీ స్థితిలో తెచ్చాడన్న మాట!–

ప్చ్– దానికొచ్చిన భయం లేదు! ఒరే అబ్బాయ్– ఆ డోలి, యిక్కడకు పట్టించమను– వెంటవచ్చిన వాళ్ళు, కంట తడిపెట్టకూడదని చెప్పు, పోయిరా–పో, శేషూ,– పది నిమ్మపళ్ళు, పావుశేరు తేనె– రాజమాన్య– దోసెడు దానిమ్మ యిగుళ్ళు,– అన్నప్పగారూ, మీా జబ్బ పుష్టి చూపించాలి. ఆ యిగుళ్ళను ఒక్క పట్టు పట్టాలి, పదిచుక్కలు, లెక్కకు పది చుక్కలు రసం చాలు యివన్నీ కలిపి రంగరించడం, మీావ తు. వారం రోజులు ముప్పొద్దులూ, పుచ్చుకుంటుంది, కాసిని పాలు పుచ్చుకుంటుంది! తరువాత మామూలుగా భోంచేస్తుంది. యిందులో పెద్ద భేషజంలేదు, చూశారూ, యీ మందులూ మ్రాకులూ పెట్టడం అనేది, మనకు ఆదికాలంనుంచీ వస్తూన్నా ఆనవాయితే, సత్యా ద్రౌపదీ సంవాదం, మనం ఎరుగున్నదే కదా! తెలియక కొన్ని అవకతవకలు చేస్తూం డటం అనేది మానవసాజం. చూశారూ; యీ మూడు రసాలూ, కలిస్తే – అది ఓంకార తుల్యం విషానికి విరు గుడు, నరాలకు సత్తువ!...'

యింతలో నలసిన ద్రవ్యాలన్నీ ఒనగూడినవి. అన్నప్ప, ముందు యిగుళ్ళరసం పిండాడు ఆపై తేనెవేసి బాగా రంగరించాడు, నిమ్మరసం, పైన ఉంచి ముమ్మారు మరో పాత్రలో తిరుగబోశారు, యిది సిద్ధమయే సరికల్లా

ఆ పిల్లదాన్ని అక్కడకు జేర్చారు. ఎక్కడ? అమ్మవారికి ఎదురుగుండా! ఆచార్లగారిని, చూసేసరికి ఆ తలిదండ్రులకు దుఃఖం ఆగింది కాదు. రాజమ్మ వాళ్ళవంకచూసి ముక్కున వేలుంచుకుంది. వాళ్ళు దణ్ణాలెట్టుకుంటూ అలాగే నిలుచుండి పోయినారు.

పిల్లది-పాపం, బాగా లోజెడ్డది అనుకున్నాడు అన్నప్ప. ఆచార్లగారు అట్టె పరకాయించి, తనలో తాను నవ్వుకుని, ఒక్కసారి ఒళ్ళు విరుచుకుని, 'ఏమే ఎర్రపిల్లా, లేచి కూచో!' అని చులాగ్గా అనేశాడు.

'అయ్యో ఓపికేదీ? తూలిపోతుంది, పడిపోతుంది!' అని విలవిల్లాడాడు తండ్రి.

'శేషయ్యా! తూలిపడటం అనేది-నీ వంశంలో లేదు. నీ బిడ్డ గుణవంతురాలు! ఎవ్వరిమీద తూలలేదు. ఇకముందు తూలదు. అమ్మసీతమ్మతల్లీ! కూచో అమ్మ! అదిగో ఆ తల్లివంక చూడు-రాజమ్మా! రవంత ఆ తేనె నోటికి అందించమ్మ-అలా పక్కనే కూచో. నిన్ను ఆనుకుని ఒక్క అరక్షణం కూచోనీ-ఆఁ-ఇంక నడుంవాల్చమ్మ అమ్మాయ్! నీకు వంట్లో జబ్బన్నదెవరే? ఏంలేదు! వట్టి బద్ధకం-రోజూ కాసిని గుమ్మపాలుచ్చుకో! మూడు రోజులైనాక, సంజెవేళ కూడాపుచ్చుకో!—అలా మరో నాల్రోజులు: ఆ మర్నాడునుంచీ పెరుగూ అన్నం సుబ్బరంగా తినేయ్,- రేపీపాటికి గుమ్మటంలాగా,-తయారౌతావ్!- యిక యింటికి వెళ్ళవచ్చునమ్మా: నిద్దరొస్తే,

కళ్ళు మూసుకు పడుకోరాదూ,- ఏమన్నా పాటలొస్తే పాడుకుంటూ ఉండు: కాస్త రెండుమూడు రోజులుపోతే,- హాయిగా కూర్చుని చింతగింజ లాడుకోవచ్చు! మళ్ళీ వారం తిరిగేసరికల్లా,- నేను వస్తాను: నీవు లేడిపిల్లలాగా ఎగురుకుంటూ ఎదురుగుండా రావాలి!— శేషయ్యా పిల్లను యింటికి తీసుకు వెళ్లు :...'

వాళ్ళు వెళ్ళిపోయినారు:

మందేం వేరే పడనక్కరలేదా అంది-రాజమ్మ.

'పడిన మందుకే యిది విరుగుడు : ఆ అత్తగారు, మనం అనుకున్నంతా చేసింది : ఏదో తినిపించింది : యిప్పుడు యితమిత్థమని చెప్పలేను కాని, నేను అనుకొన్నదే నిజమైతే!- ఎల్లుండి, గట్టి జలుబు చేస్తుంది: అలా ఒక్కరోజుండి మర్నాటికల్లా తగ్గిపోయింది. అలా జరిగితే, అది. సిసలు, వెల్లుల్లిరసం, అవమొక్కరసం, పాత బెల్లం, మెదిపి పెట్టిందన్నమాట! —వెల్లుల్లిరసం, చిక్కని పట్టుబట్టమీద, మూడు ఆవృత్తు లెండబెడితే, రసమంటే సాయ రసం గాదు, మొక్క మొక్కా వేళ్ళతో సహా, రసం బట్టాలి. ఎండి చూర్ణమయితే, అది నాటు పాషాణం: అలాగే ఆవరసం చూర్ణమయితే, అది, జేతబారు గంధకం, పాత బెల్లంలో భాస్వరముంది: యీ మూడూ కలిసి, పిసిరంత చొప్పున వంటబడితే, ఆమనిషి అతి మేధకురాలై మనకు పక్కతాళం వేస్తుంది: అయితే,

యీ ప్రక్రియ వాడేటప్పుడు, మనిషి నవ్వుతూ తుళ్ళుతూ ఉండేట్టు చూడాలి: కస్‌బుస్ లాడితే, నరాల సత్తువ తగ్గి, మనిషి యిలా అవుతుంది; యిలాంటివి, ఎన్నో ప్రక్రియలున్నాయి, కాని సర్వసాధారణంగా వాడేది, యిదే, యిప్పుడు మనం వాడుతూంటిమే, దానిమ్మ యిగుళ్ళ రసం, అది దేనికన్నా విరుగుడు; మరికొన్నింటితో చేరిస్తే వశ్యౌషధం! వాజీకరణం! యిదీ రాజమ్మా — దీని భోగట్టా! దాని అత్తగారిని రప్పించరా శేషూ — యీ మందిరంముందు నిజంప లికించి చెంపలేయించురాజమ్మా! ఆపై అందరూ సుఖంగా ఉంటారు! అని, పైమీద ఉత్తరీయం, నెత్తికి చుట్టుకున్నాడు. ఆచార్లుగారు!

'అన్నప్పా అలా చుట్టుకుంటే ఆయనకు వల్లమాలిన కోపం వచ్చిందన్నమాట!- అని రాస్యం జెప్పింది రాజమ్మ - అది ఆచార్లగారికి వినిపించనే వినిపించింది.

అవునమ్మా! కోపం వచ్చింది! ఎందుకు రాదూ! యిక్కడ పుట్టి పెరిగిన పిల్ల—మన కళ్ళముందు పిల్ల— దాని బతుకు యిలా కానా? ఒరే శేషూ, ఆ తలకుమాసిన వాడిని రప్పించి యిక్కడే కట్టెయ్; ఊహుఁ వాడొక్కడే ఆ కుటుంబం యిక మన కళ్ళ ముందుండాల్సిందే! అన్నప్ప గారూ, నాకిక సెలవిప్పించండి! మీరు సావకాశంగా దేవతార్చన కానిచ్చుకుని, యివాల్టికి యిక్కడ విశ్రమించి, తెల్లవారి పేటకు వద్దురుగాని ఉహుఁ- నాకు యింకో ఆలోచన తోస్తూంది, మనవి చేస్తాను మీరు ఔననండి!

'మీరు, యిక్కడే ఉండి పొండి. రాజమ్మ వచ్చి, అమ్మాయిని తీసుకువస్తుంది. అమ్మవారి సన్నిధిలో ఒకరి మొగం ఒకరు చూసుకుంటారు. అది భావ్యమని తోస్తూంది. మీ సెలవు ఏమిటి ?'

'అయ్యో! నన్ను అలా పెద్దను చేస్తూంటే వినడానికి చిన్నతనంగా ఉంది. మీమాట మాకు ఆజ్ఞ! నేను, మీ శిష్యకోటిలోవాణ్ణనుకుని ఒరే అంటే ఆనందిస్తాను.'

ఒరే అన్నప్పా! సరేలేరా! అంటూ నవ్వుతూ ఆచార్లగారు అన్నప్పను ఓ చరుపు చరిచారు' 'బాబ్బాబు ఆ ప్రక్రియ మళ్ళీ ప్రయోగించ అవసరంలేదు. బయట పడేందుకు పాత నొప్పులేం లేవు' అంటూ సంబరపడ్డాడు అన్నప్ప. అందరూ తోటదాటి అటు మల్లెతోటకు అడ్డం పడి పెద్ద రావిచెట్టు దగ్గరకు వచ్చారు. దానికి పక్కనే ఉన్న ఊరు మొత్తం.

ఒంటెద్దుబండీ సిద్ధంగా ఉంది. ఎద్దు మైసూరు ఎద్దు- మాంచి ఉదారుగా ఉంది. బండీ కూడా చిన్నం చితుకా కాదు- చిన్న రథంలాగా. యీ మనిషీ కూచునేందుకు తగినంత విశాలంగా ఉంది. బండీలో అప్పటికప్పుడే రెండు బానలు ఎక్కించారు, తేనెకావచ్చు!—

ఆడా మగా, అంతా ఓ వందమంది పై చిలుకు అక్కడ ఉన్నారు! వాళ్ళల్లో నిత్యమూ పేటకు కూరా గాయా వేసుకుపోయే వాళ్ళు సగం పై చిలుకు! ఆచార్ల గారు వచ్చారని అట్టె ఉండిపోయినారేమో అనుకున్నాడు

అన్నప్ప. రంగడు యింత సేపటినుంచీ, ఆయన గమనించక పోయినా, ఆయన వెంటనే వుంది. వాళ్ళ వంక పరకాయించడం కనిపెట్టగానే.

'యివాళ శుక్రవారం కాదూ, చెట్టు మీద చెయి వేయరు; యీ ప్రొద్దుకు అందరికీ ఆటవిడుపు!' అన్నది, ఆహాఁ! అన్నట్టు తల ఊగించాడు అన్నప్ప!-

ఆచార్లగారు నలుగురినీ పారజూసి, తల ఊగించారు, అందరూ నవ్వుమొగాలు చేసుకున్నారు. ఒక్కడూ దణ్ణం పెట్టలేదు– అదేమా అనుకున్నాడు, అన్నప్ప.

ఆయన అన్నప్ప దగ్గరకువచ్చి, 'ఏంరా, వెళ్ళిరమ్మంటావా?' అన్నాడు.

'రమ్మనమనే, అంటున్నాను. మీరుకూడా, —'

ఒరే, నన్ను మీరంటావేమిరా? ఇక్కడందరున్నారు చూడు! వీళ్ళు నన్ను ఒక్కనాడనలేదంత మాట. అన్నను తమ్ముడు పట్టుకుని 'మీరు' అన్నాడంటే, ఎప్పుడంటాడు? ఓ చెంపను మునసబు కోరటులో దావా నడుస్తున్నప్పుడు! అందుకోసమనే, రోజూ ఒక్క పర్యాయం తేనె పుచ్చుకుంటే, నోటికి అనవచ్చిన మాటేదో అనకూడని మాటేదో తెలిసివస్తుంది. అవును గాని, నీవు ఆ రామయ్య తండ్రిమీద ఒంటికాలిమీద లేస్తూంటావట! ఆతల్లి ఏమనుకుని పోతుందో, అనే ధ్యాస వుండద్దురా! బిడ్డ తండ్రిమీద ఎదురుతిరగడం ఏ తల్లి హర్షిస్తుందిరా?-

నాయనా మనం మనుష్యులం! దేవతల తప్పు లెన్నేందుకే బ్రహ్మ యిచ్చాడింత తెలివి! మన అమ్మ మనకు దేవత! మరో దైవం మనకులేదు. అక్కరలేదు! ఆమాట నిజమే! కాని రాఘవుడు మన దైవానికి దైవం కాదుట్రా! అమ్మ అంటే, బిడ్డకు లోకువకనుక, పిలిచినప్పుడల్లా పలుకుతుంది. మనకు తల్లిదగ్గర అంత గారాబం లేదనుకో. అయితే మటుకు మనం అంటే, మనమనం అమ్మా అని, ధ్వనించినప్పుడల్లా నాన్నా! అని ప్రతి ధ్వనిస్తూనే ఉంటుంది. ఆమాట కాదంటావా? ఆ తల్లిని నమ్మినవాడికి లోచూపు లేదంటావా? లోపించిందంటావా? జయ్ రఘునాయక! జయ్ జానకీరమణ! ఒరే అన్నప్పా! యీ నటనకూడా ఒక లీలావినోదమే! శ్రీరామ నామం హృదయంలో పదిలంగా దాచిపెట్టుకుని పైకి యిదో నాటకం ఆడుతున్నావూ? అంతేకాదూ?... ఆచార్లగారు యిలా లాలన చేస్తూండగా, అన్నప్ప కనులనీరు నిండినది: అమితానందాన,—మనిషి గజగజలాడి పోయినాడు తెప్పరిలి, నవ్వుతూ అంతలో అంతకంతగా పొంగి పోయినాడు ఔనన్నా, పిల్లవాడు తామెల్లం దాచుకున్నట్టూ దాచుకున్నాను, నేటికి నాబండారం బట్టబయలు చేశావ్! జయ సాకేతనిలయ!_ అంటూ చిందులుతొక్కుతున్నాడు అన్నప్ప. రామహో సీతారామహో:- అంటూ రాజమ్మ గానాని కందుకున్నది—

అందరూ ఒక్కక్షణం ఆ తన్మయత్వంతో ఉండి, - మన ధోరణికి వచ్చారు.

ఆచార్లవారు, అమ్మా సీతమ్మా! అని గర్జించి బండీలోకి ఎక్కి కూర్చున్నారు. పరుగందుకున్నది. బండీ కనుమలుపు తిరిగేదాకా, ఎవరూ కదలలేదు ఆపై ఎవరి దోవను వారు తప్పుకున్నారు! 'అలాబోయి, పాడీపంటా జూసొద్దాం' అన్నది. రంగడు. పంటతోబాటు, మీా యింటాయిన్ని కూడా, చూడాలి!' అన్నాడు ఆయన, రంగడు నవ్వుతూ, మహా చూడాల్సిన మనిషేంకాదు, పిట్టల్లే ఉంటాడు!'

'నీవు పిచికంటిదానవైతివి! నీ కంటికి ఆ పిట్టే భీముడల్లే కనిపించేసరికి, పరికోరి చెట్టాపట్టా లేసుకున్నావ్ ఔనా?'

రాజమ్మా రామశేషూ, నవ్వుకుంటూ యతికి ప్రతి దొరికింది! మనమిక పోవచ్చు: అనుకుంటూ ఇంటి మొగం పట్టారు. 'రంగఢూ! మాటల్లోపడి తిండి సంగతి మరచి పోకండేవ్—అని రాజమ్మగారు ఓరగాచూసి ఒకకేక పెట్టింది.

మరచిపోవడం కలలోవార్త - ఒక్క అరసోలెడు ఎక్కువ వార్చు, యీపూట మంచి ఆకలిమీాదున్నాను' అని అన్నప్ప—బదులో కేకపెట్టాడు.

'ఆచార్లగారి ప్రక్రియ వాడరా తండ్రీ రవంతమందగించుతుందేమో?'

అటునుంచి ఆ కేక !

'ఆ మందుపడితే మరింత కింత ప్రజ్వలిస్తుంది. అందుకే ఓ పిడచ ఎక్కువ వండమంట!' యిటునుంచి కేక రాజమ్మ ఆగకుండా నడచిపోతూనే ఉండటంతో యిక అటునుంచి కేకవేసినా వినిపించదు. వీరూ నడుస్తూనే ఉన్నారు! అన్నప్ప, ఏదో ఆలోచనలోపడ్డాడు, అందరికీ లేని ఆకలి, తనకు సంక్రమించడ మేమిటి? తనకీ కాకుండా తన చిన్నవాడిలోనూ, యింతోధికంగా వర్ధిల్లడ మేమిటి ? వెనుకటి తరంలో, ఏ ఆపన్నుడో అన్నానికి మొగం వాచి పోయి, అందుకుగాను, జన్మంతా తపస్సు ధారపోయగా, దానిఫలితం తన హయాములో కనిపించిందా?యీసుకృతం ఎన్ని తరాలదాకా, క్షీణించకుండా, తన వంశాన్ని అంటి పట్టుకుని ఉంటుంది. లేక వృకోదరుడి హయాంలో లాగా తనకూ అలాటి విశిష్టమైన జఠరాగ్ని, యీ బొమ్మను సూసబోసేప్పుడే ఆ బ్రహ్మదేవుడు ఏర్పాటు చేశాడా? తన తిండిపుష్టి, ఎదుటివారికి ఎబ్బెట్టుగా ఉండదా? ఎన్నటి కన్నా ఎవరి దృష్టి దోషమనాన్నా, తగిలి అది, ఓవాసి సన్న గిల్లడమంటూ ఉంటుందా? అలా జరిగేపక్షంలో మామూలుసత్తువఃఉంటుందా? దామాయిషిని లోపిస్తూందా అలాటి లోపమేదన్నా, జరుగడమంటూ సంభవిస్తే, మళ్ళీ బండీదారిని పడటానికి, తేనే తప్ప శరణ్యం లేదా?- ఎటు తిరిగీ మనకీ, ఆచార్లగారి భేషజం తప్పేట్టులేదే, యిలా అనుకుంటూండటంతో, తెలియకుండానే, నవ్వు వచ్చింది.

అలా నవ్వుతూనే ఉండగా, రంగడు, ఆ నవ్వే మనిషిని చూసి నవ్వడంతో, నిలువదొక్కుకుని, రంగడి వంకచూసి మూతి బిగించాడు; 'నన్ను చూసి నవ్వుతున్నావుటే భడవే! అన్నాడు! 'మీరు నవ్వుతూంటే, మీ నవ్వు నాకూ పట్టుకుంది. కామోలు! నాకు తెలియనే తెలియదే, యింత సేపూ నవ్వానన్నమాట!' అని పసిపిల్ల మొగం చేసుకున్నది— 'ఓసి చిలకా! ఏం నేవళంగా అన్నావే!- అలనాటి పదార్వేల పైచిలుకూ, నీ చిరునవ్వుముందు దిగదుడుపూ!- నిన్ను చేపట్టినటువంటి ఆ చిన్నవాడెవడో, వాడిది శ్రీ కృష్ణ వైభవమే! మీ కాపురం రాధా మాధవలీలే!' అన్నప్ప యిలా ముద్దు చేస్తూంటే, రంగడు, మాటకో తీరున బడియపడి, చిగురుకు, ఒక్క కులుకు కళ్ళతో కులికి, అంతలోనే, చేమెటో విసిరి, 'అదుగో,' 'మా శ్రీ కృష్ణుడు!' అంది, మనిషి దూరానఉన్నాడేమో యిక్కడికి రూపు రేఖలు చూపు కానడంలేదు. అయితే నేం, ఆ నడకలో నిబ్బరం, ఆ వాలకంలో నిండుతనం, చూచాయగా, తెలిసిపోతూనే ఉంది.

'పేరేమిటో?'

చెప్పేందుకు సిగ్గుపడ్డది-

'ఓ యబ్బలాల! యిప్పుడు చెప్పకపోయినా, రేపు నూతులో చేద వేసేనాడూ, తప్పించుకుంటావా? నేను ధోవతి కట్టినా, పెద్ద ముత్తయిదు వంటివాణ్ణే, చెప్పవే!'

'అంత వినసొంపుగా ఉండదు;'

సొంపుగా ఉన్నా యింపుగా ఉన్నా, నేనేం కొరుక్కు తింటానా ? మనిషి గురుతుకో మాటంటూ ఉండాలి కద. లేకపోతే, ఎదుట పడ్డవాణ్ణి- ఏం, మారం. గడి మొగడా! అని పలుకరించడం, ఏమంత బాగుంటుంది

రంగడు, తనతో తాను నవ్వుకుంటూ,-

'చింతాలంటూరు !' అన్నది.

'ఏం దానికేం, నిక్షేపంలాటి పేరు!-'

మనిషీ నిక్షేపరాయుడే !

అంటే!

పొద్దు నవగా, చీకటుండగానే పోతాడు: బువ్వ చేను మీదే తింటాడు. నిద్దురకు తూలుకుంటూ జాంపొద్దు పోయినాక యింటికి వస్తాడు. మున్నాట అరవై రోజులూ అంతే

'అంతేనన్నమాట: ఓ ముద్దూముచ్చటా అంటూ లేకుండానే, యిన్నాళ్ళనుంచీ, కాపురం జేస్తున్నానన్న మాట!- కానీ, గట్టిగా బుద్ధి చెపుదాం!-'.

'బుద్ధి కుదుర్రైందే!'

'కాని, ఏం లాభం,- అస్తమానం, చేతులు కట్టుకునీ ఎదుట నుంచోడు! - నీ కొంగట్టుకు తిరగడు!— అంతేనా?'

అంతమాట నే నంటానా?- పని వున్నంతసేపూ,- తిరగొద్దన్నానా? నేనేం కొంగున కట్టేసుకున్నానా? చేయి తీరికె వున్నప్పుడైనా, యింటికేసి తొంగిచూస్తే, ఏం

పోయిందో! శేషన్నయ్యంటే,- మా వొదినమ్మ యీ కడ లేదుగనుక, చెట్టును జూసుకుంటూ, చేమను జూసుకుంటూనో లక్ష పనులెట్టుకుని తిరుగుతూ ఉంటాడు: యింక రేపోమాపో, మా దొరసానమ్మ వస్తే, మా అన్న క్షణం గడపకదుల్తాడా!- తానూ జూస్తాడుగా: పేటలో, వాళ్ళ ముచ్చట నేను కళ్ళజూసిన దాన్నేగా, మంచివాణ్ణిగా చూసి, మా అన్న నాకీ మనువు తెచ్చాడు; నాకేం లోపం జరగలా? కాని, అన్నప్పగారూ,- మనుషులమైనాక, ఏవో చినచిన్న కోరిక లుంటాయ్. మాకు మేడలొద్దు, మిద్దెలొద్దు, నగలొద్దు నాణేలొద్దు, పిల్లపిల్లతరానా మా అన్న చలవను, యిలాగే, యిక్కడే సుఖంగా బతికితే చాలు; అలాగే యీగడ్డమీదున్న వాళ్ళందరూ బతుకుతారు: చేతిలో ఎంతపనున్నా, చీటికీమాటికీ ఒసారి యింట తొంగిచూసి, ఓ పలుకరింపు పలుకరించి, ఏదో ఓ నవ్వమాట అనేసి, ఓ పరాశికమాడి పోతూంటే, అది ముచ్చట కాదండీ! నాకు ఎంత సత్తువుంటుంది. ఏపనిచేసినా ఎంత సంబరముంటుంది! మా మనిషికి యిలాటి మనసుంటేనా అండీ!... యికనూ వన్నెచిన్నెలు చెప్పనా అండీ! యీ యీడప్పుడేకదా, యిలా అనిపించినా యింకో పదేళ్లో పాతికేళ్లో పైబడేసరికిముసలితనం రానేవస్తుంది. అప్పుడు ద్వారకలో శ్రీకృష్ణుడుంటే రేపల్లెలో రాధ ఉండచ్చు...'

అన్నప్ప ఆ మాటలకు తెల్లబోయినాడు, రంగడూ నీకు యిన్ని ఊహలున్నాయనుకోలేదే! అన్నాడు ఏదో మంత్రం జపించినట్లు,—

రంగమ్మగారి పుణ్యమాఅని ఆవిడ వచ్చింది. నన్నో మనిషిని చేసింది. అంతకు ముందేముంది: ముప్పొద్దులూ మింగడేసుకు యింత మెక్కడం, పిల్లి మీసాల్ దువ్వడమూ—నాకు పెళ్ళి పేరంటమైనాక గూడా—

అన్నప్ప మాటకు అందుకున్నాడు. 'అమ్మాయ్ ఒకరినొకరం చూసుకున్న వేళావిశేషం—నీ మనసులో మాట దాచకుండా చెప్పావ్. నేనూ దాపరికం లేకుండా అడుగుతున్నాను—ఏమనుకోవని నాకు తెలుసు—'

మీరడిగేదేమో తెలిసిపోయిందిలెండి! యిన్ని కబుర్లు చెప్పేది, మారుమనువు చేసుకుందేమో అని కాదూ? పెద్దవాళ్ళందరూ, కలిసి గారడి చేశారు లెండి! మేంబిజాపూర్‌లో ఉండంగా ఆగ త్తరొచ్చింది. మానాయన అప్పటికప్పుడు పై పై మాపు చేశాడు, ఆ మనిషిని ఎటో తోలేశాడు! నేను పేటకు వచ్చేశాను. వచ్చానే కాని, మనసు మనసులో ఉంటుందా, చేసినవన్నీ కోతి చేష్టలేనేమో? చివరకి శేషన్నయ్య ధర్మమా అంటూ మళ్ళీ ప్రజల్లో పడ్డాను, నాది,, మారుమనువు కాదు. దమయంతీదేవి రెండో పెళ్ళిలాంటిది. నా మనిషే నా వాడైనాడు.'

'అహాఁ! అదా కథ! మరి, అప్పుడు వచ్చిన అవాంతరం ఎలాగో మెట్టుకు పరుసుకు పోయిందన్నమాట!'

'అహాఁ– అది కాదు కథ : యీ మనిషి. పుట్టువతో మెతక! అట్టా అని వెర్రిబాగులు కాడు! మాంచి చురుకు తాను నమ్మితే ప్రాణం యిస్తాడు, ఎదటివాణ్ణి యిట్టే నమ్మతాడు. వట్టి జాలిగుండె! మంచికిపోయి నెత్తికి తెచ్చుకున్నాడు, ఎట్టాగంటే, లచ్చుమయ్య అని, సాటి సిపాయి ఉన్నాడు. మాకు ఎక్కడో ఓ వేలిడిచిన చుట్టరికం, మా నాయనే కొలువిప్పించాడు, సెంటు భూమిలేదు. రెక్కలే ఆధారం. వాడిపెళ్ళాం, భూదేవే! యిద్దరు పిల్లలు. జీతం రాళ్ళు చాలవు, స్వతహా, కత్తంటివాడే కాని దరిద్రంలో దరిద్రపు బుద్ధిపుట్టింది – సర్కారు దస్తుకంలో, వెనుకాముందు చూడకుండా, అందిన మట్టుకు కతికేశాడు, కాని, నేరుపుగా గుక్క తిప్పుకోవడం చేతకాలే! పీకమీదకు వస్తుందనగా బిత్తరపోయి, పీక దీసుకుంటానన్నాడు. యీ మనిషి అడ్డం వెళ్ళాడు. బిడ్డల మీద ఒట్టేశాడు: గుళ్ళోకి తీసికెళ్ళి ప్రమాణం చేయించాడు. నింద తనమీదేసుకున్నాడు. వాడికి పిల్లా పాపా ఉంటే తనకూ కనీసం ఓ కట్టుకున్నదంటూ ఉంది కదా, దాని బతుకేంగాను అని అనుకోలా,– నేను, ఎంత పిల్లనిచ్చుకున్నా పరాయివాణ్ణే, వాడంటే మామకు దూరంగానైనా యింటివరస చుట్టం. వాడు బయటపడితే మాకు పరువు పోతుంది– అనుకున్నాట్ట, వెర్రాడు అంతే కాని, మా నాయన పరువు నిలిచేది తనని ఆ ఊహే లేందే! ఆయన ఎదుటపడి తాను జేసినట్టు ఒప్పేసుకున్నాడు!

ఎందుకట్టా ఒప్పుకున్నావని యిప్పుడడిగితే అంటాడుగందా వాడు నాకు అన్నలాంటోడు; ఒకడికొకడు తోడుగా ఉండాల్సినోళ్ళం, వాడి బుద్ధి డొంకను బడుతూన్నదంటే కనిపెట్టి మళ్ళీయకపోవడం, అది నా తప్పుకాదా? ఆ శిక్ష నాకే అనుకున్నాను,' అలాటి వాడిని ఏమంటామ్? "నన్నన్యాయం జేసి పోదామనుకున్నావ్ గాదూ,"—అంటే, "నిజం చెప్పాలంటే నీ ఊసే నాకు తోచలా! వాడికోసం వాడి పిల్లలు బెంగెట్టుకు పోతారేమో అనే తప్పు! వాడికి నౌకరీ ఊడి, బేడీలడితే, ఒక్క అడ కూతురెలా బతుకుతుంది, అయ్యకోసం బిడ్డలు మారాంజేస్తే— ఎలా సముదాయిస్తుంది, తానో మనిషల్లే నలుగురి ముందూ తలెత్తుకుని ఎలా బతుకుతుంది. నాకు అదే గుంజాటన అప్పుడు నీవూ కనబడలా, మీ నాయనా అగుపించలా? అది మంచను, చెడ్డను!" అని జవాబు చెప్తాడు, అలాటివాడికి చెయ్యెత్తి మొక్కొద్దూ!

'నాకు ముందేం తెలియదుగా, నాతో ఒక్క ముక్కన్నా చెప్పిపోయినాడా ? మా నాయన ఎదుటపడి ఆ బొంకు బొంకేసరికి, యీ మనిషిని, దేశం పట్టిపోమ్మన్నాడు. తన పరువు చూసుకున్నాడేకాని, నా బతుకేమౌతుందో చూడలా ? పొమ్మంటే నేనూ పోయేదాన్నిగంద, అంత నాటకం ఆడాడు! నన్ను యింత కోత పెట్టాడు. నాడూ నేడూ నవ్వుతూ నా కళ్ళెదుటున్న మనిషి,దుమ్ము ధూళై పోయినాడని చెప్పేందుకు నోరెలా వచ్చిందో ?

కాని, యిదంతా మాసాయన పన్నాగమని, నా మనిషి భూమ్మీదే ఉన్నాడనీ, అప్పుడు నాకేం తెలుసు? కంటికీమంటికీ ధారగా శోకాలెట్టాను. మాఅమ్మానాయనా ఎందుకో, నిబ్బరమేసి ఉన్నారు నీ బతుకంతా వెయ్యేళ్ళ పంట ముందుంది, యిదో కలొచ్చిందని మరచిపో అన్నారు అదీ కన్నవాళ్ళ సముదాయింపు, నాకు అక్కడ ఉండబుద్ధి పుట్టలా! కోసెడు దూరంలో, భువనేశ్వరి ఆలయం ఉంది? అక్కడకు పోయి పడ్డాను. మూడు పొద్దులు అక్కడే పడున్నాను' ఆ మగతలో ఏదో పొద్దువేళ స్వప్నం అయింది. ఎవరో పెద్ద ముత్తయిదు వచ్చి, నాకు కుంకుమెట్టింది. నే నెక్కడున్నాను? నా యింట్లోనే, బిడ్డ నెత్తుకున్నాను? మా మనిషి చేతుల్లో మరో కూనుంది. అదీ స్వప్నం ఆ తల్లి సత్తెం లోకానికి తెలుసు. నాకు తెలుసు. ఆశోకమంతా ఏమైపోయిందో, చెంగున యింటికి వచ్చాను.

మొగం తుడుచుకుని, కుంకుమ పెట్టుకున్నాను. యిదేం పోయేకాలం? అనుకుంది మా అమ్మ పోయిన వాళ్ళు వచ్చేకాలం-నా మనిషి ప్రజల్లోనే ఉన్నాడు. అంబ సత్తెం చెప్పింది! అన్నాను. నేను ఏదో వెర్రిని బడ్డాననుకున్నారు మావాళ్ళు. నేను మొరాయించి, మా నాయన్ను పిలవేసి నిక్కచ్చిచేసినా ఆయనకు ఓ పళానికి చిర్రెత్తుకొచ్చి వాడువున్నా, లేనివాడికిందే జమ! అనేశాడు. నేనామాట పట్టుకుని, మరింత మొండికేసి, నిజం చెప్పించాను. అప్పటికి తెలిసింది, నాకు ఏం జరిగిందీ!

అప్పుడూ నాకు నమ్మకమే-ఆ మనిషి అలాటి నీచానికి పోయేవాడుకాదని; ఎక్కడున్నాడో వెదికించమన్నా- నిజం నీయెదుటే పలికిస్తాగా అన్నా! మా నాయన మొగలా! నేనిటు పేటకొచ్చేసినా! ఔను, మా కన్నారితో నాకేంపని? యిక్కడికొచ్చినాక, వెంటనే మా శేషన్నతో చెప్పేందుకు మొగం చెల్లలా! నా గ్రాచారం ఆ యింటికి చుట్టుకుని మా అమ్మడు వదినె కన్నారి యింటికి వెళ్ళడంతో, నాకు అప్పటికి గ్రాయకంవచ్చి అన్నతో చెప్పుకుని గొల్లుమన్నా! మా అన్న మీ ఊరి అల్లుడన్నంతవరకే కాని. ఆయన నైజం మీకేం తెలుసు? తనమీద కొండలు విరగిపడుతున్నా, అడుగటు వేయడు. దులిపేసుకోగలను అనే ధీమా వుంది? అది మొండితనం కాదు. ఆ మనసుకి అలాటి తండరుస్తే ఉంది; కాని ఎదుటివాళ్ళకి చీమ కుట్టిందంటే చాలు బావురుమంటాడు. అలాటివాడు అందులోనూ నాకింత గడ్డురోజు లొచ్చినాయని వినేసరికి ఆయనతీరు చెప్పనా, ఆ వాలకం జూడగా చూడగా, వెర్రెత్తిపోతాడేమోనని హడలిపోయినా, నేను ధైర్యం జెప్పినా, నా గీతకు ఏవంకా రాలేదన్నా! యిప్పుడెందుకో యీ అవకరం వచ్చిందికాని, నా బతుకు మళ్ళీ పచ్చగా ఉంటుందిలే! అమ్మవారు దీవెన యిచ్చిందిగదా! అంతేగాని, హిమ్మత్ రాందే!

మా మనిషి, ఏదో కన్నారితో మాట పట్టింపొచ్చి, చెదరిపోయొచ్చి పటాలంలో కలిసాడు కాని, ఉన్న

ఊరిలో, ఉంటానికీ తింటానికీ లోటొచ్చి కాదు; ఆకడ, గంపెడు బలగం చుట్టపోళ్లలో యీాయనంటే ప్రాణమిచ్చే, కుర్రకారుండి: శేషన్నయ్య, వెంటనే, వాళ్ల ఊరు, మామిడాడ — వెళ్ళాడు: పదిమందిని, దేశం జూసిన వాళ్లని ఏరి, వాళ్లకీ రాస్యంజెప్పి, ఉత్తరాదికి వెదక బంపాడు : మనిషి ఆచోకీ కనిపెట్టి, తనకు తార్ కొట్టమన్నాడు: వాళ్ళు వానరసైన్యం లాగా, దేశంమీాద పడ్డారు: రెండు మాసాలు అంగుళం మేర విడవకుండా. గాలించగా, నా పుణ్యం కొద్దీ, అప్పటికీ దేవుడి అంతు చిక్కింది — కాశీలో, సన్యాసి వాలకంబట్టి తిరుగుతున్నాడు. వెదకబోయిన వాళ్ళు, యీా మనిషి సంగతి చిన్నప్పటి నుంచీ తెలిసినవాళ్ళు; అందుచేత, కంటికాపడగానే, గబాల్న కావిలేసుకోకుండా, వెనక వెనకనే వెంటాడి, మనషి వాలకం కనిపెడుతూ వచ్చారు; మనిషికి వెర్రెత్తిపోలా, కాని మామూలు మనిషికి మల్లే మెలగడంలా, ఎవరితోనూ ఊసులాడటం, పలుకాడటం లేదు. కోడికూత వేళప్పుడు, గంగలో మునగడం, కోయిలకొచ్చి పూజేసుకోడం, కాయో పండో, ఎవరన్నా యిస్తే తినడం, ఏ సత్రంలోనో పడుండటం, — ఎంత చాలాకీ మీాదుండే వాడు, — ఎట్టా బతికేవాడు, చివరికిట్టా అయిపోయినాడుగందా, అని సాటోళ్లకు దుఃఖం ఆగలా, మూడు నాలుగు రోజులు తాళి, ఎదుట పడ్డారు; యింక ఆ దాగుడుమూతలాడటం వాళ్లకి తరంకాలా!—

యాత్రకొచ్చినామని, టోకాయించారు. కాని, యీ మనిషి నమ్మాలా, తనకోసమే వచ్చారనుకున్నాడు: ససేమిరా, రానన్నాడు. కాని, శేషన్నయ్య యిలా పంపాడనంగానే, యింక మరి, తలవిసరకుండా తలొంచుకుని వచ్చేశాడు. యిక్కడికే వచ్చాడు. ఎలా వచ్చాడు, వెర్రి సంతోషంమీద! ఒక్కటే పరుగున ఎందుకంత సంబరం! మళ్ళీ యిన్నాళ్ళకు ప్రజల్లో పడుతున్నాననా, తన మనిషి బతుకు పచ్చగా ఉంటుందనా! అలాంటి ఊహలు ఓడొక్క మెసులుతున్నా, అలా ఉరుకు మీదొచ్చింది అందుకోసం కాదు!

అసలు ఎందుకంటే —

ఆ గత్తరొచ్చి పడుతుందనగా, ఆ రోజుల్లో నేను నీళ్ళోసుకున్నాను. కాని, నేను జేసుకున్న పూజ నేలగలిసిపోయింది. కోలుకోంగనే, పోయి అమ్మవారి ముందు పడ్డాను యింతకుముందు చెప్పుకుపోతూంటినే, చిన్నతనమేసి యీ కమామీషు దాటేసినా, కాని, తండ్రిదగ్గిరా దైవం దగ్గిరా దాపరికమెందుకూ?

ఆఁ- నా మనిషి, అలా రెక్కలు గట్టుకుని ఎందుకొచ్చాడు? బిడ్డను, ముద్దు చేసేందుకు? నా చేతుల్లో కూనను, అట్టె అందుకుని ఎత్తి ఎగరేద్దామని. కాని, నా కప్పుడా గీతలేదు. లేకపాయె, ఆ మనిషి నా కన్నెదర

పడేసరికల్లా మొగం చూపించలేక నేల కంటుకుపోయినా,- అంతా ఆకలింపుచేసి కున్నాడు, ఏం తోణకలా! పోగా, అప్పుడు ఏమన్నడం?

"ఎందుకే శోకాలు? గుళ్లోకెళ్ళాం, దేవుడికి దణ్ణమెట్టాం? పెసాదం పెడుతున్నారు, మనం చేజాపాం, కూసింత వెనకా ముందూ కాని, మనకూ ముట్టక బోతుందా, వరసతిరిగి రావడంతో, ఎప్పుడో మనోంచూ వస్తుంది. మరేం అనుకున్నా బ్రమతే- దేశం మయ్యాన ఉంటూన్నా దేవుడి గుళ్ళో ఉన్నట్టూంటే, దిగులూ చింతా ఉండదు! మన బాగోగులన్నీ ఆరే జూసుకుంటారు!"

ఆ మనిషల్లా అంటూంటే - గుళ్లో లెంపలేసుకున్నట్టుంది. ఆరతి కళ్ళకద్దుకున్నట్టుంది. ఆ పొద్దేళ మరో పుటక బుట్టాను..."

—యిలా చెప్పుకుపోతూనే ఉంది. యింతలోనే చింతాలు రానేవచ్చాడు; మాటల్లోపడి, వీళ్ళిద్దరూ, అత్రగాడి రాక గమనించలేదు,—

—"మరో పుటక పుట్టడంతో ఏదో మాత్యం ఉందట, వారికి మనవ్వులేసుకుంటున్నవా, ఆ కులపోరు పుట్టిందందుకోసమేగా-" అన్నాడు చింతాలు. ఆ అనడంలో, యద్దేవా లేదు; లేకపోగా, అనేతీరులో వినయం ఉంది, ఆచూపులో, పండిన అమాయికత్వం ఉంది; అయితే వాలకంలో అలం గంగి గోవైనా, వనరులో

సింహమే! రంగడుకన్న ఓ ఛాయ తక్కువే కావచ్చు కాని, మొగంలో ఆ కళ! మనిషిలో ఆ ఠీవి! జడలు పెంచకపూర్వం విశ్వామిత్రుడిలాగే ఉండేవాడేమో! వాడిని చూస్తే, ఆ యీడూ జోడూ చూస్తే, ఆ మమకారం, మమతా చూస్తే బహుముచ్చటగా ఉంది! “దాఁ, యిలా దగ్గిరకురా,–” అంటూ దగ్గిరకు తీసుకున్నాడు;

‘యింతకుముందు నీకథే వింటున్నాను–రవంత కురదలా ఉంది...’

అలాగా? చెప్పాల్సినవన్నీ చెప్పి–దెప్పాల్సినవన్నీ దెప్పి, కంటపడగానే మీచేత అచ్చింతలు వేయిస్తుందేమోనని పక్కబెదురు మీదొచ్చాను.

అక్షింతలు ఎలాగూ తప్పవనుకో, ఒరేయ్ అబ్బాయ్! పనివేళ యింతదూరం ఎందుకు వచ్చాననుకున్నావ్? యీ సుబ్బరాముడి బావమరిది పెట్టే పంచభక్ష్య పరమాన్నాలూ బావుకునేందుకా? నా వాళ్ళనుకున్న వాళ్ళు నలుగురినీ దేవుడిపేరు చెప్పి దీవించేందుకు కదూ? ఆ భువనేశ్వరీదేవి; ఆ జగన్మాత, వేయిజన్మల భోగభాగ్యాలు యీ ఒక్కజన్మలో అనుభవించి, అనంతంగా పుణ్యం గణించుకుని, అనంతరం అనగా యీ భూమ్మీద కళ్ళు తెరచిన నూరేళ్ళకు ఆ తల్లి శ్రీ చరణ సన్నిధిలో పూజాపుష్పాలై శాశ్వతంగా ఉండిపోయేరని, దీవించరా నాయనా, కాశీక్షేత్రంలో అన్నాళ్ళూ ఉండటం నిష్ప్రయోజకత్వమనుకున్నావా? అన్నపూర్ణతల్లి, విశాలా

క్షేమం కావాలనే నిన్ను కళ్ళఎదుట ఉంచుకున్నది. ఎండను పడకుండా కాపాడింది. సిగపూవు వాడకుండా యింటికి చేర్చింది. కీడులో మేలంటే యిదేరా తండ్రీ! యీ రూపేణా కాకపోయినట్టయితే, నీ అంతట నీవు కాశీకి పోయేవాడవా? ఒకవేళ వెళ్ళినా అంత దీక్షతో ఆ క్షేత్రాన్ని సేవించుకుని ఉండేవాడవా?

అయితే, దేవతా మూర్తులకు మా మీద యింత అనుగ్రహ ముంటూండగా, యిన్ని అగచాట్లెందుకు రావల్సి వచ్చిందీ, అంటావా? అదో లీలయ్యా! అమ్మ నెత్తిమీద మొట్టి కాని అప్పచ్చి పెట్టదు. ఆవిడకు అదో ముద్దు! సరేగాని. రంగడూ, మళ్ళీ యింతకు ముందు కథకు అందుకుందామా? యీ చిన్నవాడు ఎట్టకేలకు తిరిగివచ్చి చిన్నదానితో కలిసి సుఖంగా కాపురం జేస్తూన్నాడు; బాగానే ఉంది. మధ్యలో వచ్చిన లచ్చుమయ్య అని ఒకా డున్నాడే, యీ చౌగండానికి ఆదిమూలం అతగాడి భోగట్టా కూడా తెలియకుండానే కాని, కథకు కడుపు నిండదు. అతగాడేమైనట్లు? —

—'సుఖంగా ఉన్నట్టు!' అని చింతాలందు కున్నాడు. 'ఎట్టా అదేం లెక్క?' కుతూహల పడ్డాడు అన్నప్ప.

చింతాలు, మామిడి పూపలు రాల్చినట్టు- 'లెక్క సరైందే! మద్దెన కూసింత వంకరోయింది, కాని అందుకూ వాడి జవాబుదారీలేదు. వాడు కత్తిలాటోడు కావాలని,

నేను పైనేసుకున్నాను. అల్లందుకు నాకేం, విచారం లేక పోయింది. గాని, వాడు దిగులేసి మంచమట్టాడు. యిది రండా గర్భమైపాయె! ఆ తలకు మాసిన బతుకు, వాడు బతకలేకపోయాడు. మా దొరున్నాడు. కప్టెన్ టింజేర్, అని ఆరి కథ, నిజం చెప్పేశాడు. అప్పుడేమైందీ – ఏమై ఉంటుందంటారు?' ఉప్పు అందిచ్చాడు చింతాలు అన్నప్పు కూత అందుకున్నాడు—

'మేలే జరిగి ఉండాలి,—

యిది, ప్రశ్న చెప్పడం కాదు: నీ, ముఖకవళికను బట్టి, యిలా ఊహిస్తున్నాను: పని గట్టుకుని, వాడికోసం యీ నిండె మోశావే, ఆ లక్ష్మన్నమీద, ఈగవాలి ఉన్న పక్షంలో, నీవిలా నిశ్చింతగా ఉండేవాడివా?– నీవన్నట్టు, నిజం చెప్పినందుకు మెచ్చుకుని, మీ ధొరవారు, ఆ మచ్చ మాపుచేసి ఉండాలి!—'

చింతాలు మరియాదతో కూడుకున్నటువంటి చిరు నవ్వు తెచ్చుకుని, మీ లెక్కను చెప్పాలంటే, పప్పులో కాలేశారు! వాడు అతి మంచోడు కనుక, హడలిపోయి, అబద్ధం చెప్పేశాడు: అది నేను నమ్మి, దేశాలు పట్టినా. కాని, మాదొర నమ్మలే! నిలవదీసి, నిజం తెలుసుకున్నాడు; అసలేం జరిగిందంటే, పటాలంలో మా ముఠాకు దిన వెచ్చానికి, సరిపడే రొక్కం, వారానికోతూరి బట్వాడా చేస్తారు. ఆదస్తు, లచ్చుమన్న పరంగా ఉంటుంది.

అందరికీ కొలువు విడిచినాక, సంజెపూట పంచి పెడతాడు.

మధ్యాహ్నాళ ఖజానానుంచి సంచులొస్తాయి; షరాబు నాలుగ్గంటలకల్లా పంచేస్తాడు; ఆరుగంటలకి బట్వాడా! లచ్చుమన్న ఆ పైకం పుచ్చుకుని తిన్నగా అమ్మవారి కోవిలకెళ్ళి కళ్ళు మూసుకు కూర్చుని సంజెపొద్దువేళకు మకాం కొస్తాడు అదీవాల్తీ.

కోయిలకు వెనుక పేటీని అంతా చిక్కనడివి! ఆ అడివిలో జొరబడి కొంతలెక్కపోతే అంతమేర, మందార పూవులు దొరుకుతాయి. ఆ పూవులుదెచ్చి పూజేయడం లచ్చుమన్నకు అలవాటు. అలాగే పోయినాడు. పోంగా, ఏమైంది? ఎన్నడూలేంది ఎలుగుబంటి మీదికి వచ్చింది. నిబ్బరం ఉన్నాడు గనుక, చెకుముకేసి, వరుగాకులు మంటేసి, దాన్ని బెదరగొట్టాడు. అమ్మవారికని పూలు తేబోతూంటే యీ అంసపాదేమాఅని, చివుక్కుమన్న దట. కాని, ఏదంతోలే అని సరిపెట్టుకుని గుబురుల్లోకి జొర బడ్డాడు. అక్కడ పులి కాపుమీదుంది! అమ్మో! రమ్మడి విలో రకరకాల మెకాలున్నాయి. కాని అంతమేరా, వేటా-మాటూ కూడదు. అందులోనూ పులి అంటే ఆ తల్లికి వాహనం! చేయెత్తి దణ్ణంపెట్టి, దారి తప్పుకో బోయినాడు. మెకం గుర్రుమన్నది.

అడుగు అటు చేయబోయినాడు, నిలవేసింది.

నడుం పట్టాకు, బందూకేకు లగించే బదిసెడుంది. నారసమల్లే దిగేసుకు పోతుంది. కలేబపుడి, చ్చె కాచుకో వచ్చు! వీడూ, గుండెలు డీసిన బంతే కాని,- అమ్మోరి మెకమాయెను, చేయెత్తడమే?-

లచ్చుమన్నకు మరేం పాలుబోక, ముల్లెకట్టిన దస్త్రం దాని ముందుకు విసిరాడు; తొగరు రంచు చూసి, నంజుడనుకుని, విపటాయించింది. పొదల్లోకి దూకింది, వీడు వెరివిూద వెంటబడ్డాడు, అది కానరాందే!

వీడు గొల్లుమంటూ అంబా అని గోడెట్టుకుంటూ ఎటో, ఎంత లెక్కో- పరుగెత్తాడు! కట్టు కనుపటికి, ఆ తల్లి సత్తెమో అన్నట్లు, ఆ దస్త్రం, అల్లంత దూరాన ఆపించింది.

కాని,- మరో మాయొచ్చి పడ్డది,

కంటికి ఆ నింది కాని, చేతికి అందలా!

ఏం అంటారా!–

వీడా వెంపుకు పరుగందుకునే సరికి,- పై నుంచి కొమ్మొరిగిపడి దారి కట్టేసింది, అట్టె కమ్మేసింది. కొమ్మ నూగుతూన్న కోతి, యీ మాట ఎగరేసుకుని, చెలో-చెట్టెక్కింది. గుబురుల్లోకి మాయమైంది. అదిఉణానికి ఆమడ లెక్క లగెత్తుతుంది, తరిమి పట్టడం నరుడి తరమా? దాంతో వీడు నీళ్ళు కారిపోయినాడు.

మరేం, దిక్కూ మొక్కూ...? తన కళ్ళ ఎదుటే యీ విడ్డూరం జరిగినా. బిడ్డడల్లా తల్లడిల్లి పోతూన్నా,- ఆ తల్లి పలకలే,- ఆ ఘణాన. పలకలేం-

నిజం చెపితె నమ్మేట్టుందా?—

చెప్పినా,— నమ్మకపోవడం మాట అటుండగా,- ఏదో అవసరానికి అడ్డం వేసుకుని, అది పరుసుకుపోవాలని యిదో కథ అల్లాడు. యింతకాలంగా మంచిగా బ్రతుకు తూండటమనేదికూడా ఓ ఎత్తే-ఎప్పుడో యిలా కతికేందు కని ముందునుంచే జాగ్రత్తపడుతూ వచ్చాడు. అని అను కుంటే, నిందెపడేరాత ఎలాగూ ఉంది; మోస్తే పోలా? యింకా మణిగేదేముంది; అని ఒ దనాసరి ఆలోచనచేసి, నాతోనే బొంకాడు. వాడి మాటంటే నాకు ఘాచెడ్డ గురి! వాడలాటివాడు కాడని, మనసులో ఓమూల పీకుతూవున్నా, నమ్మేశాను. అది నామీదకి తోసు కున్నాను. వాడు చెప్పింది నేన్నమ్మలేకపోయినా, నేన న్నది, మామామ నమ్మాడు. మస్తరిలోంచి పేరు కొట్టే శాడు.

నేనేం జెప్పాను మా మామగారితో—

లచ్చుమన్న అమ్మోరి కోవిలకిబోతూ, నమ్మక స్తుణ్నికదా, అని ముల్లె నాకాడ ఉంచివెళ్ళాడు. అంత రొక్కం ఒక్కసారి సేతిలో పడంగానే, చెయ్యి రెపరెప మంది; పెట్టుబడుందిగదా అని, వెళ్ళి డావుకొట్టుకోదాం అని పోయినాను. వాళ్ళు వచ్చేపోళ్ళనీ, నేంజేసేది బుద్ధి

తక్కువపని అనీ తెలుసు-కాని, కళ్ళుపొరలేసినాయి-వాళ్ళు మూడు ఆటల్లో దులిపేశారు.

నే జెప్పింది వినుకోంగనే మామ అగ్గిభరాటాఅయినాడు! నేంజెడ్డానని కాదు ఆయనబాధ, తన పరువుదీశానని. ఆపొద్దే పటాలం తాలూకు మందు గిడ్డంగి ఒకటి పేలి, జననష్టం అయింది! ఆ పాపాలో తాను గట్టుకున్న పుణ్యం ముంచేశాడు, మా మామ! గాపాటుకొద్దీ, నేను లచ్చుమన్నతో చెప్పిపోలేఁ శాస్త్రి గల్లంతయిందని, అందరు నమ్మినట్టుగానే, వాడూ నమ్మి తాన్జేసిన పాపం, నన్నుగొట్టిందని, మంచంబట్టాడు. ఒకటే వేదన! ఒకటే రోదన! వాడట్టా పడుండగా ఓ యిచిత్రం జరిగింది. కోతి ఎత్తుకు పోయిందే, ఆ మూట ఓ ముసిల్దానికి దొరికింది. ఎట్టా?

అడివిలోకి, పాలపళ్ళు కోసుకురాబోతే, శివలింగాల మాను మొగదల, ఏదో ఎర్రంగా ఆపించిందట! దానికి సరిగా, చూపానదు! ఏందది అనుకుని, పట్టిమూసి, యిప్పి చూసేతలికి, దాని కన్ను చెదిరిపోయింది. ఎవడో దారిని బోయేవాడు ఆకడబెట్టి, నీల్లాగేందుకు బోయినాడో అని, అంత లెక్కా, గావుకేక బెట్టుకుంటూ గాలించింది. ఎక్కడా మనిషి అలికిడి కాలా, యిదేం మాయదారిదో మనకెందుకు- అనుకుని దాన్ని, అక్కడే బడేసి, ఊళ్ళోకి లగెత్తుకొచ్చింది. శివపూజ మానుకాడ, లచ్చల్లచ్చలు రూపాలున్నాయట్రా, అని వెర్రి కేకలెట్టింది: మతోయిన

మాటలనుకున్నారు, ఒట్లూ సత్తేలూ పెట్టింది. అయినా గురి కుదరలే, కాని దాని గొడవంతటితో మానుతుంది కదా అని వెంటపడిపోయినారు. అట్టానే దొరికింది, సంచి కట్టుమీదుండి ముద్దరగుర్తులు జూసి, యిది పటాలం వోరి సొత్తయి ఉంటుందనుకుని, అస్తారిపితంగా తెచ్చి దొరకప్ప జెప్పారు. అది ఎవరి గుజారతు అని వాకబు చేయంగా, లచ్చుమన్నదనీ, మనిషికి ఉన్నట్టుండి ఖాయిలా జేసిందనీ తెలిసింది. గుఱ్ఱం వేసుకుని లచ్చుమన్న బసకుబోయినాడు. అప్పటికప్పుడే లచ్చుమన్న దొరకాడికిబోయి, తప్పొప్పుకోవాలని ఉలికట్టించుకున్నాడు. దొరను జూడంగానే, నిటార్రై సల్యూట్ జెప్పి, గోడు జెప్పుకోంగా, ఆయనకు నిజం దెలిసిపోయి లచ్చుమన్నకు హాత్ మిలావ్ ఇచ్చి గ్రేడ్ సిఫారసు జేశాడు, అకడనుండి పోయి మా మామగారిని, ఖుద్దకు రప్పించుకుని నిగదీశాడు, దొరల బుద్ధం తేనరులబుద్ధి కాదుగా, నారాయుడిబుద్ధి-పంజరిగుంటుందోయిటెఆకళింపు జేసుకుని, ఆయన ముక్కట్టుకున్నాడు. నిజం ఒప్పించాడు.

ఒప్పించి, అప్పుడా పెద్దమనిషిని బట్టుకుని, ఏమన్నాడు?- ఏం జేశాడు?

ఏం జెయ్యాలా! చెయ్యకపోగా,- ఎడాపెడా ఉబ్బేశాడు. 'కప్తాన్ నాయుడూ!- యిన్సాన్ అంటే యిన్సాఫ్ అని బుజుచేశావు! సెబాస్! ఖాందానీ అంటే యిదీ! నీకూతురు సుఖం చూడలా కళ్ళు మూసుకుని నీ డ్యూటీ నువ్వు చేశావ్! వాడొచ్చి బద్మాష్‌ని అన్నాడు! బస్!

బస్! యింకేఁ కావాలి! బర్తరఫ్! నాయుడూ, నీవు అవ్వల్ దర్జా అఫ్సర్ వు!

మామూల్ బందూక్ వాలావు కావు: తల్ వార్ కి తేజీ ఉన్నట్లు అఖల్ కికూడా ఉండాలి:– నీకు అది లేదు: రహమ్ అంటే నీకు అర్థం తెలియదు: పోనీలే! పటాలంలో మన తరఫీయత్ ఏమిటి?– ఎదురుగుండా, బందూక్ పట్టుకొచ్చినవాడు దుష్మన్; వెంటనే గోలీమార్! అది, మొకదమా అనుకో!– చూడు నాయుడూ, సింగ్రామ్ వేరు, సంసార్ వేరు: యీసంగతి నీకు తెలుసునా? ఎవడన్నా ఓ మనిషి నీ దగ్గరకు,– వచ్చి,– నేను మహారాణిగారి భర్త నంటే – వెంటనే నమ్మేస్తావా,– సల్యూట్ చేస్తావా? దిమాకె గల్తీ అనుకోవూ! – అతి మంచితనంకూడా, అలాటి ఒకరఖం పిచ్చే,– నీ అల్లుడిలాటి వాళ్ళకి పుటకతో అంటుకుంటుంది– నీకు యిలాటివాడు తగలడం,— యిదే మొదలుకాదూ, పోల్చుకోలేక పోయినావ్!

మన, లా, ఏం చెపుతుంది?

ఎదుటివాడి ఫుంఢాకోర్ తనం, ఋజువు కావాలి– అప్పుడు వాడిని ముద్దాయి క్రింద కట్టాలి! అంతేకాని, నోటి మాటమీద వ్యవహారం నడుస్తుందా? నడుస్తే–లా ప్రకారం అది, చెల్లుతుందా? నాయుడూ, నీవు ఒకటికి మూడు తప్పులు జేశావ్. అదిగో పులి అంటే యిదిగో తోకన్నావ్! దున్నపోతు యీనిందంటే, దూడను కట్టేయమన్నావ్! దూడ గడ్డికోసం తాడిచెట్టెక్కావ్! సమ్ఝా?

నాయుడూ, జిందగీ ముకద్దమూ కాదు; ముయిమ్మా! చిక్కు విడదీస్తామా, చీల్చి చెండాడుతామా? యిప్పటికన్నా బాగా ఆలోచించిచూడు; నీవు చేసిందేమిటి? మంచివాడికి అపకారం-కన్నకూతురికి అన్యాయం-నీకేమిటి ఫాయిదా? యిజ్జత్ లేని మనిషి, అఫ్సర్‌గా ఉండటం మంచిదంటావా?

యీ లెక్కను నవ్వుతూనే గుమికీ లిచ్చేసరికి అంత మనిషీ కుదేలైపోయి మీసకట్టు మీదుగా కన్నీరెట్టుకుని, పటకా-బెల్టు తీసి, గౌరపాదాల ముంగల బెట్టాడు:

ఆయన ఒక్క నిమేటు మా మామకేసి జూసి,-కప్తన్!- పోయి నీ డూటీ జూసుకో! యింతకాలం, కూతురి కాపురం జేతులారా తీశానే అని, ఎంత బాధ పడుతున్నావో, అంతకన్న శిక్ష, నీకెవరు సేయగలరు? నీవు పడిన బాధ,- పగవాడికైనా రారాదనీ,- యిలాటి, అవకతవక, మనిషైనవాడు యీ జన్మకు కాదు, మరో జన్మకైనా చేయరాదనీ- శిలువమీద రక్షకుణ్ణి, ప్రార్థన చేస్తాను: నాయుడూ, పీరుడిచేతా కత్తి ఉంది, భజంత్రీ వాడి చేతా కత్తి ఉంది: కాని ఆ చేతికీ యీ చేతికీ ఎంత తేడా? అలాగే, మనిషికీ మనిషికీ, మనసుకీ, మనసుకీ!- నేను, ఫౌజులో చేరిన రోజుల్లో, ఒక పెద్ద తప్పు చేశాను!- కొన్ని అర్జంట్ కాగితాలు, ఆఫీసరుకు వెంటనే అందించమని, నాపై అధికారి పంపించాడు. వాటిని కోటు జేబులో పెట్టుకుని బైసికిల్‌మీద పోతున్నా, పదిమైళ్ళు పోతేనే

కాని, ఆ క్యాంపు రాను: అడ్డదోవను చేలగట్టు మీంచి పోతున్నా!—

ఓ చేలో, ఓ అమ్మాయి, ఒంటరిగా, ఆలూగడ్డలు తవ్వుతూంది: పిల్ల, ఏపిల్ పండులాగుంది.

'అమ్మాయ్! యివాళ ఆదివారం కాదా?' అని కేకేశాను, సరదామీద,

'ఆకలికి ఆదివారం ఏమిటి?—' అని పకపకలాడింది. అందమైనపిల్లకు,_ ఆకలేమిటి?

పటాలంలో కొలువు చేసేవాడికి,— పడుచోళ్ళతో పరాసికాలాడేందుకు,— జీతమిస్తారేమిటి?— రెక్కాడితేనే మనలాంటి వాళ్ళకి బువ్వ!— నీ దారిని నీవు పోఁ—

ఎండలో నిన్నొదిలెట్లా పోను?'

—పోలేకపోతే, పైన గొడుగట్టు' మళ్ళీ పకాలుమంది.

నాకు ఆ నవ్వులో, మతిపోయి ది, సైకిల్ గట్టు మీద, ఒడ్డిగిలేసి, పైన కోటూ నెత్తిన టోపీ అక్కడ పడేసి,— చేలోకి ఎగడ్డాను.

'నీలాంటి దేవసుందరి యిక్కడుందని తెలిసుంటే తప్పకుండా గొడుగు తెచ్చేవాడినే! అయినా, నీకు, నీడకేం తక్కువ; మంచి పిల్లకాయలాగా పోయి, ఆ చెట్టు నీడను కూర్చుంటే, నిమిషంలో చేనంతా నేనుతవ్వేస్తాను' అంటూ ఆమెచేతిలోంచి తవ్వగోల లాక్కున్నాను. ఆ పిల్ల నవ్వుతూనే, పెనగులాడి, చివరకు నాకు వదిలేసింది.

చిన్నప్పటినుంచీ మాచేలో పనిపాటలకు అలవాటుపడ్డ వాణ్ణే గనుక, ఆ పిల్లచేత సెబాస్ అనిపించుకుందామని,— చీనా మంత్రగాడు బంతులు ఎగరేసికట్లు—ఆలూగడ్డలు తవ్వేస్తున్నా!

ఆ పిల్ల కెవ్వుమంది! అటు చూస్తునుగదా,—పైచేలోంచి రెండు గిత్తలు పరుగుమీద వస్తున్నాయ్ - మాకు సూటిగా,—మరోక్షణంలో మా మీదికి వచ్చేస్తాయ్! ఎక్కడివక్కడే వదిలేసి, పక్క తోపులోకి ఉడాయించాం! కొమ్మల్లోకి ఎగబాకాం! ఆంబోతులు-దూసుకువస్తూన్న వల్లా గట్టుమీదికి వెళ్ళి, కలయబడ్డాయి వాటి లడాయి కన్నుల పండువుగా ఉంది. కాని, వాటి తాకిడితో, నా తాలూకు సామాను నామరూపాలు లేకుండాపోయింది.

అవి,-కుమ్ముకుంటూ నా బైసికిల్‌మీద పడగానే, నేను నేలకు దూకేశా-కాని ఆ పిల్ల నా వెంటనే దుమికి కదలకుండా పట్టేసింది. అటు పోవడమే,-అమ్మో యింకేమన్నావుందా? చీల్చేస్తాయి! అని విలవిల్లాడుతూ నన్ను ఉడుంపట్టు పట్టుకుని వదలందే!

నా సైకిల్, నానా వంకర్లూ పోయింది
నా కోటు- చీలికలూ వాలికలూ—!
జేబులో కాకితాలు,- తుంతూతునకా!-
అదంతా అలా కళ్ళప్పగించి చూస్తున్నాను!-
ఆ బోతులు, రంగం దాటి పోయినాయి,

అవి, ఎంతో దూరం పోయినాకగాని, ఆ పిల్ల నన్ను అడుగు ముందుకు వేయనీయలేదు:

కోర్ట్ - మార్షల్-
కోదండం—
బరికి దెబ్బలు-
డిమోట్—
వెట్టిచాకిరీ
సాటివాళ్ళ వెక్కిరింత!-
నాన్న చీదరింపు-
అమ్మ – శోకం—

అన్నీ ఒక్కసారి మనసులో తిరిగినాయి. నాకు తెలియకుండానే కంట నీరోడింది!- ఆ పిల్ల నవ్వింది- ఎద్దులు కుమ్ముకుంటే జడుసుకునే యీ మగాడు, యుద్ధమేం జేస్తాడు?—అంది- జడుపూకాదు, దడుపూకాదు: నా అవస్థ యిదీ, అనిపాడి మాటలతో జెప్పాను, అందుకూ నవ్వింది-

'మీ దొర ముసిలాడా ?' అంది!.

'మానాన్న వయసుంటుంది' అన్నాను!.

'అయితే జంకెందుకూ? జరిగింది చెప్పేయ్'

'చెప్పేందుకు జంకులేదు- శిక్షంటే, భయం లేదు. కాని, నిజం చెపితే, నీవు నలుగురి నోళ్ళల్లోనూ పడతావ్!

నేపేరు నాకు తెలియదు, చెప్పలేననుకో!

ఎవరో ఓ పడుచు పిల్లను జూసి వీడు యీ పల్టీ కొట్టాడని అనుకుంటారు. జరగనివన్నీ, ఊహించుకుం .

టారు నీరూపు రేఖలు మనసులో చిత్రించుకుని, గుట కలు మింగుతారు ఓ అభంశుభం ఎరుగని ఆడపిల్లను అందరూ అలా అవమానిస్తూంటే, నేను తల ఎత్తుకు తిర గలనా! నో - వ్ - నా యిష్టం వచ్చిన అబద్ధం ఆడ తాను– వాళ్ళ చిత్తం వచ్చిన శిక్ష వేస్తారు!'

—ఆ అమ్మాయి తోణక్కుండా, నా ముఖ కవళిక ఓరకంట చూస్తూంది.

'ఎవరికి?'

'నాకే—'

'అంటే మనకన్నమాటే'

'నిజం అదికాక మరేమిటి? మీ ఆఫీసర్లకు బుర్ర ఒక్కటే కాకుండా, బుద్ధి అనేదికూడా రవంతవుంటే, ఇంత అందమేసుకు పుట్టి, దాంతో నీలాటి అమాయకుణ్ణి అటకా యించినందుకు, ముందు నాకు వేయాలి శిక్ష!'

'అదేంమాట? ముక్కుకు సూటిగాపోయి నా డ్యూటీ చేసుకోకుండా, దారిలో ఒళ్ళు మరచిపోవడం నా తప్పుకాదా?'

'అదే ఓ తప్పయితే, అలాటివి చేయడం చేతకాని జీవులు మనిషి పుటక పుట్టడం దండుగ కాదూ! ఎర్రని గానుచూసి ఎద్దంటిది కట్టు తెంపుకుంటుందే, వర్హాని పిల్లని చూసి, వయసులో ఉన్నవాడు ఒళ్ళు మరచిపోవడం–నేర మౌతుందా? పైగా, నీవేమన్నా ఆగడంచేసి, అల్లరి పడ్డావా?—

ఒంటరిగా చూసి రోస్టు పెట్టావా?

అయ్యోపాపం, యీ లిల్లీ ఎండను పడిపోతుందేమో నని, జాలిదలచి, సాయం వచ్చాచ్!

కనపడ్డవాడిని, కాల్చేయడమే కాని, మనిషికి మని షల్లే, తోడు కావడం, మీ రూల్సు ఒప్పుకోవా?

రైఫిల్ బుజాన వేసుకుని రైట్ లెఫ్ట్ కొడుతూ జన్మంతా కీలుబొమ్మలాగానే ఉండాలా?

పద, నే నొచ్చి మీ ఆఫీసరుతో మాట్లాడుతాను!'

'నీవా?— పిల్లా! అలుసిచ్చానని, అంత శ్రుతి మించకు!—

'శ్రుతి మించకపోతే ఆలాపన రక్తి కట్టదు;

మిస్టర్ సోజర్! కాబోయే ఆఫీసరువి కాగితాలు చిరిగితే అంత గాభరా పడతావేం? మళ్ళా కొత్తవి వ్రాసి యివ్వమను!

ఆఁ—

ధీమాగా చెపితే దేవుడైనా వింటాడు!'

-ఆ ముక్క ఎంత ధీమాగా చెప్పిందని!

నిజంగా; ముచ్చటవేసి, సెల్యూట్ చేశాను.

పల్లెలో పుట్టి చేల వెంబడి పెరిగేపిల్లకు యీ తెలివి తేటలు, పుటుకతో దేవుడేయిచ్చాడు కాని, పుస్తకాలు కొరకడంవల్ల అబ్బినవా? అనుకున్నాను.

"అబ్బా, నీవు చెప్పినట్టే చేసాను! ఆపై మన నౌకరీ అటో యిటో అయితే,-"

"హాయిగా వచ్చేసి, నాతోబాటు దుంపలు తవ్వుతూ ఉండు-!"

'జైలు వేస్తే?'

నిన్నె జైలులో వేస్తే పైనుంచి చుక్కలు రాల్తాయి. యీ లోగా, వేసినవాడి పళ్ళు రాల్తాయి.

రాల్చేదేవరో?

ఈ రాలుగాయే!

'ఈ సంగతి అఫీసర్‌కు చెప్పనా?'

'నీవు చెప్పాల్సింది నీవు చెప్పు! వినడో,-మనం చెయ్యాల్సింది మనం జేస్తాము!'

'ఖాయమే!—'

'మనిషి పుటకపుట్టి, మాట తప్పడమే!'

'థేంక్యూ మిస్—' అని కొంచెం వెటకారంగానే సలాం జేశాను. ఆ అమ్మాయి అది గమనించినట్టుగానే,—

'మనిషి కనిపించుకుని తిరిగివస్తే—మదాం అని పిలవనిస్తా!' అనేసి చటుక్కున బిడియపడింది. ఆమె చెక్కిలి మీద పూసిన గులాబీలు, వనుల కద్దుకుని, సుడిగాల్లే పోయి, మలయ మారుతమల్లే తిరిగివస్తా! అంటూ ఆ కాగితాలు ప్రోగుచేసుకుని, సైకల్ అక్కడే వదిలేసి, వచ్చిన త్రోవనే దౌడుతీశా!

మా ఆఫీసరు బ్రహ్మచారి,-చిరాకు పక్షి-ముక్కుసూటిగాడు. సాధారణంగా మంచప్పుడే, ఆ మనిషిని పలుకరించడానికి మా కందరికీ హడలు!—

కాని నేనప్పుడు, మామూలు మనిషిని కానుగా, వేయి సింహాలపెట్టు ఉన్నాం.

ఎదుట పడి సెల్యూట్ చేశాను.

ఆయన కస్సుమని, 'ఇంకా ఇక్కడే ఉన్నావా? వెళ్ళలేదా? అని గద్దించాడు.

'సగం దూరం వెళ్ళాను.'

'వెళ్ళి-'

తిరిగి వచ్చాను.

'ఏం?'

'రావలసి వచ్చింది. కాగితాలు ఎద్దూలు తొక్కేశాయ్,'

'ఏమిటీ!' అంటూ నిలువెత్తున లేచాడు. నేను ఆయన కోపతాపాలు లెక్కచేయకుండా, గబగబ జరిగినది యావత్తూ చెప్పేశాను. ఒక్క, ఆ పళ్ళు రాలగొడతానన్నది మినహాగా, ఆ ముక్కా, ఆ ధూకుడులో నాలుక చివరదాకా వచ్చింది కాని, నొక్కిపెట్టేశాను.

నే నన్నదంతా మా ఆఫీసరు కనుబొమ కదలకుండా విన్నాడు. ఒక్క నిమిషం సేపు గట్టిగా ఆనూపానూ ఆలోచిస్తున్నట్లు, నిశ్చలంగా ఉన్నాడు. బుజ్జగించినట్లు అడిగాడు.

'యింతకూ తప్పు నీదా, ఎద్దుదా?'

'యిద్దరిదీ కాదు,' అనేశాను, వెనుకాడకుండా!

'వారిద్దరిదీ కాకపోతే, నీదే! అని నిదానంగానే అన్నాడు. నేనేదో దానికి బదులు చెప్పబోతే. నన్ను నోరెత్తనీకుండా హుంకరించి, బల్ల సొరుగు ఛెల్లున లాగి, పిస్టల్ దూసి,...

'సోజర్ పటాలంలో. చేరినవాడు - చేయరాని నేరం,- ఒక్కటే - ఒళ్ళు మరచిపోవడం—

దానికి ఒకటే శిక్ష!-' అంటూ, పిస్టల్ నాచేతి కందేట్టు ఎగరేశాడు; మొగ మటు తిప్పాడు.

గాలిలోకి ప్రేల్చాను; ఆయన ఛటున యిటు తిరిగాడు ___

'కెప్టెన్ సర్! మీ మాటమీది గౌరవం కోద్దీ, ఒక కాటిజ్ వేస్టు చేయాల్సి వచ్చింది. మన్నించండి!

మనం ఆయుధం చేతపట్టామంటే,

పగవాడికి - హెల్!

మనకు, విక్టరీ - ఎవ్వర్—ఫరెవ్వర్

యిది మీరు నేర్పిన పాఠమే___

ఒకడికి వెయ్యిమంది ఎదురైనా, వెన్ను చూప రాదు!- తన్నుతాను హతం చేసుకోరాదు.

చేత ఆయుధం పోయినా, నిండు జీవంతో, నిలు వెత్తునా కలియబడాలి; దెబ్బ తీయాలి!

యిది, మీరిచ్చిన శిక్షణ!

మీ జీవితాలు దేశసేవకు అంకితం!
మీ జవసత్త్వాలు, దేశరక్షణకు, అవలంబనం,
మీరు, దేశ సౌభాగ్యానికి అవసరం!
యిది - మీరు చేసిన ఉపదేశం!
నేను - మరువను!
ఈ జన్మకు మరువను - కెప్టెను!
మన్నించమని మరోసారి వేడుకుంటున్నాను.
ఆ కాటేజ్ ఖరీదు నా జీతంలో మినహాయించండి!

—యిలా అనేసి, పిస్టల్ ఆయనకు అందించి, సెల్యూట్ చేసాను! దాన్ని, నా చేతులోంచి, ఊడలాక్కుని, నా మీదికి గురిచేసి, 'నీకు మూడు నిముషాలు గడువిస్తున్నాను! ప్రార్థన చేసుకో', అని ఉరిమి చెప్పాడు. నేను అందుకూ ఏ మాత్రమూ గగ్గోలు కాకుండా,

కెప్టెన్ సర్! మీరిచ్చిన గడువు తీసుకుంటున్నాను.
కాని, దానిని ప్రార్థనకోసం వినియోగించను.
పటాలంలో చేరినవాడి బ్రతుకే ఒక ప్రార్థన!-

తనదేశంలో, శాంతి శాశ్వతంగా ఉండాలని, తాను రైఫిల్‌పట్టి రక్తపాతంజేసే అవసరమే రాకూడదని!

కెప్టెన్‌సర్! మనకు సాహసమంత సహనంకూడా ఉండాలి. రౌద్రమంత వాత్సల్యం ఉండాలి! రక్తపాతం విధి లేనప్పుడు చేసిన పాపానికి పరహారంగా, భూతదయ అమితంగా అలవరుచుకోవాలి!

ఈ మాటలన్నీ మీ దయవల్ల మాకు వంటపట్టి నవే!-

మీరు, నన్ను కూల్చేయవచ్చు!
కారణం-నా విధేయత అని చెప్పవచ్చు-
అలా పై అధికారులను ఒప్పించవచ్చు!
కాని, నిజం దాగదు!
లిల్లీ దాచదు!
మీరు సేఫ్‌గా ఉండాలంటే ఆపిల్లనుకూడా కాల్చేయాలి!...
అంతపని మీరు చేయగలరని నాకు తోచదు!
మీరు రాక్షసులు కారు!
హృదయమున్నవారు!
ధైర్య సాహసాల్ని, అభినందించేవారు!
పరమ శత్రువైనా,- వాడు మాంచి వీరుడైతే,- సెబాస్ అని బాహాటంగా అనగలవారు!
అంతేకాదు -
పటాలంలో మేమందరం - మీ పిల్లలం!
అలాగే చూసుకుంటున్నారు.
నేను, నిజంగా కాల్చేసుకున్నానేమోనని ఒక్క సెకన్ మీరు ఎంత ఖంగారు పడ్డారో, నేను గమనించ లేదనుకున్నారా!—
నేను,- నూరేళ్ళు బ్రతకాలని.-
మీకూ ఉంది,... నాకూ ఉంది!

పైపెచ్చు, లిల్లీదీ, పరిపూర్ణంగా, అదే కోరిక!
అలాగే జరుగుతుందని, నా నమ్మకం, ...
మీ ఆశీస్సు!-

యిలా చూచాయగా యిదే ధోరణిలో, యివే ముక్కలు కాకపోయినా, గుక్క తిప్పకుండా అనేసి, అప్పుడు ఆయన మొగం వంక జూశాను. ఆయన నవ్వేశాడు.

జాన్, పగవాడిని చూడగానే, కొందరికీ పడుచుపల్లను చూడగానే కొందరికీ, ఎక్కడలేని ఆవేశం పుట్టుకొస్తుందని అనుభవం ఉన్నవాళ్ళు చెపుతారు.

నీవు అందరినీ మించి పోయావ్ !

పగ - ప్రాణాంతకం.

ప్రేమ - ప్రాణదాత !

నీ దారిని నీవూ పోతూ, కన్ను బెడిసి ప్రేమలో దుమికావ్ ! మన పటాలం పరువు నిలిపావ్.'
అని వెన్ను చరిచి, పంపేశాడు.

ఆ లిల్లీయే - నా భార్య !

యింత కథ, యింత వివరంగా నీకు ఎందుకు చెప్పానో అర్థమయిందా నాయుడూ! నీవు కలుగజేసుకుని యింత కంగాళీ చేశావుగాని, అదే పిల్లకాయలకు వదిలేస్తే నీ కూతురింత అఘోరించవలసిన స్థితి, దాపురించేదికాదు,

అయిపోయిందానికి, యింకా, బాజాలెందుకుగాని, యికనైనా, వాళ్ళు చల్లగా ఉండేట్టు చూడు?

అని, ఆ పుణ్యాత్ముడు. అంతదూరం సబబుగా సరి చెప్పాడు. కానైతే, మా మామకు మొగం చెల్లిందికాదు. చేతకాని పనిజేసి మాట పడ్డానే అని, అంతమనిషి బిగలా పడి ఖాయిలా తిని, రిటైర్ అయినాడు. ఇంత లెక్కుంది మా సొద!

మామామిీద నాకేం కోపంలేదు. ఆ మనిషి సొబావం నాకు తెలుసు. రంగడికి, నిన్న మొన్నటిదాకా, వాళ్ళ నాయనంటేగుస్సా ఉండేది కాని,– ఈడకు జేరుకున్న తరువాతను,ఆ సీకూ సింతా, అంతా హోష్ కాకాయి.

కానయితే, మెనకటి నైజం కొద్దీ, నన్ను మెంటాడి మేపుకు దినడం మాత్రం మానదన్నమాటేగాని,—

అన్నప్ప, ఎక్కిడదక్కిగా నవ్వుకుంటూ, చింతాలూ గంగాస్నాన ఫలితం ఊరికే పోతుందా నాయనా! యీ పాటు నీకు నూరేళ్ళపాటు తప్పదురా అయ్యా!

మనే వారణాసిలో జూశావూ, ఆ విశ్వేశ్వరుల వారు, తెల్లవారుతూనే నిద్రలేచి, ఒంటినిండా యింత విభూతి పట్టించుకుని, మెలికెలుపడ్డ నాగహారాలు చక్క చేసుకుని, త్రిశూలం చేతపట్టో పట్టకో, నగరంమీదికి తిరగబోతాడు. ఆయనకు అడుగడుక్కూ ఏదో వింత కనబడుతూనే ఉంటుంది. అవున్నా నాయనా! దేవత లకి మన భూలోకం అంటే మహాప్రీతి. ఇక్కడ గోచ రించే ప్రతీది వారికి విడ్డూర్యమే! అందుకనే ఎప్పుడు

విమానాలేసుకు అట్టే తిరుగుతూ - ఆ వంకా యీ వంకా జూస్తూ, కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కాలం వెళ్ళబుచ్చుకుంటారు. వాళ్ళ లోకంలో చక్కాహా ప్రొద్దుపొడవటం, పవలెల్లా ఎండకాయడం--చీకటి పడటం, వెన్నెల కాస్సేపు కాయడం, తొలికోడి కూయడం-యిలాటి ముచ్చట ఒక్కటీ లేదుగా పవలూ రాత్రీ అంటూ లేదు, ఎదుగూ బొదుగూ లేదు. కనీ పెంచే వేడుక లేదు-మరే వేదనాలేదు... ఎందుకొచ్చిన లోకంఅంట-పోనీ తిండీ హాయం అంటామా? పప్పుందా? పాయసముందా- పూర్ణపు బూరెవుందా పులిహోరుందా? ఆఖరికి నాలిక్కి రాచుకునేందుకు విసిరికాయ పచ్చడన్నా ఉందా-రుచీ పచీలేని ఆ అమృతం తప్ప! కనుకనే, వాళ్ళందరూ మనంపెట్టే నైవేద్యాలకి ఎగడ్డం! బ్రహ్మదేవుడంతటివాడు బెల్లంగడ్డకు మొగం వాచిపోయినాడంటే-ఆసౌడభ్యం-ఇహ అడగనా?

సరే,- వాళ్ళ గ్రహచారం వాళ్ళదీ,- కాని,-

అలా ఆవిశ్వేశ్వరులవారు, ఊరిమీదికి విజయం చేస్తే, యింటికి మేవేళకు వచ్చేదీ యిల్లాలికి తెలియక పోయే!-

అమృతం త్రావిన ప్రాణి అయితే, ఆకలికి తాళుకో గలడు ఫరభ లేదు, అనుకుందామా అంటే, అదీ లేదాయే, లోకంలో నలుగురూ దేవాది దేవుడనుకోవడమే కాని, ఆ ఉబ్బులింగడు ఎంతటి అమాయకుడో, ఆ యిల్లాలికి తెలుసునేమో, ఎండనుపడి తిరిగి తిరిగి, ఎంత ఆకలిమీద వస్తాడో అని, ఓ చేతను గిన్నె ఓ చేతను గరిటే పుచ్చు

కుని, గుమ్మంలో పడిగాపులు పడి ఉంటుంది. మని, దాంపత్యం అంటే అదీ!- యింటికైన మగవాడు, పొలం బోతే,- ఆపేమా అంతఃకరణా అంటూవున్న ఆడకూతురి మనస్సున్నదే,- అదీవాడి వెంటపడి పోతుంది. ఒళ్ళు వంటింట్లో వున్నా, కళ్ళు తలవాకిట కాపలా ఉంటాయి. నీకు యీ సంగతి, ఎప్పుడో అనుభవంలోకి వచ్చి ఉండా ల్సిందేనే-'

చింతాలు,- అతి ఎ ... ద, వచ్చే నవ్వును ఆపుకుని,-

రంగా! దొరికిపోయావ్ లే!-

వీడో తలకుమాసినోడని,- అన్నప్ప గారితో మొరెట్టుకున్నావ్ గాదూ,-

అంటూ జబ్బ పట్టుకుని, ఓ కులుకు కుదిలించి,

యీ మనిషి,- పూసలో దారమంటిదుండి,-

పైకి అలా అవుపిస్తుంది కాని,-మాచెడ్డ-కానరాని గట్టిపట్టండీ!- అంటూ ఆయనకేసి, చూసి, నసుగుతూ బిడియపడ్డాడు...

ఆc-గట్టిపట్టు కనుకనే,- ఆ భువనేశ్వరి మీాపట్ల ఉంది! కనుకనే, అరణ్యకాండ వెనకట్టింది,- అయోధ్య కాండ ముందుకొచ్చింది; ఒరే అబ్బాయ్,- నా నోటి వాక్యాన యిలాగే ఊగులాడుకుంటూ ఉత్తపుణ్యానికి కీచులాడుకుంటూ,- యిలాగే ముప్పొద్దులూ వేడుకగా,- ఉన్నచోటే నూరేళ్ళపాటుందురుగాని,-!

అమ్మాయ్ రంగడూ! వెనుకటికి ఓ మహాముని ఉమామహేశ్వరుని స్తోత్రం జేస్తూ, ఏమని సెలవిచ్చాడను కున్నావ్! ఈ తల్లి చూడబోదామా అంటే, తగని నిష్ఠ-ఎప్పుడూ మడికట్టుకుని ఉంటుంది. అయితే, అతి సుకుమారపు ఆడకూతురా అంటే, కాదు. సమయంవస్తే దున్నపోతును తెగేసే స్వభావం! పోనీ, ఆ అయ్య అయినా ఎలాంటి సరసుడంటే మన్మథుణ్నే చావగొట్టినటువంటి వాడాయెను! వారి దాంపత్యం తీరు ఎలాటిదో, ఎవరికి తెలుస్తుంది? అంటే-

ఆ జగదంబ మహిషాసురమర్దని!

ఆయనేమో, కామదహనం జేసినవాడు!

కనుక యిద్దరూ సామాన్యులు కారు!

అలాటి చండప్రచండుల అన్యోన్యం అనేది ఎలా ఉంటుందో, ఏకాంతాన ఉన్నటువంటి సమయాన వారి ముచ్చటలు ఎలాఉంటాయో, మానవమాత్రులం మనం ఊహించేందుకన్నా తరమా?

యింతకూ చెప్పదలచుకున్న దేమిటంటే జగదాంబ చేరువలో వెలసింది, మీ కోసమే అనుకున్నంటివారై ఆ తల్లికి చూడముచ్చటయేట్టు మీ కాపురం మీరు చేసికోండి!—

చింతాలు చేయెత్తి అన్నప్పకు దణ్ణం పెట్టాడు.

అప్పుడు గమనించాడు.

చింతాలు కుడిచేతి బొటనవ్రేలు ప్రక్కనున్న రెండువేళ్ళూ మొండేలు!

చింతాలు ఆయన చూపులోకి చూసి, మొగం తిప్పేసుకుని, అదేందో చిలిపిజట్టీలెండి! అని చప్పరించేశాడు!

కాదండీ ఘనకార్యమే చేశాడు,

కాశీలో ఉండగా, ఎవరో ఓ ఆడకూతుర్ని తురక సాయేబు లెగలేసుకుపోయి, పై మిద్దెకెక్కించి, నిరబందం చేయబోయినారట్ట వాళ్ళ కరమం బాగుండక యీ మనిషి కంటబడ్డారు! పైకెగబాకి కలెబడ్డాడు, ఆరుగురు న్నారట! చితకా బాదాడు. వాళ్ళకడ బాకూ బల్లెం గొడ్డలీ, ఉంటేమటుకేం. చావ చట్టుగా కొట్టి, ఆ ఆడ కూతుర్ని వెన్ను వేసుకుని, క్రిందకు దిగొచ్చాడు. ఆ రోష్టులో ఆ రెండు వేళ్ళూ వాళ్ళుచ్చుకున్నారు:...

'ఆఁ - ఆఁ—'

మరేం పెమాదం రాలేదు లెగుండి; సేత యింత కర్రముక్కన్నా లేకపోయింది. సెయిదిరిగే జాగా లేక పోయింది. ఒకడు బరిసె మీదికేసినాడు. ఒడిసిపట్టినా ఆ పరాకులో! అంటే ఆ ఆడకూతురు కెవ్వుమన్నదిలెగుండి మరోగడ్డపాడు గొడ్డలిసిరినాడు ముక్కలెగిరినయ్ అంతే, మరి ఈగ వాలనిచ్చానా అని అందుకున్నాడు చింతాలు.

'మరేం గాయాలు కాలేదు కద!-

ఆఁ- ఏవో చిన్నం చితకా తప్ప, ఒంటిమీద దిగలేదు లెగుండి, కాని అమ్మకూ అబ్బకూ పుట్టిన అంత మందిలోనూ, ఒక్కడూ లెగవందే! మళ్ళీ ఎప్పటికి తెప్ప రిల్లారో ఏందో,—

'అంటే తెలియకడుగుతాను,-

అంత బీభత్సం జరుగుతూంటే- నలుగురూ పోగవలేదా?'

ఎబ్బే! అదో మారుమూల!

ఆ సుట్టుపక్కలంతా యిదే సజ్జు-

ఎవడి మట్టుకు ఆడే!—'

'అయితే, ఆ ఆడకూతురు ఎవరో!-,

వాళ్ళ మంచి మారాజులు - మారువాడీ కులం, కుబేరులాంటాళ్ళు! యీా పిల్ల కాయను కొంచుపోయి యింటికాడ అప్పజేప్పేసరికి, ఓ యబ్బ! ఆ యింటికి వెయ్యి యిలాయిల వెలుతురొచ్చింది, నా యేళ్ళు జోతే లెక్కేమిటి!-

ఆ యింటోరు నాకు తవ్వి తలకెత్తుతా మన్నారు, ఛస్, ఓ ఆడకూతురికి సాయమెళ్ళినందుకు యేతా బుచ్చుకుంటానా ? పోనీ మందు మాకు వేయిస్తామన్నారు! తప్పించుకొచ్చేసినా! అప్పుడు, ఆభణంలో యింటిమీాదికి గాలి మళ్ళింది. నిజం జెప్పద్దూ! రంగడేమై పోయిందో!- ఒంటిదై పోయిందని, సీకటిమాటున ఏ దండోళ్ళన్నా, ఎగరేసుకు పోతరేమో, అడుకుంటూా నూరు పుటకలు బుట్టినా; ఆడకూతురికి కష్టమొచ్చినా, ఆపదొచ్చినా ఆదుకునేందుకు లేని బతుకేల ననుకున్నా! గంగలో ఉరుకుదామని పరుగు లకించుకొని ప్రాణతప్పి సొమ్మసిల్లి పోయినా,—...,

రంగడు కెవ్‌మంది: చింతాలు, వెంటనే సందిట వేసుకుని, బతికొచ్చావాగా! నీ ఎదరే ఉన్నాగా, కళ్దెరు! అని మాటలో గజగజలాడి పోయినాకు; రంగడు, నెమ్మదిగా, కనువిప్పి, మత్తుగా చింతాలువంక చూడంగా, ఆతడు నవ్వేసి, మళ్ళీ చూడబోతే, మీసాలాన్నాయుడు కూతురివి, ఊసుకే ఉలికి పడతావేం,—

అన్నప్పగారూ, యిదంతా నటనండోవ్!

మీ మెప్పుకోసం, మామూలు ఆడకూతురల్లే బెంబేలట్టింది. అంతేకాని, మీరింతకుముందు సెలవిచ్చారే అట్టాంటి మనిషి, మా మనిషి, కారుదున్నను తెగేసేరకం సెడీవరసకు బరిమీద్దూకితే, ఎదరెందరున్నా తోపతోపే—

ఆహా!— రంగడికి ఆ విద్యకూడా వచ్చునన్న మాట! అన్నప్ప మాటలో,- ఆ ఆహా!— లోవల్ల మాలిన మెప్పుంది మనసు నిండిన దీవెనుంది:-

'ఏ ఎండ కా గొడుగు పట్టాలి కాదండీ! యీ మనిషి, బాణా చెడీలో, జిల్లామొత్తానికి చిన్నప్పుడే పేరు దీసుకొచ్చాడు. ఆ లెక్కమీదే, పటాలంలో కొలు విచ్చారు; చేరిన వాళ్ళందరికీ, కత్తిసాము నేర్పాడు: నేను-జేరకపోయినా, చిన్నపిల్లను జేసి, ఆవిద్దె నాకూ నేర్పాడు.'

నేరపడమే బుద్ధితక్కువైంది: నాయుడోరి కూతురు గందా, నవనవ మీ దున్నపిల్లగందా, అని చనువిచ్చి, కిటుకులన్ని జెప్పినందుకు, మా శిష్యురాలు, మా విద్దెనాకే

తిప్పికొట్టింది. దసరా పండుగల్లో చూడ వేడుకౌతుందని, వరస కలిపా! పసిపిల్లగందా అని పరాకుమీదున్నా, ముక్కు మన్నుగాకుండా బాదిందనుకోండి; కాచుకోడం గగనమై పోయింది,–

'భేష్—'

యీ– తవురన్న ముక్కే పదిమందీ అన్నారు. పటాలం దొర, బంగారపు గడియార మిచ్చాడు– ఛోటే సుబేదార్ బిరుదు నిషానీ లిచ్చాడు. యిలాటి తరిఫీయ దిచ్చినందుకు, అందరి ముందూ నాకూ హాత్-మిలా పిచ్చాడు...' రంగడందుకుంది, పై మాట–

బుద్ధిమంతు లందరూ మెచ్చుకున్నారని, యీ మొగ పీరుడికి, అలుకొచ్చింది. ఉలుకొచ్చింది.

నాకు గౌరవం జేశారంటే, అది తనకు కాదేం?– మూల నక్కి– ముంగల్లే కూచున్నాడు

మొగ మింత జేసుకుని, ...

సిగ్గు విడిచి నేను పోయి, గడ్డమట్టుకున్నా–

మరింత బిర్రబిగిశాడు!

చివరకు, మరే, మా నాయనొచ్చి,– నా పిల్ల కాయను నీ కిచ్చుకుంటాను, తప్పుగాచి, ఒప్పులెంచుకో అన్నమీద గాని, యీ అయ్య గుర్రం దిగాడేమో,– అడ గండి! —'

'అబ్బో! చాలా ఉందే కథ!—'

కథల్లేనే ఉంది మా కాపురం! వెనకటి కెప్పుడో, నేనేదో మారాం జేశానని, డొక్కను బెట్టుకుని,- కానరాకుండా కత్తికట్టింది. నవ్వుతూనే, నన్ను యేపుకుతింటూంది—ఎప్పుడో తిక్క తిరిగితే, కాశీకి బోతా,—

కాశీకి బోయినా గంగోత్రి బోయినా, తా చేసుకున్నది: తన వెంటనే ఉంటుంది. అంటారు రంగమ్మగారు...

అయ్యగారిని, అలా మాట కట్టుమీద నిలవేయకపోతే: అట్టా; నాలుగు చెంపలా చూపించి రా రాదూ__

సత్తెమ్మపాటికి చెట్టు కిందికి జేరుకునుంటుంది. ముందాతల్లిని జూపించు: ఆపైన మస్తానయ్యను చూడబోండి దానిమ్మ చేసగ్గిర, అవోమ్మరి సింగం తగలచ్చు. నంజుడికి వేళయిందిగా, యీపూటకు అంతతో సరిపెట్టు సంజెపూట, సాముగరడీలు జూపచ్చు.

అయ్యగారు- నేను మా యింటికేసి ఓమారి తొంగి చూసి అటునుంచి అక్కడికి వచ్చేస్తా అని. గునగునా నడచిపోయింది.

ఎటు చూసినా, అంతా ఏకంగా తోటల్లే అవుపిస్తూంది. అటు ఎడమవెంపుగా ఓ వందగజాల లోపు దూరాన యిళ్ళు కనిపిస్తున్నాయి, అయ్యగారూ, అటు పోతే, ఓ మైలుదూరం, అంతమేరా మనూరేనండి శేషయ్య బావ యీ కాడికి రాకముందు సెదురువాటుగా తలో ములా తలో గుడిసె ఉండేవి. అయన్నీ ఒక సోటికి

జేర్చి, హాల్ మొత్తం ఒకూరు జేరాడు. పేటలో వారికి లేని సుఖం, మాకిక్కడుంది...

'అలా అయితే. ఊళ్లోకిపోయే, అటేపో పోవచ్చునుగా ;'

'అది పెడ చుట్టవుతుంది!

పైగా, అందరూ పొలంమీదికి బోయినారు.

మనం, యిప్పుడిటు బోదాం!

ఊరి కన్న యిది ముఖ్యం...'

ఎదటంతా, కోరనార మళ్ళు - అక్కడ పండని దినుసులేదు. ఏం పదును జేశారో కాని, కాపు నేవళందేరి, పచ్చివి కొరుక్కుతినేట్టున్నాయి. అందులోనూ ముఖ్యంగా ఆ వంకాయలు- నీలవర్ణుని కరాంగుళులల్లే—అనుకున్నంతలో, చింతాలు వ్రేళ్ళు జ్ఞాపకం వచ్చి, అబ్బాయి! తరువాత ఏం జరిగింది?—

చింతాలుకు వెంటనే ఆకళింపు కాలేదు,

అర్థం కాలేదన్న చూపు చూశాడు!

'యిందాక నీవు చెప్తున్నది! గంగలో దూకుదామని, పరుగుతీస్తూ—'

పతంగీ వాలినట్టు వాలిపోయినా, ఓ సాఘుపు దారెంట బోతూ, నన్నుచూసి, ఆదుకున్నాడు,

ఏం జేసినాడో. తెలివొచ్చింది, సత్తువొచ్చింది గాయాని కేదో పసరు బూసినట్లుంది. రగతం ఓడటం

కట్టింది. లెగిసి నిలుచున్నాను, ఎట్లా? ఒక్క గంతేసి; యింక వెంటబడ్డాను; ఆ రోజు నగరం అంతా తిరగేశాం.

ఎక్కడా ఆగడంలేదు:

ఎవరేం చూపినా చేజాపడం లేదు;

నాకూ ఆకలనిపించలేదు—

సంజెవేళ, తానేదో, యింత ఉండ వేసుకుని, నాకింత యిచ్చాడు, మింగేశాను; పిండొంటలతో మప్పొద్దులు బువ్వదన్నట్టుంది—

ఎంతదూరం వస్తావురా! అన్నాడు.

'బతికినన్నాళ్ళూ తప్పరెంటే!' అన్నాను;

నవ్వాడు;

యింకో ముప్పెవళ్ళు పోనీరా- అన్నాడు;

నాకు అరదం కాందే!

నీ బతుకూ నీ పాణం నీ గడ్డమీదుందిరా! మొక్కకు మెయ్యి మొక్కలు జూసి, కాయజూసి పండుజూసి, మన వడి మొగం జూసి మా దగ్గరకు రారా! అన్నాడు.

ససేమిరా! నాకా జంజాటన యీ జలమకు వద్దు— నిన్నే నమ్ముకున్నానని, అడుగులో అడుగేశా!

మూడు పొద్దులలా నడిచినాం:

నగరం యిడిచి యెంత లెక్కొచ్చినామో,—

దారంతా మంచుగడ్డ—పై నుంచి పేలగింజలు రాలినట్టు, ఓకటే తుంపర, అంతా కొండలమయం, కింద జూశామో అగాధం; హోరు; చీకటికాదూ, పవలూకాదు? అదేదో మసక!—

అదేం మయిమోగాని, వణుకుట్టుకురాలే!—
కనుచూపు మేర, కొండంతా పూసింది—
ఎన్ని రంగులు, అవేం పువ్వులు—

యిది నరులిరిగే జాగా కాదేమో అనిపించింది— ఓ గట్టుకెక్కినాం—అల్లంత దూరాన, గులాపువ్వులు, మైళ్ళకు మైళ్ళు అడివి— అవి మొక్కలు గావు, మాను గట్టిన వృక్షాలు — పువ్వులు కోసుకురారా అన్నాడు స్వామి. నాకు, అవి అందుతాయా అనుకున్నాను. ఆనందజీ! అని కేక వెయ్యరా నీకు అందంది ఉండదురా! అన్నాడు. అటు పరుగెత్తినా; ఎగిరి ఓ పూవందుకున్నా. పువ్వంటే పువ్వా! పెద్ద యిస్తరాకంత ఉంది. ఏం గుమ. గుమ!— తలొంచుకుని, ఉన్నచోటికి లగెత్తుకొచ్చినా! ఏడీస్వామి!—

అడుగు ముందైంవేమోనని అరుచుకుంటూ బోయినా,... కాని నాకు అంతే ప్రాపాతం! మరి ఆపడలా! పోగాపోగా సాధూలమూక ఎదురొచ్చింది! ఆరిత్తో మొరెట్టుకున్నా...

ఆరన్నారు గందా, బేటా, నీ పుణ్యాం యిప్పటికి యింతవరకే. ఆ తరుణం వస్తే, ఆనంద్ జీ రప్పించుకుంటాడు.'

స్వామీజీ పూవుతెమ్మన్నారు; తెచ్చేలోగా మాయమైనారు; అని వాపోయిను.

ఆయన నవ్వాడు; ఎక్కడికీ మాయంకాలా! ముందులాగే నీ ముందు నడుస్తూనే ఉంటారు; ఆదోవనే పోరా! అన్నారు. వారి వెంటపడి కాశీ జేరుకున్నాను.

నగరంలో కాలెట్టినా, ఆకలిదప్పికలట్టుకున్నాయి. అక్కడ తిండికి కొరతేమిటి? అలా తిరుగుతున్నా, ఆనంద్‌జీ, నా ముంగల నడుస్తున్నట్టే ఉంది. ఆరే ఇక్కడ పడేశారు; ఎప్పటికో రప్పించుకుంటారు!... ఆనంద్‌జీ! గురుమహరాజ్! అని ఒళ్ళు పొంగిన కేక పెట్టాడు చింతాలు: అన్నప్ప ఉవ్వెత్తు పెరిగి, అమాంతం కౌగలించుకున్నాడు. 'నాయనా! ఆ స్వామికి నీ మీద దయవొచ్చి, ఆతరుణం వచ్చినప్పుడు, యీ అన్నప్పను మరచిపోకురా, నన్నక్కడకు జేర్చరాతండ్రీ' అని విలవిల్లాడాడు. చింతాలు గంభీరంగా, అన్నప్పగారూ, నాలాంటి అధమస్థుడే, ఆ సారంగం కంటజూశాడే, మీకేం తక్కువాతదండీ! ఆనంద్‌జీ, తవుర్నే రప్పించుకుంటాడు!...' ఆ ముక్కలు వేదవాక్కుల్లాగా వినిపించినాయన్నప్పకు...

యిద్దరూ మాటామంతీ లేకుండా పదిబారలు నడిచారు. అక్కడనుంచి కొండగోగు మడి, నిలివెడుకుప్పైనే ఉంది మొక్క. పువ్వులు, కొమ్మల్ని విరబోసినాయి, చేను మధ్యనుంచి, బాట ఉంది. ఆ చేను అనుకునే తోటకూర మడి లేత మొక్కకాదు— కాడేసి మానుకట్టింది. కరివేప గుబురల్లే ఎదుగుకొచ్చింది. ఆ చేనుకు అవతల

కొంతమేర మెరాబా- అక్కడో దిరిసెనచెట్లు ఒక్కటే ఒక్కటి కాని, మహావృక్షం! ఆ చెట్టు నీడను కపిలగోవు!

తల్లీ, సత్తెమ్మ! అని చింతాలు చేతులు జోడించి కేకపెట్టాడు. అన్నప్ప కూడా వెనువెంటనే, చేతులు జోడించబోయి, అంతలో ఏదో సందేహంవచ్చి, చేతులు ఆకట్టుకున్నాడు, కపిలగోవు వీరిని చూసి, రథం కదిలినట్టు ముందుకు కదిలి వచ్చింది. హిమాలయ శృంగాన్ని చూస్తున్నట్టనిపించిందన్నప్పకు! నిలువు నిలువూ కపిలవర్ణం, మొగాన, అరచేతిమేర పసుపుబూసి కుంకుమ బెట్టినట్టు, మచ్చ, మొనదేరిన కొమ్ములు, దండైన మూపురం! రెండు పొదుగులు - చమరీవాలమంటి కుచ్చు?—

అన్నప్ప, కనులు మూతలు పడ్డాయి.

మనసు ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు జేసింది-

అంతలో ఒళ్ళు గరిపొడిచింది

కళ్ళు తెరిచాడు.

సత్తెమ్మ- తనకు దగ్గరగా వచ్చింది- .

అంతమేరా, అదో పరిమెళం!

అమ్మా! సత్తెమ్మ- అన్నాడు!

హా ఆఁ- అన్నది-

అమ్మా, యింత కాలానికి, వీడికి దరిసెనమిచ్చావా తల్లీ! అన్నాడు. పింఛం అన్నప్ప వెన్ను నిమిరింది. కపిలగోవు, తిరిగి తానున్న తావుకు నడచిపోయింది.

ఇంక కదలమని చింతాలు సైగ చేసినాడు. అలా కొంత దూరం పోయినారు. అదంతా ప్రత్తి చేను-

అప్పటికి మాటపెగిలింది. అన్నప్పకి.

ఆఁ, ఏమిటీ తల్లికథ!- అన్నాడు.

కథేముందండీ!

ఏమున్నా ఉన్నా, మనకి ఎరికెలెదుండీ!

ఏ తల్లి కన్నదో, ఏ సీమలో బుట్టిందో-

శాంతయ్యగారెంటనే వొచ్చింది, రావడమేమిటి యిక్కడే మకాం-

ఎన్నడన్నా. గోగుపువ్వులు కొరుకుతుంది. మరో మేత ముట్టదు, వానకురుస్తూంటే, మోకెత్తి, నాలిక తడుపుకుంటుంది, మరి అంతే, నీల్ర్ దాగదు. మండేసంగిలో అప్పుడూ యిలాగే మల్లెపువ్వల్లే ఉంటది.

అదేం సత్తెమో కాని,
చూడికి,- రాలేదు-
కాని పాల్జేపుతుంది-
అదన్నా నిత్తెమూ కాదు-

మనూరిలో, ఎన్నడన్నా, ఎవరన్నా పసోడికి కూసింత నలత జేస్తే, సిన్న లోటాబుచ్చుకుని, తల్లో,- మరో ఆడకూతురో యీడకు లగెత్తుకొచ్చి, నీ సత్తెం మా యమ్మా? అనంగనే పొదుక్కో జువ్వగా జువ్వతుంది. ఆ పాలచుక్క గొంతు దిగడమేమిటి, బిడ్డ లెగిసి, కేరింతాలు కొడుతుంది-

ఈ గడ్డమీద, ఆ తల్లి చలువను ఖాయిలా అంటూ రానేరాదు- వచ్చిందో, తప్పిజారి, యిదేమందు ఆచార్లుగారు చెప్పిన మాటే—

'అయితే, తతిమ్మా గోవులతో, కలుపుగోలుగా ఉండదా?'

ఎందుకుండదూ; అదే మనవి చేసుకుంటున్నా. పండగనాడు అమ్మవారు బయళ్లెల్లినట్టు, పున్నమి పున్నమికీ, మందలో కొస్తుంది. యింక రేయికి రేయి, ఆసంబరం జూసుకోండి! పెళ్లోరిల్లు లాగుంటుంది. మలి, కోడి కూసే తలికి మళ్ళీ యథాప్రకారమే- ఎవరుండేచోట ఆరుండాల్సిందే!

'బాగుంది' మహాబాగుంది!

అయితే, చింతాలూ జిహ్వాచాపల్యంకొద్దీ అంటే నోటి తీటకొద్దీ, అడుగుతున్నాననుకో, మన మనసులో - ఏదో తలకు మాసిన ఆలోచన, ఒకొక్కప్పుడు దానంతటదే పుట్టుకొస్తుంది. అలాటిదాన్ని అక్కడే హతమార్చడం ఒక పద్ధతి. బయటకనేసి, ఆపై చెంపలు వేసుకోవడం - మరో పద్ధతి...

నే నడగొచ్చిందేమంటే, ఎంత దేవతామూర్తి అయినా, ఆవిడ సత్తెం తెలుసుకోలేనందువల్ల, పశుబుద్ధితో అంటే అర్ధమయిందికాదూ? మన మందలో ఉన్న కోడెలు ఎన్నడన్నా-

'అరదమైంది.'

అవి పశువులే కావచ్చు కాని వాటికీ గ్యానం, ఉంది. సత్తెమ్మ, మందలోకి బయ ఙెల్లొచ్చేవేలకు, మందలో కోడెలన్నీ ఎటో ఉడాయిస్తాయి. ఆ తల్లి, కను సూపు దాటినాక గాని, మందలోకి మళ్ళవ్!'

'ఆహాఁ— నేనూ అంతే అనుకున్నాలే'...

...అన్నట్టయితే, అది అబద్ధం

అవకతవకపు ప్రశ్న వేశాను.

అది కప్పిపుచ్చుకునేందుకు, యిలా గొణిగాను.

యీా తప్పుకాయి, సత్తెమ్మ తల్లీ!'

యీా మాటల్లో పడటంలో, వచ్చినదూరం తెలియ లేదు. మళ్ళీ ఓ మెరాబాలోకి వచ్చారు అక్కడ మేకల మంద,... ఓ, కుంటి సాయేబూ,... ఓ జత జాగిలాలూ, సాయేటు చేత వోకంజీరా!

సాయేబుకు వయసు మళ్ళినా, గునపమల్లేఉన్నాడు. వ్యాసులవారి గడ్డం... మామూలు పంచకట్టు కట్టుకుని, గళ్ళరుమాలు తలకు చుట్టుకున్నాడు. దగ్గిర ఓ బారెడు లాఠీ ఉంది—

అక్కడ ఓ రాతిబండ మీాద కూర్చుని ఉన్నాడు.

వీరిని చూసి లేచి నిలుచున్నాడు.

నవ్వుమొగం జేసుకొన్నాడు.

'రాండి అన్నప్పగారూ.

తమాషా చూడండి!' అన్నాడు.

ఆయన బండమీాద కూర్చున్నాడు.

చింతాలు నిలుచునే ఉన్నాడు.

సాయేబు కంజీరా మీద ఓ ఝుఃఝుకు వాయించాడు. చెదురు వాటుగా మేస్తూన్న మేకలన్నీ, వచ్చి వలయంకట్టి నిలుచున్నవి.

వరుసలో గతిమార్చి, రవంత దురితం జేశాడు నాలుగు మూలలనుంచీ, కాళ్ళకు మువ్వలున్న, కరి మేకలు, పోతులంటివి; చెంగుచెంగున, ఆ మయానికొచ్చి, చిందేయడం మొదలెట్టినాయ్, మరో నిమిషానికి, సరిగ్గా లెక్కకు అన్నే-తెల్ల మేకలు, అక్కడికి దుమికి, తాళానికి అనుగుణంగా, అందుకు పైకాలం అదేం చిందేయడం సాగించినవి. వాటి వాలకంలో, మనుష్యుల కుండే సకల తెలివి తేటలూ, ఉన్నట్టు స్పష్టమౌతూనే ఉంది. కాని మనుష్యుల్లో, ఇంత జవ ఎక్కడిది? యిలా ఒక్క- అర ఝాము, ఆచిన్నే-చిద్విలాసం నడిచింది. మస్తానయ్య ముక్తాయింపు ముగింపుకు తేంగనే, ఎక్కడివక్కడికి తప్పుకున్నాయి.

అన్నప్పగారు, రామరసాయనం సేవించిన వాడికి మల్లే పెల్లుబుకే ఆనందంలాగా ఒక్క అరగడియ కూచున్న చోటే ఉన్నాడు, కదళీకందమల్లే, పండు నిదురపోయి, మేలుకున్న వాడికిమల్లే నింపాదిగా, చూపూ కవళికా సంబాళించుకొని. ఆహాఁ– అని నింపాదిగా అంటూ లేచి నిలుచున్నాడు.

అన్నాడు, మస్తానయ్యా! ఆదికాలంనాడు, యమునా తీరాన, ఆ నల్లనివాడు, లేగలతో యిలాగే ఆడుకునే వాడంటావా?

'మీ మాట నాకు అరదం కాలేదు' అన్నాడు మస్తానయ్య. 'మీ తీరే నాకు అర్థంకాలేదు. దానికేంలే! కాని, సాయేబయ్యా, నీకు ఏ దేవుడీ జన్మయిచ్చి, యీ విద్యయిచ్చాడో, వాడే, మా కళ్ళు చల్లగా ఉండేట్టు, వేయేళ్ళపాటు నిన్ను మరచిపోవాలి!

యిదీ అరదంకాలేదు. అని నవ్వుతూ అన్నాడు మస్తానయ్య.

'కాక పోయినా, నేనన్నది కాక తప్పదులే!'

అని అక్కడనుంచి కదిలాడు.

మస్తానయ్య, ఆయనను ఆపి సాష్టాంగ ప్రణామం జేశాడు. ఈయన తెల్లబోయినాడు. ఆఁ- ఆ!- యిదేమిటి యిదేమిటి? నేను జేయవలసింది నీవు చేస్తే ఎట్టాగయ్యా!

——మళ్ళీ దర్శనం జేసుకుంటాను-

అంటూ నడక సాగించాడు. పదిబారలు సాగగా, చింతాలు వచ్చి కలుసుకున్నాడు

అయ్యా! ఎలా ఉందా ముచ్చట!-

ఏం జెప్పను: యిక్కడ వున్నవాళ్ళు, మనుషులో దేవతలో చెప్ప శక్యంగాకుండా ఉంది. ఆ సాయేబు-

ఏ సాయెబు--

ఏ సాయెబేమిటి! మస్తానయ్య-

మస్తానయ్యను సాయేబును చేశారేమిటండోయ్! ఆయన బ్రాహ్మలండీ, మల్లావధాన్లగారు వేదం అంతా ఒక్క గుక్కను ఒప్ప జెపుతారు.

ఆఁ. ఎట్టా, ఎట్టా!

అవునండీ, ఆరిది మన పేటే, బావకు ఓ వేలిడిసిన బామ్మరిది అవుతారు... సిన్నప్పుడు, బిడ్డలు దక్కకపోతే కన్నోరు యీ పుట్టినాయన్ను మస్తాన్‌గారి దరగాకాడ తురాయి గట్టించి ఆ పేరెట్టుగున్నారు. పెద్దోరయిన తరువాత మీ రాగే కొండి పిలకెట్టించుకుని యెన్నెల్లో సదువు జెప్పించుకున్నారు. అప్పుడేంజరిగిందంటే పేటకు ఓ ఫకీర్ బాబా రాంగనే, ఆ రెంట వీరు పడిపోయినారు! ఎన్ని సమచ్చరాలు ఏడతిరిగారో, ఏం జేసారో మనకేం తెలుసు? రెండేళ్ళనాడు తిరిగొచ్చారు. వెంట ఆ సిందేసే మేకల్ని దెచ్చుకున్నారు. అదే ఆరికి ఆనందం, మరో జోలికిరారు.

'ఏమిటో ఆ సాధన!'

'ఓ సాధకం జేయరు ఓ సాము జేయరు; మనందరిలో మడిసిలాగానే ఉంటారు; బువ్వదింటారు. నవ్వుతూ ఊసాడుతారు. ఎన్నడన్నా అమ్మోరి మందిరంకాడికివచ్చి యేదం సదువుతారు. ఆరు సదువుతూంటే శాంతయ్యగారు, ఆరన్న దానికి పై ముక్కలు పిల్లంగోలి మీద వాయిస్తారు! అది, మా లాటోళ్ళకు యినేందుకు మా రఞ్జగా ఉంటదండీ,

అవును; బ్రహ్మానందంగా ఉటుంది!

యితగాడికి, తల్లీతోడూ అంటూ-

ఓఁ- గంపెడు బలగం, కట్టుకుపోయినంత ఆస్తి - ఏదీ తనది కాదనుకున్నాడు.

పోనీ, వాళ్లెవరూ చుట్టపుచూపుగానన్నా- అతీగతీ కనుక్కుంటారా!-

ఆరికేం బట్టింది? ఎవరి మట్టుకు ఆరు,-

సాలినోరే, అయితేనేం, యీయనకాడ లప్పంతా తవురికి కట్టబెట్టలేదని, మంట! మస్తానయ్య దేశంమీదికి బోయినేళ - ఎవరికోరు బొర్రెడదామని జూశారు. కాని, మన సోములుగాడు, వాడున్నాడుగదండీ, పుచ్చెల్తో బెచ్చాలాడే రకం-

అయితే, తమాయించే ఉన్నాడు!

అవును మరి, తాను, కావంద్ కాడు, పాలేరాడు - ఎదుటోరు సూద్దామా అంటే, బ్రాహ్మర్లు సావంతులు!

నేనేం పాపాన బోయినా సరేగాని,-

యీ పెద్దింటోడికున్న నీతి, నిజాయితీ, యీ గొప్పింటి మారాజులికి లేకపోయింది.

బెమ్మ దేవుడి శిరసుల్లోంచి బుట్టుకొచ్చారట, యీరు. ఒకటికి నాలుగు తలకాయలయే సరికి, తలకో ఆలోచనబోయి, బుద్ధినిలకడుండదంట ఆయనకి. ఆ గాచారమే, వారసత్తంగా, యీరికీ దఖల్ పడిందని రంగమ్మ గారు జెప్పారండీ... ఏందయితేనేంగాని సోములుగారు

ఆరినో గుక్కెట్టించాడండి! గడ్డిపరక అరిసేతి కందనిస్తేనా.-

తవురికడ్డమొస్తే నిలువునా పాతరేయిత్తామన్నారంట. ఆడేమన్నడు? అయ్యా పరాయిసొమ్ము యిసం! బాన్మర్ల యిసం బెట్టిన పాపం నాకెందుకు తిండికి తక్కువైతే గొప్పోరికడ చేజాపండి! అంతేకాని మీ సాటోరు మీ కళ్ళముందు పుట్టినోరు. మల్లన్నగారు నేలగలసిపోతే ఆరిముల్లె మీకు దక్కాలని ఆసెకు పోకండి? యీ గాచారం బిడ్డ బిడ్డ తరాన సుట్టుకుంటుంది. బగవంతుడు తిన్నగాజూసి మల్లన్నగోరు తవురందరికన్న యేడింత లెక్కువ బతకబోతాడు. సూద్దురుగానిగా అన్నాడు. ఆపైన వీడు మాటకు లొంగేరకం గాదనుకొని తాశిల్దారుగారు జమాబందీకి రాంగాజూసి ఆరినాకట్టుకుందామని జూశారు, యీపూది బెత్తెడు మందాన పట్టించుకొని సేలువలుగప్పుకొని సెవులకుందులా లాడించుకుంటూ,— సెప్పినవన్నీ దబ్బరలేగంద!

ఆరు, యిచారిస్తాంబొమ్మని పంపేసి, సోములొక్కబులావ్ అన్నారు: యీ డెళ్ళాడు; ఉన్నదున్నట్టు జెప్పాడు: ఆ స్తంతా తవురి కొగ్గేసి తప్పుకుంటే, సెరువుకింద సెక్క రెండకరాలు, కట్టార్జితం జేసియిస్తామని ఎరజూపినారని, సత్తెప్పమానంగా సాచ్ఛీకం దెస్తానని జెప్పాడు. సరే, పోరా అన్నాడు. ఓహో యిదా కత! అని, ఆసాముల నందర్ని రప్పించాడు. మాంచి మరేద జేశాడు.

మాటల్లోకి దించి, అయ్యా, నేను కులానికి భజంత్రీ
నోణ్ణి, మా తాతముత్తాతలందరూ, పొదట్టుకున్నాళ్ళే:
యిప్పటికీ మా సినతాత కొడుకు బిడ్డలు, కులవృత్తే జూసు
కుంటున్నారు. నీనూ, సిన్నప్పుడు మా నాయనెంట బడెళ్ళి,
సెక్క లూడదీసినోణ్ణే! యింతమంది తవురిలాటి తలకు
మాసినోళ్ళ కంటికాపడేసరికి, చేయి పురపురలాడుతుంది.
నేను సాయంగా, సబ్బురాసి, గీసేసి, అబద్దానికో గంటు
సొప్పునెట్టి, గంటుకు సున్నం బట్టించి, బత్తె కర్సులిచ్చి,
పంపేస్తాను; ఏమిటి సెలవు! అనే తలికి, అన్నంతపనీ జేస్తా
డేమో నని గజగజలాడి పోయారంట! కాని, గడుసోరు
కావడంతో, 'మీరు స్వయంగా పూనుకొంటామంటే
అంతకంటేనా, కాని, మా యింటిమంగలి మాకు ఉండనే
ఉన్నాడు. వాడి నోటిముందరకూడు తీసేయడం, అధికారు
లకు భావ్యంకాదు. పైగా పుస్తకం బట్టిన చేత్తో పొది
పడతాననడం, మీకు అంత శ్రేయస్సు కాదు. అదిన్నీ
గాక, అంత దూరాభారాన శ్వేతద్వీపంలో కొలువుదీరి
ఉండి, కేవలం కటాక్షవీక్షణం ద్వారా, భరతఖండంలో
ప్రజల యోగక్షేమాలు కనిపెడుతూ ఉన్న షువంటి ఆ
ప్రభువులు తమ ప్రతినిధినిగా, మిమ్మల్ని ఏర్పాటుచేసినా
రనే విషయం మీరు కలలోనైనా విస్మరించరానిది. రాజు
విష్ణువంటివాడో, ప్రజలున్నూ అషువంటివారే అవడం
కద్దు అని మన ఋషులు సెలవిచ్చేఉన్నారు గనుక, మీరు
మామీద అనుగ్రహం కొద్దీ, యీ పనికి పూనుకుంటే...

అక్కడ ఏలినవారికిన్ని యిదే కులవృత్తేనేమో, అని అభిప్రాయం కలుగవచ్చును. కనుక అన్నదాతలైనటువంటి ఆయొక్క ప్రభువుల పరువు మర్యాదలను కాపాడే నిమిత్తమైనా, మీరు మాకు తలపెట్టిన సత్కారం జరిపించకుండా ఉండటమే ఉచితం అని తోస్తున్నది. అలాకాదు, దాని బరువు బాధ్యతలు, నేను జూసుకుంటాను, నా ఆజ్ఞప్రకారం తల ఉగ్గండయ్యా అంటారా, ... యిది, పరోక్షంగానైనా నారాజాజ్ఞే, కాబట్టి తిథివార నక్షత్రములతో నిమిత్తం లేకుండా, పచ్చని యింటో యీ ఓగాయిత్యమేమిటని అయినా అనుకోకుండా, చేతులు కట్టుకుని కూర్చుంటాము ఆ పైనంటారా, యిది ఏగానీ క్షౌరం కాదు గనుక మాసానికి దోసెడు రూపాయిలు తెచ్చుకునే ఉద్యోగస్తుడు, చేసిన నిర్వాహకం కనుక, తడవ తడవకూ తల తడిమి చూసుకుంటూ, మీ ఘనత నలుగురికీ వెల్లడయేట్టు సంచరించగలము!' యిట్టాగనేసి, ఆరి నోరుకట్టేసి, తప్పించుకుని బయటపడ్డారంట. కాని, ఆ తాసిల్దారు బదిలీ అయిపోయేంత వరకూ, పీరు నిద్రలోలేం- యింక ఏమనుకున్నారో ఏందో, మరి సోములు జోలికి రాలేం యింతలో మల్లన్నగారు రానేవచ్చె,-

పిచ్చోడల్లే మెల్లిపోయినోడు, బీపిములోరల్లె మర్లొచ్చినాడు. ఈ బూమిా పుట్టా తనకెందుకూ, బూమి పుట్టించినోడు దేవుడు, ఆడిసొమ్మేడిదే, అనేశాడు. కాని సర్కారువారికోసమంటూ లెక్కేదో, ఉండాలిగం అదాని .

చేసయ్యో బావ జెప్పినమీాదట, అమ్మోరి కప్పజెప్పి, అట్లని పట్టారాయించాడు. తల్లిదగ్గిర పాలు బిడ్డలందరూ త్రాగినట్టు, యీా గడ్డమీాదునోళ్ళందరూ: అందులోపండే గింజాగట్టా తింటూ సుఖంగా ఉండాలని కోరుకున్నాడు. అట్టానే జరుగుతూందిలేఁ కనుచూపుమేరదాకా, అంతా అమ్మోరి పరగణా-

'ఆ సోములు గాగున్నాడు?'

'రాయి లాగున్నాడు,— మనం కూసింత లెక్క బోతే తగుల్తాడు'

...అక్కడంతా యిహ దానిమ్మతోట తోటేమిటి అదో పెద్ద అడివి. పక్కనే చిన్న తగుపాటి తటాకం. గట్టు చుట్టూతా, జేమచెట్లు.

తటాకంలో అమ్మోరి వాహనం యీాదులాడు తూంది. వీళ్ళను చూసీ చూడటంతోనే నీళ్ళలో ఉండే గర్జించి ఒడ్డెక్కి జూలు విదిలించుకుని చింతాలు మీాదికి దూకింది- అమ్మా - మా అమ్మా! అంటూ సందిట వేసుకున్నాడు! అక్కడనుంచి అన్నప్ప ముందుకుదూకింది అప్పటికి ఆ రూపు అంతుచిక్కంవి.

షుమారు పదేళ్ళ ఆడపిల్ల-
మొగం చంద్రబింబమే!-
కెంపుల్లాంటి జడలు-
తామర రేకులలాటి కళ్ళు,
ఆ చూపు, సూర్యమండలం

ఆ నవ్వు- గర్జన-

అన్నప్ప- విస్తుబోయి అ ప్రయత్నంగా నమస్కారం జేసినాడు. అమ్మోరి వాహనం – ఎగిరి ఆ చెంపను యీ చెంపనూ; పెట్టుపెట్టి లేడల్లే పారిపోయింది! ఆ తాకిడికి అన్నప్పకు కంటనీరు కమ్మింది.

అయ్యా! అయ్యా, ఏం అదృష్టమండీ!

శాంతయ్యగారిని అలా కొట్టింది- మళ్ళీ మిమ్మల్నే కొట్టింది, ఏం నిదర్శనమండీ! ఆ తల్లికి– మీమీద్దయొచ్చింది. యిందరమున్నాం గదా- ఒక్కరికీ అంత పున్నెం లేకపోయె-'

మళ్ళీ యిల్లా దయచేస్తుందా?
చెప్పలేం, ఆ తల్లిదయ!
కొంచెంసేపు యిక్కడే ఉందామా!

తవురి సిత్తం–

–అన్నప్ప కూర్చోబోయినాడు

అయ్యా, అయ్యా! అని చింతాలు వారించినాడు. అమ్మోరి వాహనం తిగిగే యింత లెక్క. నరమానవుడు కూచునే ఆచారంలేదు. తెలియక ఎవరన్నా సదికిలపడితే ఓ జాంచేపు. మోకాళ్ళట్టుకు బోవడమే. కూకున్న కాడ నుంచి కదల్లేరు.అయినా బాదేం ఉండదు. ఆ తల్లిందలుచుకుంటూ అల్లావుండగా. ఆయమ్మకు, దయొచ్చి వెన్న జరచినట్టవుతుంది. అప్పుడు, ఆ తల్లిలాగానే.- కాళ్ళమీద

చేతులమీద నడుచుకుంటూ ఈ మయం దాటంగనే మళ్ళీ నిటారవుతారు. అంత సత్తైముంది. సాదారణంగా. యీ కడ మనిషి అలికిడుండదు ఒక్క సోములుతప్ప. అడు అమ్మోరి వాహనానికి లెంక! ఆడే దానిమ్మ గింజలు రసం పిండి. ఆ యమ్మకు బడతాడు. మున్నాటరవై పొద్దులూ, అదే ఆహారం ఎన్నడన్నా, జేమచిగుళ్ళు కొరుకుతుంది. మరేదీ నోట బెట్టదు.

'అవును! అది అమృతం ద్రావిన పుట్టుక ఏదో ఓ ఆహారం పుచ్చుకోవడమనేది అదో లీలా, కాని ఆకలి దప్పికలుండా! ఈ తల్లి ఈ గడ్డమీద వెలసి ఎంత కాలమయిందో?'

పదేళ్ళ లోపండీ. పరాయిబిడ్డకాదు, పుట్టటం మనిషిగా పుట్టింది, మనిషికే పుట్టింది; మన సోములుగాడి మనుమరాలండీ, సాయాన, సొంత కూతురిబిడ్డ!—

అమ్మోరి సంబరాలకని బెజవాడకు బోయి కొండ మీద బండుకొనుండగా, మీనమ్మ కల్లోకి, అమ్మోరి వాహనం దూకిందట: ఆ దూకిందల్లా, పసిబిడ్డయిపోయి, ఒళ్ళో పండుతున్నట్టు ఆపించిందట. తెల్లారి మేలుకొనంగనే, సత్తెం దలచుకుంటూ చెంపలేసుకొని, అమ్మా దురగమ్మ తల్లే! నీ విచ్చిన పున్నెం నిజం జేస్తే వచ్చే సాలుకు బిడ్డంబెచ్చి, నీ పాదాల కాడుంచు తానని, మొక్కుకున్నదంట ? సత్తైమంటే సత్తైమే! పున్నేన బోయింది. పురుడోసుకుంది, కాని కల్దెరిచి బిడ్డను చూసుకునే తలికి

మనిషి బుద్ధికనక బెంబేలు పడిందట. ఒక్కచ్ఛణం... మళ్ళీ గుక్కదిప్పుకుని, లెంపలేసుకుందిలెగుండి! దాని మొగోడికీ సత్తేలేం బట్టవు! ఏందీ పిల్ల అడివిలో ఒగ్గేయ్ మన్నడంట! మీనమ్మ కాగ్రం వచ్చి మూతిమీద మూతి మీదగొట్టింది. దాంతో దానికాపురం ఏటగలిసిపోయింది గూడెపోళ్ళు నలుగురూ ఆడికి అట్టనరాదని బుద్ధిచెప్పినారు ఆడైతే. మామకాడ ముల్లెజూసి మెత్తబడ్డదుకాని, యిది మొగ్గలే అమ్మోరి వోగనాన్ని ఇంత కూతకూసిన ఆ మడిసిమొగం మరిజల్మకు జూడనంది. అమ్మా! మెయ్యేళ్లు బతకాల్సిందుందికదా, యీ కుమ్మరాం దెచ్చి పెట్టుకు నెట్టబతుకుతావే! అన్నాడంట సోములు. ఆ అమ్మపాదాల కడ బడుంటనన్నదంట! అంతే ఎవరూ నోరెత్తలా! అనుకున్న లెక్కప్రకారం బిడ్డను కొండ కెత్తుకెళ్ళింది. సోములు యెంటెళ్ళాడు. ఈ తల్లి నిట్టెట్టు బెంచమని, దురగామ్మోరు సాపనం యిచ్చిందట! అంతేనుండీ సోములు అట్టనె యినుకోన్నాడు. దానిమ్మలు బెంచినాడు, జాంచెట్లు బెంచినాడు. మరోమడిసి ఆసరాలేకుండగా ఒంటిసేతిమీద నా చెరువు దొవ్వినాడు సుట్టుపక్కలంతా వనంజేసినాడు. ఎండకు గొడుగట్టినట్టు, యెంటెంటీ తిరుగుతూ ఉంటడు. సంజపడిందో, మరి, ఆ చాయలకు బోడు. ఆడేమిటి నరమానవుడు బోడు. అమ్మోరు కొండమీంచీకడకొచ్చి, రేయికి రేయంతా వోహనంమీద ఊరేగుతుందట! ఔ నదేం

సత్తెం, అమాసనాడైనా అంతమేరా యెన్నెలబూసినట్టుంటుంది. యిదీ యిక్కడి యెవ్వారం...'

వాడలా అంటూ వీరు వింటూ యింటి దరిదాపులకు వచ్చేవారు. అయ్యా నేనింక దిగడతాను. తవురు బోంచేసి ఓ కునుకుదీయండి పొద్దు వాటారంగ నేవచ్చి తోడుకపోతాను. మా సాముల్జూదురుగాని!' అన్నాడు చింతాలు.

"అఁ. సాముల్జూసేదేమిటిలెస్తూ! యింకా యిలాటి విషేషాలేమన్నా ఉంటే చూపిద్దూ' అని చప్పరించి మాట తేల్చేశాడు అన్నప్ప.

'ఏ యిసేసం లేందీ తవురితో జెప్పాల్సిన పనేందండీ'

అన్నప్ప,'సరేలే చూద్దాం' అన్న ధోరణీలో ఎన్ని కబుర్లో అడగాలి!___

'అమ్మయ్యో మా ఆడకూతు రూరుకోదండీ! యింతకు ఇయింగలే,పోతూపోతూతవురి,కంటబడకుండా ఖబర్దార్ అన్నట్టు సైగజేసి వెళ్ళింది. తవురెంటుంటే,యిడిసిపోలేను. యిప్పటికే ఆలడవండయ్యా! ఒక్క అంగన పోయి ఒక్క ముద్దతిని దాన్ని కుశాల్ మీదుంచి లగెత్తుకొస్తా-'

భార్యా అంటే అంత భయ ముందన్నమాట?'

భయమనుకోండి భకితనుకోండి!

సేతగాని నన్నాసి నన్నిపొద్దు లప్పు డుసూరుమనిపించా! అది తలుచుకుంటే యెర్రెత్తుతుంది, యింక యీ జనమకు, దాని కంట. నీటి సుక్క-రానీను. అన్నప్పగారూ

మా అమ్మోర్రికాడ జెప్పిందే, తవురికాడ జెప్పుతుండ గుళ్ళోకిబోయినా మరే కోరికా మొక్కను. మా రంగణ్ణి సల్లంగ సూడమనే నాకు యింక మరే అదురుష్టమూ అక్కర లేదండీ రంగడు, కళ్ళతో హుకుం జారీచేస్తే జీ సాహెబా! అనుకుంటూ మెయ్యేళ్ళు బతుకుతానండీ!

'తథాస్తు! ఒక్క వెయ్యేళ్ళేం లెక్క చింతాలూ,- మీరు శాశ్వతంగా,- యిలాగే సుఖంగా ఉంటారు నాయనా!-

'మనిల్లిక్కడి కెంతుంటుంది-?'

'కూసింత దూరమే; యిటెంతో, అటు అంతే!'

“అయితే నీతోబాటు ఒక అడుగు అటే వేస్తాను- నీ కూతుర్ని చూడనే లేదు: దాని బుగ్గమీదో చిటికేసి, పోయి భోంచేసొచ్చి, మధ్యాహ్నం కాస్సేపు మీతో బాటుంటాను.”

చింతాలు నవ్వి, తల ఊగించాడు, యిద్దరూ చేమలుపు తిరిగి, అక్కడికి జేరుకున్నారు. బాదం తోపు లోంచి గ్రామం కనబడుతూనే ఉంది. తోపు దాటగానే.- ఆహాఁ. అది, గ్రామమేమిటి, దాని సౌభాగ్యం మహా పట్టణానికి, లేదు; కావడానికి, అన్నీ తాటాకుయిళ్ళే,- కాని, ఆ నిండుతనం! ముందూ వెనకా, వేపచెట్లు, రహదారిగా దిరిసెన చెట్లు, ఆ నీడలో, దేవతార్చనలో, దీపారాధనకు కుందులమర్చినట్టు, గ్రామం కను సొంపుగా ఉంది.

ఉంది, అష్టదళ పద్మాకృతిలో,—

నడిబొడ్డుగా, — ఏనాటిదో మర్రిచెట్టు, మహావృక్షమైపోయి, బాగా విస్తరించి పెళ్ళిపందిరల్లే ఉన్నది. ఆనీడను విశాలంగా, యిన్నూరు మంది కూర్చోవచ్చును. కావలసినంతమేర చపటా కట్టారు.

అటూ యిటూ చూసుకుంటూ అక్కడకు చేరుకున్నారు. చింతాలు పైకి చూసి, దణ్ణంపెట్టాడు... కొమ్మమీద కృష్ణుడున్నాడు! ఆఁ— అనుకున్నాడు, అన్నప్ప!- మన రంగమ్మగారు దయచేసినారండీ, స్వామోరిని! మర్రిచెట్టు అలా, దిసిగా ఉండరాదంట, గ్రామానికి రక్ష కావాలంట. అందుకని, ఆరు నవాబుల రాజ్యంలో, గండా శిలిపి అని బ్రతుకుతున్నారట. ఆరికి చెప్పంపించి, చిన్ని కిట్టమ్మలని రప్పించారు.

అయ్యోవ్! మన గ్రామం అంటే యింతమేరే అనుకున్నారేంటి! నాలుగింతలుంది. ఆచార్లుగారు వేసిన పంపిణీ యిది: తావర పదమానికి, నాలుగు రెక్కలంట: ఆరు, రెక్కకో పదమం జొప్పున, నాలుగెనిమిదులు ముప్పైరెండు, అదో దేవతా లెక్కంట. ఆరు, నడుంకట్టుకుని, యీకడ నిలబడి, ఈ నిరవాకం జేశారు...

'బాగుంది, దైవం రక్షించి, కుటుంబవృద్ధి అయి, సంసారాలు పెరిగితే,–'

అంటే యిప్పుడున్న జాగా సరిపోకపోతే ఏం జేస్తారనేగా, తమరనేది? ఆచార్లగారు ముందు జాగరత మీదే ఉండారు. పిల్లలు పెద్దోరై, యింటికి ఓ కోడలంటూ

అల్లుడంటూ రావడం అంటూ వచ్చినా, యీతరానికేం యిరకాటం ఉండదు. యింకఆళ్ల పిల్లలనాటిమాట. అప్పటోళ్ల మోజదెట్టగుంటదో? మాలాగే పచ్చని నీడనే ఉంటరో, బవంతులే కట్టుకుంటారో.

'మా చేపయ్య బావ కట్టుకున్నట్టు'

అది బావ మోజు కాదుండీ,

మాతో బాటే ఉంటనన్న దానికి ఆచార్లుగారు ఒప్పుగోలే! కొన్నాళ్ల పాటు నాలుగోడల మజ్జెనా నిదరోవడం, ఒంటరోడు కనుక, అలవాటుకొద్దీ ఆడ ఉంటున్నాడు కానీ, రేపీ పాటికి, మాయింటి పక్కకిరాడూ: ముందలగనే చేపయ్య బావకో యిల్లు కేటాయించాంగా యెప్పుడన్నా, యిల్లు వాడుకుంటూనే ఉన్నాడుగా! నలుగురూ జేరి కష్టంసుఖం జెప్పుకునేది, ఆడనేగంద.

... యిదిగో, యిదే మానీడపట్టూ!'

యిద్దరూ, లోపలికి అడుగుపెట్టారు.

కావడానికి అది నిట్టాళ్ళపాక కాని, లోపల ఎంత శుచి, ఎంత శుభ్రత! పైగా ఆవేకళ!

ముందర అర, తగుపాటి విశాలంగా ఉంది చుట్టూ నడుం ఎత్తు, గిలాచీ చేసిన రాతిగోడ; గోడలనిండా సందులేకుండా రంగురంగుల సుద్దతో జేగురుతో వేసిన దేవతామూర్తుల బొమ్మలు లక్ష్మీ సరస్వతీ, పార్వతీ, వినాయకుడు రామపంచాయతనం. శివపార్వతి లీలా నాట్యం, రాసక్రీడ

చిత్రములన్నీ ముద్దుబుగారుతూ, కొట్టొచ్చినట్టు కనిపిస్తూన్నది...

అన్నప్ప, చింతాలు వంకజూశాడు. యిది నీ ఘన కార్యమేనా, అన్నట్టు అతడది ఆకళింపు చేసుకుని నేను కాదండోయ్ నాకు అంత చెయ్‌దిరగదు. రంగడు చేసిన చేతే, యింటికి యిల్లంతా దేవుళ్ళ మయం చేసింది. అట్టయితేనేగాని ఆరి మొగాల్జూసయినా నేను బుద్ధి కుదురుగా ఉంటానని నమ్మకంట! నాకు మాసెడ్డ ఉక్కిరిబిక్కిరను కొండి నవ్వేందుకూ కుసింత తుళ్ళేందుకూ యీ కడ జంకే...'

ఆహాఁ! పిల్లదానిది, ఓ విధంగా చూస్తే. కానరాని గడుసుదనం మొగకొడుకు యింటికి అలసి సొలసీవచ్చి, చిరాకున చిర్రు బుస్సు మనకుండా ఉండేందుకు, యిది మా మంచి మంత్రం; యిందులో యిహమూ పరమూ రెండూ ఉన్నాయి: చేయి తెరిపిడా ఉన్నప్పుడు గోళ్ళు గిల్లు కుంటూ కూర్చోకుండా, యిలా ప్రొద్దుపుచ్చడం ఎంత విశేషం! •అదిన్నీ కాకుండా, మొదటినుంచీ వీరినే నమ్మింది, అపరదైవానివిగనుక, నిన్నూ నమ్మింది. ఈ ఉభయులూకూడా, దాన్ని చల్లగానే చూస్తూఉన్నారు. వేయేళ్ళకూ, అలాగే కంట కాపాడుతారు!...'

"ఏందండే తవురూ అలా అంటారు, నేను దేవుడంటాడినయితే, నన్నే నమ్ముకున్న ఆడకూతుర్ని, అద్దాన పడవిలో జారిడిచి, జాడన్నా తెలియకుండా ఎగిరిపోతానా

అది కంట తడిట్టిందంటే ఊరికే బోతదా, దాని మొగాన కుంకుముండే రాతుండబట్టి, నా పీక తెగాల్సింది పోయి. యీ వేళ్ళతో సరిపెట్టుకుపోయింది. ఛస్ నేను మంచోణ్ణని, తవురూ అనడం బాగోలేదు.—"

అనకపోతే, నా చెవి మెలేయదూ?

ఒరే అమాయకపు సన్యాసీ! నీ పెళ్ళాం అప్పుడు, రంగడలా రాగా లెట్టిందంటే, నీవు అన్యాయం జేసి పోయినావనా?— ఛాం-ఛం! తనలాంటి దాన్ని కట్టుకోబట్టి కదా,— నీ కిన్ని అగచాట్లు వచ్చాయికదా అని!— కావాలంటే రుజువిప్పిస్తా... చింతాలూ, యీ కృష్ణాతీరాన పుట్టిన ఆడపిల్లలందరూ, రుద్రమ దేవుల్లా నాయనా, దద్దమ్మలుగారు... మరేమనుకున్నావ్?—

సరేకాని,— నీకు చీమ కథొచ్చా... రాదూ!—

చెపుతా విను:

అనగనగా! ఓ రాజు, రాజు కో భార్య!—

ఒక్కటంటే ఖరారుగా ఒకట్టే!

ఆ పిల్లదంటే అతగాడికి ప్రాణమే అనుకో!

ఆయనకు అన్ని జంతువుల భాషలూ వచ్చు!

అది, ఆ రోజుల్లోకూడా విశేషమే

ఒకనాడు సాయంసమయాన వనవిహారం జేస్తున్నారు.

ఆ సందర్భంలో, ఆయన కేదో యాదకువచ్చి, మందహాసం చేశాడు. అంటే చిరునవ్వు నవ్వాడు. వాళ్ళు అంధరి

మనుషులలాటి వాళ్ళు కారు గనుక,- సంతోషం పట్టరా నంతగా వచ్చినా, నోరారా హాయిగా నవ్వేందుకైనా నోచుకోలేదు. ఆపుటక అదీ! ఆ పెంపకం అదీ!

ఆయనలా నవ్వడం రాణీగారు చూసింది.

కారణం ఏమిటో చెప్పమని కంఠం పట్టుకుంది.

ఎన్ని విధాలో చెప్పి చూశాడు. కాని ఉహుఁ-

చివరకు యీ సంగతి నానోటంట చెపితే శిరస్సు వక్కలౌతుంది: యిది దేవరహస్యమే సుందరాంగీ అని కూడా గడ్డం పుచ్చుకుని బతిమాలుకున్నాడు అయితేనేం రాణీగారిది భల్లూకపట్టు—

నేను నీ ప్రాణాలకన్నా కూడా అధికురాలనని నీవే అంటూంటావు కదా! నా దగ్గిర ఏ రహస్యం దాచను అని చేతులో చెయ్యివేశావుకదా- యిప్పుడీ నాటకం ఏమిటి? నీవు ఎవతెనో తలుచుకుని, దాని వయారం తలచుకుని ఒళ్ళు తెలియకుండా నవ్వావ్! నన్ను మభ్యపెట్టేందుకూ యీ నాటకం ఆడుతున్నావ్! ఏది ఏం జరిగినా చెప్పి తీరాల్సిందే అని కూచుంది. నీవు నిజం చెప్పకపోతే నేను యీలా కుమిలిపోతూ ఉండలేను. వగైరా వగైరా- వేపుకు తింది. రాజుగారు యిదేమిటి? యీ మనిషి యిలా తయారయిందేమా, అని దిగనాసిల్లిపోయినారు. తెల్లవారే లోపుగా నాకు నిజం చెప్పకపోతే యీ జన్మకయింతే అనికూడా అనేసింది. దాంతో మనిషికి కాళ్ళూ చేతులూ

ఆడక హంసతూలికా తల్పంమీద అలా వ్రాలిపోయి కన్ను మూతపడక, గోడవంకే చూస్తున్నాడు.

గోడమీద ఓ దోమ వాలింది?

మహారాజుల అంతఃపురాల్లో కూడా, దోమ లుంటాయా? అంటావా? తతిమ్మా రాజభవనాల భోగట్టా మనకేం తెలుసుగాని ఆ సమయంలో ఆ స్థలంలో దోమ వాలిన మాట మటుకు ఖాయం.

అదల్లా వ్రాలి, రెక్కలు తడుముకని, అటూ యిటూ చూసి, అమ్మయ్య, అనుకునేంతలోనే ప్రక్కను మరో దోమ వ్రాలింది.

వ్రాలిందే తడవుగా పనస ప్రారంభించింది!

తప్పించుకు పోదామనుకున్నావేం!

నీవు ఎంత ఎత్తు కెగిరితే, నేను ఎగురుతా!

యిందాక ఎందుకు అలా నవ్వావో, చెపితేకాని వదలను చెప్పితీరాల్సిందే, అని సంగీతం మొదలెట్టింది.

ఏ పుడక పుట్టినా, యీ యిరకాటం తప్పేట్టులేదే అని రాజుగారు నవ్వడం మొదలుపెట్టారు.

ష్‌— రాజుగారు నవ్వుతూనాన్నరన్నాడు దోమ

యీ నవ్వెంత సేపు, అని అటుకేసి ఎగిరి జబ్బ చురుక్కుమనిపించి వచ్చింది భామ!

రాజుగారు, జబ్బ నలుపుకుంటూ ఉలిక్కిపడి లేచి కూర్చుని. దోమవైనావ్ బతికిపోయినావ్, అదే మా జాతి, ఆడదానివై యుంటే, ఏం జేశేవాడినో.

ఒరేయ్, అదల్లా వేధిస్తూంటే మెమ్మే అంటా వేంరా, సిగ పాయదీసి నాలుగుతకరా...! అని మనసారా అనేసి, వాటివంకే జూస్తూంటే, నికరంగా తానన్నంతపనీ జరిగింది.

ఆ ప్రాణనాయకి రొద భరించలేక, మీదకు మూకి, రెక్కలు విరిచి పట్టుకుని, అన్ని కాళ్ళతోనూ మట్టగించేసరికి, అది కూనిరాగం పెట్ట అగపడకుండా పోయింది. దోమ, జయించిన ధీమాతో సంగీతం పాడటం మొదలెట్టింది. రాజుగారి చెవిదగ్గిర చేరి- కుట్టను మటుకు కుట్టలేదనుకో! దానికి మటుకు ఆపాటి విశ్వాసం ఉండదా ఏం!

తెల్లవారింది, ప్రొదెక్కింది. రాణీగారు, ఏడు వారాల సొమ్ములూ అలంకరించుకుని, మళ్ళీ రభసలో దిగారో లేదో, రాజుగారు ఆ భామామణియొక్క ఏడు పాయల జడనూ ఎడంచేత్తో ఒడిసిపట్టి ఆ చెంపా యీ చెంపా వాయించారు: రాణీగారు అతిసుకుమారి కావడం మూలాన దిమ్మతిరిగి పోయినా, వీరాధివీరుల వంశాన పుట్టిన కారణాన సంబాళించుకుని, కలకల నవ్వింది. ఎందుకానవ్వు? అన్నారు రాజుగారు. చెపుతాను- చెప్పకూడదని నాకేం పట్టింపులేదు —శాపమూ లేదు.

నేను చక్రవర్తి కూతుర్నే అయినా, చిన్నప్పుడు ఎత్తి పెంచింది-మామూలు మనుషులే! వాళ్ళమాటా మంతీ-వాళ్ళ వైఖరీ, నాకు ముచ్చటగా ఉండేవి! నేనూ అలాగే పెరిగితే బాగుండుననుకున్నాను-కాని, పెద్దలు వల్ల

కాదర్నారు. శేపీ దర్పం, ఎదుటి వాళ్లను చిన్నచూపు చూడటం యిత్యాదులు అభిజాత్యానికి గుర్తులని, మనం అందరిమనుషులలాంటి వాళ్లంకామనీ, కాకూడదనీ, కట్టడి చేశారు. నాకు యిదంతా కంట గింపుగానే ఉన్నా తల ఒగ్గకతప్పలేదు; అత్తవారింటికి వచ్చాకనా, నేను కోరిన తీరున సుఖపడతానేమో అనుకున్నాను. మీరు కిరీటం భుజ కీర్తులతో ప్రత్యక్షమైనారు: గౌరవంగా ప్రేమించారు. నా కనుసన్నల్లో మెలగుతూ అన్నిందాలా లోకువైనారు: ఎట్లామిమ్మల్నిమార్చి మనిషిని చేయడం? అందుకోసం యిలా మొండికేశాను. వేధించగా వేధించగా ఏవేళ కన్నా మీలో ఏమూలల్లోనోనక్కి వున్న మనిషి తనం రగులక పోతుందా అని ఆసపడ్డాను: నాపున్నెంబాగుంది. మీరు నాకు నచ్చినమనిషి అయినారు అన్నదట! రాజు గారూ రాణీగారూ ఎందుకో కీచులాడు కుంటున్నారు. ఆ పళాన పట్టుకు ఉదికాట్ట అనేటువంటి శుభవార్త మును ముందుగా రాజధానిలోనూ వెను వెంటనే రాజ్యం అంతటనూ చల్లనిగాలిమీద తేలుకుంటూ వచ్చే పరిమళం లాగా వ్యాపించడంతో వారిఏల్బడిలో ఉన్న ప్రజలంద రూను అన్నాళ్లకు 'హమ్మయ్య' అనుకుని వాళ్ళు మనంటి మనషులే అని తెలుసుకున్నవారై, ఆ రాజదంపతులను తమతోబాటు వారినిగానే భావించుకుని, వాళ్ళ కష్టసు ఖాలు వేయికళ్ళకని బెడుతూ, కలిసి కట్టుగా సుఖంగా ఉన్నారుట!

కనుక, ఆకడకూతురు ఆంతర్యం అలా ఉంటుంది. తనకు కోపంవస్తే నవ్వుతుంది. నీకోపంవస్తే, అయ్యో పాపం అని జాలిదలుస్తుంది. ఆలనా పాలనా, అంతా. లాలనే! నిసలైన ఆడదానికి తన పెనిమిటంటే, కడసారపు పసిబిడ్డవతూ, అవతలివాడు పేట్రేగి ధూమ్ ధాములు చేసినా, అదోరకం గునుపుక్రింద కట్టేసి బుజ్జగించి, మంచిగా మెలగడం అనేది, గోరుముద్దలు పెట్టినట్టు మెల్లిగా వంట పట్టిస్తుంది. అంతమాత్రాన చిన్నచూపు చూస్తూందా,-? ఎబ్బే: తాళికట్టినవాడు దైవమే! నలుగురూ కూడా మంచికిగాని చెడ్డకుగాని, ఫలానా సుబ్బమ్మ పెనిమిటి అని చెప్పుకుంటూంటే ఎంత ఉప్పొంగి పోతుంది. అందుకనే, గృహమంటే గృహిణియే అని పెద్దలన్నారు. రాములవారంతటివాడు, సీతమ్మతల్లిని గురించి ముచ్చటిస్తూ ఏమన్నారు- 'ఈవిడ నా యింటికైన లక్ష్మీదేవి!' కనుక చింతాలూ! ఫలానావాడు లక్ష్మీపుత్రుడు! అనిపించుకోవడంకంటే, వీడు శ్రీలక్ష్మీంపతి అని అనిపించుకోవడం ఎంత మెరుగు! పెళ్ళాం అంటే నెత్తిమీద దేవత అనుకునేవాడే, 'వీడొట్టి యిల్లో నారాయణమ్మ! అని ఎందరు ఎద్దేవా చేయనీ- వాడే, అంటే నిజానికి నీ వంటివాడే సుఖపడేది!—

రంగడు, నవ్వుకుంటూ లోపలనుంచి వచ్చింది.

అన్నప్ప 'యింటి వెనుకాల యింగువచెట్టుంటే యిల్లంతా ఘుమఘుమేనే అమ్మాయ్! నీవు ఏమూలనో

ఉండి మా కబుర్లు వింటూన్నావని నాకు అప్పుడే అనిపించింది. ఏం, చీమ కథ ఎట్లా ఉంది.

'చీమ కథని దోమకథ చెప్పారు' అని నవ్వింది రంగడు. అన్నప్పు, అట్టె మనస్సుకేసి పరకాయించి, 'ఆఁ అప్పుడా చీమ తన యిల్లాలిని చూసి ఓసి యింటిదానా, విన్నావుకదా దోమ కథను! ఎన్నడన్నా వెర్రివెర్రి వేషాలేశావంటే జాగ్రత్త! అని హెచ్చరిక కాయంగా, ఆడుచీమ అంతకుముందే కుత్తుకబంటిగా తేనే పుచ్చుకుని వచ్చిందేమో, మాంచి ఉమ్మసంమీద ఉండటం చేతనున్నూ, అదీగాకుండా ఎన్నడూ తనను నిలవేసి పల్లెత్తుమాట అననటువంటి భర్త అకారణంగా, యిలా తననుగదమాయించడమున్నూ చూసేసరికి, మీదకు ఉరికి ఏమిటి యీ వాగుడు! అంది. దాంతో చీమ నాథుడు ఖంగారుపడి యిది నా వాగుడు కాదే, నైమిశారణ్యంలో సూతుడు శౌనకాది మహర్షులకు చెప్పాడనీ ఆ సందర్భంలో అక్కడి గింజ లేరుకుంటూ తాను అక్కడ ఉండి. అదివినడం తటస్థించిందనీ, మా ముత్తాతగారి తమ్ముడు నాకు దారిలో కనబడి చెప్పాడు. మంచి ముక్కలు కదా అని నీ చెవిని వేస్తే అంత ఆగ్రహమెందుకే, మనషులు చెప్పుకున్న కథ మనకు నచ్చకపోతే, అందులో పేచీ ఏముందీ? ఒకవేళ ఎన్నడన్నా నీవు మొండిపట్టేపట్టడం సంభవించితే, పది ఆమడదూరం పారిపోతాను కాని, నీ ఎదుట ఉండి నెగ్గుకు రాగలనా?

ఏదో బుద్ధిలోపమై యిలాటి కట్టుకథలు వినడం అంటూ వచ్చినా, నీతో చెప్పనుగా, అని బుజ్జగించి ఆ బుల్లి మొగం మరల కలకలలాడించి తానూ తన భార్యా సుఖంగా ఉన్నవారైరి!...'

చింతాలూ రంగడూ ఒక్కసారి కలిసికట్టుగా నవ్వేశారు- 'ఆహాఁ. కథ చెప్పిన ఫలం దక్కింది! వచ్చే జన్మకూడా ఏ రూపాన ఉన్నా ఈ కలకలా కలిమిడీ మిమ్మల్ని అంటి పట్టుకునే ఉంటూంది.'

"ఏ రూపాన వున్నా అంటే? మళ్ళీ మనిషి పుటక రాదా ఏం? అని రవంత కొంటెగా అడిగింది రంగడు.

రాదని చెప్పలేంగాని వస్తుందనే ఖరారు లేనప్పుడు మాట జాగ్రత్త మీదుండటం మంచిది. అయినా-మారితే ఆకారం మారుతుంది కాని అంత మాత్రాన అంతస్తు మారుతుందా? అంటే నేననేది మంచితనం విషయంలోనే సుమా. పెద్దలేం జెపుతున్నారంటే—

మంచిగాపోయి ఫలం ఆశించకుండా ఉంటే, కానరాని మేలు కలుగుతూనే ఉంటుంది. అలా కాకుండా బుద్ధి వక్రించిందనుకో, తెలిసికూడా సరిదిద్దుకోలేదనుకో, తిట్టినతిట్టు గాలికి పోయిందిగాని—మొట్టిన మొట్టు జ్ఞాపకం ఉంది; అన్నట్టు–దానిదాఖలా, వచ్చే జన్మలో అయినా కనబడే తీరుంది. వెనకటికి–

ఓ పేదబ్రాహ్మడికి ఒక అమాయిక పెళ్ళాం ఉండేది. ఆవిడ నా అంత చక్కనిది. అయితేనేం, బహు

అన్యోన్యంగా ఉంటూండేవారు. పైగా అతగాడు ఏకాంతాన రకరకాల ముద్దు పేరులుపెట్టి పిలుస్తూ, ఉబ్బేయడంతో, తాను అధిక-చక్కందాన్నానే అనుకునేది. ఇలా బహు,-ఆనందంగా కాపురం చేసుకుంటూ వుండగా, ఏం జరిగిందంటే, ఓ రాజకుమారుడు దేశసంచారం చేసుకుంటూ మారువేషాటతో యిక్కడికి ఒకనాటి ఉదయం వచ్చి, అలా చెరువు గట్టుమీాదనుంచి వస్తూండగా-యీావిడ కనబడింది. యీావిడేమో వయ్యారం వలుకబోస్తూ నడుస్తుండటంతో- యీా కురూపేమిటి? యీా వగలేమిటని అతగాడికి నవ్వు వచ్చింది. ఎవడో పరాయి మగవాడు తననుచూసి అలా నవ్వేసరికల్లా— సత్తెకాలం మనిషి కనుక, అతగాడు తనను వంకరచూపు చూశాడనుకొని, దడదిల్లిపోయి, ఒక్క-పరుగునపోయి రాణీగారితో మొరపెట్టుకుంది. అమ్మా- భూమి పుట్టిన యిన్నేళ్ళకు మన పరగణాలో యీా పాపం పుట్టడమేమిటి తల్లీ, ఎవడో దారిన పోయేవాడు, ఓ యిల్లాలినిచూసి భ్రమసి నవ్వడమేమిటి ఏలికసానీ! యీా విలయమేమిటని వాపోతూ, యింతకాలంనుంచీ పరపురుషుడు నన్ను కన్నెత్తి చూడలేదు... నన్ను చేపట్టిన వారికోసమని భగవంతుడు నాకు కటాక్షించిన యీా చక్క-దనం,—

అనేసరికల్లా రాణీగారికి కూడా నవ్వు ఆగిందికాదు: యీావిడ మొగంవంక చూడనూ నవ్వనూ, యిలా ఓపిక

వున్నంతవరకూ నవ్వేసింది. ఆ అమాయకురాలు, రాణీ గారు తన చక్కదనానికి మురిసిపోయి నవ్వుతూన్న దను కొని, ఆహాఁ- మీదంటే దేవతాపుటక! మీవంటివారు కంటజూసి ఒకసారికి పదిసార్లు యిలా మెచ్చుకుంటే నాకు ఏ ఆక్షేపణా వుండదు. యిది ఒకవేళ మావారికి తెలిసినా, వారు కూడా హర్షించే విషయమే కాని మరోటికాదు, మీకు తనివితీరేట్టు చూసుకోండి, అని మొదలెట్టింది. దాంతో, యిక అక్కడఉన్న దాసీ పిల్లలకూ నవ్వు ఆగిందికాదు: అదిచూసి, యీావిడ మూతిముడుచుకుంది. ఎందుచేత? రాణీగారంతటి ఆవిడ, మెచ్చుకున్నషఃవంటి తన చక్కదనం, యీ దాసీపడుచులు కూడా మెచ్చుకోవడం ఏమిటి?- వీళ్ళ తాహతుఎంత?- అనేదర్పం ఆవహించింది. అది రాణీగారు యిట్టె కనిపెట్టేసి, అమ్మా మీరు, యీ అజ్ఞానుల్ని క్షమించాలి! యీ పిల్లలందరూ చకోర పక్షులలాంటివాళ్ళు. ఇంతకాలం నుంచీ యీ వెన్నెల ఎప్పుడు వస్తుందా అనే తపనమీద వుండటంతో, మీ ముఖ చంద్రబింబం కనీ-కనిపించడమే తరువాయి, తనివితీరేట్టు చూడకుండా నిలువలేక పోతున్నారు.

ఇది వాళ్ళదోషంకాదు. మీ చక్కదనం ప్రభావం!

అనేటప్పటికి ఆ అమాయకురాలు, మరింతగా సంతోషించి, అలాగే నూరేళ్ళూ బ్రతికింది.

ఈ రగడకు అంతటికీ మూల కారణమైనటువంటి ఆ రాజకుమారుడున్నాడే, ఆతడు, ఊరిబయట మామిడి చెట్టయి పుట్టాడు. పంటకాలంలో చెట్టు, కొమ్మ విరగ కాస్తుంది. అక్కడ పిల్లకాయలు చేరి, రాళ్ళు విసిరి కాయలు, పిందె మిగలకుండా రాల్చేసుకుంటారు. జన్మంతా, యిలా దెబ్బలు తింటూ, గడపవలసివచ్చింది. కారణం? తాను వెనుకటి జన్మలో, కావేషం లేకుండా, ఓ విధంగా కానరాని మేలే అయిందనుకో. అయినా దేని ఫలం దానికి తప్పదు?

అలా రవంత నొప్పించిన పాపానికి,-

జన్మంతా చిటిమొటి కాయలు తినడం,-

చేసిన మేలుకు తగ్గపుణ్యాన, ఎప్పుడూ పచ్చగా వుంటూ, నలుగురూ తనకోసం ఎగబడేట్టు పండూఫలంతో నదరుగా కనిపించడం ఆ జన్మలో మంచితనమే యీ జన్మలోనూ అబ్బి, కుర్రమూక అల్లా రాయీ రప్పావేసి గొడవచేస్తున్నా- పోనిస్తూ అమాయకులు; వాళ్ళ రెక్కల కష్టం ఊరికే పోవడంలేదు, అదే ఫలంపాటు అని సంతోషించడం!-

యిహ, ఆ రాణీగారి సంగతి,-

ఏమాత్రమో కుత్సితంతోనే నవ్వింది కాబట్టి, ఆ మామిడి చెట్టుకు తేనెతుట్టెగాపట్టింది. చెలికత్తెలందరూ తేనెటీగలు. పట్టు నిండుగా తేనె నింపేసరికల్లా, ఏ తలకు మాసినవాడో రావడం పిండుకు పోవడం! అంతటితో అది

తప్పుపడిపోవడం— నామరూపాలు లేకుండా పోవడం —
యిలా ఆ జన్మ పదేపదే ఎత్తుతూనే ఉంది. ఇదీకథ!...

'మరి, ఆ అమాయికపు బాపనావిడ సంగతే
టండీ...' అన్నాడు చింతాలు.

'ఆవిడా, ఆనందంలో పుట్టింది. అనందంతో
గింది. చివరకు, ఆ ఆనందమే తానయిపోయింది! ఆ ఆ
దానికి, నామ రూపాలుండవు నాయనా! యిదే వ
ఉపనిషత్తులు చెప్పేమాట! అని వివరించాడు అన్నప్ప.

'అయితే, అన్నప్పగారూ మా రంగడు ఎప్పు
నవ్వుతూనే ఉంటుందిగందా, మీరు చెప్పినట్లయితే
చిక్కే నే, నన్నిడిసి, తన మానాన తాను తన నవ్వుల
మాయమై ఊరుకుంటే నేనేంగాను?-

కావలసిందే అవుతావు. ఆ నవ్వంటే నువే
అన్నాడు. నవ్వుతూ అన్నప్ప.

సమాప్తం

...akrishna

...లు

...
...లవ భట్ల కృష్ణారా...
...పు శ్రీహరిరావు
మల్లా...
...రామకృష్ణ...
ఎస్. "
...నారాయణ చౌదరి
ఎస్. రామయ్య
ఆదివిష్ణు
సోంబాబు
...టుల రామచంద్రయ్య
...చ్చిబాబు
"
"
"
"
"
శివరాజు సుబ్బలక్ష్మి
జయశంకర్ ప్రసాద్
మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి
"
"
"

మహా న...

భవిష్యద్దర్శనం
నగ్ననగరం
పెద్దకొడుకు
కృష్ణాతీరం
తేజోమూర్తులు
అను...గానికి
వందేమాతరం
తొలిచుఖిలి
మనసు – మమత
మనుషులూ – మనసులూ

కథలు

యు...పాశం
పూదివవ్రకం–వాడనిపుష్పం
అనురాగప్రస్తారం
రస్సెల్ కంకితమైన రెండు కథలు
పొగలేని నిప్పు
పశ్చాత్తాపం లేదు
కావ్యసుందరి కథ
మమత
పదకేళిక
సర్వమంగళం
మణిదీపాలు
రవిచం... క

ఆదర్శ గ్రం... మండలి.
విజయ... ...2.